

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ІШКІ ІСТЕР МИНИСТРЛІГІ
БӘРІМБЕК БЕЙСЕНОВ АТЫНДАҒЫ ҚАРАҒАНДЫ АКАДЕМИЯСЫ

РЕСПУБЛИКА КАЗАХСТАН
МИНИСТЕРСТВО ВНУТРЕННИХ ДЕЛ
КАРАГАНДИНСКАЯ АКАДЕМИЯ ИМЕНИ БАРИМБЕКА БЕЙСЕНОВА

KARAGANDA ACADEMY
OF THE MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS
OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN NAMED AFTER B. BEYSENOV

ХАБАРШЫ – ВЕСТНИК

№ 3 (77)

2022

Қазақстан Республикасы ІІМ
Бәрімбаек Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының
2022 жылғы 30 қыркүйек
№ 3 (77)
«ХАБАРШЫ — ВЕСТНИК» журналы

Қазақстан Республикасының Мәдениет және ақпарат
министрлігінде тіркелген

31.05.2012 ж. № 12781-Ж Куәлік

Серия 1972 жылы құрылған.

Ғылыми жұмыстың негізгі нәтижелерін жариялау үшін Қазақстан
Республикасы Білім және ғылым министрлігі
Білім және ғылым саласындағы сапаны қамтамасыз ету комитеті
ұсынатын басылымдар тізбесіне енгізілген
(Қазақстан Республикасы БҒМ 2021 жылғы 11 ақпандағы
№ 2 ҚБПУ бұйрығы).

Бас редакторы

О. Т. Сейтжанов, заң ғылымдарының кандидаты, доцент

Редакциялық алқа

М. Ю. Бурдин, заң ғылымдарының докторы, профессор
(Украина);

В. Н. Стратонов, заң ғылымдарының докторы, профессор,
Украинаның еңбек сіңірген заңгері;

А. Х. Миндагулов, заң ғылымдарының докторы, профессор
(Ресей Федерациясы);

У. Х. Мухамедов, заң ғылымдарының докторы, профессор
(Өзбекстан Республикасы);

И. А. Насонова, заң ғылымдарының докторы, профессор
(Ресей Федерациясы);

Н. С. Нижник, заң ғылымдарының докторы, профессор,
Жоғары мектептің еңбек сіңірген қызметкері
(Ресей Федерациясы);

К. М. Осмоналиев, заң ғылымдарының докторы, профессор
(Қырғызстан Республикасы);

В. В. Кожокар, заң ғылымдарының кандидаты
(Ресей Федерациясы);

П. В. Гридюшко, заң ғылымдарының кандидаты, доцент
(Беларусь Республикасы);

Уфук Айхан, қауымдастырылған профессор
(Түрік Республикасы);

И. Ш. Борчаивили, заң ғылымдарының докторы, профессор,
Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері;

С. Е. Қайыржанова, заң ғылымдарының докторы, доцент;

М. Ч. Қоғамов, заң ғылымдарының докторы, профессор;

К. С. Лакбаев, заң ғылымдарының докторы, профессор;

С. С. Молдабаев, заң ғылымдарының докторы, профессор;

Е. О. Түзелбаев, заң ғылымдарының докторы, профессор;

З. С. Тоқыбаев, заң ғылымдарының докторы, профессор;

А. Д. Шаймұханов, заң ғылымдарының докторы, профессор;

С. Қ. Алтайбаев, заң ғылымдарының кандидаты;

А. Б. Жақулин, заң ғылымдарының кандидаты, доцент;

Ж. Ш. Құсайынов, заң ғылымдарының магистрі

(жауапты хатшы).

Нөмірмен жұмыс
істегендер

Редакторлар

Лухтина Е. Ю.

Қалиев Б. А.

Дизайн,
техникалық редакциялау
және компьютерлік
беттеу:

Аубакирова С. М.

Басуға 08.08.2022 ж.
тапсырылды

Баспаға 26.09.2022 ж.
қол қойылды

Шартты баспа табақ 19,5.

Формат 60×84¹/₈.

Офсеттік қағаз.

Баспа офсеттік.

Тапсырыс № 1186.

Тиражы 200 дана.

Тоқсанына 1 рет
басылып шығарылады

Редакция материалдарды
қайтармайды.

Материалдарды қайта басып
шығару редакцияның
рұқсатымен ғана мүмкін.

Қазақстан Республикасы ІІМ

Б. Бейсенов атындағы

Қарағанды академиясының

2022 жылға Ведомстволық
әдебиетті басып шығарудың

тақырыптық жоспары

№ 3 позициясы.

Қазақстан Республикасы ІІМ

Б. Бейсенов атындағы

Қарағанды академиясының

баспаханасында басылған,

Қарағанды қ.,

Ермеков көшесі, 124.

журнал «ХАБАРШЫ — ВЕСТНИК»
Карагандинской академии
МВД РК им. Баримбека Бейсенова
№ 3 (77) за 2022 год
30 сентября

Зарегистрирован в Министерстве культуры и информации Республики Казахстан,
свидетельство № 12781-Ж от 31.05.2012 г.

Серия основана в 1972 г.

Включен в перечень изданий, рекомендуемых Комитетом по обеспечению качества в сфере образования и науки Министерства образования и науки Республики Казахстан для публикации основных результатов научной деятельности (приказ МОН РК № 2 ДСП от 11 февраля 2021 года).

Главный редактор

О. Т. Сейтжанов, кандидат юридических наук, доцент

Редакционная коллегия

М. Ю. Бурдин, доктор юридических наук, профессор
(Украина);

В. Н. Стратонов, доктор юридических наук, профессор,
Заслуженный юрист Украины;

А. Х. Миндагулов, доктор юридических наук, профессор
(Российская Федерация);

У. Х. Мухамедов, доктор юридических наук, профессор
(Республика Узбекистан);

И. А. Насонова, доктор юридических наук, профессор
(Российская Федерация);

Н. С. Нижник, доктор юридических наук, профессор,
Заслуженный работник высшей школы
(Российская Федерация);

К. М. Осмоналиев, доктор юридических наук, профессор
(Кыргызская Республика);

В. В. Кожокар, кандидат юридических наук
(Российская Федерация);

П. В. Гридюшко, кандидат юридических наук, доцент
(Республика Беларусь);

Уфук Айхан, ассоциированный профессор
(Турецкая Республика);

И. Ш. Борчаивили, доктор юридических наук, профессор,
Заслуженный деятель Казахстана;

С. Е. Каиржанова, доктор юридических наук, доцент;

М. Ч. Козамов, доктор юридических наук, профессор;

К. С. Лакбаев, доктор юридических наук, профессор;

С. С. Молдабаев, доктор юридических наук, профессор;

Е. О. Тузельбаев, доктор юридических наук, профессор;

З. С. Токубаев, доктор юридических наук, профессор;

А. Д. Шаймуханов, доктор юридических наук, профессор;

С. К. Алтайбаев, кандидат юридических наук;

А. Б. Жакулин, кандидат юридических наук, доцент;

Ж. Ш. Кусаинов, магистр юридических наук
(ответственный секретарь).

**Над номером
работали**

Редакторы

Е. Ю. Лухтина,
Б. А. Қалиев

**Дизайн,
техническое
редактирование,
компьютерная вёрстка:**

С. М. Аубакирова

Сдано в набор 08.08.2022.

Подписано в печать 26.09.2022.

Усл. печ. л. 19,5.

Формат 60×84¹/₈.

Бумага офсетная.

Печать офсетная.

Заказ № 1186.

Тираж 200 экз.

Издается 1 раз в квартал

Материалы редакцией
не возвращаются.
Перепечатка материалов
возможна только
с разрешения редакции.

Тематический план издания
ведомственной литературы
Карагандинской академии
МВД РК им. Б. Бейсенова
на 2022 г., позиция № 3.
Отпечатано в типографии
Карагандинской академии
МВД РК им. Б. Бейсенова,
г. Караганда,
ул. Еремеева, 124.

**The journal «KHABARSHI — VESTNIK»
of the Karaganda Academy
of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan
No. 3 (77) for 2022
September 30**

**Registered with the Ministry of Culture and
Information of the Republic of Kazakhstan,
certificate No. 12781-Zh of 31.05.2012**

The series was founded in 1972.

It is included in the list of publications recommended by the
Committee for Quality Assurance in the Field of Education and
Science of the Ministry of Education and Science of the Republic
of Kazakhstan for the publication of the main results of scientific
activity (Order of the Ministry of Education and Science of the
Republic of Kazakhstan No. 2 for official use dated
February 11, 2021).

Chief editor

O. T. Seyitzhanov, *Candidate of Law, Associate Professor*

Editorial board

M. Y. Burdin, *Doctor of Law, Professor*
(Ukraine);

V. N. Stratonov, *Doctor of Law, Professor,*
Honored Lawyer of Ukraine;

A. Kh. Mindagulov, *Doctor of Law, Professor*
(Russian Federation);

U. H. Mukhamedov, *Doctor of Law, Professor*
(Republic of Uzbekistan);

I. A. Nasonova, *Doctor of Law, Professor*
(Russian Federation);

N. S. Nizhnik, *Doctor of Law,*
Professor, Honored Worker of Higher Education
(Russian Federation);

K. M. Osmonaliev, *Doctor of Law, Professor*
(Kyrgyz Republic);

V. V. Kozhokar, *Candidate of Law*
(Russian Federation);

P. Gridyushko, *candidate of legal Sciences, associate Professor*
(Republic Of Belarus);

Ufuk Ayhan, *Associate Professor*
(Turkish Republic);

I. Sh. Borchashvili, *doctor of law, Professor,*
honored worker of Kazakhstan;

S. E. Kairzhanova, *doctor of legal Sciences, associate Professor;*

M. H. Kogamov, *doctor of law, Professor;*

K. S. Sakbaev, *doctor of law, Professor;*

S. S. Moldabaev, *doctor of law, Professor;*

E. O. Tuzelbaev, *doctor of law, Professor;*

Z. S. Tokubaev, *doctor of law, Professor;*

A. D. Shaimukhanov, *doctor of law, Professor;*

S. K. Altybaev, *candidate of legal Sciences;*

A. B. Jakulin, *candidate of legal Sciences, associate Professor;*

Zh. Sh. Kussainov, *Master of Laws*
(Executive Secretary).

Worked on the issue:

Editors:

E. Yu. Lukhtina,

B. A. Kaliev

Design,

technical editing,

computer layout:

S. M. Aubakirova

Submitted to the set on
08.08.2022.

Signed to the press in 26.09.2022.

Conditional printed sheet 19,5.

The format is 60×84¹/₈.

Offset paper.

Offset printing.

Order No. 1186.

Edition of 200 copies.

Published 1 time per quarter

Materials are not returned
by the editorial board.

Reprint of materials is possible
only with the permission
of the editorial board.

Thematic plan of publishing
departmental literature of the
Karaganda Academy of the
Ministry of Internal Affairs
of the Republic of Kazakhstan
named after B. Beisenov for
2022, position No.3.

Printed in the printing house of
the Karaganda Academy of the
Ministry of Internal Affairs of
the Republic of Kazakhstan
named after B. Beisenov,

Karaganda,
Yermekova str., 124.

ҚҰҚЫҚ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ ҚОЛДАНУ ПРОБЛЕМАЛАРЫ ПРОБЛЕМЫ ПРАВА И ПРАВОПРИМЕНЕНИЯ THE PROBLEMS OF LAW AND LAW ENFORCEMENT

УДК 343.13

Абеуов Д.А.,

*начальник факультета повышения квалификации и переподготовки кадров,
доктор философии (PhD), полковник полиции
(Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова, г. Караганда,
Республика Казахстан, e-mail: dulatabeuov@mail.ru);*

Айтмаганбетов Д.Д.,

докторант

*(Казахский национальный университет им. аль-Фараби, г. Алматы,
Республика Казахстан, e-mail: daitmaganbetov@law.gwu.edu);*

Ладыгина О. А.,

*старший преподаватель кафедры общеправовых дисциплин,
магистр юридических наук, подполковник полиции
(Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова,
г. Караганда, Республика Казахстан, e-mail: o.ladygina@kra.gov.kz)*

Трехзвенная модель уголовного процесса как новый институт: опыт и перспективы развития

Аннотация. В статье рассматривается опыт внедрения трехзвенной модели уголовного процесса в Республике Казахстан, авторы уделяют внимание проблемам, возникающим при реализации принципа разделения полномочий, на основе сохранения баланса в контексте системы сдержек и противовесов, создания на каждом этапе эффективных фильтров. Реализация модели предполагала эффективное функционирование системы «полицейский — прокурор — суд». Ценность проведенного исследования заключена в возможности восполнении отдельных пробелов в методологии исследования проблем уголовно-процессуального права. Результаты исследования имеют практическую направленность и могут быть использованы в правотворческой деятельности, связанной с усовершенствованием норм действующего УПК РК.

Ключевые слова: трехзвенная модель уголовного процесса, методология, процессуальная самостоятельность следователя, конституционное право, защита прав человека в уголовном процессе.

В Послании народу Казахстана «Казахстан в новой реальности: время действий» от 1 сентября 2020 г. Президент Республики Казахстан К.-Ж.К. Токаев всем ветвям государственной власти дал поручение: внедрить трехзвенную модель уголовного процесса с четким разделением полномочий, на основе сохранения баланса в контексте системы сдержек и противовесов, создания на каждом этапе эффективных фильтров [1]. Выполнение данного поручения требует от уполномоченных органов решения комплекса задач, которые в своей совокупности должны способствовать созданию надлежащих условий для эффективного функционирования системы: «полицейский — прокурор — суд». В основе такой модели усматривается опыт стран Организации экономического сотрудничества и развития (ОЭСР). Основное преимущество такой модели, как утверждает Президент РК К.-Ж.К. Токаев, состоит в ослаблении обвинения и предотвращении незаконного вмешательства в уголовное судопроизводство.

15 октября 2021 г. Президентом страны подписана Концепция правовой политики страны до 2030 г., в которой сказано: «негативные факторы в сфере уголовного процесса обусловлены прежде всего отсутствием четких критериев разграничения полномочий и зон ответственности между органами досудебного расследования, прокуратуры и суда» [2].

Важнейшим показателем развития любого государства, стремящегося к достижению общепринятых международных стандартов, является эффективность защиты конституционных прав и свобод граждан, доступность и прозрачность правосудия.

Трехзвенная модель уголовного процесса предполагает, что:

- полиция выявляет преступления, устанавливает причастных лиц, собирает и закрепляет улики;
- прокурор дает независимую оценку собранным доказательствам, пресекает нарушения прав граждан, не допускает вовлечения добросовестных граждан в уголовный процесс, поддерживает обвинение в суде;
- суд рассматривает жалобы на действия органов и выносит окончательный вердикт по делу.

Изучение данного института на практике показало, что в настоящее время усилена ответственность прокуроров по принимаемым процессуальным решениям по уголовным делам, в наибольшей части окончанным производством и направленным в суд для рассмотрения по существу. Указанная модель, в каком виде она представлена сейчас, существовала и ранее, прокурор осуществлял надзор за расследованием на всей стадии уголовного судопроизводства и мог реагировать на те или иные процессуальные решения в рамках своей компетенции, но, как правило, следователь самостоятельно проводил расследование, и изучением уголовного дела прокуратура занималась лишь после поступления дела с обвинительным заключением. В этом, бесспорно, выражалась и процессуальная самостоятельность следователя как участника уголовного процесса со стороны обвинения, ответственность последнего никоим образом не снижалась за принятое им решение, влекла определенные последствия при нарушениях норм УПК и, соответственно, прав и свобод граждан, попавших в орбиту уголовного преследования.

В настоящее время ответственность за принятые ключевые решения легла и на прокуроров, но следует понимать, что сейчас согласование процессуальных решений происходит дистанционно, в рамках электронного уголовного дела, прокурору необходимо, помимо основных функциональных обязанностей, успеть просмотреть поступившее к нему от следователя постановление (в условиях ограниченного времени). Насколько объективным будет такое согласование при большой загруженности прокуроров, можно только догадываться.

Хотелось бы отметить как положительное изменение в части усиления взаимодействия прокурора и следователя увеличение доли документооборота в электронном формате (модуль «Электронное уголовное дело», далее — е-УД). Так, в 2018 г. органы уголовного преследования перешли к расследованию электронных дел по проступкам и преступлениям небольшой тяжести, в 2019 г. – по преступлениям средней тяжести, в 2020 г. – по тяжким преступлениям [3, с. 67–71]. Статистические данные показывают, что в 2021 г. прокурорами в онлайн-режиме изучено свыше 23 тысяч процессуальных решений, 3 тысячи из которых не прошли прокурорский фильтр и по ним отказано в согласовании. За истекший период отказано в согласовании по 431 решению, вдвое уменьшилось количество лиц, признанных подозреваемыми.

Особенность действующего процессуального порядка расследования уголовных дел в том, что ряд процессуальных решений без согласования с прокурором уже не имеет юридической силы, то есть следователь в принятии ряда ключевых решений не самостоятелен и полагается на мнение надзирающего прокурора. Это такие решения, как: «признание лица подозреваемым», «квалификация деяния», «квалификация правонарушения», «прерывание сроков расследования», «прекращение дела», «протокол об уголовном проступке» и «приказное производство».

И, поскольку планируется поэтапное внедрение данной модели правосудия, к 2024 г. следователь не сможет принимать окончательное процессуальное решение по уголовному

делу, а этим займется прокурор, составляя акт обвинения. Следователь же будет составлять краткий отчет об итогах расследования без какой-либо оценки доказательств.

Исходя из этого, следует вывод о том, что следователь как процессуально самостоятельное лицо приобретает новый статус «детектива», и в конечном итоге ответственность за принятые в ходе расследования процессуальные решения при завершении дела должны лечь на прокурора, который и составляет итоговый документ. Это предполагает изменение процессуального статуса следователя в действующем Уголовно-процессуальном кодексе РК.

Несомненно, усиление ответственности прокуроров за окончательное принятие процессуального решения по уголовным делам, может, и снизит количество нарушений конституционных прав граждан, но создаст в лице прокуратуры орган, который фактически «монополизирует» процессуальный итог расследования по уголовным делам, создавая возможные коррупционные риски, что может иметь негативные последствия. Главная особенность в том, что без согласования прокурором процессуальное решение не имеет юридической силы.

Не ставит ли нынешнее положение дел с согласованием основных процессуальных решений следователя в зависимость от решений прокурора? На сколько может быть прокурор быть компетентнее следователя, который реально расследует уголовные дела и имеет свое внутреннее убеждение при принятии вышеназванных решений? Где гарантия, что при отмене того или иного процессуального решения прокурор не допустит ошибок и впоследствии это не повлечет нарушения конституционных и других прав граждан? Следует понимать, что следователь непосредственно контактирует с такими участниками процесса, как потерпевший, свидетель, подозреваемый, видит картину преступления, дает ей оценку, исходя из своих знаний и компетенций, когда прокурор лишь дистанционно рассматривает то или иное решение следователя, не имея общего представления о событии.

В Рекомендациях Совета Европы «О роли прокуратуры в системе уголовного правосудия» (приняты 6 октября 2000 г.) говорится о том, что единых и обязательных стандартов деятельности прокуратуры или модели уголовного процесса не существует, и рекомендуется в деятельности органов прокуратуры придерживаться разделения функций надзора за законностью и расследования [4]. Указанная позиция была бы применима с существующей в Казахстане практикой и действующей реальностью, где штатная численность органов прокуратуры значительно уступает численности сотрудников органов досудебного расследования.

Необходимо учесть, что оперативность и инициативу следователя при расследовании дела определяет процессуальная самостоятельность последнего, что имеет большое значение для осуществления задач уголовного судопроизводства, налагает на него ответственность за качество и сроки производства предварительного следствия, а также гарантирует независимость следователя при решении важнейших процессуальных вопросов [5, с. 44]. Этот немаловажный аспект служит гарантией объективной оценки его деятельности и ответственности за принимаемые им решения по делу.

Данной точки зрения также придерживаются М.Ч. Когамов, А.Н. Ахпанов, Б.Х. Толеубекова. Как считают последние, один из основополагающих принципов деятельности при расследовании преступлений — это когда процессуально и организационно самостоятельный следователь может успешно руководить расследованием.

Необходимо признать, что преобразования действующего уголовно-процессуального законодательства могут быть не окончательными, поскольку ряд из них могут противоречить имеющимся процессуальным институтам, установленным УПК. Это обусловлено прежде всего заимствованием у правовых систем зарубежных стран некоторых институтов уголовного судопроизводства. При создании Аналогов структур, существующих в зарубежных странах и вполне успешно функционирующих в их правовом поле в нашем случае становятся барьерами, не дающими возможность их преодолеть. Причинами могут быть и развитая право-

вая система этих стран, специфичность возможностей республики в социально-экономическом плане, национальные особенности [6].

Необходимо отметить, что как показывает мировой опыт, одним из составляющих эффективности реформ в тех или иных государствах, явился учет традиций, менталитета и особенностей, сложившихся в обществе к началу реформ, а затем их правильное использование в интересах развития [7].

Резюмируя изложенное, считаем, что для полноценной реализации модели следователя как лица, осуществляющего расследование в рамках досудебного производства, необходимо вернуть следователю статус полноценного самостоятельного процессуального лица, наделенного полномочиями принимать ключевые решения, при надлежащем надзоре прокурора. Признание незаконными вышеуказанных решений в рамках трехзвенной модели правосудия без согласования с прокурором «связывает руки», не позволяет следователям идти по пути личного внутреннего убеждения. При этом целесообразно продолжить практику согласования принятия ключевых решений, предусмотренных трехзвенной моделью расследования, но в виде направления необходимых документов в рамках Е-уголовного дела для сведения и в случае необходимости — законного реагирования прокурора, наделенного на то полномочиями по действующему уголовно-процессуальному законодательству. Считаем, что это не только не снизит ответственности следователя и прокурора по принимаемым решениям, а, наоборот, повысит ответственность следователя за недопущения нарушений конституционных и иных прав граждан.

Список использованной литературы:

1. Токаев К.-Ж.К. Казахстан в новой реальности: время действий: Послание Президента Республики Казахстан народу Казахстана от 1 сентября 2020 г. // [Электронный ресурс] https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-1-sentyabrya-2020-g
2. Концепция правовой политики Республики Казахстан до 2030 г.: Указ Президента Республики Казахстан от 15 октября 2021 г. № 674. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2100000674>
3. Ногайбаева А.С., Жусипбекова А. Условия эффективного перехода на трехзвенную модель судопроизводства // «Хабаршы — Вестник» Карагандинской академии МВД РК им.Б. Бейсенова. — 2021. — № 3(73). — С. 67–72.
4. Рекомендация № R(2000) 19 Комитета Министров Совета Европы от 6 октября 2000 г. «О роли прокуратуры в системе уголовного правосудия» // [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://echrbase.ru/rec2000_19.jsp. Дата обращения: 25.03.2018
5. Дубривный В.А. Деятельность следователя: структура, аспекты // Вопросы уголовного процесса: Межвуз. науч. сб. — Саратов, 1984. Вып. 3.
6. Сулейменова Г. Модель уголовного процесса Казахстана // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=33522367&pos=65;27#pos=65;27
7. Индия и Китай: две цивилизации — две модели развития (Круглый стол) // Мир. Экономика и мировые отношения. — 1988. — № 6. — С. 90.

Әбеуов Д.А.,

*кадрлардың біліктілігін арттыру және қайта даярлау факультетінің бастығы,
(PhD) философия докторы, полиция полковнигі
(Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы,
Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., e-mail: dulatabeuov@mail.ru);*

Айтмағанбетов Д.Д.,

докторант

*(әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы қ.,
Қазақстан Республикасы, e-mail: daitmaganbetov@law.gwu.edu);*

Ладыгина О.А.,

*жалпы заң пәндері кафедрасының аға оқытушысы,
заң ғылымдарының магистрі, полиция подполковнигі
(Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы,
Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., e-mail: o.ladygina@kpa.gov.kz)*

Жаңа институт ретінде қылмыстық процестің үш деңгейлі моделі: тәжірибе және даму болашағы

Аннотация. Мақалада Қазақстан Республикасында қылмыстық процестің үш буынды моделін енгізу тәжірибесі қарастырылады, авторлар әр кезеңде тиімді сүзгілерді құра отырып, тепе-теңдікті сақтау негізінде өкілеттіктерді бөлу қағидатын іске асыру кезінде туындайтын проблемаларға назар аударады. Модельді іске асыру "полиция — прокурор — сот" жүйесінің тиімді жұмыс істеуін көздейді. Жүргізілген зерттеудің мәні қылмыстық іс жүргізу құқығы мәселелерін зерттеу әдіснамасындағы жекелеген олқылықтардың орнын толтыру мүмкіндігінде жатыр. Зерттеу нәтижелері практикалық бағытқа ие және заң шығарушы-ҚР қолданыстағы ҚІЖК нормаларын жетілдіруге байланысты жаңалықтарда қолданылуы мүмкін.

Негізгі сөздер: қылмыстық процестің үш буынды моделі, әдістемесі, тергеушінің іс жүргізу тәуелсіздігі, конституциялық құқық, қылмыстық процесте адам құқықтарын қорғау.

D.A. Abeuov,

*Head of the Faculty of Advanced Training and Retraining of Personnel,
Doctor of Philosophy (PhD), Police Colonel
(Karaganda academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan
named after B. Beysenov, e-mail: dulatabeuov@mail.ru);*

D.D. Aitmagambetov,

doctoral student

*(Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Republic of Kazakhstan,
e-mail: daitmaganbetov@law.gwu.edu);*

O. A. Ladygina,

*Senior Lecturer of the Department of General Legal Disciplines,
Master of Law, Lieutenant Colonel of the police
(Karaganda academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan
named after B. Beysenov, e-mail: o.ladygina@kpa.gov.kz)*

The three-tier model of the criminal process as a new institution: experience and development prospects

Annotation. The article examines the experience of implementing a three-tier model of criminal procedure in the Republic of Kazakhstan, the authors pay attention to the problems that arise when implementing the principle of separation of powers, based on maintaining balance in the context of a system of checks and balances, creating effective filters at each stage. The implementation of the model assumed the effective functioning of the "police — prosecutor — court" system. The value of the conducted research lies in the possibility of filling certain gaps in the methodology of the study of the problems of criminal procedure law. The results of the study have a practical orientation and can be used in law-making activities related to the improvement of the norms of the current CPC of the Republic of Kazakhstan.

Keywords: three-link model of the criminal process, methodology, procedural independence of the investigator, constitutional law, protection of human rights in the criminal process.

ӘОЖ 343.3

Байкенжина К.А.,

заң ғылымдарының кандидаты, доцент
(e-mail: baikenzhina.kulbagila@mail.ru);

Филин В.В.,

заң ғылымдарының кандидаты, доцент
(Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы,
e-mail: vlad-filin@yandex.kz)

Бөтеннің мүлкіне қарсы пайдакүнемдік қылмыстар

Аннотация. Ғылыми мақалада бөтеннің мүлкіне қарсы пайдакүнемдік қылмыстардың қылмыстық-құқықтық сипаттамасы беріледі. Пайдакүнемдік ұғымына анықтама бере отырып, осы тұрғыда жасалатын қылмыстардың жекелеген түрлеріне, атап айтқанда, қорқытып алушылық, тонау, қарақшылық, бөтеннің мүлкін қасақана жоюмен немесе бүлдіру, автомобильді немесе өзге де көлік құралын ұрлау мақсатынсыз заңсыз иелену құрамдарына қылмыстық-құқықтық талдаулар жасалады, оларды бір-бірінен ажырату ерекшеліктеріне тоқталады. Сонымен қатар жоғарыда көрсетілген қылмыстарды саралау барысында туындайтын зардап мөлшерін анықтауға қатысты пікірлер беріледі. Бөтеннің мүлкіне қарсы пайдакүнемдік қылмыстар жасауда орын алатын күш қолдану, қорқыту тәсілдерінің қылмыстарды саралаудағы орны мәселесі көтеріледі.

Негізгі сөздер: қарақшылық, қорқытып алу, тонау, бөтен мүлік, пайдакүнемдік мақсат., мүлікті алу., зардап мөлшері, күш қолдану тәсілі.

ҚК-нің 6-тарауында меншікке қарсы пайдакүнемдік қылмыстар алдау немесе сенімді теріс пайдалану жолымен қорқытып алу және мүліктік залал келтіру болып табылады. Екі қылмыстың да ұрлықпен белгілі бір ұқсастығы бар, алайда оларды жасаған кезде ұрлыққа қарағанда бөтеннің мүлкін кінәлі адамның немесе басқа адамдардың пайдасына алып қою және (немесе) айналдыру жоқ.

Қорқытып алушылық (ҚК-нің 194-бабы) — «күш қолдану не бөтен мүлікті жою немесе бүлдіру қатерін төндіріп, сол сияқты жәбірленушіні немесе оның жақындарын масқаралайтын мәліметтерді не жәбірленушінің немесе оның жақындарының құқықтарына немесе заңды мүдделеріне елеулі зиян келтіруі мүмкін өзге де мәліметтерді тарату қатерін төндіріп бөтен мүлікті немесе мүлікке құқықты беруді немесе мүліктік сипаттағы басқа да әрекеттерді жасауды талап ету» [1].

Қорқытып алушылықтың негізгі объектісі-меншік. Жәбірленушінің және оның жақындарының ар-намысы мен қадір-қасиеті, сондай-ақ олардың жеке басына қол сұғылмаушылықпен денсаулығы қосымша тікелей объект болып табылады. Бопсалау нысанасы бөтен мүлікке құқықты қоса алғанда жасалатын әрекет болып табылады. Егер, мүлік кінәліге тиесілі болса, онда қорқытып алушылық ретінде сараланбайды. Мысалы, облыстық соттардың бірі Л-дың әрекетін бопсалаушылық ретіндегі іс-әрекет деп саралаумен келіспеген, «Л. жәбірленуші К. өзіне тиесілі емес бөтен мүлікті иелену мақсатын көздемеген, ол әрекетін өзінің сынған магнитофоны үшін ақша алуға бағыттаған. Л-дың бұл әрекеттерін қорқытып алушылық деп саралауға болмайды, өйткені ол К.-ны сынған магнитофоны үшін ақша беруге мәжбүр етуге тырысты. Қорқытып алушылық бөтен мүлікті талап етуді көздейді. Сондықтан Л-дың әрекеттерін өзінше билік ету деп саралау керек».

Қорқытып алушылық құрамы-формальды. Ол кінәлінің қойылған мақсатына жетуіне қарамастан, қауіп төндіріп талап қойылған сәттен бастап аяқталды деп есептеледі.

Қорқытып алушының талап етілетін мүлікті немесе мүлікке құқықты алуы немесе оның мүддесінде мүліктік сипаттағы басқа да іс-әрекеттер жасауы қаралып отырған қылмыс құрамынан саралауға көмектеседі. Олар жаза тағайындалған кезде есепке алынуға тиіс. ҚК-нің 194-бабының 1-бөлігіне сәйкес, кінәлі адам қорқытуы мүмкін:

- зорлық-зомбылық жасаумен;
- бөтен мүлікті жою немесе бүлдірумен;

–жәбірленушіні немесе оның жақындарын масқаралайтын мәліметтерді не аталған адамдардың құқықтарына немесе заңды мүдделеріне елеулі зиян келтіруі мүмкін өзге де мәліметтерді таратумен.

Жәбірленушіні немесе оның жақындары туралы мәліметтерді жария етуі, сондай-ақ, жәбірленушінің немесе оның жақындарының ар-намысы мен абыройына нұқсан келтіруі мүмкін өзге де мәліметтерді жария ету қатері бар мүлікті беру талабын қорқытып алу ретінде саралау керек. Бұл ретте, бопсалау жасалатын жария ету қаупімен мәліметтердің шындыққа сәйкес келуінің маңызы жоқ. Егер, жәбірленуші немесе оның жақындары туралы көрінеу жала жабу сипатындағы мәліметтер жария етілген жағдайда, жасалған әрекет оған негіздер болған жағдайда қылмыстардың жиынтығы бойынша саралануы керек.

Кінәлі адамның меншігінде немесе қарамағында талап ететін мүлкі бар адам жәбірленуші бола алады. Жәбірленушінің жақын туыстары да, басқа да адамдар да жәбірленуші ретінде танылуы мүмкін. Соңғы мән-жайды сот жәбірленушінің өзінің айғақтарын ескере отырып анықтауы тиіс. Елеулі зиян келтіруі мүмкін мәліметтерге жәбірленуші немесе оның жақындары туралы заңмен қорғалатын дербес деректер (мысалы, жеке өмірі туралы ақпарат, сондай-ақ жеке құпиясын, отбасы құпиясын, хат жазысу, телефон арқылы сөйлесу, пошта, телеграф және жеке тұлғаның өзге де хабарламалары құпиясын бұзатын ақпарат), сот шешімі немесе оған заңды негіздерден басқа, оның келісімінсіз таратылатын болады. Алайда, ҚК-тен шыққандықтан, мәліметтер заңмен қорғалатын ғана емес, сонымен қатар ол қорғалмайтын да болуы мүмкін. Осы мағынадағы шектеулерді ҚК 194-бабы көрсетпейді.

Субъективті жағынан қорқытып алушылық кінәнің қасақана түрімен сипатталады. Қорқытып алу субъектісі – 14 жасқа толған адам.

Қорқытып алушылықтың сараланған құрамы:

- адамдар тобының алдын ала сөз байласуы бойынша жасауы;
- күш қолданып;
- ірі мөлшерде.

Күш қолдану арқылы жасалған қорқытып алушылық жәбірленушінің денсаулығына соққы, ұрып-соғу, кез келген зиян келтіруді (оның денсаулығына ауыр зиян келтіруден басқа) және т. б. болжайды. Күш қолдану немесе оны қолданамын деп қорқыту тек қорқытып алушылық ғана емес, сонымен қатар тонау мен қарақшылық белгілері болып табылады, сондықтан бұл қылмыстарды ажырату туралы мәселе маңызды болып табылады. Бұл мәселені шеше отырып, егер тонау және қарақшылық кезінде зорлық-зомбылық мүлікті иелену немесе оны ұстап қалу құралы болып табылса, онда қорқытып алушылық кезінде ол қауіп-қатерді ауырлататынын ескеру қажет. Тонау және қарақшылық кезінде мүлікті иелену зорлық-зомбылық әрекеттер жасаумен бір мезгілде не оларды жасағаннан кейін бірден болады, ал қорқытып алушылық кезінде кінәлінің ниеті болашақта талап етілетін мүлікті алуға бағытталған.

Үй кіреберісіне, содан кейін лифтке кіріп, оны қабаттар арасында тоқтатып, пышақты ашып, одан ақша талап ету осындай қорқытып алушылыққа жатады. Т. лифтте Кден ақша талап еткен, К. ақшасы жоқ екенін айтқан. Т. қайтадан пышақ көрсетіп қорқытып ақша талап еткен, ақшасы жоқ екеніне көзі жеткен соң, лифттен шығып кеткен. ҚР Жоғарғы Сотының қылмыстық істер жөніндегі сот алқасы ҚР Бас прокурорының орынбасарының наразылығы бойынша Т-ның әрекетін бопсалаушылық ретінде қайта саралаудан негізді түрде бас тартты, себебі Т. «пышақпен қорқытып, болашақта емес, шабуыл кезінде оған ақша беруді талап еткен» [2]. Егер кінәлі бөтен мүліктің құны 250 мың АЕК асып кетсе, қорқытып алушылық ірі мөлшерде жасалады деп саналады. Қорқытып алушылықтың ерекше сараланған құрамы:

- ұйымдасқан топ;
- аса ірі мөлшерде мүлік алу мақсатында;
- жәбірленушінің денсаулығына ауыр зиян келтіру.

Қорқытып алушылық жасаған ұйымдасқан топ деп бір немесе бірнеше қылмыс жасау ниетімен біріктірілген екі немесе одан да көп адамнан тұратын тұрақты топты түсіну керек. Бұдан басқа, топтың тұрақтылығы туралы, атап айтқанда, бірге қатысушыларды іріктеу және

тарту, олардың арасында рөлдерді бөлу, қылмысты жасыру жөніндегі шараларды қамтамасыз ету, топтық тәртіпке бағыну және топ ұйымдастырушысының нұсқауларына куә бола алады. Егер кінәлі құны 1 млн. АЕК асатын бөтен мүлікті беруді талап етсе, онда оның әрекеттері аса ірі мөлшерде мүлік алу мақсатында жасалған қорқытып алушылық ретінде саралануға жатады.

Жәбірленушінің денсаулығына ауыр зиян келтірумен жасалған қорқытып алушылық қосымша саралауды талап етпейді. Адам өлтіру қорқытып алу құрамымен қамтылмайтындықтан, оны жасау қылмыстардың жиынтығы бойынша саралауды талап етеді, сондай-ақ абайсызда жәбірленушінің өліміне әкеп соққан денсаулыққа қасақана ауыр зиян келтіруде сол сияқты.

Алдау немесе сенімді теріс пайдалану жолымен мүліктік залал келтіру ҚК-нің 195-бабында көзделген қылмыстың объектісі-қозғалмалы да, жылжымайтын да мүлік. Объективті жағынан ҚК-нің 195-бабында көзделген қылмыс меншік иесіне немесе өзге мүлік иесіне мүліктік залал келтіруден тұрады. Ол әрекетпен де, әрекетсіздікпен де туындауы мүмкін. Мүліктік залал келтіру тәсілдері алаяқтық кезіндегі сияқты нақты мазмұны бар алдау немесе сенімге қиянат жасау болып табылады.

Құрылысы бойынша қаралып отырған қылмыстың құрамы материалдық болып табылады. Ол мүліктік залал келтірілген сәттен бастап аяқталған. Заңда мүліктік залалдың нысаны анықталмаған. Алайда, тұлға меншік иесінің (оның өзге иесінің) иелігіне әлі түспеген, бірақ не істеу керек болатын мүлікті алдау немесе сенімге қиянат жасау жолымен мүліктік зиян келтіреді. Осылайша, мұнда мүліктік залал келтіріледі.

Теорияда да, тәжірибеде де кінәлі адамның мүліктік залал келтірген жағдайда ҚК-нің 195-бабы бойынша жауапкершілікке тарту мүмкіндігі туралы пікір басым болады. Олай болмаған жағдайда ҚК-нің 14-бабының 2-бөлігін қолдану керек. Тәжірибе көрсетіп отырғандай, алдау немесе сенімге қиянат жасау жолымен мүліктік залал келтіру түрлері:

– көрінеу жалған құжаттарды пайдалану арқылы міндетті төлемдерді төлеуден жалтару нәтижесінде мүліктік залал келтіру;

– халыққа қызмет көрсету саласындағы кәсіпорын қызметкерінің өзі орындаған жұмысы үшін тапсырыс берушіден прејскурант бойынша алған ақшалай қаражатын өз меншігіне алуы (кәсіпорынның өзінің шикізаты немесе материалдары пайдаланылмаған жағдайда);

– жүргізушінің кәсіпорынға тиесілі автомашинаны пайдакүнемдік мүддесінде пайдалануы;

– мемлекеттік бажды және т. б. төлемеу мақсатында сатып алынатын үй құрылысының нақты құнын жасыру [3, 172].

ҚК-нің 195-бабы бойынша азаматтардан билетсіз жол жүру немесе құжаттарды ресімдемей заңсыз жол жүру үшін өз пайдасына ақша алған немесе жолжүгін алып жүрген көлік қызметкерінің әрекеттері де саралануға жатады (алайда өзінің қызмет жағдайына байланысты азаматтардан көлік қызметі үшін ақша алуға уәкілдік берілген көлік қызметкерінің жасаған іс-әрекеттері ұрлық деп саралануы керек). Сонымен қатар, ҚК-нің 195-бабы бойынша коммуналдық қызметтерді (газды, электр энергиясын және т. б.) пайдаланғаны үшін төлеуден жалтару да сараланады.

Субъективті жағынан қаралып отырған қылмыс қасақана жасалады. ҚК-нің 195-бабында салдары мүліктік залал болып табылатын қылмыс туралы болып отыр. Соңғысының сипаты мен кінәлінің жүгінетін тәсілдері адамның осындай залал келтіре отырып, материалдық пайда алу, заңсыз баю немесе материалдық шығындардан жалтару мақсатын көздейтіні туралы айтады. Осыдан сот тәжірибесі де шығады. Белгілі бір мақсаттарды іздей отырып, қылмысқа кінәлі тек тікелей ниетпен әрекет етеді [4, 97].

ҚК-нің 195-бабында көзделген қылмыс субъектісі деп тек жеке адам танылады. Бұл ретте өзінің қызметтік жағдайын пайдаланған лауазымды адамның немесе коммерциялық немесе өзге ұйымда басқару функцияларын атқаратын адамның тарапынан алдау немесе сенімге қиянат жасау жолымен мүліктік залал келтіру, оған негіздер болған жағдайда ҚК-нің 195 немесе 285-баптары бойынша сараланады. Қылмыстың сараланған құрамы (ҚК-нің 195-

бабының 3-бөлігі) оны адамдар тобының алдын ала сөз байласуы бойынша жасауы, ал аса сараланған (4-бөлігі) – қылмыстық топтың («а» тармағы) жасауы немесе ірі залал келтіруін («б»тармағы) көздейді.

Автомобильді немесе өзге де көлік құралын жымқыру мақсатынсыз құқыққа сыйымсыз иеленіп алу (ҚК 200-бабы). Қаралатын қылмыстың заты-автомобиль немесе өзге де көлік құралы (механикалық, сондай-ақ механикалық емес). Әуе немесе су көлігі кемесін не жылжымалы темір жол құрамын айдап әкету, сол сияқты айдап әкету мақсатында осындай кемені немесе құрамды басып алу ҚК-нің 200-бабы бойынша сараланады. Алайда шағын көлемді су кемелері (моторлы қайықтар, катамарандар, байдаркалар, яхта және т. б.) ҚК-нің 200-бабында көзделген қылмыс объектісіне жатқызылады. Кез келген тұлға — көлік құралының меншік иесі (иесі), сондай-ақ басқа да тұлғалар (мысалы, тұрақ күзетшісі) жәбірленуші деп танылуы мүмкін.

Қылмыстың объективті жағы көлік құралын иеленуден тұрады. Ұрлық мақсатынсыз көлік құралын заңсыз иелену деп көлік құралдарын басып алуды және олармен жол жүруді түсіну керек. Қылмыс құрамы-формальды. Ұрлық мақсатынсыз көлік құралын заңсыз иелену көлік құралы болған жерден алып кеткен сәттен бастап аяқталған қылмыс болып табылады. Қылмысты аяқталған деп саралау үшін автомобильді немесе өзге де көлік құралын тұрақ орнынан алып тастап кеткен кездегі ара қашықтық маңызды емес. Егер, адам көлік құралына иелену мақсатында кірсе және оған тұрақ орнынан шығара алмаса (мысалы, қозғалтқышты бұрмаса), онда қылмыс аяқталған болып саналмайды.

Іс жүзінде ұрлық мақсатынсыз көлік құралын иелену ретінде, мысалы, автомашинадағы жұмыстан шеттетілген және оны жеке мақсатта айдап әкеткен жүргізушінің әрекеттері сараланды. Керісінше, қызмет бойынша көлікке рұқсаты бар адамның өзгенің мүддесін қорғау немесе қылмыскерді ұстау мақсатында автокөлікті рұқсатсыз пайдаланса, көлікті құқыққа сыйымсыз иеленіп алу ретінде сараланбайды.

Субъективті жағынан айдап кету кінәнің қасақаналық нысанымен сипатталады. Көлік құралын айдап әкету бөтеннің мүлкін кінәлі адамның немесе басқа адамдардың пайдасына айналдыруға емес, ал бұл мүлікті пайдакүнемдік немесе өзге де мақсаттарда заңсыз уақытша пайдалануға меншік иесінің немесе өзге де иеленушінің келісімінсіз ұрлау ниетімен ерекшеленеді.

Көлік құралын ұрлау ниетін (мақсатын), сондай-ақ ұрлаудың өзге де белгілерін анықтаған кезде кінәлінің әрекетін ҚК-нің 188, 200-баптары бойынша саралау керек. 14 жасқа толған есі дұрыс адам ұрлау мақсатынсыз көлік құралын заңсыз иелену субъектісі болып табылады.

Көлік құралын заңсыз иеленуде қылмыстың сараланған құрамы болып табылады, егер қылмыс:

- адамдар тобының алдын ала сөз байласуы бойынша ;
- өмірге немесе денсаулыққа қауіпті емес күш қолданып не сондай күш қолдану қатерін төндіріп жасалған болса.

Бірнеше адамның ұрлау мақсатынсыз көлік құралын заңсыз иеленуі кезінде барлық бірлесіп орындаушылардың әрекеттерін топқа қатысушылардың қайсысының көлік құралын іс жүзінде жүргізгеніне қарамастан, көлікті құқыққа сыйымсыз иеленіп алу ретінде саралау керек.

Көлік құралын құқыққа сыйымсыз иеленудің ерекше саралау белгілері (ҚК 200-бабының 3-бөлігі) оны қылмыстық топ жасау не ірі залал келтіру болып табылады. Ұрланған көлік құралы құнының өзі аса ірі залал келтірген айдап әкету ретінде жасалған әрекетті саралау үшін негіз бола алмайды. Мұндай саралау үшін көлік құралын заңсыз иелену нәтижесінде меншік иесіне нақты, аса ірі материалдық залал (атап айтқанда, автокөліктің бүлінуі, жойылуы) келтірілгенін анықтау қажет [5, 87].

Автомобильді немесе өзге де көлік құралын жымқыру мақсатынсыз, өмірге немесе денсаулыққа қауіпті күш қолданып не осындай күш қолдану қатерін төндіріп заңсыз иелену

ҚК-нің 200-бабының 2-бөлігінде көзделген аса сараланған құрамның белгісі болып табылады.

Өмірге немесе денсаулыққа қауіпті күш қолданып не сондай күш қолдану қатерін төндіріп жасалған көлік құралын заңсыз иелену қылмысын жасыру мақсатында адамның өліміне әкеліп соққан жағдай қылмыс жасаушының әрекетін қосымша саралауды талап етеді (ҚК-нің 99-бап 2 тармағының 10-тармақшасы және 200-баптың 4-тармақшасы бойынша).

Бөтеннің мүлкін қасақана жоюмен немесе бүлдірумен ұштасқан ұрлық мақсатынсыз көлік құралын заңсыз иеленуді ҚК-нің 202-бап бойынша саралау қажет. Дегенмен, бұл пікірмен келіспейтін жайдайлар да орын алатынын естен шығармауымыз керек, өйткені көптеген жағдайда бөтеннің көлігін жою немесе бүлдіру мақсатында алдымен көлікті ұрлап айдап кетіп барып, содан кейін барып оны жоятын немесе бүлдіретін сәттер.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі 03.07.2014 ж. қабылданған., 19.03.2021 ж. өзгерістермен, толықтырулармен // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000231>
2. Қазақстан Республикасы Жоғарғы Соты Пленумының «Соттардың меншікке қарсы қылмыстар үшін жауапкершілік туралы заңнаманы қолдануының кейбір мәселелері туралы» 2005 жылғы 25 сәуірдегі қаулысы // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P200000006S>
3. А.Н. Ағыбаев. Меншікке қарсы қылмыстарды саралаудың ерекшеліктері жаза тағайындаудың негізі ретінде. — Алматы, 2010.
4. Рогов И.И. Характеристика и виды преступлений против собственности. — Астана, 2014.
5. С.К. Алтайбаев. Меншікке қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар: Оқу құралы. — Қарағанды: Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы, 2017.

Байкенжина К.А.,

*кандидат юридических наук, доцент
(e-mail: baikenzhina.kulbagila@mail.ru);*

Филин В.В.,

*кандидат юридических наук, доцент
(Карагандинский университет Казпотребсоюза, г. Караганда, Республика Казахстан,
e-mail: vlad-filin@yandex.kz)*

Корыстные преступления против чужого имущества

Аннотация. В научной статье рассматривается уголовно-правовая характеристика корыстных преступлений против чужого имущества. Дается определение понятию корыстности, в авторском контексте проводится уголовно-правовой анализ отдельных видов преступлений, в частности, составов вымогательства, грабежа, разбоя, незаконного завладения чужим имуществом без цели умышленного уничтожения или повреждения, хищения автомобиля или иного транспортного средства, особенностей их разграничения. Приводятся мнения относительно определения размера ущерба, возникающего в ходе квалификации вышеуказанных преступлений. Авторы уделяют внимание также вопросам места применения насилия, угроз в совершении корыстных преступлений против чужого имущества, квалификации данных преступлений.

Ключевые слова: разбой, вымогательство, грабеж, чужое имущество, корыстная цель, получение имущества, размер ущерба, способ применения силы.

K.A. Baikenzhina,

*Candidate of Legal Sciences, Associate Professor
e-mail: baikenzhina.kulbagila@mail.ru;*

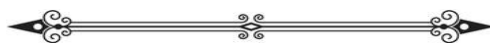
V.V. Filin,

*Candidate of Legal Sciences, Associate Professor
(Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, Karaganda, Republic of Kazakhstan,
e-mail: vlad-filin@yandex.kz)*

Mercenary crimes against other people's property

Annotation. This scientific article gives a criminal-legal characteristic of mercenary crimes against someone else's property. Defining the concept of self-interest, in this context, a criminal-legal analysis of certain types of crimes is carried out, in particular, the compositions of extortion, robbery, robbery, illegal possession of someone else's property without the purpose of intentional destruction or damage, theft of a car or other vehicle, stops at the specifics of their differentiation. Opinions are also given regarding the determination of the amount of damage arising during the qualification of the above crimes. The issues of the place of the use of violence, threats in the commission of mercenary crimes against other people's property, the qualification of crimes are raised.

Keywords: robbery, extortion, robbery, other people's property, selfish purpose, obtaining property, amount of damage, method of using force.

УДК 343.13

Бекбулатов А.К.,

*старший преподаватель-методист факультета повышения квалификации,
подполковник полиции*

*(Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова,
г. Караганда, Республика Казахстан, e-mail: a.bekbulatov@kra.gov.kz)*

Институт подэтапов криминалистических этапов досудебного расследования через призму современной теории управления проектами

Аннотация. Статья посвящена рассмотрению института подэтапов криминалистических этапов досудебного расследования через призму современной теории проектного управления, основанной на международных стандартах управления проектами Института управления проектами (PMI), Национальном стандарте Республики Казахстан по управлению проектами СТ РК ISO 21500-2014 и Своде знаний по управлению проектами (PMBOK). Автором обосновывается теоретическая и практическая значимость института подэтапов криминалистических этапов досудебного расследования и дается авторское определение данного понятия. Обосновывается возможность и целесообразность применения при систематизации подэтапов криминалистических этапов досудебного расследования процессных алгоритмов управления проектами (системы групп процессов управления проектом), предусмотренной Сводом знаний по управлению проектами (PMBOK) и положенной в основу международных стандартов управления проектами Института управления проектами (PMI), а также Национального стандарта Республики Казахстан по управлению проектами СТ РК ISO 21500-2014.

Ключевые слова: криминалистическая методика; подэтапы криминалистических этапов досудебного расследования; проектный подход; управление проектами; система досудебного расследования; планирование расследования; осуществление расследования; мониторинг и контроль расследования; завершение расследования.

Важнейшим институтом систематизации досудебного расследования в криминалистике выступают подэтапы криминалистических этапов расследования. Подэтапы представляют собой системно-структурную основу каждого подэтапа досудебного производства (начального, последующего). Сам термин «подэтап» (или «субэтап») в криминалистической науке не является новым. Еще в 80-ые годы прошлого столетия идею подэтапов в криминалистических этапах расследования высказывал Н. П. Яблоков [1, с. 11–18]. Целесообразность выделения подэтапов в криминалистических этапах досудебного расследования также обосновы-

вается современными учеными-криминалистами Д. В. Кимом [2, 233–236] и М. О. Янгаевой [2, с. 233–236].

С точки зрения теоретического и практического значения система подэтапов криминалистических этапов расследования тесно перекликается с системой уголовно-процессуальных подстадий досудебного расследования [3]. Само понятие подэтапа (или подэтапов) криминалистического этапа (этапов) досудебного расследования в научной литературе не определено. Вместе с тем очевидно, что институт подэтапов играет важную роль в криминалистической методике, поэтому нуждается в терминологическом определении и фундаментальной научной разработке.

Синтезировать сновные признаки подэтапов криминалистических этапов расследования на основе изучения имеющихся научных и теоретических положений, а также на основании проведенного эмпирического исследования (анализа уголовных дел) мы сформулировали следующее понятие: подэтапы криминалистических этапов досудебного расследования — это система последовательных элементов выполнения действий и процессов, предусмотренных криминалистическими этапами досудебного расследования, способствующая полному, качественному и эффективному решению задач каждого соответствующего этапа.

Несмотря на наличие сложившейся в криминалистической методике определенной (вышерассмотренной) системы этапов и подэтапов расследования уголовных правонарушений, современные тенденции в теории и практике управления процессами позволяют выдвинуть гипотезу о целесообразности применения так называемого проектного подхода в криминалистической теории систематизации расследования. В основе проектного подхода лежит концепция стандартизированного управления проектами. В частности, в Республике Казахстан на официальном нормативном уровне утвержден Национальный стандарт по управлению проектами СТ РК ISO 21500-2014 [4].

Прежде всего, необходимо определить, является ли досудебное расследование уголовно-го правонарушения проектом. На наш взгляд, ответ на данный вопрос утвердительный: досудебное расследование содержит все основные признаки проекта — организованная деятельность, рассчитанная на определенный срок; нацеленность данной деятельности на создание определенного продукта или полезного, ожидаемого результата. Так, под проектом (в управленческой деятельности) (англ. Project от лат. projectus — брошенный вперед, выступающий, выдающийся вперед) понимается временное предприятие, направленное на создание уникального продукта, услуги или результата [5].

Деятельность следователя (группы следователей или следственно-оперативной группы) по досудебному расследованию уголовного правонарушения — это организованная деятельность, рассчитанная на определенный срок (т. е. временное предприятие), направленная на решение первоочередных задач уголовного процесса — пресечение, беспристрастное, быстрое и полное раскрытие, расследование уголовных правонарушений, изобличение и привлечение к уголовной ответственности лиц, их совершивших (ч. 1 ст. 8 УПК) (т.е. итогом досудебного расследования становится конкретный, полезный для государства и общества результат, определенный законом).

В целом, теория управления проектами стала активно внедряться в сферу бизнеса и частного сектора экономики в конце XX в., а в первом десятилетии XXI в. развилась в стандартизированную систему знаний. Главным исследовательским и лицензирующим центром проектного управления в мире стала Всемирная некоммерческая организация «Институт управления проектами (Project Management Institute, PMI)» [6]. Данный институт осуществляет лицензирование всех профессиональных организаций, занимающихся внедрением проектного менеджмента и обучением ему во всех странах мира, в том числе в Республике Казахстан.

На сегодня система проектного управления (в соответствии со стандартами PMI) в Республике Казахстан внедрена на высшем государственном уровне: «Для эффективного решения поставленных Главой государства задач Правительством Казахстана наряду с традиционным механизмом управления внедрен особый инструмент управления изменениями и рис-

ками в заданном направлении — система проектного управления. На основе анализа международного опыта разработана модель проектного управления в Правительстве Республики Казахстан» [7]. Таким образом, система проектного управления по стандартам PMI принята в Республике Казахстан в качестве основного инструмента регулирования всей проектной деятельности в системе государственных органов и государственного управления.

Поскольку деятельность органов досудебного расследования соответствует всем признакам проекта (проектной деятельности) и строго регламентирована законодательством, а данные органы являются государственными, полагаем возможным и целесообразным внедрить в деятельность по досудебному расследованию уголовных правонарушений системы проектного управления по стандартам PMI и Национальному стандарту Республики Казахстан по управлению проектами СТ РК ISO 21500-2014 [4].

Система данных стандартов проектного управления зафиксирована в едином Своде знаний по управлению проектами (англ. Project Management Body Of Knowledge, PMBOK), разработанном Институтом управления проектами (PMI) [8]. Свод знаний по управлению проектами (PMBOK) представляет собой систематизированное описание процессов по управлению проектами, которые разделены на 5 групп: процессы инициации, планирования, исполнения, мониторинга и контроля, а также группы закрытия (завершения) проекта. Содержание данных групп выглядит следующим образом.

Группа процессов инициации. Состоит из процессов, способствующих формальной авторизации начала нового проекта.

Группа процессов планирования. Определяет и уточняет цели и планирует действия, необходимые для достижения целей и содержания, ради которых был предпринят проект.

Группа процессов исполнения. Объединяет человеческие и другие ресурсы для выполнения плана управления проектом данного проекта.

Группа процессов мониторинга и контроля. Регулярно оценивает прогресс проекта и осуществляет мониторинг, чтобы обнаружить отклонения от плана управления проектом и, в случае необходимости, провести корректирующие действия для достижения целей проекта.

Группа процессов закрытия. Формализует приемку продукта, услуги или результата и подводит проект или фазу проекта к правильному завершению. Группа завершающих процессов состоит из закрытия проекта или фазы проекта.

Изучение и анализ групп процессов в Своде знаний по управлению проектами (PMBOK) применительно к проектированию деятельности по досудебному расследованию уголовных правонарушений позволили установить следующие особенности.

Группа процессов инициации проекта (в данном случае досудебного расследования), с точки зрения криминалистической методике, не имеет организационного значения, поскольку инициация досудебного расследования охватывает процесс регистрации факта уголовного правонарушения в ЕРДР. В свою очередь криминалистически значимая деятельность следователя начинается с момента планирования и подготовки к процессу расследования и производству первого неотложного следственного действия. Процессы идентификации заинтересованных сторон (участников начального этапа расследования и иных заинтересованных лиц) в криминалистической методике презюмируются (подразумеваются установленными на момент регистрации уголовного правонарушения в ЕРДР и корректирующимися в процессе расследования). В этой связи полагаем, что группу процессов инициации из системы группы процессов досудебного расследования уголовных правонарушений целесообразно исключить и начинать перечень групп процессов с групп процессов планирования.

На основании изложенного, предлагаем следующую систему групп процессов, характерных для досудебного расследования, с точки зрения проектного управления по Своду знаний по управлению проектами (PMBOK) и стандартам Института проектного управления (PMI).

Группа процессов планирования расследования:

- оценка следственной ситуации;
- построение следственных версий (на последующем этапе — пересмотр и корректировка версий);

- разработка плана управления расследованием;
- создание иерархической структуры уголовно-процессуальных процедур, следственных и других процессуальных действий;
- планирование управления расписанием (временем выполнения уголовно-процессуальных процедур, следственных и других процессуальных действий);
- определение перечня уголовно-процессуальных процедур, следственных и других процессуальных действий;
- определение последовательности совершения уголовно-процессуальных процедур, следственных и других процессуальных действий;
- оценка длительности уголовно-процессуальных процедур, следственных и других процессуальных действий;
- разработка расписания (графиков) выполнения уголовно-процессуальных процедур, следственных и других процессуальных действий;
- планирование управления качеством;
- планирование управления ресурсами;
- оценка ресурсов;
- планирование управления коммуникациями;
- планирование управления рисками;
- идентификация рисков;
- качественный анализ рисков;
- количественный анализ рисков;
- планирование реагирования на риски;
- планирование привлечения дознавателей, специалистов, экспертов, иных требуемых лиц и взаимодействия с ними.

Группа процессов производства (осуществления) расследования:

- руководство и управление расследованием;
- управление знаниями проекта (имеющимися и требуемыми профессиональными ресурсами);
- управление качеством расследования;
- управление группой следователей или следственно-оперативной группой;
- управление коммуникациями;
- осуществление реагирования на риски;
- управление привлечением дознавателей, специалистов, экспертов, иных требуемых лиц и взаимодействием с ними.

Группа процессов мониторинга и контроля расследования:

- мониторинг и контроль расследования;
- интегрированный контроль изменений;
- подтверждение содержания (собранных материалов расследования);
- контроль обеспечения содержания (материалов расследования);
- контроль выполнения расписания (графика) расследования;
- контроль качества расследования;
- контроль ресурсов, привлеченных и используемых при расследовании;
- мониторинг коммуникаций, осуществляемых при расследовании;
- мониторинг рисков;
- мониторинг привлечения дознавателей, специалистов, экспертов, иных требуемых (заинтересованных) лиц и взаимодействия с ними.

Завершение расследования или его этапа.

Принимая во внимание, что управление проектами по стандартам Института проектного управления (PMI), отраженным в Своде знаний по управлению проектами (PMBOK), предполагает применение рассмотренного цикла процессов (групп процессов) в том числе по отношению к отдельным фазам (этапам) проекта, считаем целесообразным использовать представленный нами цикл процессов (групп процессов) применительно к каждому криминали-

стическому этапу досудебного расследования. Каждая группа процессов будет выступать подэтапом соответствующего криминалистического этапа расследования (начального или последующего), а каждый процесс будет входить в содержание (систему) соответствующего подэтапа. При этом на последующем этапе многие процессы, начавшиеся и (или) сформированные на начальном этапе, могут быть пересмотрены и скорректированы, а некоторые из них — продолжены (сохранены) без изменений, если следственная ситуация того не требует.

Таким образом, система универсальных подэтапов каждого криминалистического этапа досудебного расследования, основанных на теории проектного управления по стандартам Института управления проектами (PMI) и Своде знаний по управлению проектами (PMBOK), выглядит следующим образом:

- 1) планирование расследования;
- 2) осуществление расследования (основной подэтап);
- 3) мониторинг и контроль расследования;
- 4) завершение расследования или его этапа.

Полагаем, что использование представленной процессной модели подэтапов криминалистических этапов досудебного расследования, основанной на стандартах проектного управления PMI, в криминалистической методике станет дополнительным средством обеспечения качества досудебного расследования и эффективного решения задач уголовного процесса в его досудебной стадии.

Список использованной литературы:

1. Яблоков Н.П. О некоторых проблемах разработки криминалистической методики расследования / Н. П. Яблоков // Вестник криминалистики. — М.: Спарк, 2005. Вып. 3 (15). — С. 11–18.
2. Ким Д.В., Янгаева М.О. О криминалистических этапах досудебного производства по уголовным делам о нарушении правил дорожного движения лицом, подвергнутым административному взысканию // Вестник Томского государственного университета. — 2019. — № 442. — С. 233–236.
3. Бекбулатов А.К., Пенчуков Е.В. Система досудебного расследования по уголовно-процессуальному законодательству Республики Казахстан // «Хабаршы — Вестник» Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова. — 2021. — № 4 (74). — С. 27–35.
4. Национальный стандарт Республики Казахстан — руководство по управлению проектами — СТ РК ISO 21500-2014 (ISO 21500:2012 guidance on project management, idt) / электронный ресурс [режим доступа]: http://shop.ksm.kz/index.php?dispatch=products.view&product_id=249835.
5. Понятие «проект» // Электронный ресурс [Режим доступа]: [https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82_\(%D0%B2_%D1%83%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%B9_%D0%B4%D0%B5%D1%8F%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82_(%D0%B2_%D1%83%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%B9_%D0%B4%D0%B5%D1%8F%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8)).
6. Институт управления проектами (PMI) // Электронный ресурс [Режим доступа]: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%98%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%82_%D1%83%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%8F_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B0%D0%BC%D0%B8.
7. Внедрение проектного управления на уровне Правительства Республики Казахстан // Электронный ресурс [Режим доступа]: <https://www.gov.kz/memleket/entities/economy/activities/208?lang=ru>.
8. Свод знаний по управлению проектами (англ. Project Management Body Of Knowledge, PMBOK) // Электронный ресурс [режим доступа]: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B2%D0%BE%D0%B4_%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BF%D0%BE_%D1%83%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%8E_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B0%D0%BC%D0%B8.

Бекбулатов А. К.,

*Біліктілікті арттыру және кадрларды қайта даярлау факультетінің
аға оқытушы-әдіскер, полиция подполковнигі
(Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы,
Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., e-mail: a.bekbulatov@kpa.gov.kz)*

**Жобаларды басқарудың заманауи теориясы призмасы арқылы
сотқа дейінгі тергеудің криминалистикалық кезеңдерінің кіші сатысы институты**

Аннотация. Мақала жобаларды басқару институтының (PMI) жобаларды басқарудың халықаралық стандарттарына, ҚР СТ ISO 21500-2014 жобаларды басқару жөніндегі Қазақстан Республикасының Ұлттық стандартына және жобаларды басқару жөніндегі Білім жиынтығына (PMBOK) негізделген жобалық басқарудың қазіргі заманғы теориясы призмасы арқылы сотқа дейінгі тергеудің криминалистік кезеңдерінің кіші кезеңдері институтын қарауға арналған. Автор сотқа дейінгі тергеудің криминалистік кезеңдерінің кіші кезеңдері институтының теориялық және практикалық маңыздылығын негіздейді және осы Тұжырымдаманың авторлық анықтамасын береді. Жобаларды басқару жөніндегі білім жинағында (PMBOK) көзделген және жобаларды басқару институтының (PMI) жобаларды басқарудың халықаралық стандарттарының, сондай-ақ ҚР СТ ISO жобаларды басқару жөніндегі Қазақстан Республикасының ұлттық стандартының негізіне алынған жобаларды басқарудың процестік алгоритмдерін (жобаны басқару процестері топтарының жүйесін) сотқа дейінгі жіктеудің криминалистік кезеңдерінің кіші кезеңдерін жүйелеу кезінде қолдану мүмкіндігі мен орындылығы негізделеді 21500-2014 жж.

Негізгі сөздер: криминалистикалық әдістеме; сотқа дейінгі тергеп-тексерудің криминалистикалық кезеңдерінің кіші кезеңдері; жобалық тәсіл; жобаларды басқару; сотқа дейінгі тергеп-тексеру жүйесі; тергеп-тексеруді жоспарлау; тергеп-тексеруді жүзеге асыру; тергеп-тексеруді мониторингтеу және бақылау; тергеп-тексеруді аяқтау.

A.K. Bekbulatov,

*Senior lecturer-methodologist of the Faculty of Advanced Training, police Lieutenant Colonel
(Karaganda academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan
named after B. Beysenov, e-mail: a.bekbulatov@kpa.gov.kz)*

**Institute of Sub-stages of Forensic Stages of Pre-trial Investigation through
the Prism of Modern project Management Theory**

Annotation. The article is devoted to the examination of the institute of sub-stages of forensic stages of pre-trial investigation through the prism of modern project management theory based on the international Project Management Standards of the Institute of Project Management (PMI), the National Standard of the Republic of Kazakhstan for Project Management ST RK ISO 21500-2014 and the Body of Knowledge on Project Management (PMBOK). The author substantiates the theoretical and practical significance of the institute of sub-stages of forensic stages of pre-trial investigation and gives the author's definition of this concept. The possibility and expediency of using project management process algorithms (systems of project management process groups) provided by the Project Management Body of Knowledge (PMBOK) and based on the international project management standards of the Institute of Project Management (PMI), as well as the National Standard of the Republic of Kazakhstan on Project Management of the Republic of Kazakhstan ISO is substantiated in the systematization of the sub-stages of the forensic stages of pre-trial investigation 21500-2014.

Keywords: forensic methodology; subtapes of forensic stages of pre-trial investigation; project approach; project management; pre-trial investigation system; investigation planning; investigation implementation; monitoring and control of investigation; completion of investigation.

УДК 343.85

Бекмагамбетов А.Б.,
заместитель генерального директора,
кандидат юридических наук, ассоциированный профессор
(Республиканский научно-исследовательский институт по охране труда
Министерства труда и социальной защиты населения РК, г. Астана,
Республика Казахстан, e-mail: adilet1979@mail.ru);

Исмагулова А.Т.,
доцент кафедры национального и международного права,
кандидат юридических наук
(Университет «Туран-Астана», г. Астана, Республика Казахстан, e-mail: Taigul7@mail.ru);

Гарашова Л.Н.,
заведующий кафедрой уголовного права и процесса, магистр юридических наук
(Костанайский региональный университет им. А. Байтурсынова,
г. Костанай, Республика Казахстан, e-mail: shamy06@mail.ru)

Закон о противодействии торговле людьми — недостающее звено в системе антикриминальных базовых законов уголовной политики*

Аннотация. Статья посвящена вопросам политики противодействия торговле людьми как новой составной части общей системы государственной антикриминальной политики в свете реализации Указа Президента РК «О дальнейших мерах Республики Казахстан в области прав человека», утвержденных Правительством планов первоочередных мер в области прав человека, дальнейших мер в области прав человека и верховенства закона, по профилактике, предотвращению и борьбе с преступлениями, связанными с торговлей людьми. По итогам сопоставительного анализа законов о противодействии терроризму, экстремизму, отмыванию преступно нажитых денежных средств, коррупции, профилактике правонарушений, профилактике правонарушений несовершеннолетних сделан вывод о необходимости унификации общего понятийного аппарата и восполнения пробела путем добавления в систему закона о противодействии торговле людьми.

Ключевые слова: противодействие преступности, профилактика правонарушений, система антикриминальных законов, торговля людьми.

Первая норма Основного закона страны гласит, что Республика Казахстан утверждает себя демократическим, светским, правовым и социальным государством, высшими ценностями которого являются человек, его жизнь, права и свободы [1]. Указ Президента Республики Казахстан от 9 июня 2021 г. № 597 с внесенными поправками 13 апреля 2022 г. «О дальнейших мерах Республики Казахстан в области прав человека» [2] нацелен на реализацию данного фундаментального положения посредством принятия и реализации Плана первоочередных мер в области прав человека [3] и Плана дальнейших мер в области прав человека и верховенства закона [4].

Противодействие торговле людьми — ключевой вектор государственной политики, которая перманентно корректируется в части выполнения международных стандартов, отраженных, прежде всего, в Конвенции ООН против транснациональной организованной преступности от 15 ноября 2000 г. и Протокола о предупреждении и пресечении торговли людьми, особенно женщинами и детьми, и наказании за нее, дополняющего Конвенцию. Эти документы ратифицированы в 2008 г. соответствующими законами [5].

С того периода, в рамках реализации Концепции правовой политики страны, а также Плана работы межведомственной комиссии по борьбе с торговлей людьми на соответствующую

* Публикация выполнена в рамках грантового финансирования МОН Республики Казахстан по приоритету: «Научные основы «Мәңгілік ел» и по теме: ИРН АР08053320 «Моделирование политики противодействия системе преступлений, связанных с эксплуатацией человека в свете выполнения Республикой Казахстан международных стандартов».

щие периоды неоднократно вносились поправки в ряд законодательных и подзаконных актов в части как уголовно-правовой (криминализация и пенализация деяний, совершенствование понятийного аппарата), так и виктимологической политики (оказание специальных социальных услуг жертвам торговли людьми).

Определение понятия «жертва торговли людьми» дано в подзаконном акте следующим образом: «физическое лицо, в отношении которого есть основания полагать, что оно непосредственно пострадало от правонарушения, связанного с торговлей людьми, независимо от наличия факта возбуждения уголовного производства по поводу совершенных действий» [6].

Как показывает анализ, работа с жертвами торговли людьми осуществляется в формате идентификации на основе интегрированного подхода, включающего стандарт, критерии и методики, утвержденные приказами Министерств внутренних дел, труда и социальной защиты населения, здравоохранения.

В соответствии с Законом РК «О специальных социальных услугах» формами жестокого обращения, приведшего к социальной дезадаптации и социальной депривации, являются действия, связанные с бытовым насилием, торговлей людьми, в том числе несовершеннолетними, иными видами их эксплуатации, а также похищение людей независимо от наличия факта возбуждения уголовного производства по поводу совершенных действий [7]. В соответствии со статьей 15 данного НПА предусмотрены гарантированный и дополнительный объем (сверх гарантированного) специальных социальных услуг в рамках местных бюджетов.

В криминологической литературе жертв торговли людьми относят к категории «исключенных», то есть к категории людей, которые выпадают из системы общественных связей в результате трудовой и сексуальной эксплуатации, сопряженной с жестоким обращением, повлекшей социальную дезадаптацию и социальную депривацию. Опыт деятельности кризисных центров, работы специализированных общественных объединений и волонтерских организаций это подтверждают. Практика последних лет актуализировала вопрос серьезной виктимизации и одновременно недостаточности действующих организационно-правовых мер в отношении жертв торговли людьми из числа иностранных граждан.

Этот вопрос в настоящий момент находится на стадии проработки.

Во-первых, он нашел отражение в вышеназванном Плане первоочередных мер в области прав человека, где четко поставлена задача по внесению изменений и дополнений в законодательство Республики Казахстан с учетом Протокола о предупреждении и пресечении торговли людьми, особенно женщинами и детьми, и наказании за нее, дополняющим Конвенцию ООН против транснациональной организованной преступности от 15 ноября 2000 г., в том числе в части легализации пребывания на территории Республики Казахстан лиц, пострадавших от таких видов преступлений, и оказания им социальных услуг. Кроме того, в Плане мероприятий по профилактике, предотвращению и борьбе с преступлениями, связанными с торговлей людьми, на 2021–2023 гг. поставлена задача по проработке вопроса включения в концепцию Социального кодекса Республики Казахстан (Кодекса социального обеспечения) норм, предусматривающих оказание специальных социальных услуг жертвам торговли людьми — иностранцам, временно пребывающим на территории Республики Казахстан [8].

В 2021 г. в Концепции Социального кодекса, размещенной на портале «Открытые НПА» (<https://legalacts.egov.kz/>), отмечено, что увеличится перечень категории участников системы социальных услуг за счет расширения и включения жертв торговли людьми — иностранцев, которым будет предоставлен равнозначный доступ к объёму оказываемой помощи действующими неправительственными организациями в рамках государственного социального заказа [9]. Соответствующие поправки предполагались в рамках проекта Закона «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам улучшения качества жизни лиц с инвалидностью» [10]. В июне 2022 г. пакет законодательных инициатив был одобрен Мажилисом и Сенатом Парламента, и в их числе есть следующая правовая новелла.

«Статья 60-1. Защита прав иммигрантов, выявленных и идентифицированных в качестве жертв торговли людьми на территории Республики Казахстан

1. Иммигранты, выявленные и идентифицированные в качестве жертв торговли людьми на территории Республики Казахстан, не подлежат выдворению за пределы Республики Казахстан в государство их происхождения (страну гражданства иностранца) до завершения процесса предоставления гарантированного объема специальных социальных услуг согласно действующему законодательству Республики Казахстан в сфере предоставления специальных социальных услуг, в течение которого они принимают решение об обращении в правоохранительные органы и сотрудничестве с ними.

Предоставление гарантированного объема специальных социальных услуг иммигранту, выявленному и идентифицированному в качестве жертвы торговли людьми на территории Республики Казахстан, осуществляется за счет бюджетных средств.

2. Для предоставления гарантированного объема специальных социальных услуг иммигранту, выявленному и идентифицированному в качестве жертвы торговли людьми на территории Республики Казахстан, выдается разрешение на временное проживание на территории Республики Казахстан.»

Не умаляя роли и значения вышеназванных организационно-правовых мер, полагаем, что они являются фрагментарными, недостаточно отражают реальную масштабность и многогранность проблематики торговли людьми, и здесь целесообразно вести речь о специальном направлении политики противодействия и профилактики с соответствующей правовой основой.

Системно-сопоставительный криминологический анализ показывает, что базовые понятия «противодействие» и «профилактика» отражены в ряде законов. Заметим, что в официальном терминологическом обороте используются альтернативные понятия «борьба с преступностью» и «предупреждение». Так, в статье 1 Закона РК «О правоохранительной службе» подчеркивается, что правоохранительный орган — государственный орган, обеспечивающий соблюдение и защиту прав и свобод человека и гражданина, законных интересов физических и юридических лиц, государства, реализующий политику государства по противодействию преступности и иным правонарушениям... (курсив наш — Б.А., И.А., Г.Л.) [11].

В то же время в Законе РК «О прокуратуре РК» в числе задач закреплена координация деятельности правоохранительных и иных государственных органов по обеспечению законности, правопорядка и борьбы с преступностью [12]. В соответствии со ст. 4 «Об органах внутренних дел» к задачам полиции относятся профилактика правонарушений и борьба с преступностью [13].

Применительно к терроризму [14], экстремизму [15], легализации доходов, полученных преступным путем [16], коррупции [17] используется термин «противодействие». Таким образом, как справедливо отмечает С.А. Кутякин, «в юридической науке и практической деятельности правоохранительных органов термин «противодействие преступности» весьма часто отождествляется с термином «борьба с преступностью» [18, с. 40]. Отметим, что Е.А. Уканов говорит о «построении системы противодействия такому виду нарушения основных прав человека, как торговля людьми» [19, с. 219], а в ранее упомянутом Плане Правительства обозначены профилактика, предотвращение и борьба с торговлей людьми. В целом, мы видим терминологическую неоднозначность, что обуславливает необходимость унификации понятийного аппарата, а в качестве основополагающего целесообразно взять термин «противодействие».

Исходя из системно-сопоставительного анализа ранее упомянутых базовых специальных антикриминальных законов, противодействие — деятельность государственных органов и иных субъектов (органов местного самоуправления, организаций, граждан), направленная на защиту прав и свобод от противоправных посягательств криминального характера, а также профилактику преступлений. В нормах о компетенциях и задачах законодательства о правоохранительной службе, прокуратуре, органах внутренних дел отражен узкопрофильный подход с акцентом на изучение, выявление, ограничение и устранение причин и условий, спо-

собствующих совершению уголовных правонарушений, путем разработки и внедрения системы превентивных мер.

Универсальное определение понятия «профилактика правонарушений» содержит глобальный подход, выражающийся в комплексе правовых, экономических, социальных и организационных мер, осуществляемых субъектами профилактики правонарушений, направленных на сохранение и укрепление правопорядка путем выявления, изучения, устранения причин и условий, способствующих совершению правонарушений» [20]. В специальном законе о профилактике правонарушений среди несовершеннолетних и предупреждении детской безнадзорности и беспризорности наряду с вышеупомянутыми указаны педагогические меры и другие формы работы с родителями или другими законными представителями [21]. Как подчеркивает Е.О. Алауханов, профилактика преступлений относится к динамичным системам, и для того, чтобы достигать своей цели, она должна быть динамичной и постоянно совершенствоваться [22, с. 130].

Дальнейшее совершенствование государственной политики противодействия преступности, включающей и профилактику, целесообразно осуществлять посредством унификации понятийного аппарата. В число базовых законов о противодействии конкретным разновидностям преступности следует включить соответствующий нормативный правовой акт в сфере торговли людьми. Наличие отдельных норм о жертвах торговли людьми, рассредоточенных в различных отраслях, является недостаточным.

Список использованной литературы:

1. Конституция Республики Казахстан от 30 августа 1995 года // https://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000_
2. Указ Президента Республики Казахстан от 9 июня 2021 г. № 597 «О дальнейших мерах Республики Казахстан в области прав человека» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2100000597>
3. Постановление Правительства Республики Казахстан от 11 июня 2021 г. № 405 «Об утверждении Плана первоочередных мер в области прав человека» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2100000405>
4. Постановление Правительства Республики Казахстан от 28 апреля 2022 г. № 258 «Об утверждении Плана дальнейших мер в области прав человека и верховенства закона» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2200000258>
5. Закон Республики Казахстан от 4 июня 2008 г. № 40-IV «О ратификации Конвенции Организации Объединенных Наций против транснациональной организованной преступности» // https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z080000040_; Закон Республики Казахстан от 4 июня 2008 г. № 37-IV «О ратификации Протокола о предупреждении и пресечении торговли людьми, особенно женщинами и детьми, и наказании за нее, дополняющего Конвенцию Организации Объединенных Наций против транснациональной организованной преступности» // https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z080000037_
6. Приказ и.о. Министра здравоохранения и социального развития Республики Казахстан от 24 февраля 2016 г. № 138 «Об утверждении стандарта оказания специальных социальных услуг жертвам торговли людьми» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1600013543>.
7. Закон Республики Казахстан от 29 декабря 2008 г. № 114-IV «О специальных социальных услугах» // https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z080000114_
8. Постановление Правительства Республики Казахстан от 24 февраля 2020 г. № 94 «План мероприятий Правительства Республики Казахстан по профилактике, предотвращению и борьбе с преступлениями, связанными с торговлей людьми, на 2021–2023 годы» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2100000094>
9. Концепция проекта Социального кодекса Республики Казахстан // <https://legalacts.egov.kz/list?searchValue=концепция+социального+кодекса>
10. «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам улучшения качества жизни лиц с инвалидностью» // <https://senate.parlam.kz/RU/lawProjects/details/5021>
11. Закон Республики Казахстан от 6 января 2011 г. № 380-IV «О правоохранительной службе» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1100000380>

12. Закон Республики Казахстан от 30 июня 2017 г. № 81-VI «О прокуратуре»// <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1700000081>
13. Закон Республики Казахстан от 23 апреля 2014 г. № 199-V ЗРК «Об органах внутренних дел Республики Казахстан»// <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1400000199>
14. Закон Республики Казахстан от 13 июля 1999 г. № 416 «О противодействии терроризму»// https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z990000416_
15. Закон Республики Казахстан от 18 февраля 2005 г. № 31 «О противодействии экстремизму»// https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z050000031_
16. Закон Республики Казахстан от 28 августа 2009 г. № 191-IV «О противодействии легализации (отмыванию) доходов, полученных преступным путем, и финансированию терроризма»// https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z090000191_
17. Закон Республики Казахстан от 18 ноября 2015 г. № 410-V ЗРК «О противодействии коррупции»// <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000410>
18. Кутякин С.А. Некоторые аспекты современного состояния разработки понятия «противодействие преступности» в юридической науке и законодательной практике// *Юридическая наука и правоохранительная практика.* — 2009. — № 2. — С. 40–51.
19. Уканов Е.А. Смежные с торговлей людьми составы уголовных правонарушений// «Хабаршы — Вестник» Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова. — 2021. — № 4. — С. 216–220.
20. Закон Республики Казахстан от 29 апреля 2010 г. № 271-IV «О профилактике правонарушений»// https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z100000271_
21. Закон Республики Казахстан от 9 июля 2004 г. № 591 «О профилактике правонарушений среди несовершеннолетних и предупреждении детской безнадзорности и беспризорности»// https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z040000591_
22. Алауханов Е.О. Криминология: Учебн. — СПб.: Юридический центр-Пресс, 2013 — 608 с.

Бекмағамбетов Ә.Б.,

бас директордың орынбасары,

заң ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор

*(Еңбекті қорғау жөніндегі республикалық ғылыми-зерттеу институты
Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі,
Астана қ., Қазақстан Республикасы, e-mail: adilet1979@mail.ru);*

Исмагулова А.Т.,

Ұлттық және халықаралық құқық кафедрасының доценті,

заң ғылымдарының кандидаты

*(«Тұран-Астана» университеті, Астана қ., Қазақстан Республикасы,
e-mail: Taigul7@mail.ru);*

Гарашова Л.Н.,

қылмыстық құқық және іс жүргізу кафедрасының меңгерушісі,

заң ғылымдарының магистрі

*(А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай қ.,
Қазақстан Республикасы, e-mail: shamy06@mail.ru)*

**Адам саудасына қарсы іс-қимыл туралы заң — қылмыстық саясаттың
қылмысқа қарсы негізгі заңдары жүйесіндегі жетіспейтін буыны**

Аннотация. Мақала Қазақстан Республикасы Президентінің «Қазақстан Республикасының адам құқықтары саласындағы одан әрі шаралары туралы» Жарлығын, Үкіметпен бекітілген, Адам құқықтары саласындағы бірінші кезектегі шаралар, Адам құқықтары және заңның үстемдігі саласындағы одан арғы шаралар, Адам саудасына байланысты қылмыстардың профилактикасы, алдын алу және оларға қарсы күрес жөніндегі жоспарларын іске асыру аясындағы мемлекеттік қылмысқа қарсы саясаттың жалпы жүйесінің жаңа құрамдас бөлігі ретінде адам саудасына қарсы іс-қимыл саясаты мәселелеріне арналған. Терроризмге, экстремизмге, қылмыстық жолмен алынған қаражатты жылыстатуға, сыбайлас жемқорлыққа, құқық бұзушылықтың алдын алуға, кәметке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтың алдын алуға қарсы іс-қимыл туралы заңдарды салыстырмалы талдау қорытындысы бойынша адам саудасына қарсы іс-қимыл туралы заң жүйесіне қосу арқылы жалпы ұғымдық аппаратты біріздендіру және олқылықтың орнын толтыру қажеттілігі туралы қорытынды жасалды.

Негізгі сөздер: қылмысқа қарсы іс-қимыл, қылмыстың алдын алу, қылмысқа қарсы заңдар жүйесі, адам саудасы.

A.B. Bekmagambetov,

*Deputy General Director, Candidate of Legal Sciences, Associate Professor
(Republican Research Institute for Labor Protection Ministry of Labor and Social Protection
of the Population of the Republic of Kazakhstan, Astana,
Republic of Kazakhstan, e-mail: adilet1979@mail.ru);*

A.T. Ismagulova,

*Associate Professor of the Department of National and International Law,
Candidate of Legal Sciences
(University «Turan-Astana», Astana, Republic of Kazakhstan, e-mail: Taigul7@mail.ru);*

L.N. Garashova,

*Head of the Department of Criminal Law and Criminal Procedure, Master of Laws
(Kostanay Regional University named after A. Baitursynov, Kostanay,
Republic of Kazakhstan, e-mail: shamy06@mail.ru)*

The Law on Combating Human Trafficking — the missing link in the system of anti-crime basic laws of criminal policy

Annotation. The publication is devoted to the policy of combating human trafficking as a new component of the general system of state anti-crime policy in the light of the implementation of the Decree of the President of the Republic of Kazakhstan «On further measures of the Republic of Kazakhstan in the field of human rights», approved by the Government plans for priority measures in the field of human rights, further measures in the field of human rights and the rule of law, to prevent and counter crimes related to trafficking in human beings. Based on the results of a comparative analysis of laws on countering terrorism, extremism, money laundering, corruption, crime prevention, and juvenile delinquency prevention, it was concluded that it is necessary to unify the general conceptual apparatus and fill the gap by adding a law on combating human trafficking to the system.

Keywords: crime counteraction, crime prevention, the system of anti-criminal laws, trafficking in persons.

УДК 343

Воронова Т.Э.,
доцент кафедры правоведения,
кандидат политических наук, ассоциированный профессор
(e-mail: tatyana.v.2011@mail.ru);
Шамшудинова Г.Т.,
доцент кафедры правоведения,
доктор философии (PhD), ассоциированный профессор
(e-mail: gulya-sgt@mail.ru);
Тузельбаев Е.О.,
профессор кафедры правоведения, академик МАИН,
доктор юридических наук
(Торайгыров университет, г. Павлодар, Республика Казахстан,
e-mail: ereke_aktobe@mail.ru)

**Реализация процессуального статуса следователя в казахстанском законодательстве:
реалии самостоятельности и независимости следователя***

Аннотация. Процессуальная самостоятельность следователя является одним из необходимых элементов, который закреплен в правовом поле статуса следователя. Безусловно, это необходимо для решения процессуальных задач, которые стоят перед ним. В нормативно-правовом законодательстве закреплен самостоятельный статус, который в процессе расследования уголовного дела имеет право принимать решения в сфере оценки доказательств, при производственно-следственных действиях, в отличие от деятельности правоохранительных органов (оперативных работников), которые не наделены таким статусом, но в особых случаях, процессуальные действия осуществляются в соответствии с законом, регулирующиеся путем судебных решений и санкций прокурора. В процессе расследования используются расширенные формы судебного контроля при предварительном следствии, где происходит соотношение с деятельностью прокурорского надзора. Однако это не снимает ответственности следователя в процессуальной самостоятельности и имеет большое значение в вопросе предварительного следствия для выполнения задач, которые стоят перед ним.

Ключевые слова: статус следователя, процессуальная самостоятельность, уголовное судопроизводство, судебный контроль.

Уголовно-процессуальным кодексом Республики Казахстан от 4 июля 2014 г. № 231-V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 02.03.2022 г.) внесены дополнения и изменения в некоторые аспекты деятельности следователя, однако реформирование в этом направлении завершено не в полной мере. Проблемы, которые возникли в процессе применения и с учетом изменения кодекса, разрешение этих вопросов нашли свое отражение не в полной мере. Прежде всего необходимо обратить внимание на те аспекты, которые присутствуют в процессуальной самостоятельности следователя. На практике на сегодняшний день оно определено в обсуждении и дискуссии о статусе следователя в выполнении целей и задач судопроизводства, где необходимо определить самостоятельность и свободу решений в этом вопросе, который возникает в процессе следствия.

На сегодняшний день следователь определен как участник в вопросе обвинения вместе с прокурором, руководством органа, который возглавляет следствие, дознавателем, потерпевшим и др., в то же время выполняя функцию обвинения (уголовного преследования). Следователь в соответствии с положением уголовного законодательства является процессуально-самостоятельным лицом, в соответствии с которым имеет право принимать все решения о направлении следствия и производстве следственных действий и несет персональную ответственность за их своевременное и законное проведение. В период проведения следственных действий правом вмешательства в эту сферу обладает только прокурор и начальник следственного отдела путем дачи ему письменных указаний о произ-

* *Статья публикуется в авторской редакции*

водстве следствия. Следователю предоставлено право в соответствии с его процессуальной деятельностью отстаивать свое мнение об основных решениях, принимаемых по делу (п. 7 ст. 60 УПК РК), и при этом разъяснять свои возражения. В соответствии с данной статьей все решения при проведении досудебного расследования следователь принимает самостоятельно, за исключением, когда законом предусмотрено получение согласия прокурора, санкции суда или решения суда.

Вмешательство в деятельность следователя считается незаконным и влечет уголовную ответственность. Вынесенное следователем постановление по тому или иному уголовному делу, в соответствии своих полномочий, в процессе которых даются поручения и указания в ходе досудебного расследования по уголовному делу требуется обязательно исполнить всеми органами и организациями, гражданами и должностными лицами.

Следователь осуществляет уголовно-процессуальную функцию расследования преступлений. В связи с чем, ее понимание, осуществление и совершенствование важно в научно-исследовательской и практической значимости принципа процессуальной самостоятельности следователя как субъекта расследования [1]. Защита прав и законных интересов граждан, гарантии законности закреплены в Конституции Республики Казахстан [2] и Уголовно-процессуальном законодательстве, в связи с чем следователем принимаются все решения в соответствии с процессуальными решениями на основании основных принципов уголовного процесса: законности, всестороннего, полного и объективного подхода к обстоятельствам дела, презумпция невиновности и обеспечение подозреваемому и обвиняемому права на защиту, язык, на котором ведется предварительное расследование и другие. Нормативно-правовые акты, регулирующие деятельность следователя имеют фундаментальные начала этого процесса, которые определяют систему и производство стадий, институтов и норм, которые обеспечивают общие условия реализации прав и обязанностей участников уголовного процесса и решение стоящих перед ним задач.

Все они находятся в единой системе, так как в своей деятельности они взаимосвязаны и взаимозависимы. Взаимосвязь осуществляется в любом действии, при вынесении процессуального решения следователя. Необходимо учитывать принцип, который вместе с тем обеспечивает эффективность других принципов и всего процесса в целом.

Самостоятельность следователя осуществляется на принципе процессуального процесса, который основывается на реальной гарантии законности и опирается на процессуальные решения следователя, т. е. дает ему возможность в пределах установленной компетенции в соответствии с законодательством, на которое он имеет право самостоятельно формулировать выводы и суждения на основе проверенных достоверных доказательств. При этом никто кроме следователя непосредственно внимательно не вникает в сущность исследуемых обстоятельств с учетом оценки доказательств в их совокупности и принимает наиболее оптимально-верные и рациональные решения по каждому возникающему вопросу в сфере правового поля.

Безусловно, возникающие проблемы необходимо определить и учитывать при рассмотрении процессуальной самостоятельности следователя, к которому относится принцип независимости от каких-либо вмешательств со стороны, но необходимо учитывать, что положение о процессуальной самостоятельности следователя относится к принципам так же, как применительно к судебной деятельности к ним относится независимость судей, присяжных заседателей, которые должны осуществлять свою направленность и работу только в соответствии с законом; они определены и выражают содержание процессуальной деятельности к её участникам, при этом её необходимо определить к государственным органам.

В то же время хотелось бы отметить, что не в полной мере представляется определение процессуальной самостоятельности следователя не как принципа уголовного процесса, а лишь как условия осуществления независимости судей и их деятельность осуществляется в соответствии с Конституцией и нормативно-правовых актов, которые определены в положении деятельности самого следователя. Безусловно, естественная связь между этими принципами: термины «независимость» и «самостоятельность» могут в данном случае рассматриваться как синонимы при определении сущности процессуальной деятельности следователей и судей.

Процессуальная самостоятельность и независимость следователя и независимость судей — понятия не тождественные, деятельность следователя находится под постоянным контролем руководителя следственного отдела и надзором прокурора, которые в пределах своих полномочий дают следователю устные или письменные указания по рассматриваемому (расследуемому) им делу, но в то же время судьям в этом же процессе такие указания по расследуемому им делу никто давать не может. Содержание процессуальной деятельности, в организационной основе которой лежат принципы про-

цессуальной самостоятельности участников процесса — государственных органов неизменна, но условия их осуществления различны.

Следователь в уголовном процессе — это должностное лицо, состоящее в том или ином ведомстве, который наделен широкими полномочиями и выполняющий свои действия в соответствии с функциями в уголовном преследовании, изобличении лиц и привлечение их к ответственности за совершение правонарушения и преступления в отношении граждан.

При производстве предварительного расследования следователь в соответствии с п. 7 ст. 60 УПК РК, при рассмотрении того или иного решения принимает самостоятельно, но в случае каких-то производственных проблем связанные со следственными действиями при проведении тех или иных экспертиз или же проведение других мероприятий в соответствии с законодательством имеет право согласовывать с прокурором за их законное и своевременное проведение. В то же время следователь обеспечивается тем, что в он не согласен с процессуальными решениями, а также действием или бездействием прокурора по расследуемому делу имеет право обжаловать эти действия по вышестоящему прокурору (п. 8 ст. 60 УПК РК) [3].

Кроме этого, несогласие с письменным решением прокурора или начальника следственного отдела по возникшим принципиальным вопросам, следователь имеет право внести возражение, но при этом могут возникнуть вопросы, которые связаны с нарушением принципа процессуальной самостоятельности и при этом допускают с тех или иных вопросах ошибки. Это прежде всего определено тем, что следователь бездоказательно выполняет указания прокурора, а также руководителя оперативно-следственных подразделений, надеясь целиком на их авторитет. Чаще всего встречаются следователи, которые настолько привыкают к их решениям, что стараются согласовывать с руководителем следственного органа или прокурора каждое свое действие, в результате чего возникает нарушение принципа процессуальной самостоятельности следователя.

Учитывая вышеизложенное, следователь в процессе принципа процессуальной самостоятельности в обязательном порядке должен принимать решения, в соответствии с законностью и обоснованностью с учетом того, что он в полной мере уверен в своих действиях; просто обязан иметь собственное мнение по каждому вопросу, связанное со следствием. При возникновении незаконного и необоснованного решения следователь обязан нести персональную ответственность вместе с руководителем следственного органа, который дал указание несоответствующее законодательству. Вынесение процессуального решения вопреки своему убеждению должно во всех случаях рассматриваться и как нарушение норм процессуального законодательства, и как невыполнение своего служебного долга, и как беспринципность — свойство несовместимое с процессуальным и служебным положением следователя. В этой связи нельзя согласиться с односторонней трактовкой принципа процессуальной самостоятельности следователя — только как право принимать решения по своему внутреннему убеждению. Необходимо подчеркнуть также и обязанность следователя действовать исключительно в соответствии со своими убеждениями.

В соответствии с законодательством процессуальная самостоятельность и независимость следователя закреплена в правовом поле в соответствии с этическими принципами, где от него требуется полное всестороннее и правильное расследование во всех обстоятельствах дела, правильное, неформальное соблюдение требований закона в объективном, всестороннем и гуманном расследовании всех обстоятельств дела и их содержаний. В этом состоит также его высокий моральный долг.

Безусловно, необходимо учитывать моральный облик следователя, его мировоззрение, психологию, которые могут проявляться во всех конкретных действиях и решениях, но при этом не должны влиять на расследование дела, т.к. выносимые следователем те или иные решения впоследствии становятся достоянием широкой гласности. В связи с чем возникшее отступление от предъявляемых требований закона, проявление необъективности, нарушение правил следственной этики и низкая правовая культура расследования порождает сомнение в соблюдении принципа процессуальной самостоятельности следователя и могут нанести в целом вред на мнение и воспитание у граждан неуважения к законности и правопорядку.

Во всех обстоятельствах при расследовании дела у следователя должно выработаться внутреннее убеждение во всестороннем, полном и объективном рассмотрении всех материалов уголовного дела, во всех обстоятельствах в их совокупности. Результатом рассмотрения процессуальной самостоятельности следователя прежде всего относится к сфере принятия тех или иных решений в сфере его деятельности: это прежде всего правильная организация планирования расследования, выбор тактических приемов и методов расследования, правильное и своевременное выполнение целей и задач по оперативному, быстрому и полному раскрытию преступлений.

Организация обеспечения взаимодействия системы нормативно-правовых актов, принцип оценки доказательств, имеющих законную силу, обеспечение гарантии реальности процессуальной самостоятельности в рамках материального права - уголовного и административного, например, личной неприкосновенности следователя от посягательства на него в любой форме; определенный порядок назначения, увольнения и привлечения к дисциплинарной ответственности и т. д.

Интересы укрепления в Конституции Республики Казахстан норм по защите законных прав и интересов граждан в полном объеме попадает в сферу уголовного судопроизводства, где попадает под постоянное внимание и оценки деятельности следственных органов. Все это может подтвердиться в условиях усиления и совершенствования нами вопроса о повышении профессионального мастерства следователя, которые обязаны выполнить все задачи перед уголовным судопроизводством на очень высоком уровне.

С учетом изложенного необходимо дать следующее определение: принцип процессуальной самостоятельности следователя — это прежде всего нормативно-правовые акты, которые регулируют цели и задачи, в которых заложены обязанности следователя принимать те или иные решения в производстве уголовного дела самостоятельно и при этом проявлять внутреннюю убежденность за правильное принятие этого вопроса в соответствии с законностью, обоснованностью, справедливостью и своевременным проведением в жизнь.

Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан существенно изменил прежний порядок уголовного судопроизводства, в том числе на стадии предварительного следствия. Но эти изменения произошли на наш взгляд не в полной мере в укреплении процессуальной самостоятельности следователя. В ходе досудебного производства при принятии ключевых процессуальных решений, а также проведении следственных действий, затрагивающих основные права и свободы человека и гражданина, следователю необходимо их согласовать, утвердить у прокурора либо получить санкцию суда. При этом, как показывает правоприменительная практика, в случаях согласования и санкционирования своих решений и действий следователь несет полную ответственность за их своевременность [4, 84].

Список использованной литературы:

1. Абдиканов Н.А. Следствие должны вести знатоки // [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://online.zakon.kz>
2. Конституция Республики Казахстан (принята на республиканском референдуме 30 августа 1995 г.) (с изменениями и дополнениями по состоянию на 08.06.2022 г.).
3. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 г. № 231-V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 02.03.2022 г.) [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://online.zakon.kz>
4. Сейтжанов О.Т., Жусипбекова А.М., Есенғалиева Г.М. Процессуальный статус следователя с учетом внедряемой трехзвенной модели судопроизводства // «Хабаршы — Вестник» Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова. — 2021 — № 4 (74). — С. 83–90.

Воронова Т.Э.,
құқықтану кафедрасының доценті,
саяси ғылымдарының кандидаты қауымдастырылған профессор,
(e-mail: tatyana.v.2011@mail.ru);

Шамшудинова Г.Т.,
құқықтану кафедрасының доценті,
(PhD) философия докторы, қауымдастырылған профессор,
(e-mail: gulya-sgt@mail.ru);

Тузельбаев Е.О.,
құқықтану кафедрасының профессоры,
МАИН академигі (Халықаралық ақпараттандыру академиясы),
заң ғылымдарының докторы
(Торайғыров университеті, Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.,
e-mail: ereke_aktobe@mail.ru)

Қазақстандық заңнамада тергеушінің процессуалдық мәртебесін жүзеге асыру: тергеушінің дербестігі мен тәуелсіздігінің реалиясы

Аннотация. Мақалада іс жүргізу тәуелсіздігі тергеушінің құқықтық мәртебесінің ең маңызды элементі ретінде айқындалған. Қазақстан Республикасының Қылмыстық іс жүргізу кодексі бұл құқықтық норманы қылмыстық сот ісін жүргізу принциптерінің бірі ретінде анықтай отырып, тергеушіге дәлелдемелерді бағалау еркіндігін береді. Заңға сәйкес сот шешімі мен соттың санкциясын алу талап етілетін жағдайларды қоспағанда, тергеуші тергеу барысына дербес басшылық жасауға, тергеу және өзге де іс жүргізу әрекеттерін жүргізу туралы шешім қабылдауға құқылы. Алдын ала тергеу кезінде сот бақылауының нысандарының осындай айтарлықтай кеңеюіне қарамастан, оның прокурорлық қадағалаумен байланысы туралы сұрақ туындайды. Осыны ескере отырып, алдын ала тергеу міндеттерін орындау кезінде тергеушінің іс жүргізу тәуелсіздігін қамтамасыз етудің маңызы зор.

Негізгі сөздер: тергеуші мәртебесі, іс жүргізудегі тәуелсіздік, қылмыстық іс жүргізу, сот бақылауы.

T.E. Voronova,
Associate Professor of the Department of Law,
Candidate of Political Sciences, Associate Professor
(e-mail: tatyana.v.2011@mail.ru);

G.T. Shamshudinova,
Associate Professor of the Department of Law,
Associate Professor, Doctor of Philosophy (PhD)
(e-mail: gulya-sgt@mail.ru);

Y.O. Tuzelbaev,
Professor of the Department of Law,
MAIN Academician (International Informatization Academy),
Doctor of Law,
(Toraigyrov University, Republic of Kazakhstan, Pavlodar, e-mail: ereke_aktobe@mail.ru)

Investigator procedural status implementation in Kazakhstani legislation: the realities of investigator autonomy and independence

Annotation. In this article, procedural independence is defined as the most important element of investigator legal status, its importance is great for the successful solution of the tasks facing him. The Criminal Procedure Code of the Republic of Kazakhstan gives the investigator freedom to evaluate evidence, defining this legal norm as one of the principles of criminal proceedings. The investigator has the right to independently direct the course of investigation, make decisions on investigative performance and other procedural actions except in cases where in accordance with the law it is required to obtain a court decision and prosecutor sanction. Despite such a significant expansion of judicial control forms during the preliminary investigation, the question of relationship arises with prosecutorial supervision. In view of this, ensuring the pro-

cedural independence of the investigator is of great importance when performing the tasks of the preliminary investigation.

Keywords: investigator status, procedural independence, criminal proceedings, judicial control.

УДК 343.85

Галым Ф.Г.,

*профессор кафедры уголовного права, уголовного процесса и криминалистики,
кандидат юридических наук
(Актюбинский юридический институт МВД РК им. М. Букенбаева, г. Актюбе,
e-mail: galym-faiz@mail.ru);*

Жусупов А.К.,

*слушатель Академии управления МВД России (г. Москва),
начальник Департамента полиции Актюбинской области, полковник полиции*

Некоторые проблемы профилактики экстремизма и терроризма среди несовершеннолетних в Республике Казахстан

Аннотация. В научной статье исследуются некоторые проблемы профилактики экстремизма и терроризма среди несовершеннолетних и молодежи в Республике Казахстан. Анализу подвергается состояние экстремистской и террористической преступности в Республике Казахстан за 2021 г. и 5 месяцев 2022 г., в том числе преступления, совершенные несовершеннолетними либо с их участием, а также отдельные виды уголовных правонарушений против общественной безопасности и общественного порядка. Рассмотрены роль воспитания у несовершеннолетних чувства казахстанского патриотизма, а также положительное влияние массового спорта и организованного досуга в качестве основных инструментов профилактики экстремизма и терроризма. Предлагаются отдельные авторские решения проблем, связанных с формированием в обществе религиозной и международной терпимости, снижением уровня бытового национализма, вызванного незнанием отдельными казахстанцами государственного языка, и т. д.

Ключевые слова: терроризм, экстремизм, профилактика, подростковая преступность, несовершеннолетние, молодежь, патриотизм, Казахстан, государственный язык, общество.

Исторически возникновение и распространение терроризма, экстремизма, сепаратизма, как и в условиях современного мира, связано прежде всего с внутренними социально-экономическими, политическими, межэтническими, межконфессиональными противоречиями в обществе конкретной страны. Если рассматривать Республику Казахстан, то до определенного периода проблема экстремизма и терроризма в стране остро не стояла, несмотря на это, политическое руководство страны с первых дней определило наиболее приоритетными задачи обеспечения национальной безопасности Казахстана. Так, 26 июня 1998 г. принят Закон Республики Казахстан № 233-І «О национальной безопасности Республики Казахстан», а 6 января 2012 г. — пришедший ему на смену Закон РК № 527-ІV. 13 июля 1999 г. принят Закон РК № 416-І «О противодействии терроризму», 18 февраля 2005 г. — Закон РК № 31-ІІІ «О противодействии экстремизму».

Вместе с тем, происходящие в мире геополитические изменения инициируют новый спектр вызовов и рисков в сфере национальной безопасности, который становится все более разнообразным и исходящим от большего числа источников опасности. Этим обусловлены сложность и актуальность задач в рамках системного предупреждения угроз религиозного экстремизма и терроризма [1]. Так, январская трагедия обнажила существующие проблемы как в казахстанском обществе, так и в системе управления страной.

Общеизвестно, что проблема терроризма и экстремизма в Республике Казахстан наиболее явно была актуализирована в 2011 г., когда 17 мая в здании Департамента КНБ по Актюбинской области 25-летний Рахимжан Махатов привел в действие взрывное устройство, при этом сам террорист погиб, а три человека получили ранения.

В течение того же 2011 г. новостные информагентства всего мира описывали события, связанные с террористическими актами и проведением специальных контртеррористических операций, которые происходили с 1 по 8 июля в Актюбинской области. 31 октября в областном центре Атырауской области в жилых микрорайонах осуществлены два взрыва, ответственность за которые взяла международная экстремистская группа «Солдаты халифата». 12 ноября уже в Жамбылской области от рук приверженца джихадизма погибли 7 человек. 3 декабря в Алматинской области в ходе специальной операции ликвидированы 5 террористов.

В сентябре 2012 г. имел место ряд событий, связанных с терроризмом в Атырауской области, 5 сентября в Атырау в результате взрыва погиб 1 человек. 12 сентября в г. Кульсары проведена специальная контртеррористическая операция, в ходе которой ликвидированы 5 террористов. 15 сентября в результате террористического акта в здании УВД г. Атырау получили ранения 2 сотрудника полиции. 20 сентября в ходе специальной контртеррористической операции в поселке Коктем ликвидированы 4 террориста.

В течение 2016 г. ряд террористических актов произошел в городах Актобе и Алматы. Так, с 5 по 11 июня в г. Актобе в результате терактов погибли 7 человек, при этом ликвидированы 18 террористов. 18 июля совершено нападение на здание Алмалинского РУВД г. Алматы. Террористы были задержаны.

В январе 2022 г. казахстанцы вновь столкнулись с проявлениями терроризма и экстремизма. Так, в связи с резким повышением цен на сжиженный газ 2 января 2022 г. в г. Жанаозене, а затем и по всему Казахстану начались протестные митинги, переросшие в массовые беспорядки. 6 января 2022 г. в Казахстан был введен миротворческий контингент ОДКБ для оказания помощи в обеспечении правопорядка и общественной безопасности. Правопорядок в стране был восстановлен 7 января 2022 г.

10 января 2022 г. выступая на внеочередной сессии Совета коллективной безопасности ОДКБ, Президент Казахстана К.-Ж.К. Токаев отметил[2] что за несколько январских дней наша страна пережила самый тяжелый за все годы независимости масштабный кризис, когда деструктивными силами с целью подрыва конституционного строя, разрушения институтов управления и захвата власти осуществлена попытка государственного переворота. Так, под ширмой стихийных протестов развернулась волна массовых беспорядков, где проявились религиозные радикалы, криминальные элементы, бандиты, мародеры и мелкие хулиганы. После чего вступили в действие группы вооруженных боевиков, осуществившие синхронные нападения на здания региональных властей, правоохранительных органов, следственные изоляторы, стратегические объекты, банки, телевышку и телеканалы. Захватывались аэропорты, перекрывались автомобильные и железные дороги, блокировалась работа скорой помощи и пожарных. В ходе нападений на войсковые части и армейские блокпосты бандформирования пытались завладеть оружием и боевой техникой, при этом в Алматы и других городах шли настоящие бои. События в Казахстане приобрели критический характер, в связи с чем Главой государства был объявлен режим контртеррористической операции.

Говоря о проявлениях экстремизма и терроризма, следует отметить, что в соответствии с Уголовным кодексом Республики Казахстан (ст. 3 УК РК) к террористическим преступлениям относятся деяния, предусмотренные ст. ст. 170, 171, 173, 177, 178, 184, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 269 и 270 УК РК. В свою очередь, экстремистскими преступлениями являются деяния, предусмотренные статьями 174, 179, 180, 181, 182, 184, 258, 259, 260, 267, 404 (частями второй и третьей) и 405 УК РК. Исходя из этого, общая картина состояния террористической и экстремистской преступности в Казахстане иллюстрируется следующими статистическими данными [3]. Так, в целом по Республике в 2021 г. совершено 191 уголовное правонарушение, связанное с экстремизмом и терроризмом, в т. ч. несовершеннолетними либо с их участием – 13 преступлений, или 6,8 %. Если рассматривать текущий, 2022 г., то только за 5 месяцев зарегистрировано 144 преступления, связанных с экстремизмом и терроризмом, в т. ч. 2, совершенных несовершеннолетними, или 1,4 %.

Необходимо также отметить и некоторые другие уголовные правонарушения, направленные против общественной безопасности и общественного порядка: «Массовые беспоряд-

ки» (ст. 272 УК РК), «Заведомо ложное сообщение об акте терроризма» (ст. 273 УК РК) и «Распространение заведомо ложной информации» (ст. 274 УК РК). Так, например, только за 5 месяцев 2022 г. зарегистрировано 62 факта массовых беспорядков, что в 31 раз превышает итоги 2021 г., когда было зарегистрировано всего 2 факта. Большую обеспокоенность вызывает увеличение количества заведомо ложных сообщений об акте терроризма, при этом, если в 2021 г. было зарегистрировано 73 подобных факта, то только за 5 месяцев 2022 г. — уже 69. Аналогичная ситуация — и с распространением заведомо ложной информации: в 2021 г. зарегистрировано 45 фактов, а за 5 месяцев 2022 г. — 35 (табл. 1).

Таблица 1

Сведения о состоянии экстремистской и террористической преступности в Республике Казахстан

№	Наименование	2021 год		2022 год	
		всего	в т.ч. несов-ми	всего	в т.ч. несов-ми
1	2	3	4	5	6
1.	Ст. 174 УК РК «Разжигание социальной, национальной, родовой, расовой, сословной или религиозной розни»	58	3	31	—
2.	Ст. 179 УК РК «Пропаганда или публичные призывы, а равно захват или удержание власти либо насильственное изменение конституционного строя РК»	1	—	5	—
3.	Ст. 180 УК РК «Сепаратистская деятельность»	2	—	1	—
4.	Ст. 255 УК РК «Акт терроризма»	2	—	40	2
5.	Ст. 256 УК РК «Пропаганда терроризма или публичные призывы к совершению акта терроризма»	61	4	29	—
6.	Ст. 257 УК РК «Создание, руководство террористической группой и участие в ее деятельности»	5	2	3	—
7.	Ст. 258 УК РК «Финансирование террористической или экстремистской деятельности и иное пособничество терроризму либо экстремизму»	7	—	1	—
8.	Ст. 259 УК РК «Вербовка или подготовка либо вооружение лиц в целях организации террористической либо экстремистской деятельности»	5	1	7	—
9.	Ст. 269 УК РК «Нападение на здания, сооружения, средства сообщения и связи или их захват»	—	—	10	—
10.	Ст. 405 УК РК «Организация и участие в деятельности общественного или религиозного объединения либо иной организации после решения суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с осуществлением ими экстремизма или терроризма»	50	3	17	—
Прочие					
	Ст. 272 УК РК «Массовые беспорядки»	2	1	62	1
	Ст. 273 УК РК «Заведомо ложное сообщение об акте терроризма»	73	2	69	1
	Ст. 274 УК РК «Распространение заведомо лож-	45	—	35	—

ной информации»				
-----------------	--	--	--	--

На этом фоне особую тревогу вызывают имеющиеся проблемы профилактики экстремизма и терроризма среди несовершеннолетних в Республике Казахстан, поскольку именно подростки и молодежь — будущее страны. Подростковый возраст, являясь, по сути, переходным от детства к взрослой и самостоятельной жизни, обусловлен бурно протекающими психофизиологическими процессами перестройки организма и полового созревания. Практически для каждого подростка этот период жизненного развития является психологически сложным периодом, периодом личностного кризиса, подросткового максимализма, противостояния правилам и нормам поведения в обществе и т. д. И, как показывает практика, этим умело пользуются преступные элементы, руководители экстремистских и террористических организаций, вербуя в свои ряды подростков.

Зачастую распространение среди молодежи идей экстремизма и терроризма осуществляется в социальных сетях, на платформе видеохостинга YouTube, на страницах интернет-форумов, где популяризируются радикальные идеи религиозного либо политического экстремизма, воспринимаемые несовершеннолетними как нечто единственное верное, чему нужно посвятить свою жизнь. Причем для внушения несовершеннолетним и молодежи радикальных взглядов на жизнь могут использоваться любые поводы, например, национализм, проблемы применения государственного языка, религиозные взгляды, острые социальные вопросы, политические взгляды и т. д., т. е. все, на чем можно «спекулировать» в процессе завладения умами психологически и эмоционально неокрепших подростков.

Примером могут служить трагические январские события 2022 г., когда сотни подростков по всему Казахстану принимали активное участие в протестах, а затем и в массовых беспорядках. Так, в своем выступлении омбудсмен по правам человека Э. Азимова официально озвучила, что в Алматы, Алматинской и Жамбылской областях среди задержанных были несовершеннолетние граждане в возрасте 16-17 лет. При этом обвинения, предъявленные им, достаточно серьезные, касаются участия в массовых беспорядках, захвате зданий и оружия [4]. Следует вспомнить также и молодой возраст актюбинских террористов, совершивших в 2016 г. ряд особо тяжких преступлений: самому юному террористу Султану Кабиеву едва исполнилось 18 лет [5].

Тревогу вызывают и факты проявления молодежи национализма в отношении сограждан, не владеющих государственным языком, когда группы «активистов» проводят рейды «языковых патрулей», выкладывая видеоролики в социальных сетях и на интернет-платформах видеохостингов. При этом Глава государства отмечает, что «имеющиеся факты дискриминации, так называемых языковых патрулей — это все провокация, направленная на подрыв национального единства Казахстана. Все эти действия организованы профессиональными провокаторами, действующими по заданию профессиональных служб или специальных служб. Все эти действия на языке профессиональных специальных служб называются активными мероприятиями. Они, к сожалению, имеют место быть в нашей стране» [6].

Вместе с тем, действительно, за 30 лет независимости страны выросло целое поколение новых казахстанцев, родившихся в суверенном Казахстане. Однако, несмотря на принимаемые меры, по-прежнему остаются острыми проблемы развития и популяризации государственного языка, повышения и укрепления чувства казахстанского патриотизма, развития массового спорта и досуга. Хот, общеизвестным является тот факт, что перечисленные факторы напрямую влияют на состояние профилактики преступности в целом, и, в первую очередь, среди несовершеннолетних и молодежи.

Наравне с этим, вопросы развития государственного языка стали приобретать негативный окрас «бытового» национализма, что может привести к некоторой социальной напряженности в казахстанском обществе. И нужно признать тот факт, что в отдельных регионах страны, к сожалению, нет необходимой мотивации в овладении казахским языком. В этой связи, полагаем, следует рассмотреть возможность материального мотивирования населения в данном вопросе, например, ввести на ближайшие 15-20 лет программу государственного

ежемесячного материального стимулирования совершеннолетних казахстанцев неказахской национальности за владение государственным языком, независимо от рода деятельности, но в зависимости от уровня знания языка в соответствии с сертификатом Казтест. Система ежемесячных государственных премий могла бы выглядеть следующим образом: уровень В2 (Пороговый продвинутый уровень/ Vantage) – уровень выше среднего – ежемесячная премия 5 МРП; уровень С1 (Уровень профессионального владения/Effective Operational proficiency) – высокий уровень – ежемесячная премия 15 МРП; уровень С2 (Уровень владения в совершенстве/ Mastery) – на данном уровне пользователь языка владеет казахским на уровне носителя языка – ежемесячная премия 20 МРП. Как вариант, можно внедрить бесплатное обучение на казахском языке во всех сузах и вузах для обучающихся лиц неказахской национальности, в том числе и иностранных граждан (по примеру Турции, Чехии, Польши, Германии, Китая и т. д.).

Как эффективные инструменты профилактики правонарушений среди несовершеннолетних и молодежи, в т. ч. террористической и экстремистской преступности необходимо шире использовать механизмы воспитания казахстанского патриотизма, организацию массового спорта и досуга. Вопросы здоровья нации и физической готовности казахстанцев к любым жизненным ситуациям должны быть приоритетными. В этой связи, с учетом относительного дефицита спортивных школ либо их неудобного географического расположения, в целях повышения качества спортивного воспитания молодежи предлагается изменить учебную программу по физической культуре, закрепив в ней, что занятия спортом должны проходить по спортивным внутришкольным секциям, вне основного расписания уроков и в обязательном порядке, это, например, секции казахской борьбы, бокса, тяжелой и легкой атлетики, плавания (при наличии школьного бассейна), футбола, ушу, тхэквондо, художественной гимнастики, велоспорта (секции по выбору ученика). Тем самым, будет обеспечен 100 %-ный охват детей, подростков и юношей профессиональными спортивными секциями без дополнительной постройки дворовых клубов и спортшкол.

Следует рассмотреть и вопросы создания специализированных летних пришкольных, дворовых спортивно-патриотических лагерей как баз для проведения месячных спортивных сборов с интенсивными тренировками и воспитанием любви к Родине, к государственному языку, к государственным символам и историческому наследию Казахстана. Целесообразно организовать и проводить на постоянной основе ежегодные Республиканские военно-патриотические игры для старшеклассников и студентов. Уверены, что данные изменения позволят вырастить здоровую и спортивную нацию, физически развитых защитников Родины, а также воспитать не одну тысячу чемпионов мира по разным видам спорта.

Таким образом, воспитание чувства казахстанского патриотизма, любви к Родине, к государственному языку, к историческому наследию, воспитание толерантности и человеколюбия, организация качественного досуга, пропаганда и организация массового спорта, обеспечение доступного образования и трудовой занятости — все это является гарантией того, что казахстанская молодежь уже никогда не последует за идеями экстремизма и терроризма. Недаром Глава государства отмечает, что «в условиях беспрецедентной геостратегической неопределенности и необходимости решения сложных задач, стоящих перед нашей страной, мы должны быть сильны своим единством и солидарностью» [7].

Список использованной литературы:

1. Государственная программа по противодействию религиозному экстремизму и терроризму в Республике Казахстан на 2018–2022 годы. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1800000124> (дата обращения 25 мая 2022 года).
2. URL: <https://www.akorda.kz/ru/vystuplenie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-kemelevicha-na-vneocherednoy-sessii-soveta-kollektivnoy-bezopasnosti-odkb-1002245> (дата обращения 25 мая 2022 года).
3. URL: <https://qamqor.gov.kz/crimestat/statistics> (дата обращения 25 мая 2022 года).

4. URL: <https://www.nur.kz/incident/crime/1957268-azimova-sredi-zaderzhannyh-v-hode-yanvarskih-sobytiy-est-nesovershennoletnie/> (дата обращения 25 мая 2022 года).

5. URL: <https://diapazon.kz/news/65698-kto-oni-aktyubinskie-terroristy> (дата обращения 25 мая 2022 года).

6 URL: <https://inbusiness.kz/ru/last/prezident-nazval-yazykovye-patruli-provokaciej-i-rabotoj-specsluzhb> (дата обращения 25 мая 2022 года).

7. URL: <https://www.akorda.kz/ru/obrashchenie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-k-narodu-kazahstana-354324> (дата обращения 03 июня 2022 года).

Галым Ф.Г.,

*қылмыстық құқық, қылмыстық процесс және криминалистика кафедрасының профессоры,
заң ғылымдарының кандидаты*

*(Қазақстан Республикасы ІІМ М. Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты,
Ақтөбе қ., e-mail: galym-faiz@mail.ru);*

Жүсіпов А.Қ.,

*Ресей ІІМ басқару академиясының тыңдаушысы (Мәскеу қ.),
Ақтөбе облысы полиция департаментінің бастығы, полиция полковнигі*

Қазақстан Республикасында кәмелетке толмағандар арасында экстремизм мен терроризм профилактикасының кейбір мәселелері

Аннотация. Осы ғылыми мақалада Қазақстан Республикасында кәмелетке толмағандар мен жастар арасында экстремизм мен терроризмнің алдын алудың кейбір мәселелері қарастырылады. Қазақстан Республикасында 2021 жылғы және 2022 жылғы 5 айдағы экстремистік және террористік қылмыстардың, оның ішінде кәмелетке толмағандар жасаған не олардың қатысуымен жасалған қылмыстардың жай-күйіне, сондай-ақ қоғамдық қауіпсіздік пен қоғамдық тәртіпке қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтардың жекелеген түрлеріне талдау жасалады. Сонымен қатар, авторлар кәмелетке толмағандардың бойында қазақстандық патриотизм сезімін тәрбиелеудің рөлін, сондай-ақ жасөспірімдер мен жастар арасында экстремизм мен терроризмнің алдын алудың негізгі құралдары ретінде бұқаралық спорттың және бос уақытты ұйымдастырудың оң әсерін қарастырды. Қоғамда діни және ұлтаралық төзімділікті қалыптастыруға, жекелеген қазақстандықтардың мемлекеттік тілді білмеуіне байланысты тұрмыстық ұлтшылдық деңгейін төмендетуге және т. б. байланысты проблемалық мәселелерге жекелеген авторлық шешімдер ұсынылады.

Негізгі сөздер: терроризм, экстремизм, алдын алу, жасөспірімдер қылмысы, кәмелетке толмағандар, жастар, патриотизм, Қазақстан, мемлекеттік тіл, қоғам.

F.G. Galym,

*Professor of the Department of Criminal Law, Criminal Procedure and Criminalistics,
Candidate of Legal Sciences,*

*(Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan
named after M. Bukenbaev, Aktobe, e-mail: galym-faiz@mail.ru);*

A.K. Zhusupov,

*student of the Academy of Management of the Ministry of Internal Affairs of Russia (Moscow),
Head of the Police Department of the Aktobe region, police Colonel*

Some problems of prevention of extremism and terrorism among minors in the Republic of Kazakhstan

Annotation. This scientific article discusses some of the problems of prevention of extremism and terrorism among minors and youth in the Republic of Kazakhstan. The state of extremist and terrorist crime in the Republic of Kazakhstan for 2021 and 5 months of 2022, including those committed by minors or with their participation, as well as certain types of criminal offenses against public safety and public order, is analyzed. At the same time, the authors considered the role of educating minors in a sense of Kazakh patriotism, as well as the positive impact of mass sports and organized leisure as the main tools for preventing extremism and terrorism among adolescents and youth. Separate author's solutions to existing problematic issues related to the formation of religious and interethnic tolerance in society, a decrease in the level of everyday nationalism associated with the ignorance of individual Kazakhs of the state language, etc. are proposed.

Keywords: terrorism, extremism, prevention, juvenile delinquency, minors, youth, patriotism, Kazakhstan, state language, society.

УДК 343

Дарменов А. Д.,
начальник Академии,
кандидат юридических наук, доцент,
генерал-майор полиции
(e-mail: a.darmenov@kra.gov.kz);

Жолжаксынов Ж. Б.,
начальник центра по исследованию проблем уголовной политики и профилактики преступности НИИ, доктор философии (PhD), капитан полиции
(Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова, г. Караганда, Республика Казахстан, e-mail: jandoss@inbox.ru)

Особенности личности жертвы киберпреступлений в Республике Казахстан

Аннотация. В условиях современной действительности осуществление деятельности по противодействию преступности является невозможным без проведения тщательного криминологического исследования. Анализ юридической литературы показывает, что в основном криминологи уделяют большое внимание исследованию личности преступника, результаты которого позволяют разрабатывать профилактические меры противодействия как отдельным видам преступлений, так и преступности в целом. Однако следует иметь в виду, что преступление как таковое не существовало бы без потерпевшего — лица, которому преступным деянием причиняется вред. В этой связи с целью всеобъемлющего подхода к формированию деятельности по предупреждению преступлений, наряду с исследованием криминологического портрета преступника, важным является и исследование личности жертвы на основе официальных правовых статистических данных, имеющих по Республике Казахстан.

Ключевые слова: виктимология, киберпреступления, информационные системы, жертва преступления, компьютерные технологии.

В доктрине криминологической литературы исследуется виктимологический портрет жертвы, который отождествляется с понятием «индивидуальная виктимность». Его составляют социальные, биофизиологические, психологические и другие характеристики личности во всем своём единстве. Следует отметить, что понятие виктимологического портрета впервые было исследовано норвежским криминологом Н. Кристи, который указывал, что он (портрет) представляет собой совокупность различных характеристик личности жертвы [1].

Как и криминологический портрет преступника [2], виктимологический портрет жертвы формируется на основании информации. Многими авторами отмечается, что наиболее полная виктимологическая реальность отражается в информации, содержащейся в документах статистического характера [3]; [4]; [5].

Исходя из изложенного, в данной научной статье на основе имеющихся статистических данных по Республике Казахстан мы попытаемся сформировать портрет жертвы преступлений, совершенных в сфере информатизации и связи, ответственность за которые предусмотрена главой 7 УК РК, а равно киберпреступлений. Отметим, что данный вид преступлений на сегодня характеризуется низким процентом раскрываемости и значительным ростом регистрации [6]; [7]. Поэтому избранная тематика представляется, несомненно, актуальной ввиду необходимости выработки новых мер по профилактике уголовных правонарушений в сфере информатизации и связи.

Так, исходя из статистических данных, нами будут рассмотрены следующие характеристики личности жертвы киберпреступлений:

- биофизиологические;
- социальные;
- уголовно-правовые.

Прежде чем приступить к рассмотрению характеристик жертвы киберпреступлений, укажем, что глава 7 УК РК, предусматривающая уголовные правонарушения в сфере информатизации и связи, содержит 9 составов [8]. При этом отметим, что не по всем названным деяниям возможно провести исследование личности жертвы.

Таблица 1

**Количество лиц, ставших жертвами киберпреступлений,
предусмотренных главой 7 УК РК, в период с 2017 по 2021 гг.**

	2017	2018	2019	2020	2021
Неправомерный доступ к информации, в информационную систему или информационно-коммуникационную сеть (ст. 205)	24	22	32	23	31
Неправомерное уничтожение или модификация информации (ст. 206)	12	7	2	1	4
Нарушение работы информационной системы или информационно-коммуникационной сети (ст. 207)	1	0	2	2	0
Неправомерное завладение информацией (ст. 208)	1	3	4	2	3
Принуждение к передаче информации (ст. 209)	0	0	0	0	0
Создание, использование или распространение вредоносных компьютерных программ и программных продуктов (ст. 210)	3	1	0	1	0
Неправомерное распространение электронных информационных ресурсов ограниченного доступа (ст. 211)	4	4	5	2	4
Предоставление услуг для размещения интернет-ресурсов, преследующих противоправные цели (ст. 212)	0	1	0	0	0
Неправомерное изменение идентификационного кода абонентского устройства сотовой связи, устройства идентификации абонента, а также создание, использование, распространение программ для изменения идентификационного кода абонентского устройства (ст. 213)	0	0	1	0	0

Статистические данные (табл.1) свидетельствуют о том, что за период с 2017 по 2021 гг. наиболее распространенными уголовными правонарушениями, предусмотренными главой 7 УК РК, совершаемыми в отношении физических лиц, являются:

- неправомерный доступ к информации, в информационную систему или информационно-коммуникационную сеть (ст. 205) – 132 жертвы;
- неправомерное уничтожение или модификация информации (ст. 206) – 26 жертв.

Менее распространены:

- неправомерное распространение электронных информационных ресурсов ограниченного доступа (ст. 211) – 19 жертв;
- неправомерное завладение информацией (ст. 208) – 13 жертв;

– нарушение работы информационной системы или информационно-коммуникационной сети (ст. 207) – 5 жертв;

– создание, использование или распространение вредоносных компьютерных программ и программных продуктов (ст. 210) – 5 жертв;

Единичные случаи совершения уголовных правонарушений в отношении физических лиц наблюдаются по следующим составам:

– предоставление услуг для размещения интернет-ресурсов, преследующих противоправные цели (ст. 212 УК РК);

– неправомерное изменение идентификационного кода абонентского устройства сотовой связи, устройства идентификации абонента, а также создание, использование, распространение программ для изменения идентификационного кода абонентского устройства (ст. 213 УК РК).

При этом «мертвой» следует назвать норму, предусматривающую ответственность за принуждение к передаче информации (ст. 209 УК РК), она имеет нулевые показатели [9].

С целью получения достоверных результатов в орбиту исследования войдут лишь те составы уголовных правонарушений, по которым имеется достаточное количество данных для проведения анализа. В этой связи мы исключим из общего количества данные по ст. ст. 209, 212, 213 УК РК, поскольку они имеют либо нулевой, либо единичные показатели, что не позволяет применить сформированный на их основе портрет личности жертвы к другим киберпреступлениям. Такая авторская позиция связана, прежде всего, с тем, что существуют определенные правила, нормативы научного исследования, которых необходимо придерживаться для получения достоверных результатов. В теории методологии исследования личности указывается, что переносить данные, полученные на одном случае, на другие подобные случаи, трансформируя единичное во всеобщее, является неоправданным и легко подвергается сомнению [10]; [11].

Кроме того, наиболее целесообразной видится разработка мер по предупреждению преступлений именно для группы жертв, общие признаки которых возможно определить путём изучения достаточного количества информации.

Так, переходя непосредственно к исследованию, рассмотрим в первую очередь биофизиологические характеристики жертв уголовных правонарушений, предусмотренных главой 7 УК РК.

Исследование биофизиологических характеристик жертв киберпреступлений на основе статистических данных в период с 2017 по 2021 года, позволило сделать следующие выводы.

1. Среди общей совокупности лиц, подвергшихся совершению рассматриваемых уголовных правонарушений, женщины занимают лидирующую позицию в качестве жертвы: всего за рассматриваемый период совершено 112 уголовных правонарушений против женщин и 94 – против мужчин (таблица 2). Минимальный разрыв показателей наблюдается в 2018 и 2020 гг. При этом общая разница в процентном соотношении с мужчинами невелика и составляет 12 % за весь рассмотренный период (рис.1) [9].

Таблица 2

Информация о половой принадлежности жертв уголовных правонарушений, предусмотренных главой 7 УК РК

	2017		2018		2019		2020		2021	
Неправомерный доступ к информации, в информационную систему или информационно-коммуникационную сеть (ст. 205)	24		22		32		23		31	
	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж
	14	10	14	8	14	18	17	16	11	20
М= 70; Ж = 72										

Неправомерные уничтожение или модификация информации (ст.206)	12		7		2		1		4	
	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж
	2	10	2	5	0	2	1	0	2	2
М = 7; Ж = 19										
Нарушение работы информационной системы или информационно-коммуникационной сети (ст. 207)	1		0		2		2		0	
	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж
	1	0	0	0	2	0	1	1	0	0
М=4; Ж=1										
Неправомерное завладение информацией (ст. 208)	1		3		4		2		3	
	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж
	0	1	2	1	1	3	1	1	2	1
М= 6; Ж = 7										
Создание, использование или распространение вредоносных компьютерных программ и программных продуктов (ст. 210)	3		1		0		1		0	
	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж
	2	1	1	2	0	0	1	0	0	0
М = 4; Ж = 3										
Неправомерное распространение электронных информационных ресурсов ограниченного доступа (ст. 211)	4		4		5		2		4	
	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж
	0	4	2	2	0	5	0	2	1	3
М = 3; Ж = 16										
Всего по годам	19	26	21	18	17	28	21	20	16	26
Общее количество женщин и мужчин	М = 94 (44 %); Ж =118 (56 %)									

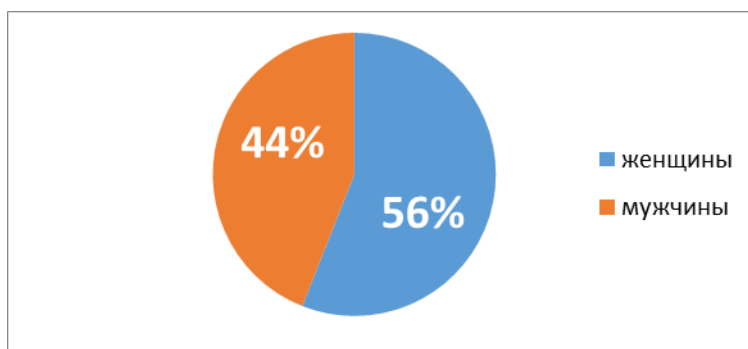

Рисунок 1.

Процентное соотношение жертв киберпреступлений, предусмотренных главой 7 УК РК, в зависимости от их половой принадлежности, в период с 2017 по 2021 гг.

При этом удивительная особенность наблюдается при рассмотрении этих же показателей отдельно по годам и отдельно по каждому составу. Так, мужчины в качестве жертв с незначительным отрывом в показателях доминируют по уголовным правонарушениям, предусмотренным ст. ст. 207, 210 УК РК (рис. 2) [9]. В свою очередь, минимальный разрыв показателей наблюдается по уголовным правонарушениям, предусмотренным статьями 205, 208, 210 УК

РК. Так, и мужчины, и женщины становились жертвами данных преступлений практически в равном соотношении (рис. 2) [9].

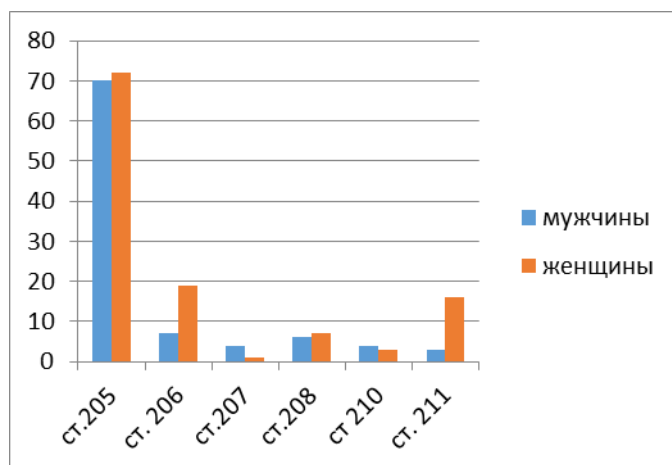

Рисунок 2.

Количественное соотношение мужчин и женщин, являющихся жертвами киберпреступлений, предусмотренных главой 7 УК РК, в период с 2017 по 2021 гг.

2. Следующая социально-демографическая характеристика, заслуживающая внимания в рамках проводимого виктимологического исследования, — возраст жертвы. Согласно данным правовой статистики, потерпевшие от киберпреступлений, предусмотренных главой 7 УК РК, разделяются на 7 возрастных групп, лидирующее место среди которых занимает группа от 30 до 39 лет. При этом низкие показатели наблюдаются у несовершеннолетних и лиц в возрасте от 60 лет и выше, что указывает на их меньший риск стать жертвой рассматриваемых киберпреступлений (табл. 3).

Таблица 3

Возрастные показатели жертв киберпреступлений, предусмотренных главой 7 УК РК, в период с 2017 по 2021 гг.

Года	16-17 лет	18-20 лет	21-29 лет	30-39 лет	40-49 лет	50-59 лет	60 лет и выше
2017	2	2	12	18	9	3	0
2018	0	3	6	13	9	4	1
2019	0	3	8	16	16	2	0
2020	0	4	5	10	8	5	1
2021	0	3	12	15	5	2	3
всего	2	15	43	72	47	16	5

При этом объединять возрастные группы для сокращения их количества с целью оптимизации результатов считаем нецелесообразным, поскольку будет утрачена общая картина возрастного показателя жертв рассматриваемых деяний и следующая выявленная особенность: практически одинаково выражена степень виктимности у следующих возрастных групп:

- у возрастной группы от 18 до 29 лет, по отношению к группе от 50 до 59 лет;
- у возрастной группы от 21 до 29 лет по отношению к группе от 40 до 49 лет;

– у возрастной группы 16–17 лет по отношению к группе от 60 лет и выше (рис. 3).

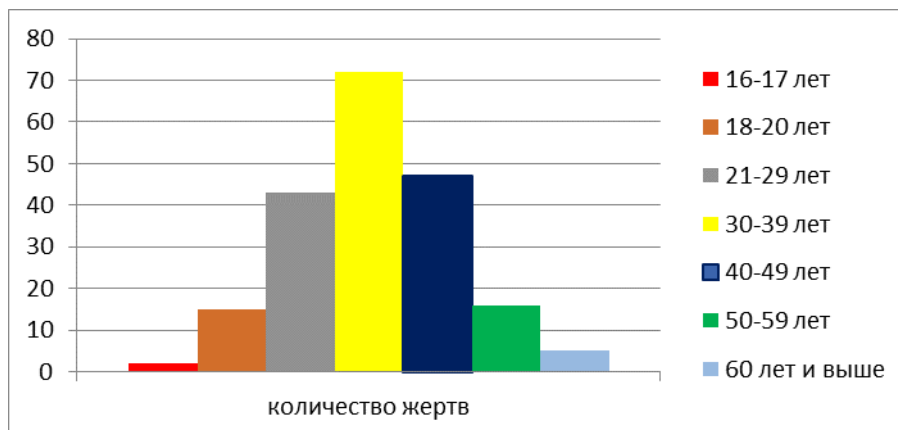

Рисунок 3.

Количественный показатель возрастных категорий жертв киберпреступлений, предусмотренных главой 7 УК РК, в период с 2017 по 2021 гг.

3. Рассматривая далее характеристики жертвы киберпреступлений, отметим, что согласно исследуемой статистической отчетности основную категорию потерпевших составляют граждане Республики Казахстан. Иностранцы составляют лишь 1 % (рис. 4). Так, в период с 2017 по 2021 гг. зарегистрировано 210 рассматриваемых уголовных правонарушений в отношении граждан Республики Казахстан и 2 факта совершены в отношении иностранных граждан.

Рисунок 4.

Процентное соотношение жертв киберпреступлений, предусмотренных главой 7 УК РК, в период с 2017 по 2021 гг., в зависимости от принадлежности к гражданству

4. Обобщая нулевые показатели исследуемой информации, укажем, что среди жертв киберпреступлений нет лиц, ранее судимых, и инвалидов.

Таким образом, по результатам проведенного статистического исследования среди общих характеристик жертв преступлений, предусмотренных главой 7, следует назвать:

- принадлежность к женскому полу;
- возраст от 30 до 39 лет;

- отсутствие судимости;
- наличие гражданства Республики Казахстан.

Однако, на наш взгляд, данные характеристики имеют общий характер и их нельзя назвать абсолютными, в силу выявленной незначительной разницы в статистических показателях, указывающих на половозрастную принадлежность рассматриваемой категории жертв. Также, исследование гендерных особенностей жертвы киберпреступлений, предусмотренных главой 7 УК РК, указывают на практически идентичные показатели как для женщин, так и для мужчин, выявленные при отдельном рассмотрении каждого состава преступного деяния и различного временного периода.

На наш взгляд, в силу названных обстоятельств исследование жертвы киберпреступлений сопоставимо с исследованием жертвы преступности в целом, поскольку сегодня сфера информатизации и связи настолько распространила своё влияние, что практически любое уголовно наказуемое деяние может быть совершено посредством использования сети Интернет, компьютерных технологий и т.д. В основном, киберпреступник выбирает своих жертв случайно, не ориентируясь на какой-то определенный тип личности, поскольку в зависимости от цели преступного деяния его действия могут быть направлены как на взрослого человека (интернет-мошенничество, интернет-кража, неправомерный доступ к персональным данным и т. д.), так и на ребенка (кибербуллинг, доведение до самоубийства, вовлечение в преступную деятельность и т. п.).

В этой связи выявленные в данной научной статье общие характеристики жертвы киберпреступлений могут быть взяты за основу дальнейших исследований. При этом следует учитывать, что без отдельного рассмотрения особенностей жертвы по каждому совершаемому киберпреступлению, озвученному выше, нельзя установить абсолютные признаки, необходимые для выделения потерпевших лиц в определенную группу, с целью разработки профилактических методов противодействия киберпреступности.

Вместе с тем, укажем, что такие исследования требуют более тщательного и глубокого подхода, поскольку статистическая информация о жертвах таких преступлений не представляет единого целого с информацией о лицах, потерпевших от уголовных правонарушений, предусмотренных главой 7 УК РК.

Список использованной литературы:

1. Винокурова М.А. Виктимологический портрет: понятие, содержание, значение в условиях противодействия преступности // Виктимология. — 2019. — № 3 (21). — С. 12–18.
2. Дарменов А.Д., Жолжаксынов Ж.Б. Криминологическая характеристика лиц, совершающих уголовные правонарушения в сфере информатизации и связи // «Хабаршы — Вестник» Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова. — 2021. — № 4(74). — С. 41–48.
3. Агаркова А.А., Медведев С.С. Виктимологический портрет жертв преступлений против половой неприкосновенности и половой свободы личности // Международный журнал гуманитарных и естественных наук. — 2021. — № 6–2(57). — С. 110–112.
4. Жуков П.С. Виктимологический портрет потерпевших на объектах транспорта // Социальная политика и социология. — 2019. — Т. 18. — № 4(133). — С. 40–47.
5. Кочин А. А., Харламов В. С. Современный виктимологический портрет физического лица, пострадавшего от преступления // Российский следователь. — 2021. — № 12. — С. 68–72.
6. Информационный интернет-портал «24.kz». Свыше 1700 киберпреступлений выявлено в Казахстане за месяц // [Электронный ресурс] — Режим доступа. — URL: <https://24.kz/ru/news/social/item/455586-svyshe-1700-kiberprestuplenij-vyyavleno-v-kazakhstan-za-mesyats>
7. Информационный интернет-портал «Strategy2050.kz». Рост киберпреступности: способы хищений и меры по их предотвращению // [Электронный ресурс] – Режим доступа. — URL: <https://strategy2050.kz/ru/news/rost-kiberprestupnosti-sposoby-khishcheniy-i-mery-po-ikh-predotvrashcheniyu>

8. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 г. № 226-V (с изм. и доп. по сост. на 02.03.2022 г.) // Казахстанская правда. 2014. 9 июля. № 132 (27753).

9. Сведения о зарегистрированных уголовных правонарушениях за 2017–2021 гг. [Электронный ресурс] Режим доступа URL: <https://qamqor.gov.kz>

10. Корнилов А.П., Корнилова Т.В. Специфика патопсихологического эксперимента как метода «анализ единичного случая» // Методы исследования в психологии: квазиэксперимент: Учеб. пос. для вузов. — М.: ФОРУМ — ИНФРА-М, 1998. — С. 138–171.

11. Харламенкова Н.Е. Анализ единичного случая как метод исследования личности. Исследование выполнено по Госзаданию ФАНО (№ 0159-2018-0007) // [Электронный ресурс] — Режим доступа URL: https://lib.ipran.ru/upload/papers/paper_39154577.pdf

Дарменов А. Д.,

Академия бастығы,

заң ғылымдарының кандидаты, доцент,

полиция генерал-майоры

(e-mail: a.darmenov@kpa.gov.kz);

Жолжақсынов Ж. Б.,

ФЗИ Қылмыстық саясат және қылмыстың алдын алу

проблемаларын зерттеу орталығының бастығы,

(PhD) философия докторы, полиция капитаны

(Қазақстан Республикасы ИМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы,

Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., e-mail: jandoss@inbox.ru)

Қазақстан Республикасындағы киберқылмыс құрбандарының жеке ерекшеліктері

Аннотация. Қазіргі шындық жағдайында қылмысқа қарсы іс-қимылды жүзеге асыру Мұқият криминологиялық зерттеусіз мүмкін емес. Құқықтық әдебиеттерді талдау көрсеткендей, негізінен криминологтар қылмыскердің жеке басын зерттеуге көп көңіл бөледі, оның нәтижелері қылмыстың жекелеген түрлерімен де, жалпы қылмыспен де алдын-алу шараларын жасауға мүмкіндік береді. Алайда, қылмыс, мысалы, жәбірленушісіз - қылмыстық әрекетке зиян келтіретін адам болмайтындығын есте ұстаған жөн. Осыған байланысты қылмыстың алдын алу жөніндегі қызметті қалыптастыруға жан-жақты көзқарас мақсатында қылмыскердің криминологиялық портретін зерделеумен қатар, Қазақстан Республикасы бойынша қолда бар ресми құқықтық статистикалық деректер негізінде жәбірленушінің жеке басын зерделеу маңызды болып табылады.

Негізгі сөздер: виктимология, киберқылмыс, Ақпараттық жүйелер, қылмыстың құрбаны, компьютерлік технологиялар.

A. D. Darmenov,

Head of the Academy,

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor,

Major General of Police

(e-mail: a.darmenov@kpa.gov.kz);

Zh. B. Zholzhaxynov,

Head of the Center for Research of Problems of Criminal Policy and Crime Prevention

of the Research Institute, Doctor of Philosophy (PhD), police captain

(Karaganda academy of the Ministry of Internal Affairs of the

Republic of Kazakhstan named after B. Beysenov, e-mail: jandoss@inbox.ru)

About some features of the personality of the victim of cybercrime in the Republic of Kazakhstan

Annotation. In the conditions of modern reality, the implementation of anti-crime activities is impossible without conducting a thorough criminological study. The analysis of the legal literature shows that, in general, criminologists pay great attention to the study of the criminal's personality, the results of which allow us to develop preventive measures to counteract both individual types of crimes and crime in general. However, it should be borne in mind that a crime, as such, would not exist without a victim - a person who is harmed by a criminal act. In this regard, for the purpose of a comprehensive approach to

the formation of crime prevention activities, along with the study of the criminological portrait of the criminal, it is also important to study the identity of the victim based on official legal statistics available in the Republic of Kazakhstan.

Keywords: victimology, cybercrime, information systems, victim of crime, computer technology.

УДК 342.9

Ералина С.Е.,
*заместитель начальника Академии,
кандидат юридических наук, доцент, полковник полиции
(e-mail: s.eralina@kpa.gov.kz);*
Байтакова А.С.,
*магистрант факультета послевузовского образования,
старший лейтенант полиции
(Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова,
г. Караганда, Республика Казахстана, e-mail: adiya_pvl@bk.ru)*

Некоторые вопросы привлечения к административной ответственности водителей, оставивших место дорожно-транспортного происшествия

Аннотация. В статье рассмотрены важные вопросы, касающиеся безопасности дорожного движения в Республике Казахстан. Авторами изучено действующее законодательство, регламентирующее деятельность служб административной полиции в рамках обеспечения безопасности дорожного движения. Представлены сведения о дорожно-транспортных происшествиях на территории Республики Казахстан. Обосновывается предложение о внесении изменений в санкцию статьи за оставление водителем места дорожно-транспортного происшествия. Также авторы обосновывают необходимость изменения нумерации статей 618 и 629 в пункте 2 раздела 1 Постановления Правительства Республики Казахстан от 4 июня 2003 г. № 528 «Правила направления для освидетельствования на состояние опьянения, освидетельствования и оформления его результатов».

Ключевые слова: безопасность дорожного движения, дорожно-транспортные происшествия, административная деятельность, общественный порядок, полиция, административные правонарушения, транспортное средство, участник дорожного движения.

Конституция Республики Казахстан в ст. 1 провозглашает, что высшей ценностью государства являются человек, его жизнь, права и свободы [1]. В связи с этим все более актуальной становится необходимость обеспечения правовой защиты жизни человека как высшей ценности. Одной из областей, где жизнь человека может быть в опасности, является сфера дорожного движения. Ненадлежащая эксплуатация транспортных средств может привести к тяжелым и трагическим последствиям: несчастным случаям, увечьям, смерти граждан.

Увеличение интенсивности движения, повышение автомобилизации населения страны, качество дорожной инфраструктуры, организационные аспекты обеспечения безопасности дорожного движения, которые подлежат неоднократным изменениям в нормативно-правовой базе, напрямую влияют на уровень безопасности дорожного движения, эффективность организационно-правовых мер, принимаемых государством.

Одновременно с техническим развитием, индустриализацией и экономическим развитием повсеместная автомобилизация сопровождается такими негативными процессами, как рост травматизма на дорогах, снижение уровня экологической безопасности страны, изнашиваемость дорожного полотна и дорожной инфраструктуры в целом, загруженность дорог и рост факторов угрозы безопасности участников дорожного движения. Аварий-

ность на дорогах Казахстана является одной из глобальных социально-экономических проблем, представляющих угрозу национальной безопасности страны [2].

Статистика свидетельствует, что состояние безопасности дорожного движения и его участников входит в область первоочередных проблем, стоящих перед государством, главная функция которого — защита прав и свобод личности, формирование механизма их гарантированного обеспечения [3]. Так, за март 2022 г. в Республике Казахстан зарегистрировано 2600 дорожно-транспортных происшествий, что на 0,8 % меньше, чем за прошлый месяц. В результате этих дорожно-транспортных происшествий погибло 410, ранено 3558 человек (табл. 1). Гибель людей в дорожно-транспортных происшествиях является тяжелой утратой для любого государства, так как чаще всего это молодое, трудоспособное поколение. И не всегда люди получившие травмы и проходящие длительное лечение в результате дорожно-транспортных происшествий, могут полностью восстановить свое здоровье.

Таблица 1

**Сведения о ДТП на территории Республики Казахстан
по состоянию на март 2022 г.**

№	Наименование регионов	ДТП		Погибло		Ранено	
		пред	текущ	пред	текущ	пред	текущ
1	г. Нур-Султан	112	113	4	2	115	121
3	Акмолинская	95	153	22	24	160	233
4	Актюбинская	116	104	20	17	172	153
2	г. Алматы	666	664	11	13	783	799
5	Алматинская	512	451	78	89	833	692
6	Атырауская	57	79	10	25	83	98
7	ВКО	207	152	20	18	292	221
8	Жамбылская	211	265	32	42	307	439
9	ЗКО	56	44	26	25	99	66
10	Карагандинская	78	73	30	21	90	85
11	Кызылординская	64	65	20	34	90	82
12	Костанайская	61	56	22	19	64	62
13	Мангистауская	49	57	15	16	54	61
14	Павлодарская	97	98	6	15	147	150
15	СКО	35	35	4	11	46	50
16	Туркестанская	135	133	32	30	186	167
17	г. Шымкент	70	58	11	9	84	79
ИТОГО		2 621	2 600	363	410	3 605	3 558

Основными причинами дорожно-транспортных происшествий являются: нарушение скоростного режима, выезд на полосу встречного движения, управление транспортным средством в состоянии какого-либо опьянения.

Дорожно-транспортные происшествия подразделяются на два вида. К первому относятся дорожно-транспортные происшествия, повлекшие причинение вреда здоровью либо гибель людей. Ко второму — те ДТП, в результате которых был причинен материальный ущерб, выразившийся в повреждении транспортного средства или иного имущества.

В соответствии с ч. 1 ст. 610 КоАП Республики Казахстан «Нарушение водителями транспортных средств правил дорожного движения, повлекших повреждение транспортных средств, грузов, дорог, дорожных и других сооружений или иного имущества, выразившееся в причинении материального ущерба» предусмотрена мера административного взыскания в виде штрафа в размере 20 месячных расчетных показателей или лишение права управления транспортным средством на срок до 6 месяцев. Согласно ч. 2 ст. 610 КоАП Республики Казахстан «Нарушение водителями транспортных средств правил дорожного движения, повлекших причинение потерпевшему легкий вред здоровью» это деяние, влечет административное взыскание в виде штрафа в размере 40 месячных расчетных показателей или лишение права управления транспортным средством на срок до 9 месяцев [4].

Зачастую водители, нарушившие какой-либо из пунктов Правил дорожного движения Республики Казахстан и совершившие в результате дорожно-транспортное происшествие, скрываются в неизвестном направлении. Так, п. 8 раздела 2 Правил дорожного движения Республики Казахстан гласит, что водитель механического транспортного средства, причастный к дорожно-транспортному происшествию, обязан незамедлительно остановить (не трогаясь с места) транспортное средство, включить аварийную световую сигнализацию и выставить знак аварийной остановки. В случае наличия пострадавших надлежит принять меры доврачебной помощи, вызвать скорую медицинскую помощь либо самостоятельно доставить их в ближайшую медицинскую организацию [4]. За данное правонарушение предусмотрена административная ответственность по ч. 2 ст. 611 КоАП Республики Казахстан «Оставление водителем в нарушение правил дорожного движения места дорожно-транспортного происшествия». Санкция данной статьи предусматривает штраф в размере 50 месячных расчетных показателей либо лишение права управления транспортным средством на срок до 1 года [4].

В большинстве случаев причиной того, что водители скрываются с места дорожно-транспортного происшествия, является управление транспортным средством в состоянии алкогольного, наркотического или токсикоманического опьянения. Если данный факт сразу был бы установлен, их деяния квалифицировались бы по ч. 3 ст. 608 КоАП Республики Казахстан «Управление транспортным средством в состоянии алкогольного, наркотического или токсикоманического опьянения, повлекшее причинение потерпевшему легкого вреда здоровью, не имеющее признаков уголовно наказуемого деяния, или повреждение транспортных средств, грузов, дорожных и иных сооружений либо иного имущества», которая предусматривает административное взыскание в виде административного ареста на 20 суток и лишение права управления транспортным средством сроком на 7 лет [4]. Так как водитель с места дорожно-транспортного происшествия скрывается, факт употребления алкогольного, наркотического или токсикоманического вещества доказать не представляется возможным, в связи с невозможностью проведения медицинского освидетельствования. Данная процедура является обязательной по письменному направлению уполномоченного должностного лица.

В соответствии с п. 4 раздела 2 ПДД Республики Казахстан водитель механического транспортного средства обязан пройти по требованию сотрудника ОВД освидетельствование на состояние опьянения. Направление на медицинское освидетельствование для установления факта употребления психоактивного вещества и состояния опьянения осуществляется в соответствии с «Правилами направления для освидетельствования на состояние опьянения и оформления его результатов», утвержденными постановлением Правительства Республики Казахстан от 4 июня 2003 г. № 528. Направление для освидетельстования

ния на состояние опьянения в соответствии со ст. ст. 618 и 629 Кодекса Республики Казахстан «Об административных правонарушениях» производится в качестве меры обеспечения производства по делу об административном правонарушении уполномоченными должностными лицами, когда состояние опьянения является составом правонарушения, предусмотренного КоАП РК [5].

Отказ либо уклонение от прохождения медицинского освидетельствования влечет за собой административную ответственность, что регламентируется ч. 4 ст. 613 КоАП Республики Казахстан «Невыполнение законного требования сотрудника ОВД о прохождении в соответствии с установленным порядком освидетельствования на состояние алкогольного, наркотического и (или) токсикоманического опьянения». Данной нормой предусмотрено административное взыскание в виде административного ареста на 15 суток и лишение права управления транспортным средством сроком на 8 лет [4].

Таким образом, водитель, оставивший место дорожно-транспортного происшествия, нарушает две обязанности, установленные в Правилах дорожного движения: немедленно не останавливает транспортное средство при дорожно-транспортном происшествии и избегает прохождения освидетельствования на состояние опьянения.

Сопоставив административные взыскания, предусмотренные за совершение административного правонарушения (по ч. 2 ст. 611 КоАП Республики Казахстан «Оставление водителем в нарушение правил дорожного движения места дорожно-транспортного происшествия» — штраф в размере 50 месячных расчетных показателей либо лишение права управления транспортным средством на срок до 1 года и по части 4 статьи 613 КоАП Республики Казахстан «Невыполнение законного требования сотрудника ОВД о прохождении в соответствии с установленным порядком освидетельствования на состояние алкогольного, наркотического и (или) токсикоманического опьянения» — административный арест на 15 суток и лишение права управления транспортным средством сроком на 8 лет) мы видим несоразмерность административных взысканий.

Обладая административно-юрисдикционными и контрольно-надзорными полномочиями в сфере обеспечения безопасности дорожного движения, органы внутренних дел сталкиваются с определенными трудностями в области правоприменительной практики. В целях обеспечения безопасности дорожного движения считаем необходимым внесение изменений и дополнений в ч. 2 ст. 611 КоАП Республики Казахстан.

Мы предлагаем в санкции ч. 2 ст. 611 КоАП предусмотреть административный арест на 15 суток и лишение права управления транспортным средством сроком на 8 лет либо внести в Нормативное постановление Верховного Суда Республики Казахстан от 6 октября 2017 г. № 7 «О некоторых вопросах применения судами норм Особенной части Кодекса Республики Казахстан об административных правонарушениях» дополнительный пункт, гласящий что состав административного правонарушения, предусмотренного ч. 2 ст. 611 КоАП Республики Казахстан, влечет за собой по совокупности привлечение к административной ответственности по ч. 4 ст. 613 КоАП Республики Казахстан. Мы предполагаем, что ужесточение наказания за данный вид административного правонарушения позволит снизить количество недобросовестных водителей на дорогах, что в итоге приведет к снижению дорожно-транспортных правонарушений.

Также в п. 2 раздела 1 Постановления Правительства Республики Казахстан от 4 июня 2003 г. № 528 «Правила направления для освидетельствования на состояние опьянения, освидетельствования и оформления его результатов», который гласит: «Направление для освидетельствования на состояние опьянения в соответствии со статьями 618 и 629 Кодекса Республики Казахстан «Об административных правонарушениях» (далее — Кодекс) производится в качестве меры обеспечения производства по делу об административном правонарушении уполномоченными должностными лицами, когда состояние опьянения является составом правонарушения, предусмотренного Кодексом», предлагаем изменить нумерацию статей 618 и 629 на 785 и 796. Это обусловлено тем, что в действующем КоАП

Республики Казахстан от 5 июля 2014 г. № 235-V меры обеспечения производства по делу об административном правонарушении регулируются в ст. 785, а отстранение от управления транспортным средством, судном в том числе маломерным судном, и освидетельствование на состояние опьянения — в ст. 796.

Список использованной литературы:

1. Конституция Республики Казахстан, принятая на республиканском референдуме 30 августа 1995 года // http://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000_
2. Определение сущности и содержания понятия обеспечения безопасности дорожного движения // https://vuzlit.com/1135120/opredelenie_suschnosti_soderzhaniya_ponyatiya_obespecheniya_bezопасности_dorozhnogo_dvizheniya
3. Кожобеков Е.Н. О понятии «аварийная обстановка» в административном праве // «Хабаршы — Вестник» Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова. — 2020. — № 1. — С. 12–17.
4. Кодекс Республики Казахстан от 5 июля 2014 г. № 235-V ЗРК «Об административных правонарушениях» // https://adilet.zan.kz/rus/docs/K14_00000235
5. Постановление Правительства Республики Казахстан от 4 июня 2003 г. № 528 «Правила направления для освидетельствования на состояние опьянения, освидетельствования и оформления его результатов» // https://adilet.zan.kz/rus/docs/P030000528_

Ералина С.Е.,

*академия бастығының орынбасары,
заң ғылымдарының кандидаты, доцент, полиция полковнигі
(e-mail: s.eralina@kpa.gov.kz);*

Байтакова А.С.,

*Жоғарғы оқу орнынан кейінгі білім беру факультетінің магистранты,
полиция аға лейтенанты
(Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы,
Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., e-mail: adiya_pvl@bk.ru)*

Жол-көлік оқиғасы болған жерден кетіп қалған жүргізушілерді әкімшілік жауапкершілікке тартудың кейбір мәселері

Аннотация. Мақалада Қазақстан Республикасындағы жол қозғалысы қауіпсіздігіне қатысты маңызды мәселелер қаралды. Авторлар жол қозғалысы қауіпсіздігін қамтамасыз ету аясында әкімшілік полиция қызметтерінің қызметін реттейтін қолданыстағы заңнаманы зерттеді. Қазақстан Республикасының аумағындағы жол-көлік оқиғалары туралы мәліметтер ұсынылған. Жүргізушінің жол жүрісі қағидаларын бұза отырып, жол-көлік оқиғасы болған жерден кетіп қалғаны үшін баптың санкциясына өзгерістер енгізу туралы ұсыныс негізделеді. Сондай-ақ «Мас күйін куәландыруға жіберу, мас күйін куәландыру және оның нәтижелерін ресімдеу ережесін бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2003 жылғы 04 маусымдағы № 528 қаулысының 1-бөлімінің 2-тармағында 618 және 629-баптардың нөмірленуін өзгерту бөлігінде өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы ұсыныс шығарылады.

Негізгі сөздер: жол қозғалысы қауіпсіздігі, жол-көлік оқиғалары, әкімшілік қызмет, қоғамдық тәртіп, полиция, әкімшілік құқық бұзушылықтар, көлік құралы, дол пайдаланушы.

S.E. Eralina,

*Deputy head of the Academy,
candidate of legal Sciences, Associate Professor, Police Colonel
(e-mail: s.eralina@kpa.gov.kz);*

A.S. Baitakova,

*master's student of the Faculty of Postgraduate Education,
senior police lieutenant
(Karaganda academy of the Ministry of Internal Affairs
of the Republic of Kazakhstan named after B. Beysenov, e-mail: adiya_pvl@bk.ru)*

Some issues of bringing to administrative responsibility drivers who left the scene of a traffic accident

Annotation. The article discusses important issues related to road safety in the Republic of Kazakhstan. The authors studied the current legislation regulating the activities of administrative police services in the framework of road safety. Information on road accidents in the territory of the Republic of Kazakhstan is presented. The proposal to amend the sanction of the article for leaving the place of a traffic accident by the driver in violation of traffic rules is substantiated. It is also proposed to make amendments and additions regarding the renumbering of Articles 618 and 629 in paragraph 2 of section 1 of the Decree of the Government of the Republic of Kazakhstan dated June 04, 2003 No. 528 «Rules of referral for examination for intoxication, examination and registration of its results».

Keywords: road safety, traffic accidents, administrative activities, public order, police, administrative offenses, vehicle, road user.

UDC 343.3

E. V. Espergenova,

*Senior Researcher at the Center for the Study of Criminal Policy
and Crime Prevention, Research Institute,
Doctor of Philosophy (PhD), Police Lieutenant Colonel
(Karaganda academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan
named after B. Beysenov, e-mail: yevgeniyayes@mail.ru)*

Analysis of the dynamics of crime in the field of informatization and communications Republic of Kazakhstan

Annotation. The direction of the practical activities of the internal affairs bodies is determined by the state of crime, namely the dynamics of the types of crimes that affect both the adoption of specific management decisions and the distribution and coordination of available forces and means. In this regard, for the internal affairs bodies, it is always relevant to analyze the current state of crime and the dynamics of its changes. Thus, in the article, the author presents the results of the analysis of statistical data that reveal the state of crime in the field of informatization and communications in the Republic of Kazakhstan in the period from 2018 to 2021, as well as Internet fraud. The main indicators on which the analysis was carried out are the number of criminal cases in progress, the indicator of criminal cases sent to court and terminated pre-trial investigations. The results of the activities of law enforcement agencies and courts for the disclosure and investigation of these offenses are analyzed.

Keywords: cybercrime, crime prevention, Internet fraud, registration of criminal offenses, pre-trial investigation, termination of a criminal case.

The content of the practical activities of the internal affairs bodies is determined by the current criminal situation, which affects both the adoption of specific management decisions and the distribution and coordination of available forces and means. In this regard, for the internal affairs bodies, it is always relevant to analyze the current state of crime and the dynamics of its changes.

Today, cybercrime is gaining momentum, as the Internet is a daily growing space in which users are provided with much more opportunities than just searching for information. In particular, through the use of the Internet, their criminal intentions are realized by persons who commit acts prohibited by criminal law. Such cybercriminals use computer and Internet technologies to penetrate not only the computer system, but also the system of user smartphones, gadgets, etc., in order to collect personal data, trade secrets, etc.

There are many different definitions of this type of crime as cybercrime, but summarizing the studies of several authors [1]; [2]; [3], we came to the conclusion that cybercrime should be understood as a set of crimes committed in cyberspace with the help of or through computer systems or computer networks, as well as other means of access to cyberspace, within computer systems or networks, as well as against computer systems, computer networks or computer data. Thus, cybercrime is a global problem that has no boundaries.

Assessing the global scale of cybercrime, it should be said that about 40 million cybercriminals work in different regions of the world, the damage from whose actions is estimated at billions of dollars [4].

These circumstances determine the relevance of the chosen topic, since the study of changes in the number of cybercrimes allows us to evaluate the effectiveness of the implementation of measures to counter them and draw a conclusion about the state of cybercrime in the country and determine further directions for improving the fight against cybercrime.

This article will present the dynamics of cybercrime in the Republic of Kazakhstan in the period from 2018 to 2021. Along with the analysis of criminal offenses provided for in Chapter 7 of the Criminal Code (Articles 205, 206, 207, 208 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan, etc.), the act provided for by clause 4, part 2 of Article 190 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan will also be subjected to research, since the method of committing a crime using the user of the information system is also directly related to cybersecurity issues [5]; [6]; [7].

An analysis of statistical data shows that in total for the period from 2018 to 2021. in the Republic of Kazakhstan, 364 criminal offenses were committed in the field of informatization and communications, and 43,911 Internet frauds [8] (Table 1).

Table 1

Information on registered cybercrime in the period from 2018 to 2021

Type of criminal offense	Total registered				Total
	2018	2019	2020	2021	
Item-4/part2/ art.190 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan "Fraud committed by deception or abuse of trust of the user of the information system"	517	7769	14220	21405	43911
Illegal access to information, information system or information and communication network (Article 205)	28	59	71	46	204
Unlawful destruction or modification of information (Art. 206)	13	6	12	9	40
Violation of the operation of the information system or information and communication network (Article 207)	5	6	4		15
Illegal possession of information (Article 208)	11	16	8	9	44
Coercion to transfer information (Article 209)	1				1

Creation, use or distribution of malicious computer programs and software products (Article 210)	4	4	4	4	16
Illegal distribution of electronic information resources of restricted access (Article 211)	7	8	8	5	28
Provision of services for the placement of Internet resources pursuing illegal purposes (Article 212)	1	2			3
Illegal change of the identification code of the subscriber device of cellular communication, subscriber identification device, as well as the creation, use, distribution of programs for changing the identification code of the subscriber device (Article 213)	2	7	2	1	12
Total	589	7877	14325	21479	44274

Based on the data presented above, it follows that the largest registration of criminal offenses is observed in cases related to Internet fraud. In general, on criminal offenses under Chapter 7 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan, significantly fewer facts are registered annually than in cases of Internet fraud (Table 1). For a more detailed study, and also in view of the rather large gap in the quantitative ratio of registered criminal cases, it seems appropriate to analyze the criminal offenses provided for in Chapter 7 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan, separately from Internet fraud.

So, examining the dynamics of cybercrime, it should be noted that the top three most common criminal offenses under Chapter 7 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan include:

- illegal access to information, to an information system or information and communication network (Article 205 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan), the percentage of registration of which is 56 % of the total percentage of criminal offenses under consideration;
- unlawful possession of information (Article 208 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan), the percentage of registration of which is 12 %;
- unlawful destruction or modification of information, which account for (Article 206 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan), the percentage of registration of which is 10 %.

All other criminal offenses should be attributed to the least common crimes, since the percentage of their registration ranges from 1 to 8 %. (Fig.1.)

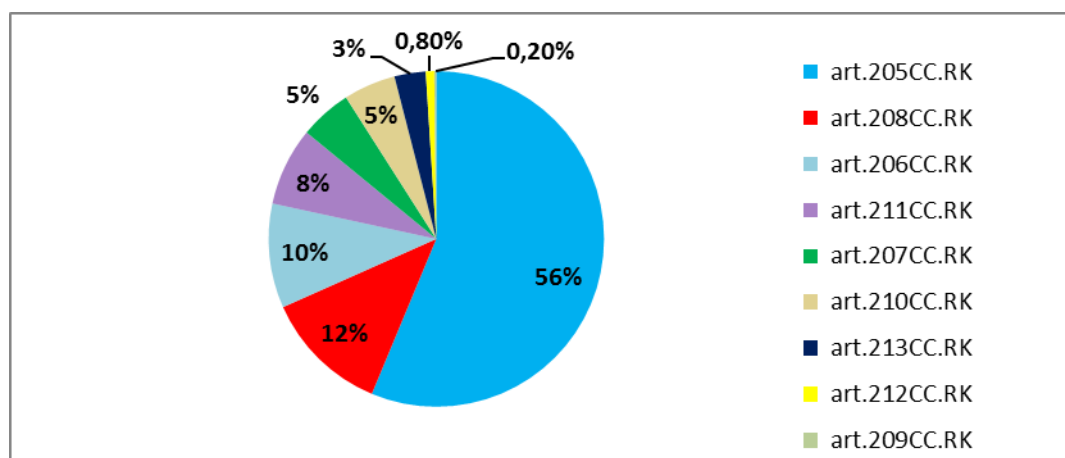
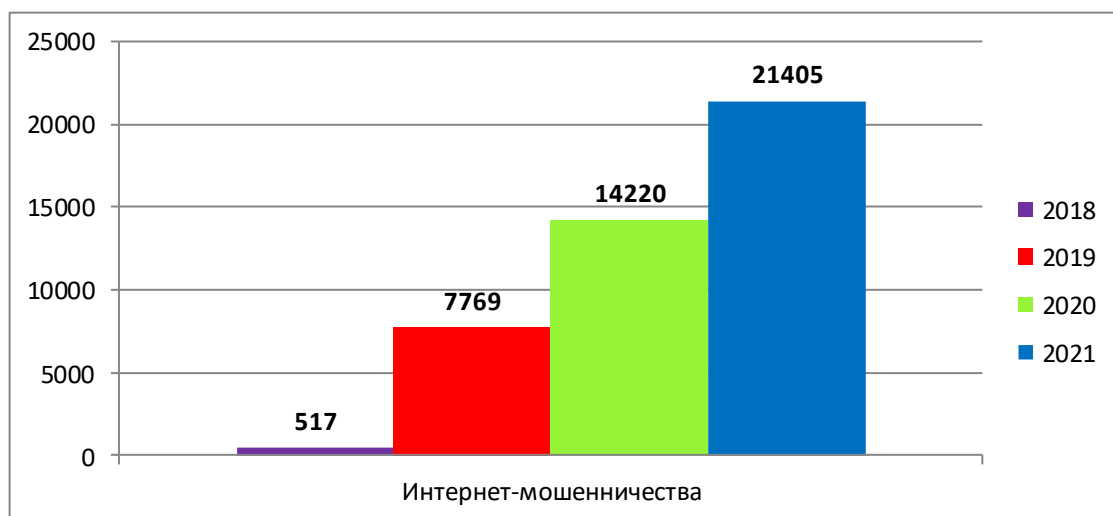

Fig.1. Image of the percentage of registration of criminal offenses under Chapter 7 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan for the period from 2018 to 2021.

Fig. 2. Graph of the growth of the facts of registration of Internet fraud, in the period from 2018 to 2021

At the same time, despite the observed increase in the overall registration of the acts in question in 2019–2020 (by 50 %), in 2021 the indicator of registration of criminal offenses under Chapter 7 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan returned to the levels of 2018.

For all the criminal offenses under consideration, there is both an increase (2019 and 2020) and a subsequent decrease (2021) in registration, which, in our opinion, is explained by measures to prevent and prevent crimes carried out after the next jump in registration.

As for Internet fraud, their registration is several times higher than the total number of criminal offenses under Chapter 7 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan. At the same time, comparing the indicators of 2018 and 2021, there is a colossal increase in crimes by more than 40 times (Fig. 2).

Observing the growth of registration of Internet fraud, it is fair to conclude, on the one hand, that the measures taken to prevent and prevent these acts are insufficient and ineffective; on the other hand, about the gullibility and legal illiteracy of citizens, the uncontrolled distribution of fraudulent mobile applications, open advertising of financial Internet pyramids, the ineffectiveness of existing cyber protection measures for online payment platforms, the lack of cybersecurity specialists, etc. [9].

Along with the indicators of registration of all considered acts, another element that characterizes the dynamics of cybercrime is the detection rate.

In the Republic of Kazakhstan, this percentage is 31.65 % in cases of Internet fraud and 72.7 % in all criminal cases initiated on the facts of committing criminal offenses under Chapter 7 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan. This indicator is made up of the percentage of criminal cases sent to court and criminal cases for which proceedings have been terminated. It should be noted that when analyzing the data and calculating the percentage, it was not the number of criminal cases registered in the ERDR for a given period that was taken into account, but the number of criminal cases in progress, including criminal cases of previous years, which reflects more accurate dynamics.

Table 2

The number of criminal cases in progress, sent to court and terminated in 2018–2021 initiated on the facts of Internet fraud and the percentage of detection

Internet fraud	2018			2019			2020			2021		
	Total in production	Sent to court	terminated	Total in production	Sent to court	terminated	Total in production	Sent to court	terminated	Total in production	Sent to court	terminated
	535	127	142	8210	669	1581	15058	1683	1950	23351	3054	2858
Clearance percentage =50,2 %			Clearance percentage =27,4 %			Clearance percentage =24 %			Clearance percentage =25 %			
Overall Clearance Percentage =31,65 %												

Table 3

The number of criminal cases on the facts of criminal offenses provided for in Chapter 7 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan, which are in progress, sent to court and terminated in 2018-2019 and the percentage of their disclosure

Criminal offense	2018				2019			
	Total in production	Sent to court	Terminated	% open rate/disclosure	Total in production	Sent to court	Terminated	% open rate/disclosure
Total	168	6	83	52,9%	147	11	92	70%
Art.205 CC.RK	89	1	29	33,7%	77	0	42	54,5%
Art. 206 CC.RK	31	3	18	67,7%	14	1	13	100%
Art. 207 CC.RK	7	0	7	100%	8	2	2	50%
Art. 208 CC.RK	15	1	5	40%	22	7	13	91%
Art. 209 CC.RK	1	0	0	0%	1	0	1	100%
Art. 210 CC.RK	7	0	7	100%	4	1	3	100%
Art. 211 YK PK	14	1	13	100%	13	0	10	77%
Art. 212 CC.RK	1	0	0	0%	2	0	1	50%
Art. 213 CC.RK	3	0	3	100%	7	0	7	100%

Table 4

The number of criminal cases on the facts of criminal offenses provided for in Chapter 7 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan, which are in progress, sent to court and terminated in 2020-2021 and the percentage of their disclosure

Criminal offense	2020				2021			
	Total in production	Sent to court	terminated	% open rate/disclosure	Total in production	Sent to court	terminated	% open rate/disclosure
Total	110	3	95	89 %	120	15	80	79 %
Art.205 CC.RK	71	1	57	81,6 %	75	2	52	72 %
Art. 206 CC.RK	12	0	6	50 %	16	4	10	87,5 %
Art. 207 CC.RK	4	1	2	75 %	2	2	0	100 %
Art. 208 CC.RK	12		12	100 %	11	3	7	91 %
Art. 209 CC.RK	0	0	0	100 %	0	0		100 %
Art. 210 CC.RK	5		1	20 %	6	3	2	83 %
Art. 211 CC.RK	12	1	11	100 %	8		8	100 %
Art. 212 CC.RK			1	0 %	1		0	0 %
Art. 213 CC.RK	4		4	100 %	1	1	0	100 %

Analysis of the above data allows us to come to the following conclusions:

– the highest percentage of criminal cases solved (from 75 % to 100 %), investigated on the facts of offenses committed in the field of informatization and communications, falls on the acts provided for in the articles:

- 207, 210, 211 and 213 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan in 2018;
- 206, 209, 210, 213 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan in 2019;
- 205, 207, 208, 211, 213 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan in 2020;
- for all criminal offenses, except for Article 212 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan in 2021;

– the smallest percentage of solved criminal cases (up to 75 %), investigated on the facts of offenses committed in the field of informatization and communications, falls on the acts provided for in the articles:

- 205, 206, 208, 209 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan in 2018;
- 205, 207, 212 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan in 2019;
- 206, 210 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan in 2020;
- 212 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan in 2021;

– zero detection rate is observed only under articles 209 and 212 in 2018, and again, under article 212 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan in 2020 and 2021;

– for criminal offenses related to Internet fraud, the highest detection rate is observed only in 2018. Over the next three years (2019-2021), the disclosure rate does not exceed 25 %. The lowest percentage of disclosure is in 2020 (24 %).

These findings indicate that, in general, on the facts of the commission of criminal offenses, responsibility for which is provided for in the articles of chapter 7 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan, quite effective work is being carried out to prevent and prevent, the results of

which are a high percentage of detection of criminal offenses and a reduction in the facts of their commission. At the same time, one should not ignore such criminal offenses as:

– creation and use of malicious computer programs (Article 210 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan), the registration of which looks stable throughout the analyzed period, which indicates insufficient work to prevent these criminal offenses;

– provision of services for the placement of Internet resources pursuing illegal purposes (Article 212 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan), the disclosure rate of which has a zero indicator.

In this regard, work should be intensified to identify and prevent the above criminal offenses.

Accordingly, the results of the study indicate a certain positive trend in terms of criminal offenses under Chapter 7 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan, however, the situation with the registration and disclosure of Internet fraud leaves much to be desired.

Despite the fact that the vast majority of reasons, as noted above, are of an objective nature, the identified negative trend once again proves the need to improve measures to combat Internet fraud, increase the efficiency of the investigation bodies and carry out effective work to prevent these acts.

List of used literature:

1. Gerke Marko. Understanding Cybercrime: Phenomenon, Challenges and Legislative Response. [Electronic resource] — Access mode. — URL: [https://www.itu.int/en/ITU-D/Cybersecurity/Documents/Cybercrime 2014_R.pdf](https://www.itu.int/en/ITU-D/Cybersecurity/Documents/Cybercrime%2014_R.pdf)

2. Mikhailov B.P., Khazov E.N., Bogdanov A.V. and other. Features of combating cybercrime by criminal investigation units // Tutorial. — M.: Unity-Dana, 2016. — 151 p.

3. Kiyutin V.G., Novikov A.P. Legal regulation of the fight against cybercrime, cyberterrorism and human trafficking: the experience of the European Union. — Bishkek — Moscow: Kyrgyz-Russian Slavic University, 2010. — 240 p.

4. Russian Association of Electronic Communications (RAEC). «Global cyber threats: is it possible to safely develop digital infrastructure?» [Electronic resource] — Access mode. — URL: (<http://raec.ru/live/raec-news/9471/>)

5. Information portal «Zakon.kz» How Internet fraudsters deceive Kazakhstanis. [Electronic resource] — Access mode. — URL: <https://www.zakon.kz/4927774-kak-internet-moshenniki-obmanyvayut.html>

6. Tengrinews news portal The number of Internet scams has increased dramatically in Kazakhstan (from 01/22/2021). [Electronic resource] — Access mode. — URL: <https://tengrinews.kz/crime/kolichestvo-internet-moshennichestv-rezko-vozroslo-454633/>

7. Gorbunova A. The Ministry of Internal Affairs told about the most popular types of Internet fraud in Kazakhstan // ForbesKazakhstan magazine, article dated 04/26/2021. [Electronic resource] — Access mode. — URL: https://forbes.kz/process/probing/samyie_populyarnyie_vidyi_internet-moshennichestva_v_kazhstane_nazvali_v_mvд

8. Statistical data — information on criminal offenses for 2018–2021. [Electronic resource] — Access mode. — URL: <https://qamqor.gov.kz>

9. Almazkyzy A. Kiberkylmystylyk — Kazakhstan republicasynyn kauipsizdigine zhana kylmystyk kaupretinde // Bulletin of the Kazakh National University. Legal series. 2018. V . 88. No. 4. S. 142–151.

Еспергенова Е. В.,

ФЗИ Қылмыстық саясат және қылмыстың алдын алу проблемаларын зерттеу орталығының аға ғылыми қызметкері, философия докторы (PhD), полиция подполковнигі (Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., e-mail: yevgeniyayes@mail.ru)

Ақпараттандыру және байланыс саласындағы қылмыстың динамикасын талдау Қазақстан Республикасы

Аннотация. Ішкі істер органдарының практикалық қызметінің бағыты қылмыстың жай-күйімен, атап айтқанда нақты басқару шешімдерін қабылдауға да, қолда бар күштер мен құралдарды бөлу мен үйлестіруге де әсер ететін қылмыс түрлерінің динамикасымен анықталады. Осыған байланысты ішкі істер органдары үшін қылмыстың қазіргі жағдайын және оның өзгеру динамикасын талдау әрқашан өзекті болып табылады. Сонымен, мақалада автор 2018–2021 жылдар аралығындағы Қазақстан Республикасындағы ақпараттандыру және байланыс саласындағы қылмыстың, сондай-ақ интернет-алаяқтықтың жай-күйін ашатын статистикалық деректерді талдау нәтижелерін ұсынады. Талдау жүргізілген негізгі көрсеткіштерге өндірістегі қылмыстық істердің саны, сотқа жіберілген және сотқа дейінгі тергеп-тексерулер тоқтатылған қылмыстық істердің көрсеткіші табылады. Құқық қорғау органдары мен соттардың аталған құқық бұзушылықтарды ашу және тергеу жөніндегі қызметінің нәтижелері талданады.

Негізгі сөздер: киберқылмыс, қылмыстың алдын алу, интернет-алаяқтық, қылмыстық құқық бұзушылықтарды тіркеу, сотқа дейінгі тергеу, қылмыстық істі тоқтату.

Еспергенова Е. В.,

старший научный сотрудник центра по исследованию проблем уголовной политики и профилактики преступности НИИ, доктор философии (PhD), подполковник полиции (Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова, г. Караганда, Республика Казахстан, e-mail: yevgeniyayes@mail.ru)

Анализ динамики преступности в сфере информатизации и связи Республики Казахстан

Аннотация. Направление практической деятельности органов внутренних дел определяется состоянием преступности, а именно динамикой видов преступлений, которые влияют как на принятие конкретных управленческих решений, так и на распределение и координацию имеющихся сил и средств. В этой связи, для органов внутренних дел всегда актуальным является анализ текущего состояния преступности и динамики её изменений.

Автор приводит результаты анализа статистических данных, раскрывающих состояние преступности в сфере информатизации и связи в Республике Казахстан в период с 2018 по 2021 года, а также интернет-мошенничеств. Основными показателями, на основе которых производился анализ, является количество уголовных дел, находящихся в производстве, направленных в суд и прекращённых досудебных расследований. Проанализированы результаты деятельности правоохранительных органов и судов по раскрытию и расследованию данных правонарушений.

Ключевые слова: киберпреступность, предупреждение преступлений, интернет-мошенничество, регистрация уголовных правонарушений, досудебное расследование, прекращение уголовного дела.

ӘОЖ 342(574)

Қаржасова Г.Б.,

жалпықұқықтық және арнайы пәндер кафедрасының доценты,

(PhD) философия докторы

(e-mail: gkb24@mail.ru);

Феткулов А.Х.,

экономикалық және құқықтық зерттеулер ФЗИ жетекшісі, ғылыми қызметкері,

заң ғылымдарының кандидаты, доцент

(e-mail: fetkulov_german@mail.ru)

Абиев Е.С.,

жалпықұқықтық және арнайы пәндер кафедрасының аға оқытушысы,

заң ғылымдарының магистрі

(Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, қ. Қарағанды,

Қазақстан Республикасы, e-mail: gkb24@mail.ru)

Қазақстан Республикасының әлеуметтік мемлекет ретіндегі ұстанатын бағыттары

Аннотация. Мақалада әлеуметтік мемлекеттің қалыптасуы туралы мән жайлар, Қазақстан Республикасының, өз азаматтарының өмір сүруіне лайықты жағдайды қамтамасыз етуді басты назарда ұстайтын әлеуметтік мемлекет ретіндегі маңыздылығы, әлеуметтік мемлекеттің даму жолдарындағы қайшылықтарды шешу жолдары, әлеуметтік мемлекеттің мәні мен қызметтерінің ерекшеліктері, адамның өзіне лайықты өмір сүру құқығының заңды мазмұны, адам қажеттіліктерін және тұлғаның қажеттіліктерін қанағаттандыру, материалдық және рухани қажеттіліктерді қамтамасыз ету, тұлғаның өнегелі дамуын жетілдіру, «адамның лайықты өмір сүруінің» нормативті-құқықтық құрылымына байланысты мәселелер талқыланады. Негізгі әлеуметтік мемлекеттің басты идеясы — гуманизм қағидалары негізінде қоғам өмірін саяси саяси және құқықтық жағынан жетілдіру.

Негізгі сөздер: әлеуметтік мемлекет, азамат, адам, қоғам, құқықтар мен бостандықтар, конституциялық кепілдік, әлеуметтік мемлекеттің қызметтері, жауапкершілік.

Мемлекет аумағындағы кез келген адам мемлекет тарапынан қорғалуға тиіс, ал оның құқықтары мен бостандықтарына мемлекет кепілдік беруі тиіс. Осыған байланысты адамның өмір сүру және әлеуметтік игіліктер құқығы да оларды практикада іске асыру үшін мемлекеттік органдар жүйесі тарапынан белгілі бір тетіктердің болуын талап етеді. Мемлекет басшысы Қ.К. Тоқаев өзінің «Жаңа Қазақстан: жаңарту және жаңғырту жолы» атты Қазақстан халқына Жолдауында Қазақстан қоғамын реформалау, соның ішінде әділ және құқықтық мемлекет құру, азаматтардың конституциялық құқықтарын қорғау жөніндегі әлеуметтік маңызды бастамаларға назар аударды [1].

Бүгінде заңнаманы жетілдіру мақсатында әртүрлі тұжырымдамалар әзірленді, мысалы, Қазақстан Республикасында мемлекеттік басқаруды дамытудың 2030 жылға дейінгі Тұжырымдамалары [2] немесе Қазақстан Республикасының 2030 жылға дейінгі құқықтық саясатының тұжырымдамасы [3], олар мемлекеттің әлеуметтік мәнін айқындайды.

Әлеуметтік мемлекет — бұл мемлекеттің конституциялық-құқықтық мәртебесінен туындайтын, өз кезегінде адам мен азаматтардың экономикалық және әлеуметтік құқықтары мен бостандықтарының конституциялық кепілдіктерін қамтамасыз ететін мемлекет түрі. Бұл мемлекет өз кезегінде қоғам үшін қолайлы жағдай жасау бағытында әрекет етеді және иррационалды әлеуметтік айырмашылықты жою немесе тоқтату жолдарын жетілдіруге тырысады дегенді білдіреді. «Әлеуметтік» сөзі латын тілінен аударғанда «жалпы», «әлеуметтік», яғни қоғамдағы адамдардың өмір сүруімен тығыз байланысты ұғым ретінде қалыптасқан. Сондықтан «әлеуметтік» сөзінің кең мағынасы қоғам өмірінің өнімділігін қалыптастыратын кез-келген мемлекет деп түсініледі. Әлеуметтік мемлекеттің мәні мен мақсаты-қоғамда бейбітшілік пен келісім үшін жағдай жасау, әлеуметтік әріптестік институттарын

дамыту, азаматтарға әділ және лайықты еңбекақы алу және қауіп-қатерден қорғау құқығына кепілдік беру [4, 69]. Қазақ елінің далалық қоғамының әлеуметтік және саяси заң нормаларының бастауы, сонау қазақ хандығының дамуының қайнар көзінен қалыптасқан. Бұл тұста, «Есім ханның ескі жолы, Қасым ханның қасқа жолы мен Өз Тәукенің жеті жарғы» атты заңдар жинағын айтып кеткен жөн. Қазақ халқының хандық дәуірінде, әлеуметтік-саяси, демократиялық, азаматтық қоғам ұғымдары толық ашылмағанымен, алғышарттары қалыптасқаны даусыз. Бұл көне заңдарда айтылған ұғымдардың бүгінгі күнге дейін жетуі, қоғамның қаншалықты өзгергенімен, оны тежейтін, рұқсат беретін немесе міндеттейтін заң екендігіне көз жеткізіп отырғанымыз анық. Бұл дәуірдің тұсында, адам және азаматтардың әлеуметтік құндылықтарын, атадан-балаға мұра болып қалған салт-дәстүрдің жиынтығынан іздегендігі ақиқат. Сол уақытта, жер дауы, жесір дауы, асар, барымта, бауырына басу және әменгерлік сияқты ұғымдардың белен алуын айтып кете аламыз.

Бүгінгі таңда әлеуметтік мемлекеттің мәні туралы ғылыми зерттеулерде әртүрлі тұжырымдама жасалынған. Ғалымдардың мемлекет туралы берген анықтамаларында бұл — әрбір азаматтың лайықты өмір сүруіне, өндірісті басқаруға, азаматтарды әлеуметтік жағынан қорғауға ұмтылған мемлекет. Әлеуметтік мемлекет — әр азаматтың жақсы ортада тіршілік етуіне, әлеуметтік жағынан қорғалуына, дарындары мен шеберліктерін толық дамыту үшін барлық азаматтарға мүмкіндік жасайтын мемлекеттік биліктің үлгісі болып табылады. Мұндай мемлекет адам мен қоғамға қызмет етеді және әлеуметтік әділеттілік, әлеуметтік бітім мен әлеуметтік келісім қағидаларына негізделген адамдар арасында жаңа типті байланыстарды қалыптастырады.

Әлеуметтік мемлекеттің пайда болуы мен қалыптасу тарихын саралап талдау, әлеуметтік қамсыздандыру қызметінің кезек күттірмейтін мәселе екендігін дәлелдеді. Ол — мемлекеттің алғаш заңдастырылған міндеттері болғандықтан және әлеуметтік сапаға жетуге жасаған қадамы болғандықтан, қоғам және тұлға қатынастарының өзгеруінің бастамасы болды. Сондай-ақ, әлеуметтік қамсыздандыру өндірістегі материалдық игілік - жасына, жынысына, денсаулық, т. б. жағдайына қарамастан қоғамның барлық мүшесіне тиісті болуы керек. Әлеуметтік қамсыздандыруды қалыптастыру кезеңі құқықтық негіздің пайда болуы мен әлеуметтік үрдістерді құқықтық реттеу қызметін мемлекеттің өз міндетіне алуымен тікелей байланысты. Одан әрі бұл қызмет әлеуметтік бағдарламаны бюджеттік қаржыландыру арқылы және әлеуметтік қамсыздандырудың мемлекеттік құрылымын құру барысында жүзеге асырылады. Осындай мемлекеттің басқа да атрибуттары — әлеуметтік сақтандыру, әл-ауқат деңгейі үшін мемлекеттің жауапкершілігі, әлеуметтік қолдау мүмкіндігін алуы — әлдеқайда кеңірек. Әлеуметтік мемлекеттің екінші қызметі — білім және денсаулық сақтау мүмкіндіктерін қамтамасыз ету. Бұл екі қызмет тек әлеуметтік мемлекетке ғана тән еместігін айта кеткен жөн. Адамдардың физикалық және экономикалық өмірінің маңызды алғы шарттары болғандықтан олар кез келген мемлекеттің типіне қарамастан жүзеге асырылады. Ал, әлеуметтік мемлекетке келетін болсақ, онда олар адамдардың ажырамас құқығы болып қалыптасады да, сол құқықты қамтамасыз ету — мемлекеттің маңызды міндетіне (мемлекеттік қаржыландыру, әлеуметтік қамсыздандыру жүйесін құру) айналады. Әлеуметтік мемлекеттің үшінші қызметі — әлеуметтік қорғау. Оның пайда болуы, ең алдымен, азаматтардың әл-ауқатының деңгейіне мемлекет жауапкершілігінің қалыптасуына байланысты еді. Әлеуметтік мемлекеттің төртінші қызметі - әлеуметтік теңсіздікті бәсеңдету. Оны жүзеге асыру - барлық адамдардың бірдей әлеуметтік қолдау табу атрибутының пайда болғанынан бастап мүмкін болды. Әлеуметтік қорғау мен әлеуметтік қамтамасыз етудің ертеректе қалыптасқан механизмі мен жалпыға бірдей әлеуметтік қолдау қағидаларын жүзеге асыру — теңсіздікті толығымен жоюға мүмкіндік береді.

Әлеуметтік мемлекеттің бесінші қызметі - еңбекпен қамтамасыз ету. Германияда Веймар Республикасы кезінде мемлекеттік қызмет ретінде пайда болған және Ф. Рузвельттің «Жаңа

курс» саясатында маңызды рөл атқарған бұл қызмет тек қана екінші дүниежүзілік соғыстан кейін, шын мәнінде, мемлекеттің ажырамас қызмет бөлігіне айналған.

Қалай болса да ҚР Конституциясының 15-ші бабында бекітілген «әркімнің өмір сүруге құқығы бар» деген ережесі оны жүзеге асыратын нақты мемлекеттік-құқықтық механизмдерсіз декларация ретінде қала бермек.

Демек, адамның өмір сүру конституциялық құқығын жүзеге асырудың мемлекеттік-құқықтық механизмі деген ұғымға түсінік беру қажеттілігі пайда болады. Мұндай түсінік беру мәселесін әдістемелік мәселелер қатарына жатқызуымыз керек, өйткені осы ұғымға сүйене отырып аталмыш механизмдердің айрықша белгілерін, сыныпталуын, ішкі табиғатын және т.с.с. проблемаларды шешуге болады.

Жоғарыда тұжырымдалған сауалдың жауабын Қазақстан Республикасы Конституциясының түсініктемелерінен табуға болатын сияқты. Мысалы, Қазақстан Республикасы Конституциясының түсіндірме сөздігі адамның өмір сүру құқығына мынадай түсінік береді: «Өмір сүру құқығы — адамның дүниеге келуінен бастап, өзіне тиесілі бөлінбейтін ажырамас негізгі құқығы. Өмір сүру құқығы өз ерік-жігерін, еркін танытып, талап-тілегі мен нанымна, құнды қасиеттеріне сәйкес тіршілік ететін әрбір адамның табиғи мүмкіндіктерін қамтамасыз етеді. Ешкім де өмірден еріксіз айрылуға тиісті емес. Конституция бұл құқықты қорғайды.

Біздің ойымызша, адамның өмір сүру құқығын қамтамасыз ету және қорғау құралдарының қарастырып өткен екі түрін де кепілдіктер қатарына жатқызу керек, өйткені олар өмір сүру құқығының жүзеге асырылуын қамтамасыз етеді. Егер осы құқықтық кепілдіктердің бірінші түрін — конституциялық кепілдіктер деп атауға болатын болса, екінші түрін — салалық кепілдіктер деуге әбден болар еді. Мұндай тұжырым жасап отырғанымыз, осы құралдар тобының екеуінің де құқықтық табиғаты жағынан бірдей болуы, соның ішінде түпкі мақсатының бірдей болуы. Ал, өмір сүру құқығын жүзеге асырудағы мемлекеттік-құқықтық механизмге мұның қандай қатысы бар?

Осы сауалға жауап бере отырып тікелей байланыс туралы айтсақ болады. Себебі, құқықтық механизм адамның жүріс-тұрысын реттейтін ережеден ғана емес, осы ережені жүзеге асыруға көмектесетін кепілдіктерден де құралады. Ал, мемлекеттік-құқықтық механизмге келсек — ол нормативтік құрамнан басқа, осы нормативтік ережелер мен кепілдіктерді іс жүзінде қолданысқа алатын субъектілерден де тұрады.

Жоғарыда көрсетілген жағдайды ескере отырып, осы зерттеу жұмысының негізгі идеясы — гуманизм қағидалары негізінде қоғам өмірін саяси саяси және құқықтық жағынан жетілдіру, кешенді қызметін жүзеге асыру, азаматтық қоғам дамуына жағдай жасау, әлеуметтік мемлекет өзінің өркендеу жолында, қоғамның әрбір мүшесінің тіршілік етуіне лайықты жағдай жасау, заңды түрде жарияланған азаматтық құқық пен бостандықтарын қорғау.

С.А. Авакьянның пайымдауынша әлеуметтік мемлекет — бұл азаматтық қоғамға мемлекеттің тәуелділігі, яғни азаматтардың әлеуметтік мүдде ретінде қарастырылатын экономикалық мәселелерін ғана емес, сонымен қатар құқықтық, саяси, мәдени құндылықтардың жалпы жиынтығын қарастырады [5, 388]. Мемлекеттің бұндай қызметінің түрі, жалпыға ортақ игілігі үшін, қоғамда әлеуметтік әділдікті бекіту болып табылады. Ол өз кезегінде, мүліктік және мүліктік емес басқа да әлеуметтік теңсіздіктің алдын алуға немесе тегістеуге, сондай-ақ әлсіз және бейберекет тұлғаларға көмек көрсету, барша адам және азаматтардың жұмысқа орналасуына толыққанды мүмкіндік туғызып, жағдай жасау және басқа да өзіндік қалыптасу көздерін дамыту үшін, адамның өмір сүруіне қолайлы мүмкіндік қалыптастыру арқылы, қоғамда бейбітшілікті орнатуды және сақтап қалуды көздейді.

Отандық заңгерлеріміз Ғ. Сапарғалиев пен А.С. Ибраеваның айтуынша әлеуметтік мемлекет — берекелі қоғам қалыптастыруда, жеке тұлғаның амандығын қамтамасыздандыру

мақсатында жүзеге асырылатын, еркіндік пен биліктің ең ойға қонымды біріктірілген тәсілін қарастырады. Еңбек өнімділігін әлеуметтік әділеттілік, әлеуметтік ынтымақтастық жолы арқылы бөлуді көздейді. Әлеуметтік мемлекет қоғам мен мемлекеттік институттарының арасындағы қарым-қатынастарының үйлесімділігін қалыптастыру мақсатында, жүзеге асырылатын құрал ретінде жоғарғы мәртебеге ие [6, 203]. Әлеуметтік әділеттілік пен әлеуметтік ынтымақтастықты тәжірбие жүзінде қалыптастыру үшін, келесідей үлгідегі мәселелердің жиынтығын қарастыру қажет. Нақты тоқталатын болсақ: жоғарғы дәрежедегі әлеуметтік қамтамасыздандырылған тұлғалардың, жалпы аз қамтылған тұлғаларға қамқорлық жасау арқылы, келер ұрпақ жауаптылығын арттыру; дені сау тұлғалардың науқас тұлғаларға қамқорлығы; еңбекке жарамды тұлғалардың еңбек қабілеттілігі төмен немесе мүлдем еңбекке жарамсыз тұлғаларға қамқорлық таныту; еркек пен әйелдің әлеуметтік құқықтары мен мүмкіндіктерінің жалпыға ортақ, яғни бірдей мүмкіндіктер қамтамасыздандырылуын айтамыз.

Көптеген ресейлік зерттеушілер әлеуметтік мемлекет ұғымын әлдебір жеке институт ретінде қарастырып, «еңбекке қабілетсіз тұлғаларға, сонымен қатар, әртүрлі кездейсоқ оқиғалар мен жағдайлардың салдарынан, өздерін әлеуметтік қамтамасыздандыра алмайтындарға, (қанағаттана алатындай, лайықты) өмір сүрудің ең төменгі деңгейіне өзіндік кепілдік міндетін қалыптастыратын институт ретінде ұғынады» [7, 168]. «Әлеуметтік қайшылықтарды туғызатын құндылықтардың алдын алу немесе жеңілдету үшін өркениетті жетілдіретін құндылықтардың жиынтығын пайдалана отырып шешу; мемлекет есебінен белгілі бір мөлшерде кепілдендірілген қаржыландыру көздері арқылы, адам өмірінің сүруі үшін лайықты жағдайлар жиынтығын қамтамасыз ету» [8, 105] жолдарын қарастырады.

Қорытындылайтын болсақ адамның өмір сүру конституциялық құқығын жүзеге асырудың мемлекеттік-құқықтық механизмі дегеніміз осы конституциялық құқықтың жүзеге асырылуын қамтамасыз ететін құқықтық кепілдіктер мен бұл кепілдіктерді қолданатын (жүзеге асыратын) мемлекеттік органдар жүйесі деуге болады.

Қазақстандық зерттеуші А.Г. Джубанғалиева адамның азаматтық құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету механизмдеріне мынадай анықтама береді: «адамдардың өз құқықтарының қорғалуын талап етіп жүгіне алатын және тұлғаның құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау бойынша өз құзыреті шегінде барлық қажетті шараларды қолдануға міндетті барлық мемлекеттік органдарды, лауазымды адамдар мен қоғамдық құрылымдарды» адам құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ететін механизмдерге жатқызу керек [9].

Әлеуметтік мемлекеттің басты идеясы — гуманизм қағидалары негізінде қоғам өмірін саяси саяси және құқықтық жағынан жетілдіру, кешенді қызметін жүзеге асыру, азаматтық қоғам дамуына жағдай жасау десек, әлеуметтік мемлекет өзінің өркендеу жолында, қоғамның әрбір мүшесінің тіршілік етуіне лайықты жағдай жасау үшін заңды түрде жарияланған азаматтық құқық пен бостандық мазмұнының шынайы кеңеюіне ұмтылады.

Ерекше айтатын жағдай, халықтың тіршілік ету деңгейінің жоғары болуы — әлеуметтік жағынан қамтамасыз етілмеген жағдайда адам құқығы мен бостандығының құрылымы өзгереді, адамдардың саяси белсенділігі төмендейді, мемлекетке сенімсіздік пайда болады, саясатқа селқостығы ұлғаяды, құқық пен бостандықтың заңды кепілдіктеріне сенімсіздік түсініктері қалыптасады.

Қазақстанның тәуелсіздікке ие болуы өз алдына нарықтық экономикасы жақсы дамыған әлеуметтік мемлекет қалыптастыру міндеттерін бірге ала келді, бұл дегеніміз — бұрынғыдан өзгеше жаңа қоғамдық қатынастардың туындауына негіз болды. Сол үшін де кең ауқымды әлеуметтік, саяси және экономикалық реформалар жүргізу қажеттілігі туындады. Осындай жаңартылулардың жетістігі нәтижесі еліміздің әлеуметтік сипат алуының мүмкіншілігін жақындата түсті.

Еліміздің ертеңі, ұлтымыздың болашағы — жас ұрпақты отансүйгіштікке, патриоттыққа баулу — «Қазақстанның қазіргі заман тарихы» оқытудың ең басты міндеттерінің бірі [10, 88].

Сондықтан, әлеуметтік мемлекетті дамытудың таяудағы онжылдықтардағы басты бағыттары — бұл азаматтардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау, ел экономикасын нығайту және әл-ауқатын арттыру жөніндегі жаңа міндеттер.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Президенттің 2022 жылғы 16 наурыздағы «Жаңа Қазақстан: жаңарту және жаңғырту жолы» атты Қазақстан халқына Жолдауы // [Электрондық ресурс] <https://qostanay.tv/politika/poslanie-tokaevanarodu-kazahstana-ot-16-03-2022-polnuy-tekst> (қараған күн 13.04.22.).
2. «Қазақстан Республикасында мемлекеттік басқаруды дамытудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2021 жылғы 26 ақпандағы Жарлығы // [Электрондық ресурс] <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2100000522> (қараған күн 21.04.22.).
3. «Қазақстан Республикасының 2030 жылға дейінгі құқықтық саясат тұжырымдамасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2021 жылғы 15 қазандағы № 674 Жарлығы // [Электрондық ресурс] https://online.zakon.kz/m/document/?doc_id=39401807 (қараған күн 25.04.22.).
4. Қаржасова Г.Б., Мағдатова Қ.Ж., Абиев Е.С. Әлеуметтік мемлекеттің қалыптасу жолдары. «Ғылым-Наука». — 2020. — № 3 (66). — 69–74 б.
5. Авакьян С.А. Конституционное право России: В 2 т. 5-е изд., перераб. и доп. — М.: 2014. — Т. 1. — 388б.
6. Сапарғалиев Ғ., Ибраева А.С. Мемлекет және құқық теориясы: Оқулық. 3-басылым. — Астана, 2014. — 203б.
7. Гончаров П.К. Социальное государство: сущность и принципы // Вестник Российского университета дружбы народов. Сер. Политология. — 2000. — № 2. — 168 б.
8. Увачев В.А. Социально-правовое государство и гражданское общество постиндустриальной эпохи: правовые основы функционирования и взаимодействия (на примере стран Западной Европы и США): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — М., 2006. — 105 б.
9. Джубанғалиева А.Г. Конституционно-правовые основы права на жизнь: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — Алматы, 2004.
10. Уалиев М.Е. «Қазақстанның қазіргі заман тарихы» пәнін оқытудағы өзекті мәселелер // Қазақстан Республикасы ПМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының «Хабаршы — Вестник» журналы. — № 3. — 2016. — 88 б.

G.B. Karzhasova,

Docent of the Department of General Legal and Special Disciplines,

Doctor of Philosophy (PhD)

(e-mail: gkb24@mail.ru);

A.Kh. Fetkulov,

Leading researcher of the Research Institute of Economic and Legal Research,

Candidate of Legal Sciences, docent

(e-mail: fetkulov_german@mail.ru);

E.S. Abiev,

Senior lecturer of the Department of General Legal and Special Disciplines,

Master of Law

(Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, Karaganda,

Republic of Kazakhstan, e-mail: gkb24@mail.ru)

Directions of the Republic of Kazakhstan as a social state

Annotation. The article discusses the circumstances of the formation of a social state, problems and prospects of development of the Republic of Kazakhstan, discusses issues related to the importance of the welfare state as a social state that provides a decent life for its citizens, ways of conflict resolution to

the development of the welfare state, the essence and characteristics of the welfare state, the legal content of the human right to a decent life, satisfaction of human needs and the needs of the individual, providing material and spiritual needs, improvement of moral development, normative-legal framework of «decent human life». The main idea of the social state is the political and legal improvement of society based on the principles of humanism, the implementation of comprehensive activities.

Keywords: Social state, citizen, person, society, rights and freedoms, constitutional guarantees, functions of the social state, responsibility.

ӘОЖ 343.24

Мұхамадиева Г.Ж.,

*қылмыстық құқық және криминология кафедрасының бастығы,
заң ғылымдарының кандидаты, полиция полковнигі*

*(Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы,
Қазақстан Республикасы, Қарағанды, email: gmuhamadieva@mail.ru)*

**Қазақстан Республикасының қылмыстық заңнамасы бойынша
қылмыстық құқық бұзушылықтардың кейбір біртекті құрамын заңдық талдау**

Аннотация. Мақалада Қазақстан Республикасының қылмыстық заңнамасы бойынша жазалау мерзімдері мен түрлерінің сипаты мен қоғамдық қауіптілік дәрежесіне сәйкес болуы тұрғысынан қылмыстық құқық бұзушылықтардың кейбір біртекті құрамдары қарастырылған. Қазақстан Республикасының қылмыстық заңнамасы бойынша жазалау мақсаттарына қол жеткізуді қамтамасыз ету тағайындалатын жазалар Қазақстан Республикасы соттарының қылмыстық құқық қағидаттарын сақтайтынын, егер жазаның онша қатаң түрі қарастырылмайтын болса ғана соның негізінде Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінде бекітілген міндеттерді шешуде қамтамасыз етілетінін және жасалған қылмыс үшін көзделген жазалардың ішінен жазаның неғұрлым қатаң түрі тағайындалатыны туралы Заңның ережелері сақталатынын куәландырады. Мақалада Қазақстан Республикасының қылмыстық заңнамасына енгізілген барлық соңғы өзгерістер мен толықтырулар ескерілген, оларға талдау жасалып, түсіндірме беріледі. Шешілмеген мәселелердің негізінде ұлттық заңнаманы жетілдіруге бағытталған ұсыныс ұсынылады.

Негізгі сөздер: Қазақстан Республикасының қылмыстық заңнамасы, адам өлтіру, аффект жағдайында жасалған, қажетті қорғаныс, денсаулыққа ауыр зиян, бас бостандығынан айыру, жаза, мемлекеттік құпия.

Қазақстан Республикасының қылмыстық заңнамасы бойынша тағайындалатын жазаларды талдау Қазақстан Республикасы соттарының қылмыстық құқық қағидаттарын сақтайтындығын куәландырады, соның негізінде ҚР Қылмыстық кодексінде бекітілген міндеттерді шешу қамтамасыз етіледі және жасалған қылмыс үшін көзделген жазалардың ішінен жазаның неғұрлым қатаң түрі, егер жазаның онша қатаң түрі болмаған жағдайда ғана тағайындалатыны туралы Заңның ережелері сақталады және жазалау мақсаттарына қол жеткізуді қамтамасыз ете алады. Қазақстан Республикасы қолданыстағы Қылмыстық кодексінде бекітілген қылмыстық-құқықтық нұсқамаларды жүйелеу проблемаларын зерделей отырып, жалпы қолданыстағы қылмыстық-құқықтық нұсқамалар жүйесі қылмыстық-құқықтық реттеу мен қауіпсіздікті қамтамасыз ету қажеттіліктеріне жеткілікті барабар деп қорытынды жасауға болады, онда елеулі жүйелі олқылықтар болмайды [1, 56].

Жоғарыда айтылғандар қылмыстық құқық институттарының жүйесі мінсіз және белгілі бір қайта қарауды қажет етпейді дегенді білдірмейді, керісінше — ол жетілдіруге қатысты айтарлықтай резервтерді қамтиды. Бұл айқын факт барлық деңгейлерде танылады: заңнамалық, доктриналық, құқық қолдану.

Түрлі жазалар белгіленген, ауырлығы бірдей санаттағы қылмыстар үшін жауапкершілікті көздейтін, сондай-ақ, керісінше, іс жүзінде бірдей жазалар белгіленген ауырлығы әртүрлі санаттағы қылмыстар үшін жауапкершілікті көздейтін ҚР ҚК Ерекше бөлігінің нормаларының санкцияларын сәйкес келтіру қажет.

ҚК-нің 101-бабы және ҚК-нің 102-бабы, ҚК-нің 111-бабы және ҚК-нің 112-бабы сияқты біртекті қылмыстық құқық бұзушылықтарды жазалау мерзімдерінің мөлшерлес болуы тұрғысынан талдау – жаза тағайындау кезінде заңнамалық қисыны жоқ екенін көрсетті. Мысалы, ҚК-нің 101-бабының 1-бөлігі аффект жағдайында жасалған адам өлтіргені үшін 3 жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыру түріндегі жаза көзделген (ауырлығы орташа қылмыс санатына жатады), өз кезегінде ҚК-нің 111-бабының аффект жағдайында денсаулыққа зиян келтіргені үшін қамауға алу түріндегі ең жоғары жаза көзделген 30 күнге дейін (қылмыстық теріс қылыққа жатады). Егер қажетті қорғаныс шегі ҚК-нің 102-бабынан асып кеткен кезде жасалған, ол үшін 2 жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыру түріндегі жаза көзделген адам өлтіру (онша ауыр емес қылмыс санатына жатады) және қажетті қорғаныс шегі ҚК-нің 112-бабынан асып кеткен кезде денсаулыққа ауыр зиян келтіру сияқты құрамдарды салыстыратын болсақ, ол үшін жаза көзделген 1 жылға дейін бас бостандығынан айыру түрінде заң шығарушы ұсынған жазалардың қарастырылып отырған композициялардың сипаты мен қоғамдық қауіптілік дәрежесіне сәйкес келмейтінін көруге болады.

Аффект жағдайында жасалған қылмыс үшін қоғамдық қауіптілік деңгейі қажетті қорғаныстан асқан кезде жасалған дәл сол әрекетке қарағанда анағұрлым айқын деп санаймыз. Осыған байланысты ҚК-нің 111-бабының санкциясына бір жылға дейінгі мерзімге бас бостандығын шектеу не сол мерзімге бас бостандығынан айыру сияқты жаза түрлерін енгізуді ұсынамыз. Осылайша, адам өлтірудің артықшылықты түрлерінде ұқсас әрекеттер үшін жазаларға логикалық сәйкестік байқалады. Сондай-ақ ҚК-нің 111-бабының атауына «ауыр» деген сөзді енгізуді ұсынамыз. Бұл норманың диспозициясында кенеттен туындаған қатты психикалық толқу жағдайында жасалған денсаулыққа қасақана ауыр зиян келтіру туралы айтылады, оны келесі редакцияда «аффект жағдайында денсаулыққа ауыр зиян келтіру» деп сипаттайды.

ҚК-нің 458-бабының 2, 3-баптарының, 2, 3-бөлімдерінің және ҚК-нің 458-бабының 186-бабының, 1-бөлігінің талдауы көрсеткендей, бұл нормалар жаза мөлшері бөлігіндегі қисынды қайшылықты көрсетеді.

Қылмыстық кодекстің 186-бабының 1-бөлігі және 458-бабының 1-бөлігі сияқты композицияларды заңды талдау санкциялардың жазалау мөлшері ұқсас екенін көрсетті. Мемлекеттік құпиялары бар мәліметтер жеткізгіштерді абайсызда жоғалтқаны үшін – екі жүз айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салу түріндегі жаза қолданылады. Сондай-ақ мемлекеттік құпияны қамтымайтын әскери сипаттағы құпия мәліметтер жеткізгіштерді абайсызда жоғалтқаны үшін екі жүз айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл көзделген [2, 106, 238].

ҚК-нің 2, 3-баптарының 185-баптары және 2, 3-баптарының 458-баптары сияқты композициялардағы ұқсас біртекті әрекеттерді зерттей отырып, сіз жаза мөлшерінің айырмашылығын көре аласыз.

Адамның өзіне қызмет, жұмыс бабында не Қазақстан Республикасының заңында көзделген өзге де негіздер бойынша сеніп тапсырылған немесе мәлім болған мемлекеттік құпияларды құрайтын мәліметтерді жария еткені үшін, ҚК-нің 185-бабының 2-бөлігінде мемлекетке опасыздық жасау белгілері болмаған кезде, егер осындай әрекеттер жасалса, бес жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыру түріндегі жаза көзделген. ҚК-нің 185-бабы 3-бөлігі ірі залал келтіруге немесе өзге де ауыр зардаптардың туындауына әкеп соқса – бес жылдан сегіз жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыру түріндегі жаза көзделген.

ҚК-нің 458-бабының 1, 2-бөліктері әскери сипаттағы мемлекеттік құпияларды қамтымайтын құпия мәліметтерді жария еткені немесе әскери сипаттағы құпия мәліметтер жеткізгіштерді жоғалтқаны үшін жаза екі мың айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл түрінде не екі жылға дейінгі мерзімге бас бостандығын шектеумен не осы әрекеттер

үшін сол мерзімге бас бостандығынан айырумен көзделген. ірі залал келтіруге немесе өзге де ауыр зардаптардың басталуына әкеп соққанда – бес жылдан он жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыру түріндегі жаза қарастырылған.

Бұл шолу жазалау мерзімдерінің сәйкестілігі бойынша логикалық қайшылықты көрсетеді. Демек, ҚР ҚК 458-бабының 2-бөлігінде көзделген біртекті іс-әрекеттерде көрсетілгендей, мемлекеттік құпияларды құрайтын мәліметтерді жария еткені үшін бас бостандығынан айыру мерзімін екі жылға дейін қысқарту дұрыс деп санаймыз. Сол сияқты бас бостандығынан айырудың жоғарғы шегін 458-баптың 3-бөлігімен – он жылдан сегіз жылға дейін төмендетіп, сол арқылы санкция мөлшерін ҚР ҚК 185-бабының 3-бөлігімен теңестіру қажет.

Қылмыстық кодекстің 458-бабында сәйкессіздік бар, сондықтан қарастырылып отырған құрамның субъективті жағы кінәнің абайсыздық түрімен сипатталады. ҚК-нің 46-бабының 3-бөлігіне сәйкес абайсызда қылмыс жасағаны үшін бас бостандығынан айыру мерзімі он жылдан аспауы керек. Осыған байланысты, абайсызда жасалған қылмыстар үшін бас бостандығынан айырудың белгіленген мерзімінен асатын ҚК-нің 458-бабының 4 және 5-бөліктерінің санкциялары қылмыстық заңның Жалпы және Ерекше бөліктерінің нормалары арасында қайшылықтар туғызады. Көрсетілген қайшылық белгіленген тәртіппен шешуді талап етеді.

ҚР ҚК-нің 344, 345, 354-баптарында және ҚР ҚК-нің 351, 353-баптарында көзделген қылмыстық құқық бұзушылықтарды талдау да жаза мөлшерінің мерзімдеріндегі қисынды қайшылықтарды көрсетеді.

ҚК-нің 344-бабында көрсетілген қылмыстық құқық бұзушылықтың объективті жағы теміржол, әуе, теңіз немесе өзен көлігі жүрісі немесе оларды пайдалану қауіпсіздігі қағидаларын бұзу болып табылады. ҚК-нің 345-бабы бойынша қылмыстық құқық бұзушылық құрамының объективті жағы автомобильді, троллейбусты, трамвайды не басқа да механикалық көлік құралын басқаратын адамның жол жүрісі немесе көлік құралдарын пайдалану қағидаларын абайсызда адамның денсаулығына ауырлығы орташа зиян келтіруге әкеп соққан бұзуы болып табылады. Қылмыстық кодекстің 354-бабында қарастырылған актінің объективті жағы магистральдық құбырларды салу, пайдалану немесе жөндеу кезінде қауіпсіздік қағидаларын бұзу, егер бұл іс-әрекет абайсызда адамның денсаулығына ауырлығы орташа зиян келтіруге әкеп соққан бұзудан тұрады [3, 266, 277, 344].

Сондай-ақ, ҚР ҚК 351, 353-баптарында көзделген қылмыстық құқық бұзушылықтарды қарастырайық. ҚК-нің 351-бабының объективті жағы «Көліктің қауіпсіз жұмыс істеуін қамтамасыз ететін қағидаларды бұзу» жолаушының, жаяу жүргіншінің немесе жол жүрісінің басқа да қатысушысының (көлік құралын басқаратын адамнан басқа) жол жүрісі немесе көлік құралдарын пайдалану қауіпсіздігі қағидаларын бұзуы, егер бұл іс-әрекет абайсызда адамның денсаулығына ауыр зиян келтіруге әкеп соққан әрекетпен не әрекетсіздікпен сипатталады. 353-баптың объективті жағы «көлікте қолданылатын қағидаларды бұзу» көлікте қолданылатын тәртіп пен қозғалыс қауіпсіздігін қорғау ережелерін бұзу сияқты әрекетпен сипатталады. [4, 299, 300].

Осылайша, талданып отырған қылмыстық құқық бұзушылықтардың объективті жағы ұқсас іс-әрекеттерге ие, яғни аталған барлық құрамдарда көліктегі қауіпсіздік қағидаларын бұзу байқалады, демек олар біртекті болып табылады.

Алайда, осы қылмыстардың диспозициясына сүйене отырып, әрекеттердің құрамы туындаған салдармен ерекшеленеді. ҚК-нің 344-бабы, егер бұл әрекет абайсызда денсаулыққа ауыр немесе ауырлығы орташа зиян келтіруге әкеп соқса, қозғалыс қауіпсіздігі немесе темір жол, әуе, теңіз немесе өзен көлігін пайдалану қағидаларын бұзғаны үшін жауаптылық туындайды. Жаза 2000 АЕК-ке дейінгі мөлшерде айыппұл түрінде қарастырылған. Егер кінәлі адамның іс-әрекеті адам денсаулығына орташа ауырлықтағы зиян келтіруге әкеп соқса көлік құралдарын жүргізуші адамдардың жол жүрісі немесе көлік құралдарын пайдалану қағидаларын бұзғаны үшін қылмыстық жауаптылық ҚК-нің 345-б. 1-бөлігінде болады. Осыған ұқсас салдар мен жаза ҚК-нің 354-бабында көрсетілген.

Алайда, ҚК-нің 351-бабында денсаулыққа ауыр зиян келтіру сияқты салдарлардың туындағаны үшін жаза мөлшері аз, яғни ҚК-нің 353-бабының санкциясына қарағанда 160 АЕК-ке дейінгі мөлшерде айыппұл – денсаулыққа орташа ауыр зиян келтіруге әкеп соққан әрекеттер үшін 200 АЕК-ке дейінгі мөлшерде айыппұл көзделген. Бұл логикалық қайшылықты білдіреді. Аз зиян үшін көбірек жаза көрсетілген.

Демек, ҚК-нің 353-бабының санкциясын ауыстыру қажет, яғни 200 АЕК-ке дейінгі мөлшердегі айыппұлды 160 АЕК-ке дейін, ал ҚК-нің 351-бабында айыппұл түріндегі жазаны 160 АЕК-ке дейін төмендету, 200 АЕК-ке дейінгі мөлшердегі айыппұлға ауыстыру, сол арқылы біртекті қылмыстық құқық бұзушылықтардағы өзара қарама-қайшылықтарды жою қажет.

Мұндай сипаттағы теориялық талдаулар жүргізілмесе, қылмыстық заңда іс-әрекетке жаза тағайындауға қатысты сәйкестік қағидасын бұзатын бірнеше ақылға сыйымсыз жайыттарды кездестіруге болады. Көрсетілген санкциялардағы сәйкессіздіктер жазалардың тиісті мөлшерін (мерзімдерін) жеткілікті белгілеу арқылы әділдік қағидатын заңнамалық тұрғыдан бекіту мүмкін болмақ.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Жалинский А.Э. Уголовное право в ожидании перемен: теоретико-инструментальный анализ. — 2е изд., перераб. и доп. — М.: Проспект, 2009. — 333 с.
2. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі: практикалық нұсқаулық. — Алматы: Норма-К, 2022. — 272 б.
3. Борчашвили И.Ш. Комментарий к Уголовному кодексу Республики Казахстан. Особенная часть (Т. 3). — Алматы: Жеті Жарғы, 2021. — 952 с.
4. Рогов И.И., Балтабаев К.Ж., Коробеев А.И. Уголовное право Республики Казахстан. Особенная часть. Т. 2 — Алматы: Жеті Жарғы, 2017. — 540 с.

Мухамәдиева Г.Ж.,

*начальник кафедры уголовного права и криминологии,
кандидат юридических наук, полковник полиции*

*(Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова, г. Караганда, Республика Казахстан,
e-mail: gmuhamedieva@mail.ru)*

Юридический анализ некоторых однородных составов уголовных правонарушений по уголовному законодательству Республики Казахстан

Аннотация. В статье рассмотрены некоторые однородные составы уголовных правонарушений на предмет соразмерности сроков и видов наказаний характеру и степени общественной опасности по уголовному законодательству Республики Казахстан. Назначаемые по уголовному законодательству Республики Казахстан наказания свидетельствуют, что судами Республики Казахстан соблюдаются принципы уголовного права, на основе которых обеспечивается решение закрепленных в Уголовном кодексе РК задач и соблюдаются положения закона о том, что более строгий вид наказания из числа предусмотренных за совершенное преступление назначается только в том случае, если менее строгий вид наказания не сможет обеспечить достижение целей наказания. В статье учтены все последние изменения и дополнения в уголовное законодательство Республики Казахстан, дается их анализ и разъяснение. На основе нерешенных проблем выдвигается предложение, направленное на совершенствование национального законодательства.

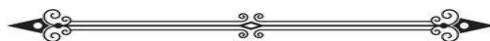
Ключевые слова: уголовное законодательство Республики Казахстан, убийство, совершенное в состоянии аффекта, необходимая оборона, тяжкий вред здоровью, лишение свободы, наказание, государственная тайна.

G.Z. Mukhamadieva,
*Head of the Department of Criminal Law and Criminology,
Candidate of Law, Police Colonel*
(Karaganda academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan
named after B. Beysenov, e-mail: gmuhamadieva@mail.ru)

Legal analysis of some homogeneous compositions of criminal offenses under the criminal legislation of the Republic of Kazakhstan

Annotation. The article considers some homogeneous compositions of criminal offenses for the proportionality of terms and types of punishments to the nature and degree of public danger under the criminal legislation of the Republic of Kazakhstan. The punishments imposed under the criminal legislation of the Republic of Kazakhstan indicate that the courts of the Republic of Kazakhstan observe the principles of criminal law, on the basis of which the solution of the tasks enshrined in the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan is ensured and the provisions of the law are observed that a more severe type of punishment from among those provided for a committed crime is imposed only if a less severe type of punishment cannot to ensure the achievement of the goals of punishment. The article takes into account all the latest changes and additions to the criminal legislation of the Republic of Kazakhstan, provides their analysis and explanation. On the basis of unresolved problems, a proposal is put forward aimed at improving national legislation.

Keywords: criminal legislation of the Republic of Kazakhstan, murder committed in a state of passion, necessary defense, serious harm to health, imprisonment, punishment, state secret.

УДК 349.6

Мырзакарим А.Н.,
*доцент кафедры права,
кандидат юридических наук,*
(Инновационный Евразийский университет, г. Павлодар, Республика Казахстан,
e-mail: aan-005@mail.ru)

В поисках практических мер по совершенствованию цифровизации ведения экологической информации в РК

Аннотация. Исследование подготовлено в рамках научного проекта по гранту № AP08857095-OT-20 Комитета науки Министерства образования и науки Республики Казахстан. В нем автор изучил существующие и действующие на сегодняшний день источники экологической информации и интернет-ресурсы, задействованные в процессе цифровизации экологической информации. Анализ деятельности органов, заинтересованных организаций и общественности показал разрозненность и отсутствие систематизации этого процесса. В разрезе озвученных проблем и поручений, обозначенных в Послании Президента РК народу Казахстана, автор рекомендует, на его взгляд, практические меры по совершенствованию цифровизации экологической информации, в том числе государственного фонда экологической информации; государственных кадастров природных ресурсов; государственного учета участков загрязнения окружающей среды; государственного кадастра отходов производства и потребления; государственного реестра природопользователей и источников загрязнения окружающей среды и т. д.

Ключевые слова: экологическая информация, цифровизация экологической информации, практические меры по совершенствованию цифровизации экологической информации.

В Послании Главы государства К.К. Токаева народу Казахстана среди прочих перечисляются следующие проблемы: отсутствие полноценной информации для развития сельского хозяйства – сведения о состоянии сельскохозяйственных земель, водных ресурсах, ирригационных земель разрозненны и не систематизированы; нехватка водных ресурсов, что является серьезным барьером для устойчивого экономического развития страны и переходит в разряд вопросов национальной безопасности, неэффективное использование воды с потерями до 40 %. Эти и многие другие озвученные проблемы обусловлены высокой изношенностью ин-

фраструктуры, низким уровнем автоматизации, отсутствием научного сопровождения и дефицитом кадров [1].

Вышеупомянутые Главой Государства проблемы частично имеют свои корни в проблемах цифровизации всей экологической информации. Без обладания полноценной экологической информацией невозможно принятие своевременных государственных управленческих решений, о которых говорит Президент.

Понятие экологической информации емко и обширно. В область правового регулирования входит экологическая информация, содержащаяся в: государственном фонде экологической информации; государственных кадастрах природных ресурсов; государственном учете участков загрязнения окружающей среды; государственном кадастре отходов производства и потребления; государственного реестра природопользователей и источников загрязнения окружающей среды; государственном кадастре потребления озоноразрушающих веществ; государственном регистре выбросов и переноса загрязнителей; материалах оценки воздействия на окружающую среду и государственной экологической экспертизы; нормативно-технических документах в области охраны окружающей среды и использования природных ресурсов.

Задачи о систематизации и цифровизации экологической информации Правительством поставлены давно, и каждый уполномоченный орган на местах эти задачи по-своему пытается выполнить. Однако, действия уполномоченных органов и заинтересованных организаций разрозненны.

Государственный фонд экологической информации предоставляет доступ почти ко всем видам экологической информации, в то числе к:

- 1) Государственному кадастру природных ресурсов;
- 2) Государственному кадастру отходов;
- 3) Государственному кадастру озоноразрушающих веществ;
- 4) Государственному углеродному кадастру;
- 5) Государственному реестру углеродных единиц;
- 6) Национальному плану углеродных квот;
- 7) определяемым на национальном уровне вкладам РК по сокращению выбросов парниковых газов;
- 8) Плану мероприятий по сокращению выбросов парниковых газов на соответствующий период и отчеты о выполнении определяемых на национальном уровне вкладов РК по сокращению выбросов парниковых газов;
- 9) Регистру выбросов и переноса загрязнителей;
- 10) Государственному реестру объектов исторического загрязнения;
- 11) Материалам оценки воздействия на окружающую среду и государственной экологической экспертизы, в том числе протоколам общественных слушаний;
- 12) Данным государственного экологического мониторинга;
- 13) Иным видам экологической информации [2].

За организацию сбора для цифровизации и распространения экологической информации, предоставление ее в Государственный фонд экологической информации в пределах своей компетенции отвечают республиканские государственные учреждения — территориальные органы — Департаменты экологии, находящиеся в ведении Комитета экологического регулирования и контроля Министерства экологии, геологии и природных ресурсов Республики Казахстан.

Сбор, обработка данных, перевод в область цифровых данных, хранение экологической информации и координация работы природопользователей и всех уполномоченных исполнительных органов производится работниками отделов контроля и экологического регулирования посредством работы с пятью сервисами. Это:

- 1) Единый экологический портал <http://company.ecogov.kz>. — был разработан для облегчения и ускорения процесса подачи заявления по отнесению объектов к категориям, его опе-

ратором является РГП на ПХВ «Информационно-аналитический центр охраны окружающей среды» МЭГПР РК [3];

2) Единая информационная система окружающей среды МЭГПР РК — ведется для сдачи отчетов по инвентаризации отходов, реестр паспортов отходов предприятий [4];

3) Waste gharysh — специализированный геоинформационный ресурс — геосервис <https://waste.gharysh.kz/>, который был создан командой профессиональных специалистов Центра геоинформационных данных и сервисов АО «Национальной компании «Қазақстан Ғарыш Сапары» для обеспечения возможности использования результатов космического мониторинга. Он представляет собой веб-сайт с картами и обеспечивает государственные службы и организации мониторинговой информацией по местам складирования отходов. К наиболее важным можно отнести следующие инструменты геосервиса: возможность вывода обобщенной статистической информации по определенным критериям (тип свалки, дата снимка, территориальная принадлежность, департамент и др.); возможность внесения отзывов сотрудниками департаментов экологии о ликвидации отходов. Полученные данные прослеживаются Комитетом экологического регулирования и контроля, а работой по утилизации отходов занимаются территориальные департаменты экологии совместно с местными исполнительными органами [5].

4) Nedro gharysh — отраслевой геосервис — разработан специалистами Департамента пространственных данных АО «НК «ҚҒС» для Министерства экологии, геологии и природных ресурсов РК. Для выявления мест незаконной добычи ОПИ посредством космического мониторинга Департаментом недропользования Министерства индустрии и инфраструктурного развития Республики Казахстан были предоставлены лицензионные и контрактные территории по разведке и добыче твердых полезных ископаемых. Комитетом геологии МЭГПР РК были предоставлены лицензионные и контрактные территории по разведке и добыче общераспространенных полезных ископаемых [6].

5) Carbon.energo.gov.kz — онлайн-платформа системы мониторинга, отчетности и верификации источников выбросов и парниковых газов, позволяющая крупным эмитентам Казахстана передавать, фиксировать данные о выбросах парниковых газов. Была официально запущена 5 февраля 2018 г. Министерством энергетики РК и Всемирным банком. Данный свод информации является важнейшей частью Национальной системы торговли квотами (Национальная система торговли квотами Казахстана (СТВ КЗ) была запущена в 2013 г. в качестве основного инструмента для регулирования внутренних выбросов CO₂ и развития низкоуглеродных технологий. Сегодня СТВ КЗ охватывает все крупные компании в энергетическом, нефтегазовом секторах, горнодобывающей, металлургической и химической отраслях промышленности). В дальнейшем экологическая информация из этих и еще многих других источников информации, предоставляемой всеми задействованными компетентными органами, становится основой для ежегодного Национального доклада о состоянии окружающей среды и об использовании природных ресурсов РК за предыдущий год, а также ложится в основу данных Государственного Фонда Экологической информации [7].

Три указанных интернет-ресурса — Waste gharysh, Nedro gharysh, Carbon.energo.kz — находятся в стадии разработки, хотя исполнительные органы пользуются данными с ресурсов. Так, благодаря космомониторингу по всей территории Казахстана были обнаружены 5044 несанкционированных объектов отходов и 1974 места несанкционированной добычи полезных ископаемых (в первом полугодии 2021 г.) [8].

Отсутствие полной информации о состоянии и наличии земель сельскохозяйственного назначения, о котором говорит Президент в Послании, на наш взгляд, объясняется изначально неправильным и хаотичным переносом данных с бумажных носителей в цифровую базу данных. Данные вносились «наобум» и зачастую не сверялись с картографическими и архивными данными. Аналогичная ситуация и с землями других категорий. Президент дал задание создать единую цифровую платформу для учета земель сельскохозяйственного назначения.

Наиболее систематизированной и адаптированной к сегодняшним реалиям является АИС ГЗК РК — автоматизированная система Государственного земельного кадастра Респуб-

лики Казахстан. Ее назначение — это, во-первых, автоматизировать процессы ведения земельного кадастра, при этом главной задачей является сбор и формирование данных о земельных участках, их пользователях, актуализация информации, предоставление информации заинтересованным органам, предприятиям, организации и населению. Во-вторых — взаимодействие с системообразующими базами Электронного правительства, акиматов и органов управления всех уровней. За период становления АИС ГЗК были разработаны ряд подсистем, осуществлены работы по переводу кадастровой информации с бумажных носителей, созданы тематические цифровые карты.

Для эксплуатации АИС ГЗК, ввода данных, предоставления информации создана единая структура, состоящая из районных, городских, областных и Республиканского центров АИС ГЗК. Создание такой структуры позволило распределить обязанности по поддержке баз данных на разных уровнях, приблизить услуги государственного земельного кадастра к населению. Первичная информация формируется в районных центрах АИС ГЗК, затем идет ее интеграция на уровне области, а на уровне Республиканского центра происходит обработка этой информации. После этого АИС ГЗК могут пользоваться заинтересованные юридические и физические лица.

АИС ГЗК состоит из нескольких подсистем, в частности, подсистема «Единый государственный реестр земель и собственников» — это программный комплекс по сбору и актуализации земельно-кадастровых данных (как атрибутивных, так и географических) на конкретный участок. Подсистема «Государственная кадастровая оценка для целей налогообложения» — это программный комплекс для автоматизации процесса оценки конкретных земельных участков и формированию налогооблагаемой базы. Подсистема «Архив» — это программный комплекс, обеспечивающий создание электронных образов земельно-кадастровых дел, их хранение и использование. Подсистема «Передача кадастровых данных» — это программный комплекс, обеспечивающий формирование кадастровых данных (как атрибутивных, так и географических) для передачи и приема из районных центров в областные и в республиканскую базу. Подсистема «Защита информации» — программный комплекс, обеспечивающий защиту информации при формировании, хранении и передаче земельно-кадастровых данных. Доступ к данным АИС ГЗК можно осуществлять через две подсистемы:

1) «Работа с пользователем» — информационная подсистема для предоставления данных государственным учреждениям как непосредственно из базы данных АИС ГЗК, так и через Интернет-сайт Республиканского центра АИС ГЗК;

2) Информационно-справочная подсистема — для предоставления электронных услуг населению посредством Интернет-сайта Республиканского центра АИС ГЗК.

С помощью этих подсистем происходит взаимодействие АИС ГЗК с базами Электронного правительства, местной исполнительной властью, фискальной системой и населением [9].

На наш взгляд, наиболее практической мерой по совершенствованию цифровизации экологической информации стало бы расширение базы АИС ГЗК и последовательное внесение всей экологической информации, используя ее уже отработанную систематизацию и подачу данных. АИС включает в себя огромный пласт информации в виде: кадастровых карт; охраняемых зон; почвенных карт; картограмм категорий и классов земель; геоботанических карт; картограмм культурно-технического состояния; карт угодий; карт оценочных зон; карт земельных отводов; старых версий схем и т. д. [10].

Хотим отметить, что цифровизация экологической информации ведется посредством еще многих интернет-ресурсов, усилиями всех заинтересованных исполнительных и компетентных органов, которые не попали в зону настоящего исследования. Однако при ближайшем рассмотрении мы заметили отсутствие согласованности в действиях заинтересованных органов и организаций: каждый осуществляет свои функции, порой не осознавая, что уже существует упрощенный вариант осуществления мониторинга посредством другого интернет-ресурса, которым благополучно пользуется орган, порой дублирующий многие виды деятельности.

И если обратить внимание на то, сколько Правительство тратит финансовых и временных ресурсов на упорядочение, организацию и согласование между собой работы всех заинтересованных органов в области осуществления мониторинга состояния окружающей среды и использования природных ресурсов, обеспечение равного технического содействия всем заинтересованным организациям, обеспечение равного IT-сопровождения и обслуживание интернет-ресурсов, объединение данных между ресурсами, можно сделать вывод, что целесообразнее затратить силы на доработку АИС ГЗК, используя зарекомендовавший себя алгоритм последовательных действий в отношении и остальных кадастров природных ресурсов, и объединить в одной системе ведение кадастров всех природных ресурсов РК, а также государственного учета участков загрязнения окружающей среды; государственного кадастра отходов производства и потребления; государственного реестра природопользователей и источников загрязнения окружающей среды; государственного кадастра потребления озоноразрушающих веществ; государственного регистра выбросов и переноса загрязнителей; материалов оценки воздействия на окружающую среду и государственной экологической экспертизы. Таким образом можно было бы устранить множество недоработанных, неадаптированных интернет-ресурсов и направить силы на усовершенствование и расширение базы АИС ГЗК (с вполне обоснованным ее переименованием в дальнейшем).

На наш взгляд, это помогло бы Правительству и с решением других поставленных задач. Президентом поставлена задача принять концептуально новый документ — Градостроительный комплекс. По каждому городу поручено создать функциональные интерактивные карты земельных участков и схем коммунальных сетей. В отношении земельного кадастра также было поручено дополнить его картами участков промышленного назначения, актуальными схемами транспортной и коммунальной инфраструктуры [1].

Земля как природный ресурс в сегодняшних реалиях рассматривается комплексно ввиду взаимоувязанных блоков: правового, финансового, многофункционального. Таким же подходом нас время вынуждает руководствоваться и в отношении остальных природных ресурсов для того, чтобы эффективно оперировать всей экологической информацией, собранной, правильно сохраненной, оцифрованной и в одном ресурсе.

Список использованной литературы:

1. Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана от 1 сентября 2022 г. // <https://www.akorda.kz>
2. Государственный фонд экологической информации // <https://ecogofond.kz>
3. Единый экологический портал // <https://ecoportal.kz>, <http://company.ecogov.kz>
4. Единая информационная система окружающей среды МЭГПР РК // <https://oos.ecogeo.gov.kz>
5. Waste gharysh // <https://waste.gharysh.kz>
6. Nedro gharysh // <http://nedro.gharysh.kz>
7. Онлайн-платформа системы мониторинга, отчетности и верификации источников выбросов и парниковых газов // <https://ecocarbon.gov.kz>
8. Космомониторинг: за полгода обнаружено более 5 тысяч незаконных мусорных свалок (Казинформ) // <https://lenta.inform.kz>
9. Сиренко Г.В. Автоматизация системы земельного кадастра в Республике Казахстан // Международная научно-техническая конференция // <http://kadastr.org>
10. Управление земельного кадастра и Автоматизированной информационной системы государственного земельного кадастра // <http://www.ais.kz>

Мырзақәрім А.Н.,
құқық кафедрасының доценті,
заң ғылымдарының кандидаты
(Иновациялық Еуразия университеті, Павлодар қ., e-mail: aan-005@mail.ru)

**Экологиялық ақпаратты жүргізуді цифрландыруды жетілдіру бойынша
практикалық шаралар іздеуде.**

Аннотация. Зерттеу № АР08857095-ОТ-20 гранты (Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің Ғылым комитеті) ғылыми жобасының аясында дайындалды. Бұл зерттеуде автор экологиялық ақпараттың қолданыстағы және ағымдағы көздерін және экологиялық ақпаратты цифрландыру процесіне қатысатын интернет ресурстарын зерттеді. Органдардың, мүдделі ұйымдардың және қоғамның қызметін талдау осы процестің шашыраңқылығы және жүйеленбегенін көрсетті. Қазақстан Республикасы Президентінің халыққа Жолдауында айтылған мәселелер мен берілген тапсырмалар тұрғысынан автор, өзінің пікірінше, экологиялық ақпаратты цифрландыруды, оның ішінде экологиялық ақпараттың мемлекеттік қорын; табиғи ресурстардың мемлекеттік кадастрларын; қоршаған ортаның ластанған учаскелерін мемлекеттік есепке алуды; өндіріс және тұтыну қалдықтарының мемлекеттік кадастрын; табиғат пайдаланушылар мен қоршаған ортаның ластану көздерінің мемлекеттік тізілімін жетілдіру жөніндегі практикалық шараларды ұсынады.

Негізгі сөздер: экологиялық ақпарат, экологиялық ақпаратты цифрландыру, экологиялық ақпаратты цифрландыруды жетілдіру жөніндегі практикалық шаралар.

A.N. Myrzakarim,
Associate professor of the department of law,
Candidate of Legal Sciences,
(Innovative University of Eurasia, Pavlodar, Republic of Kazakhstan, e-mail: aan-005@mail.ru)

**Searching of practical measures to improve digitalization
of ecological information maintenance**

Annotation. This study has been prepared within the framework of the scientific project grant No. AP08857095-OT-20 (Committee of Science of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan). At the article, author has studied the existing and current sources of ecological information and Internet resources involved in the process of ecological information digitalization. Analysis of the activities of agencies, interested organizations and the public has demonstrated the fragmentation and lack of systematization of this process. In the context of the problems voiced and the given instructions, voiced in the President's Message to the people, author recommends what he considers practical measures to improve the digitalization of ecological information, particularly national fund of ecological information; state natural resources inventory; state record-keeping of environmental pollution sites; state production and consumption waste inventory; state register of natural resource users and sources of environmental pollution, etc.

Keywords: environmental information, digitalization of environmental information, practical measures to improve the digitalization of environmental information.

ӘОЖ 343.98.06

Сахарбай А.,
ІІО әкімшілік қызметі, кафедрасының бастығы,
заң ғылымдарының магистрі, полиция подполковнигі
(Қазақстан Республикасы ІІМ М. Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты,
Ақтөбе қ., e-mail: Arman_bs@mail.ru)

**Қылмыстық іс жүргізудегі ақшалай өндіріп алудың құбылысы:
жауаптылық пен санкцияның ара қатынасы**

Аннотация. Ақшалай өндіріп алуды алдын ала тергеу кезеңінде қолдануды жан-жақты қарастыру қажет етіледі. Себебі қылмыстық іс бойынша алдын ала тергеудің жедел әрі объективті жүргізілуін қамтамасыз ету үшін анықталған тәртіптердің қатаң сақталуын және экцестік жағдайлардың орын алмауын қамтамасыз ету қажет. Ол үшін ақшалай өндіріп алуды қолдануға қатысты

Қазақстан Республикасының кейбір заңдарына өзгерістер мен толықтырулар қажет. Мысалы, ақшалай өндіріп алу шарасына қатысты әкімшілік пен қылмыстық іс жүргізулік заңнамалары бір норманы өзара қайталап отыр. Осындай жағдайлардың орын алуынан тәжірибелік қызметте көптеген түсініспеушілік жағдайларды туғызатыны сөзсіз. Одан бөлек ақшалай өндіріп алу шарасын іс жүргізулік жауаптылық пен санкция ұғымдарына қатысты мәселелерді жіті зерделеу қажет.

Негізгі сөздер: ақшалай өндіріп алу, Қылмыстық іс жүргізу, Қазақстан Республикасы, мәжбүрлеу шаралары, мәжбүрлеудің өзге де шаралары, Қылмыстық іс жүргізулік жауаптылық, Қылмыстық іс жүргізулік санкция.

Қылмыстық іс жүргізулік жауаптылық заңнамада нақты көрініс таппағанымен оның белгілері мәжбүрлеу шараларынан байқауға болады. Әдебиеттерде қылмыстық іс жүргізулік жауаптылық және оның заңдылығы туралы мәселе орынды әрі негізді талқыланады [1, 128–133]. Себебі бұл мәселеге қатысты процессуалистердің пікірлері әртүрлі. В.А. Лазареваның пікірінше, қылмыстық іс жүргізулік жауаптылық заңдық жауаптылықтың бір түрі болып табылады. Сонымен қатар заңдық жауаптылыққа тиісті (қылмыстық, әкімшілік, тәртіптік) барлық белгілері мен ерекшеліктерге ие (құқық бұзушылықтың құрамы) [2, 241]. С.Н. Братусь осындай белгілердің екеуін көрсетеді. Олар: өздерінің міндеттерін орындауға мәжбүрлеу және тұлғаның құқыққа қайшы әрекеті үшін жауапқа тарту [3, 33]. О.С. Иоффе мен М.Д. Шаргородский заңдық жауаптылықтың үш элементтерін анықтап көрсетті. Олардың қатарына жеке және мүліктік құқықтарын шектеуімен көрінетін әрі құқық бұзған тұлғаны қоғамдық пен заңдық жауаптылыққа тартуымен негізделетін мемлекеттік мәжбүрлеу шаралары кірді [4, 314-318].

В.М. Корнуковтың пайымдауынша, қылмыстық іс жүргізулік жауаптылық — бұл, қылмыстық-процестің саласындағы өз міндеттерін орындамағаны үшін және құқыққа қайшы әрекет жасағаны үшін қылмыстық-процестік құқығы нормаларымен қарастырылатын заңдық жауаптылықтың түрі [5, 10].

З.Ф. Ковриганың пікірінше қылмыстық іс жүргізулік жауаптылықтың пайда болуы дәстүрлі қисынның аксиомасы болып табылатын ережелерден туындаған. Осыған сәйкес жалпы ұғымдағы белгілі бір топтағы құбылыстарда оның белгілері байқалса, онда осы топқа кіретін арнайы құбылыстарда да осы белгі міндетті түрде байқалады. Сонымен, жауаптылық ұғымы жалпы құқықта кездесетін ұғым болса, онда қисынның ережесіне сәйкес ол жалпы құқыққа тиесілі басқа да бөлімдерінде кездеседі, сонымен қатар қылмыстық-процестік құқығында да кездесуі ғажап емес [6, 25].

Қылмыстық іс жүргізулік жауаптылықтың маңыздылығы құқық бұзушылыққа жол берген тұлғаға белгілі бір айыппұлға немесе ақшалай өндіріп алуға тарту қатерімен әсер ету арқылы заңдық міндеттерді орындатуға мәжбүрлеумен көрінеді. Қылмыстық іс жүргізулік жауаптылық ретінде көрінетін ақшалай өндіріп алуға тарту арқылы қылмыстық іс бойынша тергеп-тексеру кезінде қолайлы жағдайларды қамтамасыз ету — оның басты тағайындалуы болып табылады.

Жоғарыда атап кеткендей қылмыстық іс жүргізулік жауаптылық идеясымен кейбір авторлар келіспейді. Олардың пікірлерінше іс жүргізулік жауаптылық заңдық жауаптылықтың бір түрі ретінде бөлек өмір сүрмейді [7, 187], [8, 112], [9, 130–152]. Осы жөнінде Е.М. Клюков былай дейді: «іс жүргізулік мәжбүрлеу шаралары қандай да бір заңдық жауаптылықтың бір түрі ретінде қарастырыла алмайды, өйткені кез келген заңдық жауаптылық—бұл материалдық құқықтың белгілі бір нормаларының бұзылғандығының дәлелденген фактісінің нәтижесі және кез келген заңдық жауаптылық—бұл материалдық құқықтың санаты» [10, 26–27].

А.А. Филющенконың пікірінше қылмыстық іс жүргізулік мәжбүрлеудің заңдық жауаптылықтан басты айырмашылығы — олардың орын алуы мүмкін құқық бұзушылықтардың жолын кесуге деген бағыттылығында [11, 110]. Осылайша ол заңдық жауаптылықты іс жүргізулік мәжбүрлеуден бөлек қарастырады. Іс жүргізулік мәжбүрлеуге тек ескерту сипатындағы шараларды жатқызады. Ал іс жүргізулік жауаптылықты басқа осы тектес жауаптылық түрлерімен қатар зерделейді. Заң әдебиеттерінде іс жүргізулік жауаптылық мемлекеттік

мәжбүрлеудің бөлінбес компонентінің бірі ретінде қарастырылатын пікірлер басым [12]. Себебі қылмыстық іс жүргізулік заң орын алған құқық бұзушылықтар үшін нақты іс жүргізулік жауаптылықтарды қарастырған. Мәселен, өздерінің іс жүргізулік міндеттерін орындамаған субъектілерге қатысты қолданылатын ақшалай өндіріп алу немесе кепіл шарасы қолданылған айыпталушының бойтасалап кетуінің салдарынан қойылған кепілдің мемлекет кірісіне аударылуы.

Л.Б. Алексееваның пікірі бойынша іс жүргізулік жауаптылық туралы сөз қозғау үшін алдымен іс жүргізулік жауаптылыққа тартылуы мүмкін субъектілер қатарына қылмыстық іс бойынша іс жүргізуге жауапты лауазымды тұлғалар секілді субъектілерді де енгізу қажет. Сонымен қоса, ол: «...іс жүргізулік жауаптылық ұғымын тек іс жүргізулік сипатындағы шаралармен шектеп қана қоймай оны әрмен қарай кеңейту қажет» екендігін көрсетеді [13, 170].

Қылмыстық іс жүргізулік құқықта жауаптылықтың негізгі белгісін оның құрамындағы санкциялық сипаты көрсетеді. Бірақ, санкцияның ұғымы теорияда әр түрлі анықталады. Мәселен, құқық теориясында: «Санкция — бұл құқықтық норманы бұзудың нәтижесі ретінде көрінетін заң бұзушылыққа жол берген тұлға үшін заңдық жауаптылықтың түрі мен мөлшерін қарастыратын заңдық норманың құрылымдық элементі» [14, 361]. Ал, басқа жағдайда санкция ретінде «...құқықтық норманың диспозициясын бұзудың салдарынан пайда болатын жағымсыз нәтижелер» түсіндіріледі [15, 289]. Сонымен қатар, санкция—бұл «норманың диспозициясымен реттелген қатынастарға қайшы келетін әрекеттер жасалған құқық субъектілерінің жауаптылық мөлшерін анықтайтын норманың бөлігі» [16, 241].

Осы көрсетілген санкцияның түсінігі процессуалистердің басым көпшілігінің қолдауын тапты. С. Полуниин, Н. Громов, Е. Жога осы жөнінде былай дейді: «Санкция—бұл қылмыстық-процестік нормасының талаптарын орындамауы немесе дұрыс орындамауы барысында іс жүргізулік қатынастардың субъектілеріне қатысты жағымсыз нәтижені қарастыратын қылмыстық-процестік нормасының құрылымдық элементі» [17, 40].

Заң ғылымында негізінен құқықты қалпына келтіруші және жазалаушы іс жүргізулік санкциялар қарастырылады. Құқықты қалпына келтіруші санкциялар «орын алған заң бұзушылықты жоюға және заңдылықты қалпына келтіруге бағытталған» [18, 35]. Бұл санкциялар бірінші кезекте қылмыстық-процестік қатынастары субъектілерінің өздеріне жүктелген міндеттерді орындаттыруына септігін тигізеді. Ол үшін қылмыстық-процестік заңында бекітілген мемлекеттік мәжбүрлеудің толық кешенді шаралары қарастырылған. Мәселен, санкция ретінде заңмен өзіне жүктелген міндеттерді дәлелді себептерсіз орындамаған іс жүргізудің қатысушысына ақшалай өндіріп алуды қолдану қарастырылады.

Жазалаушы санкция өзінің атына сәйкес құқықтық норманың бұзылуына жол берген субъектіні жазалау мақсатына ие болып келеді. Заң әдебиеттерінде жазалаушы санкциялар қатарына төмендегілер жатқызылады:

- бұлтартпау шарасын қатаң түріне өзгерту,
- сот отырысы залынан сотталушыны немесе басқа да қатысушыны шығарып жіберу [19, 90];
- тергеушіні қылмыстық істі тергеуден шеттету [20, 42];
- тергеу әрекеттерін жүргізу барысында тергеушінің талаптарына бағынбау;
- анықталған тәртіпті бұзу және т. б. Осыған ұқсас пікірлер басқа да ғалымдардың еңбектерінде көрініс тапқан [21, 64].

Санкцияны қылмыстық іс жүргізуде қолданудың ерекшелігі ретінде мына жағдайды атауға болады, яғни, субъектінің бір құқық бұзушылығы үшін оған бірнеше санкция қатар қолданылуы мүмкін [22, 6–11]. Мәселен, сот отырысында тәртіп бұзғандығы үшін судья құқық бұзушыны сот отырысы залынан шығарып жіберуге құқылы және қосымша сол сәтте ақшалай өндіріп алуды тағайындай алады. Алайда мына мысалда «ақшалай өндіріп алу» термині логикалық тұрғыда оның табиғаты мен мәніне қарай тағайындалуына қатысты мүлдем сәйкес келмей тұрғандығы анық байқалады. Өйткені «өндіріп алу» мен «жазалау» ұғымдары екі бөлек мағыналар береді.

Жоғарыда талданған құбылысты ескере отырып ақшалай өндіріп алудың «өндіріп алу» терминімен келіспеушілігімізді білдіреміз. Себебі ілгерірек баяндалғандай өзге де процестік мәжбүрлеудің бір түрі ретінде қарастырылған ақшалай өндіріп алудың табиғатына «өндіріп алу» емес «жазалаушы» сипаты тән. Іс жүргізулік жауаптылықтың жоғарыда талданған белгілері мен қасиеттері ақшалай өндіріп алудың жазалаушы сипатын куәландырып отыр.

Қылмыстық іс жүргізу заңнамасында «өндіру» термині бірнеше мағынада қолданылады және соның әсерінен кейбір ұғымдарды біркелкі түсінуін қамтамасыз етпейді. Мәселен, оларға: ақшалай өндіріп алу (159-б. Ақшалай өндіріп алу); ...ақшаны өндіріп алу (173-бап. Жәбірленушілерге өтемақы қоры); мүліктік өндіріп алу (145-бап. Кепіл); ...әкімшілік өндіріп алу (53-бап. Соттың өкілеттіктері) ...кепіл нысанына өндіріп алу (145-бап. Кепіл); ...сома өндіріп алынады (145-бап. Кепіл); мүліктік өндіріп алу (161-бап. Мүлікке тыйым салу); ...төлемді...өндіріп алады (173-бап. Жәбірленушілерге өтемақы қоры); шығындарды өндіріп алу (178-бап. Процестік шығындарды өндіріп алу).

«Атқарушылық іс жүргізу және сот орындаушылардың мәртебесі туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2008 жылғы 30 қыркүйектегі № 899 Қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасының Заң жобасының 14-бабында: «өндіріп алушы — өз пайдасына немесе мүдделеріне атқару құжаты берілген жеке немесе заңды тұлға», екендігі көрсетілген.

«Қылмыстық істер бойынша процестік шығындарды өндіріп алу туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2018 жылғы 29 маусымдағы № 10 нормативтік қаулысына сәйкес, «өндіру» термині қылмыстық істер бойынша белгілі бір процестік шығындарды өндіру деп түсініледі. Пікірімізше осы көрсетілген нормаларда «өндіріп алу» терминінің қолдану шеңберіне сәйкес шынайы мәні анықталған.

Ал қазақ тілінің түсіндірме сөздігінде сәйкес «өндіру» сөзі — «қайтарып алу» деген мағынаны береді [23, 654].

Профессор Қ.Ө. Тәшібаевтен алынған интервьюге сәйкес, «ақшалай өндіріп алу» ұғымы қылмыстық іс жүргізу заңындағы тағайындалуына қатысты өз мәнін дұрыс ашпайды, оған себеп — аталмыш норманың орыс тілінен мемлекеттік тілге дұрыс тәржімаланбағаны. ҚР ҚПК-ң 159-бабымен реттелетін ақшалай өндіріп алу шарасына тағайындалу қасиетіне орай «өндіру» емес «жазалау» сипаты тән.

Сонымен, көрсетілгендерді былайша түйіндейміз, яғни қылмыстық іс жүргізудегі ақшалай өндіріп алу (ҚР ҚПК 159, 160-б.) тек орын алған құқық бұзушылық үшін, яғни өзіне заңмен жүктелген міндетті орындамағаны немесе дұрыс орындамағаны үшін жаза ретінде ғана тағайындалады. Сондықтан, ақшалай өндіріп алу шарасының жоғарыда баяндалған «жауаптылық қасиетіне» қатысты зерделеуді ескере отырып аталмыш шараны ақшалай жаза шарасы деп қарастыру пікірімізше дұрыс шешім.

Процессуалдық мәжбүрлеу шарасы ретінде көрініс табатын ақшалай өндіріп алу—бұл іс жүргізуге қатысушылардың ҚР ҚПК-де көрсетілген өздерінің процессуалдық міндеттерін орындамағаны және сот отырысында тәртіп бұзғаны үшін қарастырылатын тек қылмыстық процессуалдық жауаптылық шарасы.

Қарастырылып отырған мәселені зерделей келе келесіні белгілейік, яғни қылмыстық іс жүргізудегі өзге де мәжбүрлеу шараларына кіретін ақшалай өндіріп алу (ҚР ҚПК 159, 160-б.) тек орын алған құқық бұзушылық үшін, өзіне заңмен жүктелген міндетті орындамағаны немесе дұрыс орындамағаны үшін ғана тағайындалады. Сондықтан, бұл шара іс жүргізулік жауапкершілік шарасы ретінде танылады.

Маңызды көңіл бөлетін жағдай, бұл кейбір іс жүргізулік мәжбүрлеу шаралары іс жүргізудің тек нақты бір қатысушыларына қатысты қолданылады, ал басқалары іс жүргізудің әр түрлі қатысушыларына қатысты қолданыла береді. Мәселен, бұлтартпау шаралары күдікті мен айыпталушыға бірдей қолданылады, ал лауазымынан уақытша шеттету шарасы тек айыпталушыға қатысты ғана қолданылады. Ақшалай өндіріп алу керісінше, айыпталушы мен күдіктіге қатысты қолданылмайды, алайда жәбірленушіге, куәға, маманға және сарапшы мен іс жүргізудің өзге де қатысушыларына қатысты қолданылуы мүмкін.

Қазақстандық - процесік ғылымында іс жүргізулік бұлтартпау шаралары мен келу туралы міндеттеме беру, алып келу мен ақшалай өндіріп алу шараларының өзара айырмашылығы туралы айтылған пікірлер бар. «...соңғысы айыпталушы мен күдіктіге ғана емес, сонымен қатар жәбірленушіге, куәға, маманға, сарапшыға, азаматтық талапкер мен оның өкілдеріне, азаматтық жауапкер мен оның өкілдеріне және айыпталушының өкіліне де қатысты қолданылуы мүмкін» [24, 12].

Қазіргі уақытта іс жүргізуде ақшалай өндіріп алуды қолдану мәселесі өте маңызды, сондықтан оны қолдану мүмкіндігін мейлінше кеңейтіп әрі жеңілдету қажет. ҚР ҚПК 159, 160-б. ақшалай өндіріп алу заңнамадағы тиісті баптарда көзделген жағдайларда ғана қолданылады делінген. Алайда, берілген бапта тек белгілі бір іс жүргізудің қатысушыларының ғана іс жүргізулік қағидасы реттелген. Олар: жәбірленуші, куә, маман, аудармашы, куәгер, жеке кепілгерлік берушілер, кәмелетке толмағанды қарауына алған тұлғалар. Олардың тобын тергеушінің, анықтаушының тапсырмасын орындамаған, не дұрыс орындамаған азаматтармен (лауазымды тұлғалардан басқа), тергеушінің не анықтаушының талаптарына бағынбай тергеулік әрекетке қатысудан жалтарған азаматтар, жүргізіліп отырған тергеулік әрекеттің тәртібін бұзған азаматтар және тергеушінің не анықтаушының талаптарына бағынбаған немесе оларға қатысты жағымсыз әрекеттер (тергеулік құпияны паш ету) жасаған азаматтармен толықтыру қажет етіледі.

Сонымен қатар, ақшалай өндіріп алу іс жүргізудің қатысушысы болып табылмайтын, сот отырысы залында тәртіпті бұзған кез-келген тұлғаларға қатысты да қолданылуы мүмкін. Бұл тұжырым ҚР ҚПК-н 346-б. негізделіп шығарылып отыр. Осы баптың бірінші бөлімінде сот отырысы залында сотталушыдан басқа қайталап тәртіпті бұзған кез-келген тұлғаға қатысты әкімшілік жаза қолданылуы мүмкін екендігі ескертіледі делінген. Ал, 4-бөлімінде, сот отырысы залында қатысып отырған, бірақ процеске қатысушы болып табылмайтын адамдар тәртіп бұзған жағдайда сот оларға әкімшілік жазаны қолдану мүмкіндігін нақты анықтаған.

Бұл жағдайда, заңнамамен әкімшілік жаза айтылғанмен, ол іс жүргізудің ақшалай өндіріп алу шарасын түспалдап отыр. Негізінен бұл заңнамалық қателікке жатады. Өйткені, ҚР ҚПК-іне соңғы енгізілген өзгерістер мен толықтыруларға сәйкес 160-бап ақшалай өндіріп алуды қолдану тәртібін реттеуші бабы ретінде анықталған сәттен бастап қылмыстық іс жүргізулік заңнама ҚР ӘҚБтК-іне сілтеуді тоқтатты.

Кез-келген қылмыстық іс жүргізулік мәжбүрлеу шараларының сипатына тән жалпы белгілерімен қатар, ақшалай өндіріп алудың да қылмыстық іс жүргізуде өзіндік қасиеттері бар және жалпы — процесік кеңістігінде ерекше қызмет атқарады. Сондықтан, ақшалай өндіріп алудың қылмыстық іс жүргізудегі мәжбүрлеу шарасы ретінде тағайындалуын тереңірек зерттеу, ғылыми тұрғыда ерекше назар аударуды қажет ететіндігі сөзсіз. Ол үшін, алдымен қылмыстық істер бойынша ақшалай өндіріп алуды тағайындаудың шарттарын, негіздерін реттейтін қылмыстық-процестік заңнамасының дамуына себеп болу алдағы мақсатқа лайықты болып табылады.

Сонымен, біз жоғарыда көрсетілгендерге нәтиже шығара отырып келесідей қорытындыға келеміз:

Қылмыстық іс жүргізудегі ақшалай өндіріп алу тек орын алған құқық бұзушылық үшін, яғни өзіне заңмен жүктелген міндетті орындамағаны немесе дұрыс орындамағаны үшін жаза ретінде ғана тағайындалады. Сондықтан, ақшалай өндіріп алу шарасының жоғарыда баяндалған «жауаптылық қасиетіне» қатысты зерделеуді ескере отырып аталмыш шараны ақшалай жаза шарасы деп қарастыру қажет;

– Қылмыстық процесік мәжбүрлеу дегеніміз, бұл қылмыстық заңмен реттелген, қылмыстық іс жүргізудің қалыпты үдерісіне кедергі келтіретін тұлғаларға қажетті көлемде психикалық немесе физикалық әсер етуді қолдану арқылы туындаған бөгеттерді жою, бұзылған құқықтарды қалпына келтіру, іс жүргізудің тиімділігін қамтамасыз ету мақсаттарына ие болатын мемлекеттік әсер ету шарасы.

Ақшалай өндіріп алу — бұл қылмыстық іс бойынша іс жүргізудің кез келген сатысында қолдану мүмкіндігі анықталған, іс жүргізудің бірқалыпты үрдісін қамтамасыз ету мақсатына

ие болатын, іс жүргізуге қатысушыларға өздерінің іс жүргізулік міндеттерін орындамағаны немесе дұрыс орындамағаны үшін және сот отырысының тәртібін бұзғандығы үшін іс жүргізулік жауапкершілік ретінде қолданылатын іс жүргізудің өзге де мәжбүрлеу шарасы.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Нуркеева Д. Принцип законности как один из важнейших ориентиров уголовно-процессуальной деятельности адвоката в уголовном процессе // «Хабаршы — Вестник» Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова. — 2021. — № 2 (72). — С. 128-133
2. Лазарева В.А. Судебная власть и ее реализация в уголовном процессе. — Самара, 1999. — 241 б.
3. Братусь С.Н. Спорные вопросы теории юридической ответственности // Советское государство и право. — 1973. — № 4. — 33 б.
4. Иоффе О.С., Шаргородский М.Д. Вопросы теории и права. — М., 1961. — 314-318 б.
5. Корнуков В.М. Меры процессуального принуждения в уголовном судопроизводстве. — Саратов, 1978. — С. 10.
6. Коврига З.Ф. Уголовно-процессуальная ответственность. — Воронеж, 1984. — С. 25.
7. Самощенко П.С., Фарукшин М.Х. Ответственность по советскому законодательству. — М., 1971. — С.187.
8. Базылев Б.Т. Об институте юридической ответственности // Советское государство и право. — 1975. — № 1. — С. 112.
9. Малейн Н.С. Правонарушение: понятие, причины, ответственность. — М., 1985. — С. 130-152.
10. Клюков Е.М. Мера процессуального принуждения. — Казань, 1974. — С. 26-27.
11. Филющенко А.А. Об уголовно-процессуальном принуждении // Правоведение. — 1974. — № 3. — 108-110 б.
12. Петелин А.И. Некоторые вопросы общего понятия юридической ответственности // Проблемы применения советского права. — Свердловск. 1973. — 141-146 б.; Трунов И.Л., Трунов Л.К. Предложения по совершенствованию некоторых норм УПК РФ // Российский следователь. — 2002. — № 12. — 12 б.; Лейст О.Э. Правонарушение и юридическая ответственность // Теория государства и права. — М., 1996. — 464 б.
13. Строгович М.С., Алексеева Л.Б., Ларин А.М. Советский уголовно-процессуальный закон и проблемы его эффективности. — М., 1968. — С. 170.
14. Теория государства и права: Учебн. для вузов / Под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. — М., 2001. — С. 361.
15. Теория государства и права: Учебн. для вузов / Под ред. В.М. Корельского и В.Д. Перевалова. — М., 2000. — С. 289.
16. Теория государства и права: Учебн. для вузов / Под ред. В.О. Лучина и Б.С. Эбзеева. — М., 2000. — С.241.
17. Жога Е., Полунин С., Громов Н. Санкции в структуре норм уголовно-процессуального права // Российский следователь. — 1999. — № 6. — С. 40.
18. Уголовно-процессуальное право: Учебн. для вузов / Под ред. П.А. Лупинской. — М., 1997. — С.35.
19. Элькинд П.С. Цели и средства их достижения. — М., 1976. — С. 90.
20. Ханов Т.А. Обеспечение имущественных прав личности при применении мер принуждения в уголовном судопроизводстве Республики Казахстан: Учеб. пос. — Караганда, 2006. — 42 б.
21. Столмаков А.И. Санкции в уголовном судопроизводстве // Правоведение. — 1982. — № 3. — С. 64.
22. Жога Е., Громов Н.А. Карательные санкции в уголовном процессе // Следователь. — 1999. — № 7. — С. 6-11.
23. Қазақша түсіндірме сөздік / Жалпы редакциясын басқарған Т. Жанұзақов. — Алматы: Дайк-пресс, 2008. — 654 б.
24. Капсалямов К.Ж. Меры пресечения в системе уголовного преследования: Монография. — Астана: КазПОУ, 2004. — С. 12.

Сахарбай А.,
начальник кафедры административной деятельности ОВД,
магистр юридических наук, подполковник полиции
(Актюбинский юридический институт МВД Республики Казахстан им. М. Бокенбаева,
г. Актобе, e-mail: Arman_bs@mail.ru)

**Денежное взыскание в уголовном процессе:
соотношение ответственности и санкции**

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы применения денежного взыскания на этапе предварительного следствия. Для обеспечения оперативного и объективного проведения предварительного следствия по уголовному делу необходимо обеспечить строгое соблюдение установленного порядка и не допускать эксцессов. Для этого необходимы изменения и дополнения в некоторые законы Республики Казахстан, касающиеся применения денежного взыскания. Например, административное и уголовно-процессуальное законодательство в отношении денежных взысканий повторяет одну и ту же норму. Из-за таких обстоятельств в практической деятельности возникает недопонимание. Кроме того, необходимо внимательно изучить вопросы, касающиеся понятий процессуальной ответственности и санкции меры денежного взыскания.

Ключевые слова: денежное взыскание, уголовный процесс Республики Казахстан, меры принуждения, иные меры процессуального принуждения, уголовно-процессуальная ответственность, уголовно-процессуальные санкции.

A. Saharbay,
Employee, master of science Aktobe,
(Aktobe Law Institute Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan
named after M. Bokenbayev, e-mail: Arman_bs@mail.ru)

**Monetary recovery in criminal proceedings:
the ratio of responsibility and sanctions**

Annotation. It is necessary to comprehensively consider the application of monetary penalties at the stage of preliminary investigation. Since in order to ensure the prompt and objective conduct of the preliminary investigation in a criminal case, it is necessary to ensure strict compliance with the established procedure and the prevention of emergency situations. This requires amendments and additions to some laws of the Republic of Kazakhstan concerning the application of monetary penalties. For example, administrative and criminal procedure legislation in relation to monetary penalties mutually repeats the same rule. Due to such circumstances, there is a lot of misunderstanding in practice. In addition, it is necessary to carefully study the issues related to the concepts of procedural responsibility and the sanction of a monetary penalty.

Keywords: Monetary penalty, Criminal proceedings of the Republic of Kazakhstan, Coercive measures, Other measures of procedural coercion, Criminal procedural responsibility, Criminal procedural sanctions.

ӘОЖ 343.244

Төлеген М.Ә.,

*ректор, профессор, заң ғылымдарының кандидаты, философия докторы (PhD),
Қазақстан Республикасы педагогика ғылымдары академиясының академигі
(e-mail: Mukhtar_T80);*

Орсаева Р.А.,

*заң ғылымдарының кандидаты (PhD), қауымдастырылған профессор
(С. Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университеті,
Қазақстан Республикасы, Өскемен қ., e-mail: r_orsaeva_60@mail.ru)*

Қазақстан Республикасындағы балалар арасындағы қылмыстылықтың алдын алу мәселелері

Аннотация. Жас балалар мен жасөспірімдер арасындағы қылмыс қоғамда өткір әлеуметтік мәселе болып қалып отырғаны белгілі. Ол мәселе қылмыс қанша уақыт болған болса, сонша уақыт ешбір қоғамда толық шешілмеген. Бұл анық нәрсе, бұдан мүлдем шешілмейді деген ой туындамаса керек, шешілетін мәселе. Тек педагогикалық немесе құқық қорғау шараларымен ғана шешілмейтіні анық. Сондықтан, жасөспірімдердің арасында алдын-алумен қатар, құқықтық санасы мен құқықтық білімділігін де жетілдіре беру керек. Авторлар мақалада жас балалар мен жасөспірімдер қылмыстылығын ескерту, алдын-алу және қылмыстылықпен күрес жүргізудің тиімділігі мәселелері қарастырылған.

Негізгі сөздер: жас бала, жасөспірім, қылмыстық құқық бұзушылық, ескерту., алдын-алу, тиімділік мәселелері.

Қазақстан Республикасындағы балалар қылмыстылығы криминология ғылымының өзекті мәселелерінің бірі. Жалпы жас балалар, жасөспірімдер қылмыстылығының айырмашылығы жоқ сияқты. Десек те, жас балалар ретінде 9-13 жас аралығындағы балалар танылатындықтан, олардың тарапынан орын алған әрбір қауіпті әрекет қоғамның бірден назарын аудартары сөзсіз.

Он төрт жас — әлеуметтік-психологиялық дамудың белгілі бір деңгейде қалыптасатынын көрсететін жас шамасы. Ал, 9-13 жас керісінше, әлеуметтік-психологиялық даму деңгейінің істеген іс-әрекетке толық жауап бермеуінің нәтижесі ретінде сараланады.

Өткенге көз жүгіртсек, жас балалар қылмысының белең алуы революцияға дейінгі, кейінгі кезеңдерде байқала бастады. Соғыстан кейінгі жылдар ата-анасынан айырылған балалар қылмысының қанатын кең жая бастағанын көрсетті. Жас балалар қылмысының тағы бір өскен кезеңі ретінде тоқсаныншы жылдар саналады. Осы үш кезеңді салыстырар болсақ, 9-13 жас аралығындағы балалар қылмысы жалпы қылмыстың 5-6 пайызын құраған, бұл мемлекет алдына қылмыспен күрестің нақты әдіс-тәсілін заң нормасы арқылы бекітуді кезек күттірмес мәселе ретінде қояды талап етті.

Жас балалар қылмыстылығының алдын алу — қылмыстылықтың салдарымен емес, нақты себептерімен күресуді мақсат етеді.

Қылмыстылықтың алдын алу — қылмыстың себептері мен жағдайларын жоятын немесе оларды бейтараптандыратын және сол арқылы қылмыстың, оның ішінде жас балалар мен жасөспірімдер арасындағы қылмысты азайтуды, одан әрі жоюды қамтамасыз ететін мемлекеттік, әлеуметтік сипаттағы шаралардың көп деңгейлі жүйесі болып табылады.

Өзімізге белгілі, жас балалар мен жасөспірімдер қылмыстық құқық бұзушылықтарының алдын алу мәселесі заңгер-ғалымдар (Е.І. Қайыржанов, М.С. Нарықбаев, Ө.С. Жекебаев) еңбектерінде зерттеліп, әлі де болса зерттелетін өзекті мәселе болып қалып отыр.

Заң ғылымдарының докторы Е.І. Қайыржанов «жас балалар арасындағы құқық бұзушылықтың себептерін жою мақсатындағы қоғамдық қатынастарды әлеуметтік реттеу маңызды рөл атқарады» [1, 39] деген болатын.

Ғалым Ө.С. Жекебаев болса, «жас балалар құқық бұзушылығы мен қылмыстық құқық бұзушылығы орын алса, оның алдын алу үшін экономикалық, әлеуметтік, тәрбиелік,

педагогикалық, ұйымдастырушылық-құқықтық шараларды жандандыра білу керек» [2, 56] екендігін айтқан.

М.С. Нарықбаев «...жас балалар құқық бұзушылығын ескерту, алдын алу — оларға психологиялық жағынан әсер етумен тікелей байланысты» [3, 36] деп көрсеткен.

Ғалымдардың пікірімен келіспеске болмайды, себебі, жас балалар кәмелетке жасқа толған кезде құқық бұзушылықтың жоғары баспалдағы қылмыстық құқық бұзушылық жасамас үшін оларғаалдын ала комплекті түрде әсер еткен дұрыс. Яғни ғалымдар атап өткен «қоғамдық қатынастарды әлеуметтік реттеу», «экономикалық, әлеуметтік, тәрбиелік, педагогикалық, ұйымдастырушылық-құқықтық шараларды жандандыра білу», «оларға психологиялық жағынан әсер ету» — бәрі-бәрі біздің ойымызша, нәтижесін беретін шаралар болмақ.

Қазақстан Республикасы Бас Прокуратурасының құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитетінің деректері бойынша, жыл сайын орта есеппен сегіз мыңға жуық қылмыс жасаған кәмелетке толмағандар анықталады, олардың жартысына жуығы қылмыстық жауапкершілікке тартылады екен [4].

Нақты мәліметтер кәмелетке толмағандар ұрлық, тонау, алаяқтық, бұзақылық, автомобильді заңсыз иелену, қорқытып алушылық, денсаулыққа қасақана ауыр және ауырлығы орташа зиян келтіру сияқты басқа да қылмыстар жасап, қылмыстық жауаптылыққа тартылады. Бұл жерде айтпағымыз, жас балалар (9-13) жасаған қылмыстар жалпы статистикаға кіретіндіктен, оларды көбінесе, «қылмыс құралы» ретінде пайдалану фактісі орын алатындығын жоққа шығара алмаймыз.

Тәжірибе көрсеткендей, жас балалар мен жасөспірімдердің қылмыстық құқық бұзушылыққа баруы материалдық қажеттіліктерін қанағаттандырудан басталады. Оған әсер ететін бұқаралық ақпарат құралдарындағы жарнама, бай болуға аңсарын аудартатын кинофильмдер де ықпал етеді.

Осы жерде тағы да зерттеуші ғалым — заңгерлердің (Е.О. Алауханов) деректеріне жүгінсек, жас балалар мен жасөспірімдер жасаған қылмыстардың басым көпшілігі (20-30 %) пайда табумен байланысты. Сондықтан, жас бала болсын, жасөспірім болсын өзімен жасты не жасы кіші балаларды «ұрып-соғамын деп» қорқыту арқылы ақша, телефон бопсалау, тартып алу, тамақ пен сусын сатып алдырту сияқты әрекетке баратынын дәлелдеген.

Жалпы мектеп оқушыларының үш тобын ажыратуға болады, олар:

- тұрақты қылмыстық бағыты бар мектеп оқушылары;
- қиын қаржылық немесе дисфункционалды отбасылық жағдайға, психологиялық дамудағы ауытқуларға және басқа факторларға байланысты зорлық-зомбылыққа бейім (тәуекел тобы);
- қылмысқа қарсы тұрақты бағдары бар, зорлық-зомбылық көрсетуге жол бермейтін тұлғалар.

Бұл топтардағы мектеп оқушыларының санының өсу деңгейі мектеп жағдайындағы жағдайдың жақсарғанын немесе нашарлағанын көрсетеді. Сондықтан, қазіргі кезде мұндай топтар белең алса, тез арада шара қолдану, ескерту, алдын алу бірден жүзеге асу керек.

Ресейлік ғалым А.В. Селяниннің пікірінше, жас балалар арасында қараусыз, қадағалаусыз қалған балалар көп болмаса да, баршылық, олардың үйден кетуі, қайыр сұрауы, тіпті, қылмыс жасауы да кездесетін жайт. Істеген қылмысы үшін олардың жазаланбай қалуы — жаңа қылмыстарды істеуге итермелейді [5, 184]. А.В. Селянин бұл жерде сөз қараусыз, қадағалаусыз қалған балалар ретінде балаларын қамтамасыз ету үшін бірінші орынға жұмысты, екінші орынға тәрбиені қоятын, үнемі жұмыста болатын ата-аналар жөнінде екенін атап көрсеткен.

Біздің ойымызша, қараусыз, қадағалаусыз қалған жасөспірім өзін еркін сезінеді, еркіндік ойына алған ниет пен алдына қойған мақсатты істеуге итермелейтіні анық.

Жасөспірімнің ойы қылмыстық ниет пен қылмыстық мақсат болса, нәтижесі кінәлілік, қылмыстық жауаптылық екені айтпаса да түсінікті.

Осы орайда профессор Ө.С. Жекебаевтың қылмыстылықты ескертудің тиімділігі — қылмыстылықты ертерек тауып, алдын алуда...» деген сөздерін айтпаса болмайды. Дәл осындай пікірді академик М.Ә. Төлеген де қолдаған. М.Ә. Төлеген қылмыстылықты «...қоғамның алдында тұрған ең күрделі мәселенің бірі...» [6, 96] екенін айта келіп, нақты шаралардың маңыздылығын көрсеткен.

Тағы бір айта кетерлік жайт, жас балалар мен жасөспірімдерге құқықтық сана, құқықтық білім, құқық бұзушылық, қылмыстық теріс қылық, қылмыс, жауаптылық жөнінде құқықтық тәрбие беру артықтық етпейді.

Сонда ғана біз қозғаған мәселе «...қылмыстылықпен күрестің негізгі құралы ретінде қылмыстық-құқық нормасын дұрыс пайдалану, күрестің қылмыстық-құқықтық шараларының тиімділігін әлеуметтік деңгейде зерттеу, оқып үйрену тұрғысынан көрінеді. Осыдан барып, тиімділіктің дұрыс жолын таңдап, алдын алу тиімділігі сапасын көтеруге мүмкіндік туады» [7, 140].

Жас балалар мен жасөспірімдер қылмыстылығының алдын алуға мемлекеттік деңгейде істелген, істелетін, жүзеге асқан, асып жатқан шаралар өте көп. Жасөспірімдердің қылмыстық құқық бұзушылығын реттейтін әкімшілік, азаматтық, қылмыстық заң нормалары да нақты заң шеңберінде жүзеге асуда. Сондықтан, басты мақсат — Қазақстан Республикасындағы жас балалар мен жасөспірімдер қылмыстық құқық бұзушылығын түп тамырымен жойып жібермесек те, ескерту, алдын алу, азайту мәселелері басты мақсат болып қала бермек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қайыржанов Е.І. Криминология (Общая часть): Учебн. — Алматы, 2000. — С. 50.
2. Жекебаев Ө.С. Соучастие в преступлении. — Алма-Ата, 1981. — 56 б.
3. Нарикбаев М.С. Подросток и закон. — Алматы, 2004. — С. 36.
4. Қазақстан Республикасы Бас Прокуратурасының құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитетінің мәліметтері [Электронды ресурс] кіру бағыты: <https://www.gov.kz/memleket/entities>
5. Селянин А.В. Криминология. — М.: МИЭМП, 2012. — С. 184.
6. Төлеген М.Ә. Ұлы дала заңы — Тәуке ханның «Жеті жарғысы» // «Хабаршы — Вестник» Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова. — 2021. — № 3(73). — С. 94–99.
7. Орсеева Р.А. Қазақстан Республикасындағы кәмелетке жасы толмағандардың қылмыстық жауаптылығы (қылмыстық-құқықтық және криминологиялық аспектілері): Монография. — Өскемен: ШҚМУ «Берел» баспасы, 2015. — 140 б.

Төлеген М.А.,

*ректор, профессор, кандидат юридических наук, доктор философии (PhD),
академик Академии педагогических наук РК
(e-mail: Mukhtar_T80);*

Орсеева Р.А.,

*кандидат юридических наук (PhD), ассоциированный профессор
(Восточно-Казахстанский университет им. С. Аманжолова, Республика Казахстан,
г. Усть-Каменогорск, e-mail: r_orsaeva_60@mail.ru)*

Проблемы предупреждение детской преступности Республики Казахстан

Аннотация. Детская и подростковая преступность была и остается острейшей социальной проблемой. Она существует столько, сколько существует сама преступность, и не решена в полной мере ни в одном обществе. Это очевидно, но не безнадежно, как очевидно и то, что одними педагогическими или правоохранительными мерами данную проблему не решить. Поэтому помимо профилактики необходимо повышение правосознания и правовых знаний несовершеннолетних. В статье рассматриваются вопросы предупреждения преступности несовершеннолетних, профилактики и эффективности борьбы с преступностью.

Ключевые слова: подросток, уголовное правонарушение, предупреждение, профилактика, проблемы эффективности.

M.A. Tolegen,

*Rector, Professor, Candidate of Legal Sciences, Doctor of Philosophy (PhD),
Academician of the Academy of Pedagogical Sciences of the Republic of Kazakhstan
(e-mail: Mukhtar_T80);*

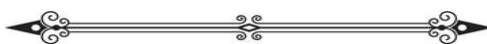
R.A. Orsaeyva,

*Candidate of Legal Sciences (PhD), Associate Professor
(S. Amanzholov East Kazakhstan University, Republic of Kazakhstan,
Ust-Kamenogorsk c., e-mail: r_orsaeva_60@mail.ru)*

Problems prevention of child crime Republic of Kazakhstan

Annotation. Juvenile delinquency has been and remains an acute social problem. It exists as long as crime itself exists, and has not been fully resolved in any society. This is obvious, but not hopeless, just as it is obvious that it cannot be solved by pedagogical or law enforcement measures alone. Therefore, prevention is necessary to increase legal awareness and legal knowledge of minors. In article is considered преступность amongst minor. The Author the problems of the legal knowledges and her(its) infusing to minor. Also consider the question about warning of criminality minor.

Keywords: teenager, criminal offense, prevention, prevention, efficiency problems.

УДК 343.1

Шукенов Н.С.,

*старший научный сотрудник центра по исследованию проблем следственной
деятельности ОВД НИИ, магистр юриспруденции, подполковник полиции
(Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова,
г. Караганда, Республика Казахстан, e-mail: karaganda1286@mail.ru)*

Отличительные признаки согласительных процедур и согласования процессуальных решений в уголовном процессе Республики Казахстан

Аннотация. В статье рассматриваются точки зрения ученых-процессуалистов относительно сущности, содержания и значения согласительных (примирительных) процедур в уголовном судопроизводстве Республики Казахстан. Подвергается критике отнесение согласительных процедур к процедурам согласования процессуальных решений, так как они по своей юридической природе не являются сходными, имеют разные цели в уголовном судопроизводстве и правовые последствия. Анализируются признаки согласительных процедур, позволяющие отграничить их от процедур согласования процессуальных решений в уголовном судопроизводстве. По мнению автора, основным отличительным признаком согласительных процедур является их договорная природа между стороной обвинения и стороной защиты, что не присуще процедурам согласования процессуальных решений. Автор приходит к выводу, что согласительные процедуры — это отдельный институт в уголовном процессе, имеющий своё предназначение и договорную природу, не характерные процедурам согласования процессуальных решений.

Ключевые слова: согласительные производства, согласование, прокурор, следственный судья, следователь, дознаватель, потерпевший, подозреваемый, процессуальное решение.

Совершенствование уголовно-процессуального законодательства Республики Казахстан практически постоянно сопровождается активным обсуждением в науке уголовно-процессуального права вопросов реформирования уголовного судопроизводства и целесообразности использования механизмов ускоренного, упрощенного производства по уголовным делам, применение которых не только не вступало бы в противоречие с уголовно-

процессуальными принципами, но позволяло бы без ущемления интересов участников уголовного процесса и государства учитывать законные интересы граждан при разрешении надлежащим образом и в разумный срок возникающих в этой сфере правовых конфликтов.

К таким правовым механизмам в уголовном процессе относятся согласительные процедуры или, как их ещё называют, примирительные (договорные) производства. По справедливому мнению Г.В. Абшилавы, значение развития в уголовном судопроизводстве института согласительных процедур заключается не только в снижении затрат на такую государственную деятельность, как борьба с преступностью, но и в повышении качественных показателей регулирования уголовно-процессуальных отношений [1].

К вопросу о правовой природе, сущности, содержании и значении согласительных процедур в уголовном судопроизводстве обращались многие исследователи. При этом в юридических источниках при рассмотрении дифференцированных форм уголовного судопроизводства наряду с понятием «согласительные процедуры» используются понятия «компромиссные модели судопроизводства» [2] и «договорные механизмы разрешения правовых споров» [3]. Предположительно, их можно поставить в один синонимичный ряд. В справочной литературе понятие «договор» раскрывается через понятие «соглашение» [3], а латинским эквивалентом последнего является понятие «компромисс», в основе содержания которого лежит достижение согласия сторон путем взаимных уступок [4].

Г.В. Абшилава считает, что согласительная процедура, будучи разновидностью уголовно-процессуальной формы, представляет собой урегулированную нормами УПК деятельность участников уголовного судопроизводства, специфика которой заключается в направленности этой деятельности на получение юридически значимого результата посредством согласования своих позиций [1].

С точки зрения Т.Б. Саркисяна содержательная сторона согласительных процедур как уголовно-процессуальной формы компромиссного решения, целью которого является достижение желаемого исхода производства по уголовному делу, заключается, во-первых, в определении условий такого компромисса, во-вторых, в их выполнении [5]. Такой же позиции придерживается Ю.В. Кувалдина, именуя их «компромиссными производствами» и понимая под ними основанные на взаимном согласии участников уголовно-правового конфликта процессуальные конструкции [2].

Представленные выше позиции учёных-процессуалистов демонстрируют единый подход к определению согласительных процедур — достижение согласия между участниками уголовного судопроизводства по поводу дальнейших уголовно-процессуальных отношений участников уголовного процесса. Мнения учёных отличаются относительно видов таких процедур и их количестве в уголовно-процессуальном законе.

Например, Т.Б. Саркисян в уголовно-процессуальном праве выделяет две согласительные процедуры [5]. Данная позиция обусловлена дифференциацией таких понятий, как «согласие» и «соглашение», а существенным признаком согласительной процедуры, отличающим ее от процедур согласования процессуальных решений, по его мнению, является именно наличие соглашения. То есть, он именует это как «соглашение о заглаживании причиненного преступлением вреда» и досудебное соглашение о сотрудничестве [5].

По мнению Е.В. Мильтовой, к согласительным процедурам относится только заключение досудебного соглашения о сотрудничестве, а также любые процедуры, предполагающие получение разрешения (утверждения) на принятие процессуальных решений и производство процессуальных действий [6].

В связи с этим, для дифференциации согласительных процедур и иных уголовно-процессуальных механизмов необходимо провести анализ точек зрения учёных-процессуалистов и выделить существенные признаки, которые служат критериями согласительных процедур, так как, по нашему мнению, они имеют отличия от процедур согласова-

ния процессуальных решений. Однако с данной точкой зрения мы не можем согласиться в полной мере. По нашему наблюдению, данный вывод демонстрирует слишком узкий подход к определению согласительных процедур. Действительно, чтобы заключить соглашение, необходима предварительная договорённость между участниками процесса, поэтому они должны сначала прийти к этому согласию. Понятие «соглашение» находится в отношении подчинения к понятию «согласие». Вместе с тем, Ю.В. Кувалдина отмечает, что не всегда применение основанной на согласии сторон процедуры нуждается в ее оформлении письменным соглашением [2]. Нам более близка точка зрения Г.В. Абшилавы, который к согласительным процедурам относит все предусмотренные уголовно-процессуальным законом механизмы, которые имеют основанную на согласии сторон договорную природу [1].

С этой позиции можно критически оценить и точку зрения Е.В. Мильтовой, относящей к согласительным любые процедуры, предполагающие получение разрешения (утверждения) на принятие процессуальных решений и производство процессуальных действий [6].

Уголовно-процессуальным законом предусмотрено согласование процессуальных решений, принятых органом уголовного преследования, когда в процессе реализации этих решений могут быть ущемлены законные права и свободы граждан. При этом процедура согласования принятия решений, под которой понимается, во-первых, получение согласия властного субъекта познания и которая имеет тем самым субординированный характер, во-вторых, является обязательной процедурой в силу требований уголовно-процессуального закона и поэтому не зависит от воли субъекта, который принял это процессуальное решение. Процедура согласования вышестоящего субъекта познания позволяет свести к минимуму принятие необоснованных, неверных, неграмотных решений и, соответственно, не допустить фактов нарушения конституционных прав и свобод граждан.

Соответственно, со стороны начальника следственного отдела целью согласования в рамках ведомственного контроля является предварительная проверка и оценка принятого процессуального решения. Со стороны прокурора в рамках прокурорского надзора такой целью выступает обеспечение законности принятого процессуального решения. Со стороны следственного судьи в рамках судебного контроля – обоснованность и необходимость принятого процессуального решения.

Таким образом, процессуальные решения субъектов уголовного процесса, ведущих производство по уголовному делу, приобретают юридическую силу лишь после их согласования с прокурором, руководителем следственного органа, начальником органа дознания или судом, при отсутствии которого принятые процессуальные решения не имеют юридической силы и становятся незаконными.

Безусловно, согласование следователем, дознавателем (то есть подчиненными субъектами уголовного судопроизводства) с руководителем следственного органа и прокурором своих процессуальных решений и основанных на этих решениях процессуальных действий предполагает согласие последних с принимаемыми подчиненными лицами решений [7]. Тем не менее, это не означает «осуществления ими согласованных действий», как считает Е.В. Мильтова [6]. По мнению Г.В. Абшилавы, в согласовательных процедурах «договорной момент представлен минимально» [1].

В самом общем смысле соглашение — это договоренность по поводу взаимодействия, а процедура согласования таковой не является. В данном случае считаем, что понятия «соглашение» и «согласование» отождествлять недопустимо в силу их принципиально различной правовой природы.

Кроме этого, основным отличительным моментом между институтами согласования и соглашения является то, что участники уголовного процесса имеют право вступать в согласительные процедуры или не вступать по своей воле, а случаях согласования процессуальных решений у следователя, дознавателя нет такого права: закон обязывает их согласовывать при-

нятое процессуальное решение с вышестоящим должностным лицом. Следовательно, в случае с согласованием процессуального решения договорных отношений не возникает. Имеют место отношения подчиненности и выполнения предусмотренных процедур согласования в строго определенном порядке.

На наш взгляд, существенным отличием процедур согласования процессуальных решений от согласительных процедур является то, что:

– во-первых, у участников уголовного процесса имеются властные полномочия и отношения подчиненности;

– во-вторых, согласование процессуальных решений влияет на ход расследования уголовного дела;

– в-третьих, согласование процессуальных решений является обязательным в силу требований уголовно-процессуального законодательства.

В случае с согласительным производством достижение согласия сторон участников уголовного процесса предполагает их взаимные уступки, проявление договорного характера отношений, что в корне отличает их от процедур согласования процессуальных решений.

Вместе с тем, в случае процедур согласования процессуальных решений действуют обязательные нормы закона и не возникает альтернативных вариантов развития процессуальных отношений. В согласительных процедурах, напротив, отношения возникают по личному волеизъявлению подозреваемого лица, как, например, в случаях прекращения уголовного дела с согласия потерпевшего и применения института примирения.

На основании изложенного приходим к выводу об имеющихся существенных отличительных признаках между согласительными процедурами и процедурой согласования процессуальных решений, как по форме, так и по содержанию.

К согласительным процедурам необходимо отнести уголовно-процессуальные отношения, которые возникают между участниками уголовного процесса, занимающими противоположные позиции в деле (сторона защиты и сторона обвинения), и имеют договорную природу. Например, при прекращении уголовного дела по нереабилитирующим основаниям потерпевший и подозреваемый приходят к компромиссу (договор или заявление о заглаживании вреда) и обращаются с ходатайством к лицу, производящему досудебное расследование, о примирении и желании прекращения уголовного дела.

При согласовании процессуальных решений в процедуре участвует властный субъект познания, который и является инициатором согласования решения. Кроме того, процедуры согласования процессуальных решений являются обязательными (не инициативными) в силу требований уголовно-процессуального закона и безальтернативными (не предполагают дальнейшего движения дела без согласования решения).

Список использованной литературы:

1. Абшилава Г.В. Согласительные процедуры в уголовном судопроизводстве Российской Федерации: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. — М., 2012.
2. Кувалдина Ю.В. Предпосылки и перспективы развития компромиссных способов разрешения уголовно-правовых конфликтов в России: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. — Самара, 2011.
3. Большой юридический словарь / Под ред. А.Я. Сухарева, В.Е. Крутских. 2-е изд., перераб. и доп. — М.: ИНФРА-М, 2004.
4. Краткий словарь иностранных слов / Авт.-сост. Е.А. Гришина. — М.: Астрель; АСТ, 2002.
5. Саркисян Т.Б. Согласительные процедуры в уголовном судопроизводстве и их применение в стадии предварительного расследования: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. — Краснодар, 2012.

6. Мильтова Е.В. Согласительные процедуры в российском уголовном процессе: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. — Тюмень, 2011.

7. Шукенов Н.С., Абеуов Д.А. Совершенствование законодательства по вопросам согласия для принятия процессуального решения // «Хабаршы — Вестник» Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова. — 2021. — № 2. — С. 50.

Шукенов Н.С.,

*ФЗИ ИО тергеу қызметінің проблемаларын зерттеу орталығының
аға ғылыми қызметкері, заңтану магистрі, полиция подполковнигі
(Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы,
Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы, e-mail: karaganda1286@mail.ru)*

**Қазақстан Республикасының қылмыстық процестегі
процессуалдық шешімдерді үйлестіруден татуластыру
рәсімдерінің айрықша белгілері**

Аннотация. Мақалада автор Қазақстан Республикасының қылмыстық сот ісін жүргізудегі бітімгершілік (татуласу) рәсімдерінің мәні, мазмұны мен маңызына қатысты ғалымдар — процессуалистер көзқарастарын қарастырады. Бітімгершілік рәсімдерді процессуалдық шешімдерді келісу рәсімдеріне жатқызу сынға алынады, өйткені олардың құқықтық табиғаты бойынша ұқсас емес, қылмыстық сот ісін жүргізудегі мақсаттары мен құқықтық салдары әртүрлі. Татуласу рәсімдерінің белгілері талданады, бұл оларды қылмыстық сот ісін жүргізудегі процессуалдық шешімдерді келісу рәсімдерінен ажыратуға мүмкіндік береді. Авторы Автор бітімгершілік рәсімдердің басты ерекшеленетін белгісі олардың процестік шешімдерді келісу рәсімдеріне тән емес айыптау мен қорғау арасындағы шарттық сипаты деп санайды. Бұл белгілер оларды процессуалдық шешімдерді келісу рәсімдерінен ажыратуға және бітімгершілік рәсімдер қылмыстық процесте келісу рәсімдеріне тән емес өзіндік мақсаты мен шарттық сипаты бар жеке институт болып табылады деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. процессуалдық шешімдер туралы.

Негізгі сөздер: бітімгершілік іс жүргізу, келісім, прокурор, тергеу судьясы, тергеуші, анықтаушы, жәбірленуші, сезікті, іс жүргізу шешімі.

N.S. Shukenov,

*Senior researcher at the Center for the Study of Investigative Activities
of the Internal Affairs Research Institute, Master of Law, Lieutenant Colonel of the Police
(Karaganda Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan
named after B. Beisenov, Karaganda, Republic of Kazakhstan, e-mail: karaganda1286@mail.ru)*

**Distinctive features of conciliation procedures from the harmonization
of procedural decisions in the criminal process of the Republic of Kazakhstan**

Annotation. The author in the article considers the points of view of scientists — proceduralists regarding the essence, content and significance of conciliation (conciliation) procedures in the criminal proceedings of the Republic of Kazakhstan. The assignment of conciliation procedures to the procedures for agreeing on procedural decisions is criticized, since they are not similar in their legal nature, have different goals in criminal proceedings and legal consequences. The signs of conciliation procedures are analyzed, which make it possible to distinguish them from the procedures for coordinating procedural decisions in criminal proceedings. By The author believes that the main distinguishing feature of conciliation procedures is their contractual nature between the prosecution and the defense, which is not inherent in the procedures for agreeing on procedural decisions. These features make it possible to distinguish them from the procedures for agreeing on procedural decisions, and to conclude that conciliation procedures are a separate institution in the criminal process, which has its own purpose and contractual nature, which is not typical for the procedures for agreeing on procedural decisions.

Keywords: conciliation proceedings, agreement, prosecutor, investigating judge, investigator, interrogator, victim, suspect, procedural decision.

**КӘСІБИ ДАЙЫНДЫҚТЫ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ҚЫЗМЕТІН
ӘЛЕУМЕТТІК-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДІ ЖЕТІЛДІРУ
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ И
СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРАВООХРА-
НИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
IMPROVEMENT OF PROFESSIONAL TRAINING AND SOCIAL AND
PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF LAW ENFORCEMENT**

ӘОЖ 00.09.00

Абугалиев Қ.Н.,

*Ғылыми-зерттеу институты ІІО тарихын зерттеу орталығының бастығы,
филология ғылымдарының кандидаты, полиция полковнигі
(e-mail: kanat_an@mail.ru);*

Қ. Монай,

*Ғылыми-зерттеу институты ІІО тарихын зерттеу орталығының аға ғылыми қызметкері,
гуманитарлық ғылымдар магистрі, полиция капитаны
(Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы,
Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., e-mail: smailov_kulyntai@mail.ru)*

**Қазақстандық патриотизмді қалыптастырудағы
генерал Шырақбек Қабылбаевтың орны мен рөлі**

Аннотация. Мақалада Қазақ КСР ішкі істер министрі, ішкі қызметтің генерал-лейтенанты Шырақбек Қабылбаевтың өмір жолы мен қызметі және еңбек жолы зерделенген. Сондай-ақ Ш. Қабылбаевтың басшылығымен болған ішкі істер органдарындағы өзгерістер қарастырылады. Генерал Ш. Қабылбаев еңбек жолы және ол туралы естеліктер толығымен зерттелген. Мақалада сонымен қатар ішкі істер органдарындағы өзгерістер жайында мәселелер қозғалған. Сонымен бірге қазақстандық патриотизмді қалыптастырудағы мәселелер айтылып, авторлар өзіндік көзқарастары мен ұсынымдарын ортаға салған. Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігі Қостанай академиясының аты аңызға айналған генералы Қабылбаевтың есімін мәңгі есте қалдыру мақсатында Шырақбек Қабылбаевтың құрметті есімі берілді.

Негізгі сөздер: Тарих, патриотизм, Алаш, НКВД, милиция, Ішкі істер басқармалары, армия, ұлттық полкі, Жаңа Қазақстан.

XXI ғасырдың өзекті мәселелерінің бірі жастарға патриоттық тәрбие беру. Қай заманда болмасын адамзат алдында тұрған ұлы мұрат-міндеттердің саналы ұрпақ тәрбиелеу болып табылады. Жаңа Қазақстан құру жолында жастардың бойында жоғары патриоттық сезімді және Отанына деген адалдықты қалыптастыру мәселесін тереңінен қарастырған жөн. Ол үшін жастарға үлгі болар тұлғалардың өмір жолын және олардың отанға сіңірген еңбегін тереңінен зерттеп оны насихатау қажет.

Қазақстандық патриотизмді қалыптастыруда жас ұрпаққа ғалымдарымыз, батырларымыз бен бабаларымызды үлгі етіп көрсетеміз. Әрине ол — дұрыс. Біз өткенімізді жаңартып, жоғалтқанымызды таппасақ көптеген асыл мұраларымыздан айырыламыз. Рухани иммунитетімізді жолғалтамыз. Рухани иммунитетті жоғалту — ұлт пен ұлттық құндылықтарымыздың жойылып кетуіне әкелуі мүмкін. Ол үшін біз әрқашан жаңашылдыққа, ізденісте болуымыз қажет.

Сондықтанда, біздің осы мақаланы жазудағы мақсатымыз — қазақ халқының ірі тұлғасы XX ғасыр түлегі, Алаштың аялы азаматы, кезінде Қазақстанның белгілі қоғам және мемлекет қайраткері болған, Қазақ КСР ішкі істер министрі, ішкі қызметтің генерал-лейтенанты Шы-

рақбек Қабылбаевтың еңбек жолын зерделеп, ішкі істер органдарының дамуы мен қалыптасуында өшпес із қалдырған тұлғаны жан жақты зерттеп, оның орны мен ролін көрсету болып табылады.

Бүгінгі таңда Шырақбек Қабылбаевтың өмірі мен қызметі жас ұрпақтар үшін үлгі-өнеге. Болашақ офицерлерді дайындауда тарихта орыны бар нар тұлға генерал Шырақбек Қабылбаев жан жақты зерделеуді әлі де қажет етеді.

Бала Шырақбек 1908 жылы 9 наурызда Семей облысы, Абыралы ауданындағы Қайнар селосының маңындағы Қарашоқы ауылында дүниеге келген. Ш. Қабылбаевтың балалық шағы, оның ой жүйесінің қалыптасу кезеңі қиын жағдайда өтті. 1916 жылғы дүрбелең, қазан төңкерісі, азамат соғысы, атыс пен шабыс, өкімет тарапынан халыққа жасалған озбырлық — осының бәрі жаңа ғана ер жетіп келе жатқан жас жігітті сергек, қырағы, сақ болуға үйретті.

Шырақбек Қабылбаев ауыл мектебінің 3 сыныбын аяқтап, 1924 жылы Семей қаласындағы ересектерге арналған қазақ мектебінде оқиды. Ол оқуды бітіргеннен кейін, 1925 жылы Семей педагогикалық техникумына оқуға түседі. Оқу орнының қабырғасында Шырақбек математика бөлімінде білім алады. Ш. Қабылбаев оқыған педтехникумда сол кезде Әбікей Сәтбаев, Мұхтар Әуезов сияқты қазақтың озық ойлы өкілдері дәріс берді [1].

1931 жылы техникумнан «Бастауыш мектеп оқытушысы» мамандығын алып шығады. Семей педагогикалық техникумының қабырғасында алған педагогикалық білім Шырақбекке жақсы өмірлік және кәсіби көмек болды. Алғашында еңбек жолын педагогикалық бағытта бастаған жас маман 1932 жылы Совет армиясының қатарына шақырылды да, 1932 жылдың 10 қарашасынан бастап 1933 жылдың 14 қарашасына дейінгі аралықта Алматыдағы Кавалерия ұлттық полкінің қызыл әскерінде азаматтық борышын өтеді. Сол жылдары Кавалерияда қызмет ету ең беделді болып саналатын, көптеген жастар кавалериялық армия қатарына кіруді армандайтын. Бірақ, Шырақбекте орта білім болғандықтан армияда бір жыл қызмет етіп, 1933 жылдың қараша айында взвод командиріне емтихан тапсырып (орташа комсомол құрамы) қайтарылады. Армия өмірі жас Шырақбектің көзқарасын түбегейлі өзгертті. Оның қызметінде басты құндылығы — Отанға, мемлекетке, қоғамға адал қызмет ету болып табылды. Ш. Қабылбаевтың негізгі қызметі Біріккен мемлекеттік саяси басқару — НКВД-дан (ПХК) басталды. Әскерден қайтарылғаннан кейін Шырақбек Қабылбаев құқық қорғау органдары қызметіне қабылданады. 1933 жылдың 20 қараша айынан бастап 1938 жылдың 10 наурызына дейінгі аралықта НКВД органында қызмет етті. Оның қызметтік аттестация материалдарының ішінде осы кезеңдегі қызметі жөнінде: «Ш. Қабылбаев НКВД органындағы қызмет уақытында тәртіпті, тапсырылған жұмысқа адал қарайды. Ынталы, қиын жағдайларда жылдам бағдар жасай алады. Тұрмыста сыпайы. Партиялық-қоғамдық жұмыстарға белсене қатысады. Өзінің идеологиялық деңгейін жоғарылатуға күнделікті жұмыс жасайды», — деп мінездеме берілген [2].

1954 жылдың 9 тамызында Ш. Қабылбаевты Қазақ КСР ішкі істер министрі жауапты лауазымға тағайындайды. 1954 жылдың тамыз айында Шырақбек Қабылбаев Қазақ КСР Ішкі істер министрі болып тағайындалып, кезекті «полковник» арнайы шені беріледі. 1957 жылдың шілде айында Ш. Қабылбаев — алғашқы милиция генерал-майоры болып танылатын 3 рангілі ішкі қызмет генерал атағы беріледі. Жаңа министр, өзінің алғашқы жұмыс күндерін барлық облыстардағы ИБ, еңбекпен түзек орындарын аралап, танысудан бастады. Құқық қорғау органы қызметкерлерінің жағдайларын көзбен көріп, жағдай жасауға тырысты.

Еліне адал қызмет жасаған қоғам қайраткерінің өмірлік ұстанымдары мен адамгершілік, азаматтық қасиеттері жайында замандас, үзеңгілес достары, аға тұтып, қамқорлығын көрген азаматтар осы күнде-де сол бір қазақтың батыр ұлы туралы естен кетпейтін естеліктерін жариялауда. Естелікте ел тарихы бар демекші, мақаламызда министр, тұлға, генералды еске алған көптеген еңбектерді зерделедік. 1959 жылдың 6 тамыз күні Теміртауда толқу басталып, тәртіпсіздік шектен шығып кетеді. Кейін генерал-майор Ш. Қабылбаев СОКПН ОК-нің

хатшысы Л.И. Брежневке жазған түсініктемесінде Теміртаудағы ақуалды бүкпесіз баяндайды.

Бірақ Ш.Қ. Қабылбайұлы 1959 жылы 19 қазандағы Қазақстан КП ОК-нің қаулысымен Республикадағы ПМ-дегі жіберген өрескел қателіктері үшін министр қызметінен босатылды. Кейін генерал-майор Ш.Қ. Қабылбаев Алматы облысы ПБ бастығының орынбасарлығына төмендетіледі. Алайда ПБ-нің бастығы, өте мәдениетті адам К.Д. Қалменов өзінің қармағында бұрынғы министрдің қызмет істеуіне ыңғайсызданып, Жамбыл облысына ПБ-нің бастығы болып ауысып кетеді. Социалистік Еңбек ері, көрнекті мемлекет қоғам қайраткері, Қазақ КСР Жоғарғы Кеңесі Төралқасының төрағасы Талдықорған облыстық партия комитетінің 1-хатшысы (1968 жыл қаңтар —1970 жыл сәуір аралығында болған) Байкен Әшімовтың естелігінде Ш. Қабылбаевты келесідей еске алады. «Шырақбек Қабылбаев еліміздің болашағы үшін қажырлы еңбек еткен аға буын азаматтардың бірі. Шәкең үлкен нәтижелі, өнегелі өмірден өтті. Бірде Шәкең қызмет орныма келіп қонаққа шақырды. «Алматыға жаңа көшіп келіп жатсыздар, ереулік беру халқымыздың дәстүрі ғой, үйге келіп дәм ішіңіздер», — дегесін, мен келісім бердім, ниетіне рахмет айттым. Демалыс күндердің бірінде Бахыт екеуміз қонаққа бардық. Ол кезде Шәкең семьясымен Горная көшесінің бас жағындағы жеке үйде тұратын. Димекең (Д.А. Қонаев) жүйбайымен шақырылған екен. Асықпай отырып қонақ болдық. Әңгіме үстінде 1959 жылғы «Теміртау уақиғасы» атанған жағдайда Шәкеннің жазықсыз қызметтен босағаны сөз болды. Шырақбек Қабылбайұлын көп жылдар бойы білетін Димекең, бұл азаматтың қызметте іскерлігіне, биік адамгершілігіне жоғары баға беріп, Мәскеуде Л.И. Брежневтің қолдауымен Шәкеннің қайтадан ішкі істер министрі болып тағайындалғанын айтты. Көрнекті мемлекет және қоғам қайраткері Шырақбек Қабылбаев қызметті абыроймен атқарып – 1973 жылы зейнетке шықты [3, 20]. Осылайша министрдің қандай қызметте болмасын адал әрі жоғары деңгейде ұйымдастырғанын, Теміртау оқиғасында кінәсіз екенін нақты айтылады. Д.А. Қонаевтың осындай пікір беруі Шырақбек Қабылбаевтың шынайы болмысын ашқандай.

Қазақстан КП ОК-нің екінші хатшысы Л.И. Брежневтің жазған мінездемесінде былай делінген: «Ш.Қ. Қабылбаев жолдас Қазақстан КП ОК-нің аппаратында істеген ұзақ жылдарда өзін орындаушы, білгір қызметкер ретінде көрсете білді...». Генерал-лейтенант Шырақбек Қабылбайұлы Қабылбаевтың республикадағы көптеген өзгерістердің бастамашысы болды: Қазақстан мемлекетінің қалыптасуына, ішкі істер органдарының қызметін жетілдіруге және әрі дамуына үлкен үлесін қосты. Ішкі істер органдарын кадрмен қамтамасыз ету және қазақстандық милиция қызметкерлерінің білім деңгейін арттыру мәселелері Шырақ Қабылбаевтың басты басымдықтарының бірі болды. Ол әрқашан адамның жеке басын, оның занды құқықтарын, бостандықтары мен мүдделерін құрметтеуді басты орынға қоятын. Алғаш рет тәлімгерлік институт құрылды.

Ш. Қабылбаев ведомстволық жоғары білімінің бастауында тұрды. 1956 жылы шілдеде Ш. Қабылбаевтың бастамасымен Алматы арнайы милиция орта мектебі, Павлодарда — облысаралық кіші және орта басшы құрамды даярлау мектебі, Теміртау, Шымкент және Қостанай қалаларында (1969 ж.) облысаралық оқу пунктері ашылды. Профессор, тарих ғылымдарының докторы Төлтай Балақаев (Балақаев Төлтай 13.4.1923 жылы туған, бұрынғы Келдібай ауылы, Семей, қазіргі Шығыс Қазақстан облысы Абай ауданы — тарих ғыл. докт. (1972), проф. (1979). Қазақстан Республикасының еңбек сіңірген қайраткері (2003). 2-дүниежүзүлік соғысқа қатысқан. ҚазМУ-ды (1949, қазіргі ҚазҰУ) бітірген. Қазақстан КП ОК жанындағы партия тарихы институтында кіші, аға ғылыми қызметкер (1949–1956), Қазақстан ғылым академиясының Тарих, археол. және этнология институтында ғалым-хатшы, аға, ғылыми қызметкер (1956–67), бөлім меңгерушісі (1968–85), институт директорының ғылым жұмыстар жөніндегі орынбасары болды) тұңғыш Қазақ энциклопедиясы үшін Ш. Қабылбаев туралы мақала дайындаған кезде, генерал Шырақбек тарихшы Төлтайға өзінің наградалары,

атақтары мен лауазымы туралы айтпай, ол басшы болған кезде министрліктің екі мектепті құрғанын көрсетуді сұраған екен.

Кәсіби білім алған қызметкерлер санын көбейту мақсатында Ш. Қабылбаев Қарағанды милициясының оқу пунктін 1958 жылдың 1 наурызынан бастап таңдаушылар санын 150 адамға, ал Алматы милициясының оқу пунктінде Алматы милициясының оқу пунктінде 100 тыңдаушыға жеткізуді ұсынған.

Ш.Қабылбаев ПМ басқарған кезеңде қазақстандық милиция қызметкерлерінің қатары жаңа мамандармен толықты. Осыған байланысты 50-ші жылдардың соңында ҚазақССР облыстарының ПБ жанындағы бір жарым айлық жиындарда милицияның басшы құрамындағы және қатардағы адамдарын алғашқы даярлықтан өткізу туралы шешім қабылданды.

Милиция органдары мен бөлімшелерінде саяси және ағарту бөлмелері жұмыс істеді, онда жеке құраммен мәдени шаралар өткізілді, бұл мәдениетті көтеруге қызметтік тәртіпті нығайтуға және барлық милиция қызметкерлерін мемлекеттің ПМ милиция органдарының алдына қойған міндеттерді орындауға жұмылдыруға ықпал етті. Ш. Қабылбаевтың ел алдындағы сіңірген еңбегін және оның ішкі істер саласындағы кадр және мемлекеттің дамуында ерекше орын алғанын байқаймыз.

Қортындылай келе, генерал-лейтенант Ш. Қабылбаевтың өмір жолы және еңбек жолы әлі де терең зерттелуді қажет етеді. Сонымен қатар ведомстволық оқу орындарында тарих пәніне Ш. Қабылбаев туралы арнайы белгілі бір тарауды арнау керек деп ойлаймын немесе оқу орындарында нақты ішкі істер органдарына үлес қосқан, өзіндік із қалдырған тұлғаларды насихаттау мақсатында арнайы пән енгізілу керек. Ішкі істер органдарында, полиция департаменттерінде, аудандық және қалалық басқармаларында «тәлімгерлік институтын» ашуды тағы да қолға алу қажет деп білемін. Қазақстан милициясының қызметі туралы очерктер жинағының авторы генерал-лейтенант Ш. Қабылбаевтың «Расследование продолжается» (1965), «Синие шинели» (1969), «Преступления могло не быть!» (1970), «Особое назначение» (1972), «Бессонный патруль» (1974) атты еңбектерін мемлекеттік тілге аударылуы керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Шарықбек Қабылбаев. Естеліктер жинағы. — Алматы, 2004 — 35 б.
2. Қызылов М. Шырақбек Қабылбаев — қазақтың мақтанышы // «Жазаларды орындау — Исполнение наказаний». — 2015. — № 4 (149). 2 Алғашқы милиция генералы.
3. Шарықбек Қабылбаев. Естеліктер жинағы — Алматы, 2004. — 292 б.

Абугалиев К.Н.,

начальник центра по исследованию истории органов внутренних дел

Научно-исследовательского института,

кандидат филологических наук, полковник полиции

(e-mail: kanat_an@mail.ru);

Монай К.,

старший научный сотрудник центра по исследованию истории органов внутренних дел

Научно-исследовательского института,

магистр гуманитарных наук, капитан полиции

(Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова,

г. Караганда, Республика Казахстан, e-mail: smailov_kulyntai@mail.ru)

Место и роль генерала Шрақбека Кабылбаева в формировании казахстанского патриотизма

Аннотация. В научной статье рассмотрен жизненный путь, деятельность министра внутренних дел Казахской ССР генерал-лейтенанта внутренней службы Шрақбека Кабылбаева, а также изменения в органах внутренних дел, произошедшие под его руководством. Обобщен профессиональ-

ний пұт легендарного генерала, а тақже воспоминания о нем. Проанализирована практика работы Ш. Кабылбаева, его личная ответственность перед обществом, забота о воспитании молодежи, вера в человеческие силы и возможности. В работе тақже затронуты вопросы формирования казахстанского патриотизма, авторы изложили свои взгляды и выдвинул рекомендации о национальной идентичности казахстанской молодежи. В целях увековечения памяти легендарного генерала Костанайской академии Министерства внутренних дел Республики Казахстан было присвоено почетное имя Шракбека Кабылбаевича Кабылбаева.

Ключевые слова: история, патриотизм, Алаш, НКВД, милиция, Управление внутренних дел, армия, Национальный полк, Новый Казахстан.

K.N. Abugaliev,

*Head of the Center for the Study of the History of Internal Affairs of the Research Institute,
candidate of Philology, police lieutenant colonel
(e-mail: kanat_an@mail.ru);*

K. Monai,

*Senior Researcher at the Center for the Study of the History of Internal Affairs Research Institute,
Master of Humanities, Police Captain
(Karaganda academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan
named after B. Beysenov, e-mail: smailov_kulyntai@mail.ru)*

Place and role of General Shrakbek Kabylbayev in the formation of Kazakhstan patriotism

Annotation. The scientific article examines the life path, the activities of the Minister of Internal Affairs of the Kazakh SSR, Lieutenant General of the internal Service Shrakbek Kabylbayev, as well as changes in the internal affairs bodies that occurred under his leadership. The professional path of the legendary general is summarized, as well as memories of him. The practice of Sh's work is analyzed. Kabylbayeva, his personal responsibility to society, concern for the education of young people, faith in human strength and capabilities. The paper also touches upon the issues of the formation of Kazakhstani patriotism, in which the author outlined his views and put forward recommendations on the national identity of Kazakh youth. In order to perpetuate the memory of the legendary General of the Kostanay Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan, the honorary name of Shrakbek Kabylbayevich Kabylbayev was awarded.

Keywords: History, patriotism, Alash, NKVD, police, Internal Affairs Departments, army, National Regiment, New Kazakhstan.

ӘОЖ 37.022

Алтайбаев С.Қ.,

*қылмыстық құқық және криминология кафедрасының профессоры,
заң ғылымдарының кандидаты, полиция полковнигі
(e-mail: altaibaev@mail.ru);*

Мухамадиева Г.Ж.,

*қылмыстық құқық және криминология кафедрасының бастығы,
заң ғылымдарының кандидаты, полиция полковнигі
(Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы,
Қарағанды қ, Қазақстан Республикасы, e-mail: gmuhamadieva@mail.ru)*

«Клиптік ойлау» түсінігі және оны оқытуда қолдану

Аннотация. Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы қылмыстық құқық және криминология кафедрасының ұжымы ЖОО-ның 2019–2024 жылдарға арналған даму тұжырымдамасын басшылыққа ала отырып, оқытудың озық әдістерін қолдануды жандандыру мақсатында «клиптік ойлау» әдісін қолданып, кафедра пәндері бойынша курсанттар

үшін дәріс материалдарын дайындау жөнінде әдістемелік ұсыным әзірлеу туралы шешім қабылдады. Ұсыныс дайындау кафедраның 2022 жылға арналған жұмыс бағдарламасының жоспарына «Қылмыстық-құқықтық пәндерді оқытуды жетілдіру мәселелері» тақырыбы бойынша енгізілген. Мақалада құқықтық пәндерді оқытудың әртүрлі әдістерін, соның ішінде интерактивті сипаттағы практикалық игеру әдістері, сондай-ақ «клиптік ойлау» әдісін қолдана отырып сабақтарды жоспарлау, ұйымдастыру, дайындау және өткізу мәселелері қарастырылады.

Негізгі сөздер: клиптік ойлау, әдістемелік ұсыным, құқықтық пәндер, интерактивті әдіс, қалыптасқан жүйе, үдерістер.

Клиптік ойлау бүкіл ұрпақтың, тіпті екі (ескі мен жаңа) ұрпақтың да проблемасы болып саналады. Көптеген адамдар оны желіге тәуелділікпен байланыстырып, оның тек теріс жақтарын ғана бағалайды. Бірақ бұл мәселенің басқа жағы — ұтымды әрі пайдалы жақтары да бар.

Қылмыстық құқық және криминология кафедрасының ұжымы академиямызда курсант-тарға білім берудің озық, жаңа әдістерін қолдануда ізденіс ретінде «Клиптік ойлау» негізінде дәріс материалдарын дайындау бойынша әдістемелік ұсыныс әзірлеуге бел буып, кафедраның 2022 жылғы «Қылмыстық-құқықтық пәндерді оқытуды жетілдірудің проблемалары» [1] тақырыбы бойынша жұмыс бағдарламасының жоспарына қосқан болатын.

Осы бастамаға Қазақстан Республикасы ПМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясын 2019–2024 жж. дамыту Тұжырымдамасы да негіз болып отыр.

Демек, клиптік ойлау — (ағылш. *clip*, «*mәтін фрагменті*», «*кесу*») — бұладам ақпаратты фрагменттермен, қысқа кесінділермен және жарқын бейнелермен қабылдайтын, бір-бірімен бірікпейтін және үнемі бірінен екіншісіне ауысып тұратын ойлау түрі. Клиптік ойлау қабілеті бар адамдарға үлкен мәтіндерді, әсіресе кітаптарды оқу немесе жұмыс істеу, ұзақ бейнелер мен фильмдерді көру өте қиын [2].

Клиптік ойлау қалыптасқан жүйеге қарама-қайшы келеді, барлық операцияларды дәйекті түрде орындау арқылы ақпаратты терең сіңіруге және жүйелеуге кері әсерін тигізеді.

Клиптік ойлау қалай пайда болды дегенге келсек, терминнің өзі 1990 жылдары, теледидарда динамикалық кесілген клиптер мен жарнамалардың көптігі статикалық суретті алмастырған кезде, жиі қолданыла бастаған. Кем дегенде, осы шексіз ақпарат ағыны мен бейне тізбегін сүзгіден өткізу үшін адамдар бейімделіп, оған назарын көбірек аударуға мәжбүр болды. Терминнің тамыры әлеуметтанушы Элвин Тоффлер (*Элвин Тоффлер — американдық философ, әлеуметтанушы және футуролог, постиндустриалды қоғам тұжырымдамасының авторларының бірі. Тоффлердің негізгі еңбектерінде тезис бар: адамзат жаңа технологиялық революцияға көшеді*) 1980 жылы шыққан «Үшінші толқын» атты еңбегінде енгізген «клип мәдениеті» ұғымында жатыр [3].

Интернеттің және әлеуметтік желілердің таралуымен, шексіз таспаны айналдырып, сілтемелерді басқан сайын, ақпараттары қабылдау шиеленісе түседі. YouTube-тағы көптеген бейнелердің ұзақтығы 15 минуттан аспайды, ал танымал блогерлер суретті жылдам өзгертуді белсенді қолданады. Әлеуметтік желілер бізді әр секунд сайын пайда болатын ең қысқа посттарға немесе бейнелерге үйретеді.

Бүгінгі таңда көптеген платформалар мен интернеттегі БАҚ-тар клиптер саны мен көріністерге тікелей байланысты. Сондықтан олар пайдаланушыларды өздерінің мазмұнымен мүмкіндігінше жиі араласуға ынталандыру үшін барлығын жасайды. Басылған тақырыптар, жарқ еткен коллаждар, фотосуреттер мен бейнелердің көптігі, лонгридтердің орнына қысқа әңгімелер форматы қолданылады.

SEO Vinci Agency-дің де негізін қалаушы Александр Изрядновтың пікірінше, клиптік ойлауды дамытуға ықпал ететін контенттің қазіргі әлеміндегі басты трендтерге мыналар жатады:

– хабарлама көлемін қысқарту;

- мазмұн бірлігіндегі ойлар санын біреуіне азайту — хабарламаны эмоционалды әсермен толықтыру;
- мазмұнның бір бөлігі ретінде бір ойды бірнеше рет қайталау;
- құрғақ жаңалықтар мазмұны бұдан былай жұмыс істемейді: аудитория автордың алдын-ала қандай-да бір көзқарасын таңдағанын қалайды;
- бір хабарламаны бірнеше бір түрге бөлу;
- әңгімеге шақыру. Бірақ оның мазмұны аксиома ретінде келеді де, ол аудитория тарапынан рефлексия мен талдауды қажет етпейді [2].

Дәл осындай бейімділіктер телешоуларға, киноларға және сериалдарға да тән, онда көрерменнің назарын аудару үшін — суреттің динамикалық өзгеруі, тартымды диалогтар және әр түрлі дыбыстық эффектілер қолданылады. Сонымен қатар, кейде дауыстық және монологтар іс жүзінде жоғалып кетеді де, теледидар мен радио мазмұны фондық бақылауға арналады. Фильмдер мен сериалдардың трейлерлерінде мұның бәрі кейде абсурдты көрінеді.

Клиптік ойлау көбінесе гаджеттерге тәуелділікпен байланысты. Бұл жаңа буынның басты проблемаларының бірі деп атайды, өйткені бұл тәуелділік оқу процесін тежейді, тұтас қабылдауға кедергі келтіреді және үстірт қарауды тудырады.

Американдық жазушы және публицист Николас Карр «Google бізді ақымақ ете ме?» — деген жазбасында интернетті үнемі қолданудың арқасында ол екі-үш беттен көп мәтінді оқи алмайтындығын мойындады. Көптеген әріптестер, тіпті дәрігерлер де осындай проблемаларға тап болған. Газеттер мен кітаптарды мұқият оқып шығуды жылдам қарау – желідегі мәтіндерді сканерлеу алмастырған [4].

Алайда, бұл мәселенің басталуы көптеген жылдар бұрын, тіпті интернет пайда болғанға дейін пайда болды деседі. 1882 жылы Ницше баспа машинкасын сатып алып, «соқыр басып» шығаруды үйренген. Достары оның мәтіндері телеграммаларға көбірек ұқсайтынын байқаған, олар қысқа және ақпараттық, дәлелдер емес, афоризмдерден тұрған [5].

Егер тереңірек үңілсек, индустрияландыру мен барлық үдерістерді жаппай автоматтандырудың басталуымен біз де осы шексіз үдемелі жүйенің бір бөлігіне айналдық. Енді біз максималды тиімділікті көрсету үшін мүмкіндігінше тез және нақты схемаға сәйкес әрекет етуіміз керек. Өкінішке орай, бұл оңтайландыру біздің ойымызды түбегейлі өзгертеді.

Клиптік ойлаудың артықшылықтары:

1. Мидың шамадан тыс жүктелуінен қорғайды, ақпараттың қарқынды ағынын сүзіп, оны ұсақ бөліктерге бөледі.

2. Көп ақпарат айналымын дамытады: адам бір уақытта оқып, музыка тыңдап, хат жазыса алады. Мұндай адамдар даяшылар, SMM менеджерлері, әкімшілер, кеңсе менеджерлері және жеке көмекшілер ретінде сәтті жұмыс істейді.

3. Реакцияны жеделдетеді: клиптік ойлайтын адамдар кез-келген сыртқы құбылыстарға тезірек жауап береді [2].

Клиптік ойлаудың кемшіліктеріне келетін болсақ, төменде аталғандарды академияда білім алатын курсанттардың бойынан кездестіруге болады:

1. Төмен концентрация: бір нәрсеге нақты назар аударудың қиыншылығы, ұзақ мәтінді оқып шығу немесе оқылған дәрісті еш алаңдамай тыңдау қиындығы. Өмірде көрсеткендей клиптік ойлау қабілеті бар адамдар үшін табандылықты қажет ететін және күнделікті қайталанатын операцияларды орындау өте қиын.

2. Алынған ақпаратты, яғни тыңдалған дәрісті талдай алмау және одан терең қорытынды жасай алмайтындыққа әкелетін үстірт, атүсті қабылдау.

3. Дәрісте берілген жаңа ақпаратты қабылдау мен игерудегі қиындықтар. Бұл, әсіресе, оқу бағдарламасы консервативті әдістерге негізделген және ақпаратты енжар қабылдауды қамтитын курсанттарға қатысты: оқу, тыңдау, есте сақтау.

4. Манипуляцияға бейімділік. Курсанттың дәрісте берілген ақпаратты талдауға және теңгерімді шешім қабылдауға уақыты жоқ, демек олар ақпаратты сыни тұрғыдан қабылдай алмайды. Мұны эмоцияларға әсер ететін және адамдарды импульсивті қабылдап алуға итермелейтін слайд, сызбаларды көшіріп, жазып алуда белсенді қолданады.

Мысалы, академия қабырғасындағы курсанттар кешегі мектеп жасындағы балалар деп қарасақ, оларда қалыптасқан клиптік ойлау келесідей:

Мектеп жасындағылар басқаларына қарағанда клиптік ойлауға бейім, бұл білім алуда және айналасымен қарым-қатынас жасауда үлкен қиындықтар туғызады. Бала кезінен бастап, әлеуметтік желілердің немесе бейне қызметтердің лентасын айналдыра отырып, олар бірінші секундтан бастап қызығушылық тудырмайтын нәрсені мүлдем елемейді. Американдық педиатрия академиясының зерттеуіне сәйкес, қазіргі бала 2 жастан бастап күніне орта есеппен 7 сағатты экранның алдында өткізеді. Қазақстанда өкінішке орай бұл туралы мәлімет жоқ. Ұлыбританияда жасөспірімдердің 40 %-ы көрші бөлмелерде болса да, мессенджерлерде ата-аналарымен сөйлеседі [2].

Гаджеттерге тәуелділік, өз кезегінде, алаңдаушылықтың артуына әкеледі. Мұндай балалар смартфон немесе планшет болмаған кезде өзіне ие бола алмайды, жиі истерияға және тіпті агрессияға бейім болады.

Мектеп жасындағы балаларға білім беруде ұстаздар мен психологтар, біріншіден, оқу материалына адамның назарын ұстап тұру үшін — қызықты бейнелер, жарқын суреттер мен интерактивті жағтығулар арқылы қайта құруға кеңес береді. Екіншіден, көп міндеттілікке бейімділікті қолдану: материалды ұсынудың әртүрлі форматтары мен іс-шаралар арасында ауысып, тұрақты үзілістер жасау қажет дейді.

Клиптік ойлау қазіргі адамдарды ақпараттың үлкен көлемін игеру мүмкіндігінен айырады, бірақ технологияны жақсы түсінуге, тез шешім қабылдауға және қажетті мәліметтерді оңай табуға көмектеседі.

Клиптік ойлау — бұл деградация емес, заманның ағымына сай бейімделу деп түсіну қажет. Адамның миы өте икемді, өзгертін жағдайларға тез жауап береді және жаңа қасиеттерді дамытады. Біз оларды қолдануды үйренуіміз керек. Мысалы, курсант үшін дәрісте берілетін ақпараттың үлкен көлемін есте сақтаудың орнына, оны тез тауып, өңдеп, өз міндеттері үшін қолдана білу әлдеқайда маңызды. Қазіргі қоғамдағы өскелең ұрпақ жаңа танымдық серпіліске ие және олардың ойлау қабілеттері де мүлдем басқаша.

Мақалаға тірек болған ақпараттарды зерделеп, тұжырымдап қорыта келе, «клиптік ойлау» негізінде дәріс материалдарына әдістемелік ұсыныс дайындап, оқытудың жаңа әдісі ретінде танылуда өзінің нәтижесін беруі мүмкін.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. «Қылмыстық-құқықтық пәндерді оқытуды жетілдіру мәселелері» тақырыбы бойынша жұмыс бағдарламасы. Қазақстан Республикасы ИМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы. 2022 жыл.
2. <https://trends.rbc.ru/trends/innovation/60dad2ce9a794760a59e66f5>
3. <https://gtmarket.ru/library/basis/4821>, <https://rsv.ru/blog/plyusy-i-minusy-clipovogo-myshleniya/>
4. <https://ru.wikipedia.org/wiki/>, <https://cism-ms.ru/poleznye-materialy/chto-takoe-clipovoe-myshlenie>
5. <https://eksmo.ru/selections/5-faktov-o-fridrikhe-nitsshe-ID15522203/>

Алтайбаев С.К.,

*профессор кафедры уголовного права и криминологии,
кандидат юридических наук, полковник полиции
(e-mail: altaibaev@mail.ru);*

Мухамадиева Г.Ж.,

*начальник кафедры уголовного права и криминологии,
кандидат юридических наук, полковник полиции
(e-mail: altaibaev@mail.ru);*

*(Карагандинская академия МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова,
г. Караганда, Республика Казахстан, e-mail: gmuhamadieva@mail.ru)*

Понятие «клиповое мышление» и его применение в обучении

Аннотация. Коллектив кафедры уголовного права и криминологии Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, руководствуясь Концепцией развития вуза на 2019–2024 гг. и с целью активизации применения передовых методов обучения принял решение разработать методические рекомендации по подготовке лекционных материалов для курсантов по дисциплинам кафедры с использованием метода «клипового мышления». Подготовка рекомендаций включена в план рабочей программы кафедры на 2022 год по теме «Проблемы совершенствования преподавания уголовно-правовых дисциплин». В статье рассматриваются способы практического освоения различных методик преподавания правовых дисциплин, в том числе интерактивного характера, а также вопросы планирования, организации, подготовки и проведения занятий с использованием метода «клипового мышления».

Ключевые слова: клиповое мышление, методические рекомендации, правовые дисциплины, интерактивный метод, устоявшаяся система, процессы.

S.K. Altaybaev,

*Professor of the Department of Criminal Law and Criminology,
Candidate of Law, Police Colonel
(e-mail: altaibaev@mail.ru);*

G.Zh. Mukhamadieva,

*Head of the Department of Criminal Law and Criminology,
Candidate of Legal Sciences, Police Colonel*

*(Karaganda Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan
named after B. Beisenov, Karaganda, Republic of Kazakhstan, e-mail: gmuhamadieva@mail.ru)*

The concept of «Clip thinking» and its application in teaching

Annotation. The staff of the Department of Criminal Law and Criminology of the Karaganda Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after B. Beisenov, guided by the Concept of University development for 2019–2024 and in order to activate the use of advanced teaching methods, decided to develop methodological recommendations for the preparation of lecture materials for cadets in the disciplines of the department using the «clip thinking» method. The preparation of recommendations is included in the work program plan of the department for 2022 on the topic «Problems of improving the teaching of criminal law disciplines». The article discusses the ways of practical mastering of various methods of teaching legal disciplines, including interactive ones, as well as the issues of planning, organizing, preparing and conducting classes using the «clip thinking» method.

Keywords: clip thinking, methodological recommendations, legal disciplines, interactive method, established system, processes.

Бейсеев А. А.,
начальник отдела планирования и контроля,
кандидат филологических наук, магистр юридических наук, полковник полиции
(Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова, г. Караганда,
Республика Казахстан, e-mail: aidar2030@mail.ru)

Формирование оппозиционного и национально-освободительного движения в Казахстане в начале XX в.

Аннотация. В статье рассматривается роль казахской демократической интеллигенции в формировании оппозиционного и национально-освободительного движения в Казахстане в период колониального господства Российской империи в начале XX века. Анализируются влияние национально-освободительного движения указанного периода на общественно-политическую и государственно-правовую жизнь в регионе. Проведенный анализ позволяет утверждать, что идейно-политическая направленность казахской демократической интеллигенции была далеко не однозначной, «разновекторной» и развивалась в русле общероссийских тенденций конкурентного взаимодействия различных общественно-политических проектов и идей в условиях распада Российской империи. Отдельное внимание уделяется деятельности печатных органов на казахском языке и вкладу лидеров демократического движения в политическую консолидацию и самоопределение казахского народа. Автор обращает внимание на определенную закономерность эволюции политических взглядов лидеров казахской демократической интеллигенции и трансформации их подходов к вопросу о перспективах и формах национально-государственного устройства казахского общества.

Ключевые слова: империя, переселенческая политика, Степной край, Туркестан, Государственная Дума, революция, казахская интеллигенция, печатные органы, восстание, национально-освободительное движение.

Одним из первых примеров профессиональной правоохранительной деятельности в Степном крае явилась деятельность Алашской милиции, созданной силами казахской демократической интеллигенции в период существования правительства Алаш Орды в Казахстане. Вопрос о создании народной милиции был в числе наиболее актуальных для лидеров национально-освободительного движения, ведь важнейшим структурным элементом любого государства являются собственные правоохранительные органы. А потому главной задачей милиции автономии Алаш Орды была охрана общественного порядка, поддержание стабильности в обществе, разрываемом гражданской войной, и защита политической независимости в борьбе за собственный альтернативный путь развития.

В начале XX века затянувшийся социально-экономический и политический кризис привели к обострению внутренних противоречий в России, которые вылились в революцию 1905–1907 гг. Пожар событий, который охватил центральную часть метрополии, перекинулся на тлеющие от несправедливости и беззакония степные окраины империи. Переселенческая кампания и колонизация казахских земель ущемляли интересы коренного населения, которое оказалось на грани нищеты и разорения вследствие захвата у них «излишек» земель для последующей колонизации. В то же время, не в лучшем положении находился неимущий класс переселенцев, который напрямую столкнулся с трудностями суровых природных и климатических условий края, перегибами форсированной переселенческой политики и коррумпированной администрацией на местах. Именно по этим причинам Степной и Туркестанский край стал частью общероссийского революционного движения, и революционные события, произошедшие в центральной части России, были встречены в Казахстане с большим воодушевлением и пониманием.

У истоков национально-освободительного движения в Степном крае и Туркестане стояли лидеры казахской демократической интеллигенции. Как отмечал А. Букейханов, это была, «с одной стороны, интеллигенция, воспитанная на русской культуре, видящая счастье родины в здоровом претворении плодов западной культуры и считавшая религиозные вопросы второстепенными, при наличии обещанной 17 апреля свободы веротерпимости. С другой сто-

роны, выступала и интеллигенция, воспитывавшаяся в духе восточной ортодоксии и национально-религиозной исключительности... Если провести некоторую аналогию с русской интеллигенцией, то первую группу киргизской интеллигенции можно было бы назвать западниками, а вторую тюркофилами и поборниками панисламизма» [1, с. 38–39].

Для решения своих планов и задач российские власти расширяли сферу образования и культуры в Степном и Туркестанском крае, поскольку для дальнейшего освоения природных ресурсов региона необходимы были квалифицированные специалисты в хозяйственной и управленческой областях, а также наемные рабочие из числа местных жителей. Обучаясь в крупных образовательных центрах в России, казахская молодежь закрепляла личные связи с научными кругами и революционно-демократическими силами, которые оказали большое влияние на рост и становление идейно-политического движения в Казахстане. Знакомство новоиспеченной казахской интеллигенции с европейскими либеральными идеями, формирование нового мировоззрения по политическому и экономическому обустройству Казахской степи способствовало развитию здесь национальной печати, общественно-политических объединений и возникновению национальных отделений общероссийских политических партий. Именно в этот период был заложен новый фундамент для дальнейшего общественного мировоззрения, выработано кредо демократических основ и принят тот сценарий и ход истории, который сегодня стал возможным в современном и независимом Казахстане [2, 119].

Одним из каналов общественно-политических преобразований в крае стал первый российский парламент — Государственная Дума, которая объединяла русских демократов и казахскую демократическую интеллигенцию в своем стремлении к новой и лучшей жизни.

Вместе с тем серьезное влияние на казахскую аристократию в лице казахских биев и акынов-жырау, предназначение которых заключалось в сохранении и передаче культурного национального кода будущим поколениям, оказало культурно-религиозное наследие мусульманского Востока. Это был «специфический общественный слой, выполнявший ту же социальную роль, которую в западной традиции отводят интеллигенции, образованному сословию, интеллектуальному классу и т. д. Основными исполнителями духовно-идеологических, социорегулятивных и художественно-творческих функций образованного сословия можно считать такие подразделения «степной интеллигенции», как, соответственно: 1) сайиды и ходжи; 2) бии; 3) баксы; кюйши, жырау» [3, с. 18]. Сама семантика слова «зиялы» (от арабского — «праведный»), применяемого у казахов к интеллигенции, означает в соответствии с канонами ислама, что его носители — «зиялы қауым» — обладают святостью и особыми дарованиями.

Таким образом, идейно-политическая направленность казахской демократической интеллигенции была далеко не однозначной, скорее, «разновекторной». Искреннее и самоотверженное служение людям, их чаяниям принесло национальной интеллигенции огромный авторитет и популярность среди казахского народа. «Рупором», через который вещали национальные идеологи и просветители, стали печатные органы на казахском языке, появившиеся после событий 1905 г. под знаком Манифеста 17 октября, провозгласившего свободу слова и печати в Российской империи.

В 1907 г. по инициативе и при непосредственном участии депутата Государственной Думы Ш. Кошегулова был издан первый журнал на казахском языке «Серке», который вскоре по соображениям цензуры был закрыт. Эта же участь постигла «Киргизскую газету», изданную в том же году в г. Троицке Андреевым, Исмаиловым, Сосновским и Сералиным и закрытую после выпуска первого номера. Между тем, представителями Казахстана предпринимались и другие попытки по открытию печатного органа в областных центрах Поволжья и Сибири. В 1911 г. в Троицке усилиями М. Сералина был издан журнал «Айкап». В этом же году вышла газета «Казахстан», с 1913 г. в Оренбурге начала издаваться газета «Казах», стали появляться и другие печатные органы, представляющие Степной и Туркестанский край [4, с. 63].

Главными изданиями, транслировавшими идеологические установки казахской демократической интеллигенции, стали журнал «Айкап» и газета «Казах», которые объединили вокруг себя наиболее ярких представителей общественно-политических течений Казахстана, таких, например, как: Мухамеджан Сералин, Бахытжан Каратаев, Алихан Букейханов, Ахмет Байтурсынов, Жакып Акбаев и др.

Огромное значение для развития национальной жизни края имела общественно-политическая деятельность известного ученого и публициста Алихана Букейханова. Будучи членом Западно-Сибирского отдела географического общества, он активно занимался исследованием вопросов землеустройства в Казахстане и являлся одним из авторов энциклопедии «Россия — полное географическое описание». Своими идеями об аграрном вопросе А. Букейханов делился также со страниц газеты «Казах», что принесло ему определенную известность в общественно-политических кругах Сибири и Казахстана. Опыт работы в Государственной Думе в качестве депутата от Семипалатинской области сыграл большую роль в становлении общественно-политических взглядов А. Букейханова. Его активная борьба за интересы и просвещение казахского народа, в том числе и выражавшаяся в широкой научной и публицистической деятельности, снискала ему большую известность и уважение среди коренного населения.

Особое внимание в своих исследованиях он уделял вопросам обычного права казахов и правосудия биев, предлагая сохранение суда биев в связи с обсуждением в 1914 г. нового проекта судебной реформы в Казахстане и введением института суда присяжных. В последующем в 1917 г. А. Букейханов и его соратники образовали партию «Алаш», которая предлагала альтернативный путь развития Казахстана на тот исторический период. Председателем партии был избран А. Букейханов, а официальным органом партии стала газета «Казах». «Большинство передовых статей политического характера, например, «Государственная дума» от 22 февраля 1915 г., были написаны А. Букейхановым под псевдонимом Қырбаласы, — пишет Д.А. Аманжолова. — Его блестящая аналитика, аргументированная полемика и острые репортажи, особенно по поводу всех событий 1916 г. и положения тыловиков, огромная эрудиция и гражданская ответственность задавали тон обсуждения и определяли вектор политических инициатив. В конечном счете именно те образованные националы, что объединились вокруг Букейханова и характеризуются в историографии как национальная интеллигенция, играли главную роль в идейно-политической жизни казахского общества в начале прошлого столетия, определяли характер и направленность этнополитических процессов в Степи. Они консолидировались в 1917 г. в движение. Все остальные группы оказались в тени из-за отсутствия сколько-нибудь значимого влияния на массы и самостоятельных организационных начал» [5, с. 142–143].

Другим постоянным автором казахских печатных органов был поэт и литератор Ахмет Байтурсынов, который подчеркивал приоритет и важность обучения на казахском языке, считая, что прежде всего каждый народ должен иметь право на свой язык, письменность и религию («Үкіметке керегі мемлекеттегі жұрттың бәрі бір тілде, бір дінде, бір жазуда болу, әр халыққа керегі өз діні, тілі, жазуын сақтау... Қазақ дінге нәшар күйден өткен, енді қазақты басқа дінге ауыстырам деу кұр әурешілік. Қазақты діннен айыруға болмаса, жазуынан да айыруға болмайтын жұмыс») [6, с. 100].

Видное место среди лидеров идейно-политических движений в Казахстане занимал Жакып Акбаев — выпускник юридического факультета Санкт-Петербургского университета, один из первых юристов-казахов, получивший диплом магистра права. За свою политическую деятельность он был отстранен от государственной службы. Работая в редакции газеты «Казах», выступал против ущемления прав коренного населения российскими властями. Его политико-правовые идеи вошли в основу программы партии «Алаш».

Как свидетельствует исторический опыт, главная заслуга казахской демократической интеллигенции была в том, что она своевременно включилась в процесс всероссийского общественно-политического развития, начавшегося после Первой русской революции 1905 г.,

встав на защиту интересов родного народа в его пути к государственной независимости. Представители национальной интеллигенции мечтали видеть свой народ свободным и цивилизованным, самостоятельным и независимым. Именно об этом писал один из лидеров партии «Алаш» Миржакып Дулатов, находясь в Бутырской тюрьме в период репрессий 30-х годов XX века: «Я считал своим долгом помочь своему поработанному, угнетенному народу вырваться из этого рабского положения... Не думаю, что смог вовремя предвидеть события в политической сфере, то, что преподносят сейчас как борьбу против советской власти, всего лишь мое желание видеть казахскую нацию самостоятельной, независимой, счастливой» [7].

Таким образом, цели национальной интеллигенции были едины — приобретение независимости и процветания Казахстана, методы различны — от либерально-демократической (газета «Казах») до социал-революционной направленности (журнал «Айкап»).

Предвестником революции 1917 г. в Казахстане стало национально-освободительное движение 1916 г., основанное на копившихся многие годы социально-экономических проблемах региона, вызванных методами колониального управления краем, переселением русских крестьян и массовым изъятием земель у казахов. С началом первой мировой войны 1914 г. налоги на местное население возросли в 3-4, а в некоторых случаях — в 15 раз, катастрофически падало сельскохозяйственное производство, а площадь изъятых у казахского населения земель к середине 1916 г. равнялась 45 миллионам десятин [8, с. 636].

Поводом к восстанию явился Высочайший указ «О привлечении мужского инородческого населения империи для работ по устройству оборонительных сооружений и военных сообщений в районе действующей армии, а равно и для всяких иных необходимых для государственной обороны работ» от 25 июня 1916 г. Мобилизация казахов-бедняков на тыловые работы вызвала стихийные массовые волнения среди казахского населения, которые переросли в восстание, охватившее почти всю территорию Казахстана. Наиболее широкий размах и всенародный характер национально-освободительное восстание получило в Акмолинской, Тургайской, Семипалатинской и Семиреченской областях.

В силу национально-освободительного характера восстания в нем, помимо казахов-бедняков, участвовали представители низового звена административной системы управления в лице волостных управителей, биев, старшин, а также состоятельные казахи и представители демократической интеллигенции. Важно отметить, что часть национальной интеллигенции демонстрировала гражданскую ответственность и лояльность власти, пытаясь остановить кровопролитие и эскалацию взаимного насилия. Так, А. Букейханов, А. Байтурсинов, М. Дулатов призывали не оказывать сопротивление мобилизации на тыловые работы, принимая попытки по отсрочке призыва коренного населения, а в случае мобилизации — создания необходимых условий для проживания и работы в прифронтовых районах. А. Букейханов и его соратники разоблачали проявления коррупции и беззакония при составлении списков призывников и провокационные действия администрации по организации конфликтов между местным населением и карательными отрядами казачьих войск [8, с. 641].

Восстание 1916 г. стало важным этапом национально-освободительного движения казахского народа и, имея антиколониальную и антиимпериалистическую направленность, способствовало дальнейшей консолидации общественно-политических движений в Казахстане вокруг идеи независимости и самоопределения в политическом пространстве предреволюционной России. «Оно в значительной степени расшатало систему военно-феодального и военно-колониального правления в России и являлось составной частью, одним из звеньев все разгоравшегося в начале XX века национально-освободительного движения колониальных народов Востока против империалистического ига» [8, с. 651].

Непродуманные односторонние действия властей в отношении мобилизации коренного населения в контексте взрывоопасной социально-экономической и этноконфессиональной политики, проводимой государственными органами Российской империи, послужили мощным импульсом для драматических и судьбоносных событий 1916 г., которые способствовали

пробуждению казахского общества, оказав существенное влияние на правосознание и нравственность казахского народа.

Список использованной литературы:

1. Букейханов А.Н. Киргизы // Букейханов А.Н. Казахи. — Астана, 2014. — С. 16–41.
2. Бейсеев А.А. Эволюция правовой и административной системы Казахстана в составе Российской империи в первой половине XIX века // «Хабаршы — Вестник» Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова. — 2021. — № 4(74). — С. 117–121.
3. Новая миссия казахстанской интеллигенции: Сборник статей, интервью, выступления казахстанской интеллигенции. — Алматы: Институт философии, политологии, религиоведения КН МОН РК, 2015. — 229 с.
4. Зиманов С.З., Идрисов К.З. Общественно-политические взгляды М. Сералина. — Алма-Ата, 1989. — 165 с.
5. Аманжолова Д.А. Восстание 1916 г. и проблемы этнополитической мобилизации казахской интеллигенции // Цивилизационно-культурные аспекты взаимоотношений России и народов Центральной Азии в начале XX столетия (1916 год: уроки общей трагедии): Сб. докл. междунаро. науч.-практ. конф., г. Москва, 18 сентября 2015 г. Сост. и науч. ред. Т.В. Котюкова. — М., 2016. — С. 137–155.
6. Байтурсынов А. Бастауыш мектеп / «Қазақ» газеті / Бас редактор Ә. Нысанбаев. — Алматы: Қазақ энциклопедиясы Бас редакциясы, 1998. — 560 бет.
7. Дулатов М. Ұрпаққа хат // Дала дидары. 1991. 8 мамыр.
8. История Казахстана (с древнейших времен до наших дней). В пяти томах. Том 3. — Алматы: Атамұра, 2000. — 766 с.

Бейсеев А. А.,

*жоспарлау және бақылау бөлімінің бастығы,
филология ғылымдарының кандидаты, полиция полковнигі
(Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы,
Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., e-mail: aidar2030@mail.ru)*

XX ғасырдың басында Қазақстанда оппозициялық және ұлт-азаттық қозғалыстың қалыптасуы

Аннотация. Мақалада XX ғасырдың басында Ресей империясының отаршылдық үстемдігі кезеңінде Қазақстанда оппозициялық және ұлт-азаттық қозғалысты қалыптастырудағы қазақ демократиялық интеллигенциясының рөлі қарастырылады. Көрсетілген кезеңдегі ұлт-азаттық қозғалыстың аймақтағы қоғамдық-саяси және мемлекеттік-құқықтық өмірге әсері талданады. Жүргізілген талдау қазақ демократиялық интеллигенциясының идеялық-саяси бағыты бір мәнді емес, «әр түрлі векторлы» болды және Ресей империясының ыдырауы жағдайында әртүрлі қоғамдық-саяси жобалар мен идеялардың бәсекеге қабілетті өзара іс-қимылының Бүкілресейлік тенденцияларына сәйкес дамыды деп айтуға мүмкіндік береді. Қазақ тіліндегі баспа органдарының қызметіне және демократиялық қозғалыс көшбасшыларының қазақ халқының саяси топтасуы мен өзін-өзі билеуіне қосқан үлесіне жеке көңіл бөлінеді. Мақала авторы қазақ демократиялық зиялылары көшбасшыларының саяси көзқарастары эволюциясының және олардың қазақ қоғамының ұлттық-мемлекеттік құрылымының перспективалары мен нысандары туралы мәселеге деген көзқарастарының өзгеруінің белгілі бір заңдылығына назар аударады.

Негізгі сөздер: империя, коныс аудару саясаты, Дала өлкесі, Түркістан, Мемлекеттік Дума, революция, қазақ зиялылары, баспа органдары, көтеріліс, ұлт-азаттық қозғалыс.

A. A. Beiseev,
*Head of Planning and Control Department,
Candidate of Philological Sciences, police colonel
(Karaganda academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan
named after B. Beysenov, e-mail: aidar2030@mail.ru)*

Formation of the opposition and national liberation movement in Kazakhstan at the beginning of the XX century

Annotation. The article examines the role of the Kazakh democratic intelligentsia in the formation of the opposition and national liberation movement in Kazakhstan during the colonial rule of the Russian Empire at the beginning of the XX century. The influence of the national liberation movement of the specified period on the socio-political and state-legal life in the region is analyzed. The analysis suggests that the ideological and political orientation of the Kazakh democratic intelligentsia was far from unambiguous, "multi-vector" and developed in line with the all-Russian trends of competitive interaction of various socio-political projects and ideas in the conditions of the collapse of the Russian Empire. Special attention is paid to the activities of the print media in the Kazakh language and the contribution of the leaders of the democratic movement to the political consolidation and self-determination of the Kazakh people. The author of the article draws attention to a certain regularity in the evolution of the political views of the leaders of the Kazakh democratic intelligentsia and the transformation of their approaches to the question of the prospects and forms of the national state structure of Kazakh society.

Keywords: empire, resettlement policy, Steppe region, Turkestan, State Duma, revolution, Kazakh intelligentsia, print media, uprising, national liberation movement.

ӘОЖ 395.6:81'271 (045)

Қалиев Б.А.,
*қазақ тіл білімі кафедрасының қауымдастырылған профессоры,
филология ғылымдарының кандидаты
(e-mail: Kaliev-69@mail.ru);*

Рамазанова Ж.С.,
*журналистика кафедрасының қауымдастырылған профессоры,
филология ғылымдарының кандидаты
(Академик Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті,
e-mail: zhanara_sembek@mail.ru)*

Ішкі істер органы қызметкерлерінің сөйлеу әдебі жайында

Аннотация. Мақалада ішкі істер органы қызметкерлерінің күнделікті кәсіби қарым-қатынаста қолданылатын сөйлеу этикасының рөлі, ерекшелігі, оған тән негізгі белгілері қарастырылады. Ішкі істер органы қызметкерлерінің іскерлік тілдесім әдебі – ғылым, практика және әлемдік тәжірибемен жинақталған адамгершілік-этикалық талап, қағидат, норма, әрі ереже десек, оны сақтау іскерлік тілдесімдегі субъектінің өзара түсіністігі мен сенімін қамтамасыз етеді, олардың бірлескен іс-әрекетінің түпкі нәтижесі мен байланысының тиімділігін арттырады. Сондай-ақ мақала авторлары ішкі істер органы қызметкерлерінің қызметтік тілдесім ережесі ұғымдарына тоқтала келіп, кез келген мемлекеттік лауазымды тұлғаның әдеп ережесін қатаң сақтауы жоғары мәдениетті тәртіптің маңызды шарты екеніне де айрықша назар аударады.

Негізгі сөздер: әдеп (этика, этикет), сөйлеу әдебі, сөйлеу этикасының ерекшелігі, ішкі істер органы қызметкерлерінің іскерлік тілдесім әдебі, сауаттылық, сөйлеу мәдениетін меңгеру, адамгершілік қағидат, қызметтік тілдесім ережесі, мемлекеттік тіл, конституциялық ереже, қылмыстық лексика, жаргон, вулгаризм.

Әдеп (этика, этикет) әлеуметтік талапқа сай біздің мінез-құлқымызды реттеп отыратын қоғамдағы қалыптасқан ереже жиынтығы болса, онда сөйлеу әдебін (этика, этикетін) сөйлеу кезінде ұстануға тиісті ереже ретінде айқындауға болады.

Бұл — тіл мен сөйлеудің кең тарапты бірліктері. Ұзақ уақыт бойы жинақталған тілдік байлық, яғни тілдік бірлік әрбір қоғамда адамдар арасындағы тартыссыз, «қалыпты» қарым-қатынасты жеткізу үшін қызмет етеді [1]. Демек, бұл ізгі ниетті қарым-қатынасты аңғартады. Және этикет қарым-қатынас кезінде сол әңгімеге лайықты айтылуға тиісті сөздер жиынтығын реттейді. Мысалы, біреу: «Нұрлыбек, асханаға барып келейік!» — десе, енді біреу: «Нұреке, алдыңызда жатқан кітаптарды қарап шығуға бола ма?», — деп рұқсат сұрайды. Біреуге «Сәлем!» деп айтатын болсақ, басқа біреуге олай деуге мүлде болмайды. Біз сөйлеу этикасын күнде қолданамыз. Адамдармен амандасамыз, алғыс айтамыз, кешірім сұраймыз, құттықтаймыз, тілек білдіреміз (тілейміз) және т. б. көңіл айтамыз, кеңес береміз, біреуді шақырамыз. Бұның бәрін бірде ресми түрде, бірде бейресми түрде қолданамыз.

Сонымен, этикет және сөйлеу этикасы дегеніміз – белгілі бір қоғамда, адамдар ортасында қалыптасқан ереже мен норма. Ол ресми және бейресми тілдесім жағдайында әлеуметтік рөлдердің бөлінуіне сәйкес бірін-бірі реттеп отырады. Қоғам мүшелерінің қарым-қатынасы өзіндікі-өзгенікі, жоғары-төмен, үлкен-кіші, алыс-жақын, таныс-бейтаныс, тіпті жағымды-жағымсыз секілді сипатта екенін көрсетеді. Мысалы, бір бөлімде жұмыс істейтін қызметкер әріптестеріне: «Сәлем, жігіттер!», — десе, бұл тілдік қатынас олардың жақындығын, аралас-құраластығын білдіреді.

Ал өз бастығына олай деуге болмайды, бұл әдеп нормасына сай келмейді. Себебі ол жасы үлкен адамға немесе қызметтік лауазымы жоғары тұрған адамдарға әдеп ережесіне сәйкес назар аударып барып, сәлем беруі тиіс.

Сөйлеу этикасының ерекшелігі — ол қарым-қатынас кезінде ақпараттың деңгейін көрсетеді. Сөйлеу этикеті қарым-қатынас кезінде қалыптасады.

Сөйлеу этикетінің тағы бір ерекшелігі — ол адамдардың қарым-қатынасына жол ашады. Мәселен, қоғамдық көлікте біреуге «Ары тұршы!» десек, ол оны дөрекі әрекет деп қабылдайды да, өтінішіңіз орындалмай қалуы мүмкін. Ал, егер де «өтінем» деген сиқырлы сөзді қоссаңыз, онда оның бұйрық емес, өтініш екені түсінікті болады [2].

Сөздің этикетінің пәрменді күші – оның әлеуметтік және лингвистикалық айрықша құрылысында. Оның біріншісі – қоғамның талабы, этикалық норманы орындаудың міндеттілігі. Екінші белгісі – сөйлеу этикетін сақтап сөйлеудің маңыздылығы. Сондықтан да сөйлеу мәдениетін сақтау керек. Үшінші белгісі – сөйлеу этикеті адамның дұрыс іс-әрекетіне әсер етеді. Мысалы, рақмет десеңіз, бұл – сіздің бір жақсылық жасағаныңыздың белгісі. Төртіншісі – сөйлеу әдебінің қалыптасқан тілдік құрылымында айтушы тұлға «мен» және «сен» деген адресат стереотип болады, соны сақтап сөйлеген дұрыс.

Сөздің құдіреті шексіз. Ол ауруды емдейді, жаныңа жазылмас жара салады, айбынды жауыңды адал дос та етеді немесе достықты өшпенділікке айналдырады, жақыныңды қас қылады. Кейде тіпті адамдар арасын мәңгілікке ажырататын да сөз екенін есімізде сақтайық. Сондықтан да ерте заманда ойшылдар мұндай қауіпті қаруды абайлап қолдану керегін айтқан.

Іскерлік тілдесім әдебі (этикасы) – ғылым, практика және әлемдік тәжірибемен жинақталған адамгершілік-этикалық талап, қағидат, норма және ереже. Оларды сақтау іскерлік тілдесімдегі субъектінің өзара түсіністігі мен өзара сенімін қамтамасыз етеді, олардың бірлескен іс-әрекетінің түпкі нәтижесі мен байланысының тиімділігін арттырады.

Іскерлік тілдесім негізіне қызметтік маңызды мәселені, адам тағдырына қатысты нақты жауапкершілікті істі, материалдық және қаржылық шығынды шешу, сондай-ақ құқықтық қатынаста жиі болмаса да ыңғайсыздық салдар туғызатын субъектінің тілдесімін де шешу жатады.

Сондықтан тараптардың адамгершілік позициясы, шешімі мен тілдесімнің әлеуметтік нәтижесі маңызды рөл атқарады. Бұдан өзге, мекеме басшысы туралы сөз болған жағдайда, тілдесімнің этикалық мазмұны оның қарамағындағылардың адамгершілік көзқарасына және де олардың қызметтік әрекетінің сапасына тікелей әсер етеді. Сондықтан ішкі істер органы қызметкерлерінің іскерлік тілдесім әдебін білуі және меңгеруі олардың қазіргі талапқа сәйкес дәрежесін танытатын кәсіби мәдениетінің көрсеткіші болып табылады.

Ақпаратпен алмасу субъектімен тілдесімде белгілі бір психологиялық бағытты (қалыпты) қалыптастырады. Тілдесім сипаты бағыттың тәуелділігіне қарай тілдесімнің төрт деңгейінің бірінде өтеді:

1. Байланыс жасаушының (тілдесушінің) позициясы жалған идеяға негізделеді, сондықтан ол жоққа шығарылып және іске алынбауы тиіс.

2. Байланыс жасаушының шартты позициядағы идеясы өз мәнінде рас делік, бірақ қалаулы нәтижеге қол жеткізуге кедергі болатындықтан, оларды жоққа шығарып және терістеу қажет.

3. Байланыс жасаушының негізгі позициядағы идеясы дұрыс болғанымен, аталған сұраққа еш қатысы болмауы мүмкін.

4. Байланыс жасаушының позициясы дұрыс және нәтижелі идеяға негізделген, сондықтан оларды өз идеяңызға сәйкес талдап, сараптау қажет.

Біздің заманымыз — іскер, белсенді, өздігінен жол таба алатын адамдар заманы. Белсенділік, қиыннан жол таба білетін іскерлік адамды көздеген мақсатына жеткізеді. Бұл — адамның ортамен іскерлік қарым-қатынас жасай білуіне, сөйлеу этикасын меңгеруіне байланысты. Ұлы Абайдың: «Сөзіне қарай кісіні ал, кісіге қарап сөз алма», — деп айтқанындай, адам сөзі арқылы танылады.

Іскерлік қарым-қатынастың негізгі түйіні — тілдік ерекшелікті білу, сауаттылық, сөйлеу мәдениетін меңгеру. Іскерлік қарым-қатынас — мекеме, кәсіпорын, өндіріс, өнеркәсіп саласында қызмет істейтін кісілердің қызмет бабында пікірлесуі, келіссөз жүргізуі, келісімшарт жасауы, қажет құжат алмасуы нәтижесінде болатын әрекет.

Іскерлік қарым-қатынас әдебі сөйлеушінің өз-өзіне жауапкершілікпен қарауынан, өзін ұстауынан, мінезінен, батылдығынан, тартымды, жағымды сөйлеуінен көрінеді.

Ортаға, пікірлесетін адамға құрметпен қарау, сәлемдесу, ұлттық дәстүрді сақтау — қалыптасқан норма. Тақырыпқа байланысты тілдік терминді дұрыс, білікті қолдану, тапқырлықпен, нақты, жүйелі сөйлей білу іскерлік әдебін танытады.

Іскерлік қатынаста тіл табысуға зиянын тигізетін нәрсе: тақырыпты жетік меңгермеу, мағынасын түсінбеу, ойды дамытып әкете алмау, көпсөзділік, айтқанынан қайтпау, жігерсіздік, ұялшақтық т.б. болып табылады.

Іскерлік тілдесім белгіленген адамгершілік қағидатқа негізделуі тиіс. Солардың ішінде ең бастысы мыналар:

1. Іскерлік байланыстың негізіне іс (жұмыс) мүддесі жатады, алайда еш уақытта жекелік мүдде және өзіндік амбиция болмауы тиіс. Қарабайырлығына қарамастан, дәл осы ұстаным басқаға қарағанда көбірек бұзылады. Жеке мүддесіне келгенде барлығы бірдей үнемі қабілеттілік таныта алмайды, олар іс мүддесіне келгенде қарама-қайшылық әрекет танытады, әсіресе, істелген қылмысты соттардың бірауыздан келісіп, жазасыз қалдыруы олардың ар-ұятына сын.

2. Тәртіптілік, яғни арсыздық қылық немесе тәртіпке қабілетсіздік мына сияқты қалыптасқан адамгершілік сапаға негізделеді: асқынған ар-ұят — былғанбаған өз арын адалдықпен ізгіліктің ең жоғары дәрежесі ретінде үнемі сақтауға тырысу және өзін-өзі құрметтеу құқығын айналасындағылар мойындайтындай өзіндік қадірін бекіту; оның қызметтік немесе әлеуметтік мәртебесіне қарамастан, өзін кез келген адаммен бірдей ұстай білуі, (Ж.Ж. Руссо: «Адамгершіліктің ең биік дәрежесі — барлық адаммен оның материалдық жағдайына қара-

май, аралас болуы», — деп тұжырымдаған), моральдық тұрақтылығы, яғни адам қандай жағдайда болсын, өз қағидатынан ауытқымай, міндеттілік, дәлдік, жауаптылық, өз сөзіне адалдық танытады.

3. Тілеулестік, яғни адамдарға жақсылық жасауға, көмектесуге, ізгі іс жасауға деген құштарлық (Жақсылық — этиканың ең негізгі категориясы).

4. Құрмет көрсету, яғни байланыс жасаушының тәрбиелік-адамгершілік сапасы арқылы жүзеге асатын қадір-қасиетін құрметтеу. Олар — сыпайылық, ұғынушылық, қамқорлылық.

Әдеп (этикет) — бұл мінездегі тұрақтылық тәртіп, қоғаммен сыпайы қатынастағы ереже жиынтығы. Әдеп ережесі мәдениетті түрде тілдесімдегі тіл тәртібі дегенді аңғартады. Қызметтік этикеттегі ең бастысы — сырт келбеті, тілдесімі, қимыл-қозғалысы, жүріс-тұрысы, денесін тік ұстауы, дауыс тоны, тілдесім кезіндегі әлеуметтік рөліне тән киімінің сипаты маневрына сәйкес келуі болып табылады.

Бұл талаптың маңызы қатаң тәртіпте өтетін салтанатты жиында арта түседі. Осы орайда, лауазымды тұлғалардың ресми киім киюі мен қимыл-қозғалысы қатаң бекітілген шектен шықпауы қажет, білмегендіктен немесе оған немқұрайды қарағандықтан, әдеп талабын орындамау өзінің жеке ар-намысын қорлау (түсіру) ретінде қабылданады. Және сол жиынға қатысып отырғандарға сыйластық көрсетпегендік болып табылады, түсініспеушіліктің тууына себепші болады [3].

Әдеп ережесін қатаң сақтау — жоғары мәдениетті тәртіптің маңызды шарты. Былайша айтқанда, «Киіміңе қарап қарсы алады, ақылыңа қарап шығарып салады». Алайда бұл қағиданы өте жақсы біліп тұрып та, қағида бойынша жүру сіздің барлық адамға жағатыныңызға, барлығына жақсы әсер қалдыратыныңызға кепілдік бермейді. Мұндай қателікті болдырмас үшін өз бойыңызда қарым-қатынас жасайтын адамыңыздың қайғысын бөлісіп, қуанышына ортақтасатын сезімді қалыптастыра білу керек. Тілдесімнің дамыған түйсігі адамға өзіне қажетті шекті білуге, басқа адаммен дұрыс қарым-қатынас жасауға мүмкіндік береді.

Қызметтік тілдесім ережесі

1. Сөйлеу (тіл) мәдениеті полиция қызметкерінің кәсібилігінің маңызды көрсеткіші болып табылады және ол оны сауатты, дұрыс қолданудан, сондай-ақ ойды нақты жеткізуінен көрінеді [3].

2. Сөйлеу (тіл) мәдениеті ішкі істер органы қызметкерлеріне мынадай сөйлеу нормасын ұстануды міндеттейді:

– айқындылық, яғни тілдесімнің қарапайымдылығы мен қол жетімділігін қамтамасыз етуі;

– сауаттылық, яғни қазақ әдеби тілінің жалпылама ережесін қолдануға негізделуі;

– мазмұндылық, яғни мәлімдеменің ойластырылуы, ойдан өткізілуі және ақпараттылығын бейнелеуі;

– логикалылық, яғни ойды мазмұндаудағы жалғастылық, қарама-қайшылық тудырмауы және негіздеделігі;

– дәлелдемелілік, яғни ақпараттың ақиқаттығы және нақтылығы;

– сөйлеу тілінің қысқалығы және анықтығы;

– сөйлеу орындылығы, айтылатын ойдың нақты жағдаятқа қатысты қажеттілігі мен маңызды екенін білдіруі.

3. Қызметкер қазақ тілінің тазалығын сақтауы және тіл шұбарламауы тиіс. Қызметкердің сөйлеу тілінде мынадай қолданысқа жол берілмеуі тиіс: дөрекі қалжың мен кекесін (кек, зұлымдық тудырушы), мысқыл сөздер т. б.

4. Орынсыз сөздер мен сөйлеу оралымы, соның ішінде шет тілінен (орыс тілінен) енген кірме сөздер.

5. Вулгаризм, «паразит», боғауыз сөздер.

6. Белгілі бір әлеуметтік немесе ұлттық топтың атын кемсітетіндей мазмұнды білдіретін (аңғартатын) сөздер мен сөйлемдер.

7. Адамның дене кемістігімен байланысты жеке басын қорлау сипатында жанды жара-лайтын және бейәдеп айтылған сөздер.

ПО қызметкерінің сөйлеу тілінде бейәдеп боқтық сөзді, адамды қаралайтын сөзді, адамға деген жағымсыз, жиіркенішті қарым-қатынасты айрықшалайтын әдепсіз лексика мен көр-генсіз сөздерді қолдануға болмайды.

Оперативтік мақсатта қылмыстық лексиканы үйренген қызметкер жаргон мен қылмы-стық субмәдениеттің басқа да элементін өз әріптестері мен азаматтармен тілдесімінде қол-данбауы тиіс.

Қызметкер түрлі ұлт азаматымен қызметтік тілдесім барысында (жағдайында), негізінен, Қазақстан Республикасының мемлекеттік тілі — қазақ тілін қолдану ұсынылады [4].

Сондай-ақ кәсіби білімдегі қызметтік тілдесім кәсіби дайындық процесінде курсанттар-дың мінез-құлқының, қарым-қатынасының және қызметінің ішкі реттеуін қалыптастыруға да ықпал етеді. Курсанттың білім беру процесінің субъектімен қарым-қатынас және іс-әрекет процесінде туындайтын тілдік қатынас өмірлік және кәсіби бастаманы кеңейтеді, өзін-өзі да-мытуға, әрі танытуға әсер етеді [5, 117].

Қызметкер азаматтармен тілдесімде конституциялық ережені басшылыққа алуы қажет. Әрбір адам жеке өміріне қол сұғылмауы, жеке және отбасылық құпиясын, ар-намысын, қадір-қасиетін, өзінің абзал есімін қорғауға құқы бар.

Қызметкер қызметтік тілдесімді сәлемдесуден бастау (қызметтік формадағы киімде бол-са, бас киіміне қолын көтеріп сәлемдесу), қол алысып сәлемдесуден қашқақтау, атын-жөнін, арнаулы атағын, өз қызметін атап таныстыру, сөйлесімнің мәлімдесудің мақсаты мен себебін қысқаша хабарлауы, азаматтардың өтініші бойынша қызметтік куәлігін көрсетуі тиіс.

Өзінің талабы мен ескертуін орынды және сенімді түрде баяндап жеткізуі, егер қажет болса, айтылған ойды жай ғана сабырмен ашуына тимей түсіндіруі және қайталауы керек.

Азаматтардың сұрақтары немесе түсініктемесін зейін қоя тыңдап, сөйлеушінің сөзін бөлмей, әңгімелесушіге тілектестігін және құрметін көрсетуі тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Головин Б.Н. Основы культуры речи: учебное пособие. — М.: Высшая школа, 1991. — 320 с.
2. Колтунова М.В. Язык и деловое общение. Нормы, риторика, этикет. — М.: Экономика, 2000. — 270 с.
3. Қаппасова Б.Қ. Тіл мәдениеті: Шешендік өнер: Оқулық. — Алматы, 2014 — 224 б.
4. Тамаева Б. Сөйлеу әдебінің қарым-қатынастағы прагматикалық көрсеткіші // Ұлағат, № 6, 2010.
5. Аbugалиев Қ.Н. Курсанттардың адамгершілік ұстанымын қалыптастыруда кәсіби білімнің маңыздылығы // Қазақстан Республикасы ПМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының «Ха-баршы — Вестник» журналы. — 2021. — № 4 (74). — 117-б.

Калиев Б.А.,
ассоциированный профессор кафедры казахского языкознания,
кандидат филологических наук
(e-mail: Kaliev-69@mail.ru);
Рамазанова Ж.С.,
ассоциированный профессор кафедры журналистики,
кандидат филологических наук
(Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова,
e-mail: zhanara_sembek@mail.ru)

О речевой этике сотрудников органов внутренних дел

Аннотация. В статье рассматриваются роль и специфика речевой этики, используемой в повседневном профессиональном общении сотрудников органов внутренних дел. Этика делового общения сотрудников органов внутренних дел — это нравственно-этические требования, принципы, нормы и правила, выработанные наукой, практикой и мировым опытом, соблюдение которых обеспечит взаимопонимание и доверие субъектов делового общения, повысит конечный результат их совместной деятельности и эффективность связи. Авторы статьи также обращают внимание на понятие правил служебного общения сотрудников органов внутренних дел, подчеркивая, что строгое соблюдение правил этики каждым должностным лицом является важным условием высокой профессиональной культуры.

Ключевые слова: этика (этикет), речевая этика, специфика речевой этики, этика делового общения сотрудников органов внутренних дел, грамотность, владение культурой речи, нравственный принцип, правила служебного общения, государственный язык, конституционное положение, уголовная лексика, жаргон, вульгаризм.

B.A. Kaliev,
Associate Professor of the Department of Kazakh Linguistics,
Candidate of Philological Sciences
(e-mail: Kaliev-69@mail.ru);
Zh.S. Ramazanova,
Associate Professor of the Department of Journalism,
Candidate of Philological Sciences
(Karaganda University named after Academician E.A. Buketov,
e-mail: zhanara_sembek@mail.ru)

On the speech ethics of employees of internal affairs bodies

Annotation. The article examines the role, specificity, and the main features of speech ethics characteristic of it, used in everyday professional communication of employees of internal affairs bodies. Ethics of business communication of employees of internal affairs bodies—moral and ethical requirements, principles, norms and rules developed by science, practice and world experience, compliance with which will ensure mutual understanding and trust of subjects of business communication, will increase the final result of their joint activities and the effectiveness of communication. The authors of the article also pay attention to the concept of the rules of official communication of employees of internal affairs bodies, emphasizing that strict compliance with the rules of ethics by any public official is an important condition for high cultural discipline.

Keywords: ethics (etiquette), speech ethics, specifics of speech ethics, ethics of business communication of employees of internal affairs bodies, literacy, possession of speech culture, moral principle, rules of official communication, state language, constitutional provision, criminal vocabulary, jargon, vulgarity.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ ЖӘНЕ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕ МЕЖДУНАРОДНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО И ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ INTERNATIONAL COOPERATION AND FOREIGN EXPERIENCE

ӘОЖ 341.231.14

Балтабаев С.А.,

*заң ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, ХАА академигі,
Қазақстан Республикасының заңгер одағының мүшесі
(Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы, e-mail: baltabaev.sabyrgali@mail.ru);*

Жалмаханов Ж. Ш.,

*Жоғарғы оқу орнынан кейінгі білім беру факультетінің докторанты,
заң ғылымдарының магистрі, полиция капитаны
(Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы,
Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., e-mail: zh.zhalmakhanov@kra.gov.kz)*

Әлеуметтік сипаттағы төтенше жағдайлар: мәні мен мазмұны (Қазақстан Республикасы мен Ресей Федерациясының заңдарын салыстыру негізінде)

Аннотация. Ғылыми мақаланың тақырыбына сай Қазақстан Республикасы мен Ресей Федерациясының заңнамасының құрылымдық және мазмұндық салыстыру жасалған. Әлеуметтік сипаттағы төтенше жағдай енгізілген кезде қолданылатын негізгі шаралар мен уақытша шектеулерге, төтенше жағдайдың мерзімі, жауапты мемлекеттік органдар туралы мәліметтер талданып көрсетілген. Әлеуметтік сипаттағы төтенше жағдай кезіндегі шетел азаматтары мен азаматтығы жоқ азаматтардың қоғамға және мемлекет біртұтастығына әкеп соқтыратын зардаптары, айырмашылығы айтылып кеткен. Мақала қорытындысында ұсыныс ретінде берілген шетел азаматтары мен азаматтығы жоқ институты алдын-алу шарасы және Қазақстан Республикасының әлемдік аренадағы ерекшеліктеріне салыстыра келе ұсынылған.

Негізгі сөздер: төтенше жағдай, әлеуметтік сипаттағы төтенше жағдайлар, алдын алу, заңнама салыстыру, терроризм, негізгі шаралар, уақытша шектеулер.

Екі елдің заңнамалық жүйесінің жалпы қағидалары ортақ болғанмен, қоғамдық-саяси, әлеуметтік-экономикалық және т.б. ішкі, сыртқы факторларға байланысты өзіндік ерекшеліктерінің болуы да заңды құбылыс [6]. Бұл екі мемлекеттің заңдарындағы ортақ ұқсастықтар мен өзіндік ерекшеліктерді нақты заң негізінде дәйектеу керек болады. Салыстыру нысаны ретінде Қазақстан Республикасы мен Ресей Федерациясының «Төтенше жағдай туралы» заңдарын алып, әлеуметтік сипаттағы төтенше жағдайға қатысты ережелерін нақтылап салыстыру арқылы ұқсастықтары мен ерекшеліктерінің, заңдардың баптары, тармақтары және тармақшаларының мазмұнынан теориялық, әдістемелік және тәжірибелік пікір, пайымдау, түйін жасап, біздің заңымызға ұтымды тұстарынан ұсыныстар жасауға талпынамыз.

Әлеуметтік сипаттағы төтенше жағдайға тоқталмай тұрып, төтенше жағдай түсінігіне анықтама бере кеткен жөн. Төтенше жағдай дегеніміз — белгілі территорияда апаттың, стихиялы жағдайдың немесе катастрофаның салдарынан туындаған, адамдардың өліміне алып келуі мүмкін, адам денсаулығына зиян келтіретін, қоршаған ортаға және шаруашылық объектілеріне зиян келтіретін, халықтың тіршілік қауіпсіздігі жағдайларын бұзатын және көптеген материалдық шығын келтіретін жағдай [1]. Аталған анықтамадан төтенше жағдайларды пайда болу себептеріне қарай табиғи сипаттағы, техногендік сипаттағы және әлеуметтік сипаттағы төтенше жағдайларға жіктеуге болады.

Ал әлеуметтік сипаттағы төтенше жағдай дегеніміз — адам шығындарына, денсаулыққа зиян келтіруге, елеулі мүліктік шығындарға немесе тұрғындардың тіршілік әрекеті жағдайы-

ның бұзылуына әкеп соғуы мүмкін немесе әкеп соққан әлеуметтік қатынастар саласындағы белгілі бір аумақта қайшылықтар мен жанжалдардың туындауымен байланысты төтенше жағдайлар. Әлеуметтік сипаттағы төтенше жағдайлар белгілі бір ерекшеліктеріне қарай жіктеледі, мысалы, пайда болу себебіне қарай абайсыздан, туындаған кездейсоқ жағдайлар, нақты адамдарға немесе қоғамдық күштерге байланысты емес іс-әрекеттер (көбінесе табиғи апаттар, эпидемия және т. б.), әдейі немесе адамдар не қоғамдық топтар арандатқан оқиғалар (ұлтаралық және саяси қақтығыстар, соғыс және т. б.) болып бөлінеді. Уақыт ұзақтығына қарай қысқа уақытты (террористік акт, қастандық, бандиттік шабуыл, соғыс және т. б.) және ұзақ уақытты (инфляция, жұмыссыздық, этносаралық жанжалдар, соғыс және т. б.) болады.

Қазақстан Республикасының «Төтенше жағдай туралы» заңы 2003 жылғы 8 ақпанда қабылданды, 2015 жылы 10 қаңтар айында өзгерістер мен толықтырулар енгізілді. Заң 6 тарау, 25 баптан тұрады, I-тарау «Жалпы ережелер» 3 баптан; 1.1-тарау «Әлеуметтік сипаттағы төтенше жағдайдың құқықтық режимі» 4 баптан; II-тарау «Төтенше жағдайды енгізу мен оның күшін жоюдың шарттары, негіздері, тәртібі» 6 баптан; III-тарау «Төтенше жағдай кезеңіне енгізілетін мемлекеттік басқарудың арнайы органдары. Төтенше жағдай режимін қамтамасыз ету» 6 баптан; IV-тарау «Төтенше жағдай кезінде қолданылатын шаралар мен уақытша шектеулер» 2 баптан; V-тарау «Төтенше жағдай кезіндегі жеке және заңды тұлғалар, сондай-ақ лауазымды адамдар құқықтарының кепілдігі және олардың жауапкершілігі» 7 баптан; VI-тарау «Қорытынды ережелер» 2 баптан тұрады.

Ресей Федерациясының «Төтенше жағдай туралы» заңы 2001 жылғы 30 мамырда қабылданды, 2016 жылы 3 шілдеде өзгерістер енгізілді. Заң 6 тарау, 24 баптан тұрады. I-тарау «Жалпы ережелер» 2-баптан; II-тарау «Төтенше жағдайды енгізу тәртібі мен мән-жайлары» 8 баптан; III-тарау «Төтенше жағдай кезінде қолданылатын шаралар мен уақытша шектеулер» 5 баптан; IV-тарау «Төтенше жағдайды қамтамасыз ететін күштері мен құралдары» 6 баптан; V-тарау «Төтенше жағдай енгізілген территориядағы ерекше басқару» 6 баптан; VI-тарау «Төтенше жағдай кезіндегі азаматтар мен лауазымды тұлғалардың құқықтық кепілдіктері мен жауапкершілігі» 9 баптан; VII-тарау «Қорытынды ережелер» 7 баптан тұрады [2].

Екі мемлекеттің «Төтенше жағдай туралы» заңдарын құрылымдық және мазмұндық салыстыру негізінде олардың ұқсастықтары мен ерекшеліктерін айқындап көрейік.

Мазмұндық салыстыру кезінде, төтенше жағдайды енгізудің мән-жайлары, негіздері, мемлекет президенттерінің төтенше жағдайға ену жарлығының мазмұны, төтенше жағдайдың енгізілу мерзімі, төтенше жағдай енгізілген территория бойынша коменданттың болуы, төтенше жағдай енгізілген кезде қолданылатын негізгі шаралар мен уақытша шектеулер бойынша ерекше көңіл бөлініп, салыстыруға алынды. Қазақстан Республикасының мемлекеттік құрылымына қарай республика, ал Ресей Федерациясы федеративтік мемлекет болғандықтан, мемлекеттік органдар, кеңес немесе төтенше жағдайға жауапты органдар бір-бірінен ерекшеленеді. Сондықтан, мемлекеттің құрылымына қатысты салыстырулар мен ұсыныстар бойынша сауал қозғалған жоқ.

Республикамыздың заңнамасында әлеуметтік сипаттағы төтенше жағдайдағы құқықтық режимге жеке 1-1 тарауы арналған. Бұл тарау, әлеуметтік сипаттағы төтенше жағдайдағы құқықтық режимі; мемлекеттік органдардың әлеуметтік сипаттағы төтенше жағдайлардың алдын алу және оларды жою жөніндегі құзыреті; жедел штабтары; әлеуметтік сипаттағы төтенше жағдайларды жою жөніндегі бірінші кезектегі іс-қимылдары деген 4 баптан тұрады.

Келесі ерекшелігі 4-баптың 2-тармағының, 1-тармақшасында төтенше жағдайды енгізудің шарттары мен негіздері болып шектес мемлекеттер аумақтарынан Қазақстан Республикасының Мемлекеттік шекарасы арқылы жаппай өтуден; Қазақстан Республикасының конституциялық құрылысын күштеп өзгертуге әрекеттенуі; және жекелеген жергілікті жерлерді, аса маңызды және стратегиялық объектілерді қоршап алудан немесе басып алудан; заңсыз қарулы құралымдарды дайындаудан және олардың әрекетінен; қарулы бүліктен; ди-

версиядан; қарулы қақтығысты күштеп таңу мақсатында басқа мемлекеттер тарапынан жасалатын арандатушылық іс-әрекеттерден туындаған әлеуметтік сипаттағы төтенше жағдайлар Оамтылады. Сонымен қатар, табиғи сипаттағы төтенше жағдайға қосымша шарттар мен негіздерімен мазмұндық ерешеленеді. Оған ауыл шаруашылығы өсімдіктері мен ормандардың аурулармен және зиянкестермен зақымдалуы, өнеркәсіптік, көліктік және басқа авариялар, өрттер (жарылыстар), күшті әсер ететін улы, радиоактивті және биологиялық қауіпті заттар ауаға жайылатын (жайылу қаупі бар) авариялар, үйлер мен ғимараттардың кенеттен құлауы, су бөгеттерінің бұзылуы, тыныс-тіршілікті қамтамасыз ететін электрэнергетикалық және коммуникациялық жүйелердегі, тазарту құрылғыларындағы авариялар себеп болған және жағдайды дереу тұрақтандыруды, құқық тәртібін қамтамасыз етуді, қажетті құтқару және авариялық-қалпына келтіру жұмыстарын жүргізу үшін жағдай жасауды талап ететін табиғи және техногендік сипаттағы төтенше жағдайлар жатады. Сонымен қатар дүлей зілзала-ның немесе кең көлемді аварияның (апаттың) нақты қаупі де азаматтық қорғаныс сала-сындағы уәкілетті органның ұсынуы негізінде төтенше жағдай енгізуге негіз болуы мүмкін.

Мазмұндық ерекшелікке төтенше жағдай енгізілген кезде қолданылатын негізгі шаралар мен уақытша шектеулері заңнаманың 15-бабында көрсетілген. Олар:

15-баптың 2-тармағы «төтенше жағдай енгізілген жерде жүріп-тұру еркіндігін, оның ішінде көлік құралдары қозғалысының еркіндігін шектеу»;

3-тармағы «жеке тұлғалардың жеке басын куәландыратын құжаттарды тексеру, оларды жеке тексеру, олардың жанындағы заттарын, көлік құралдарын тексеру»;

5-тармағына «...ойын-сауық, спорттық және басқа да бұқаралық іс-шараларды, сондай-ақ туумен, үйлену тойымен, қайтыс болумен байланысты отбасылық салт-жораларды өткізуге тыйым салу немесе шек қою» секілді қосымша шектеулер енгізілген;

10-тармағы «үкіметтік байланысты қоспағанда, байланыс желілері мен құралдарының қызметін тоқтата тұру көзделеді».

Ресей Федерациясының Конституциялық заңының «Төтенше жағдайды енгізу мән-жайлары» деген 3-бабының «б» тармақшасында «...повлекшие (могущие повлечь) человеческие жертвы, нанесение ущерба здоровью людей...нарушение условий жизнедеятельности населения и требующие проведения масштабных аварийно-спасательных и других неотложных работ» төтенше жағдайды енгізу адам шығындары, адам денсаулығына залал келуі, өмір сүрудің жағдайының нашарлауы және т. б. жағдайлар қосымша негіздері болып көрсетіледі.

Келесі мазмұндық ерекшелігі Президент жарлығының мазмұнында. Ресей Федерациясының Конституциясының 61 бабына сәйкес Ресей азаматтары шетел азаматтығын (қос азаматтық) ала алады. Мемлекеттік құрылымына қарай көп ұлттық және қос азаматтық болғандықтан, 5-баптың «д» тармақшасында «...исчерпывающий перечень временных ограничений прав и свобод граждан Российской Федерации, иностранных граждан и лиц без гражданства» көрсетілген. Демек РФ төтенше жағдай болған жағдайда, шетел азаматтары мен азаматтығы жоқ азаматтарына уақытша құқықтық шектеу арқылы, төтенше жағдай болған жерде қауіпсіздік әрекеттерін арттырады. Сонымен қоса РФ 11-бабы «б» тармақшасында шетел азаматтары мен азаматтығы жоқ азаматтардың төтенше жағдай енгізілген территорияға кіруінің шектелуі негізгі шаралар мен уақытша шектеулер болады.

РФ ТЖ заңының 3-бабы «а» тармағындағы төтенше жағдайды енгізу мән-жайлары кезінде қосымша қолданылатын шаралар мен уақытша шектеулер 12-баптың «ж» тармақшасында былай көрсетілген : «продление срока содержания под стражей лиц, задержанных в соответствии с уголовно-процессуальным законодательством Российской Федерации по подозрению в совершении актов терроризма и других особо тяжких преступлений, на весь период действия чрезвычайного положения, но не более чем на три месяца». Яғни аса ауыр немесе терроризм актісі қатысы бар деген қамаудағы адамдар 3 айға дейін РФ ҚІЖ заңнама-сына сай қамауда ұстау туралы шаралар мен уақытша шектеулер қолданылады.

Қазақстан Республикасының «Төтенше жағдай туралы» заңының 2-тарау 6-бабының 5-тармақшасына «осы Заңға сәйкес енгізілетін шаралардың және жеке тұлғалардың құқықтары мен бостандықтарын, заңды тұлғалар, шетел азаматтары мен азаматтығы жоқ азаматтарының құқықтарын уақытша шектеулердің, сондай-ақ оларға қосымша жүктелетін міндеттердің тізбесі;» және 4-тарау 15-бап 2-тармақшасына «төтенше жағдай енгізілген жерде жүріп-тұру еркіндігін, оның ішінде көлік құралдары қозғалысының, шетел азаматтары мен азаматтығы жоқ азаматтарының кіру еркіндігін шектеу;» шетел азаматтары және азаматтығы жоқ азаматтар институтын енгізуді ұсынамыз. Басты негіз — Қазақстан Республикасының азаматы емес адамның елімізде тұрақтауының мақсат-мүддесін анықтау.

Әрекеттегі редакция	Ұсынылатын редакция
<p>6-бап. Қазақстан Республикасы Президентінің төтенше жағдайды енгізу туралы жарлығының мазмұны</p> <p>5) осы Заңға сәйкес енгізілетін шаралардың және жеке тұлғалардың құқықтары мен бостандықтарын, заңды тұлғалардың құқықтарын уақытша шектеулердің, сондай-ақ оларға қосымша жүктелетін міндеттердің тізбесі;</p>	<p>6-бап. Қазақстан Республикасы Президентінің төтенше жағдайды енгізу туралы жарлығының мазмұны</p> <p>5) осы Заңға сәйкес енгізілетін шаралардың және жеке тұлғалардың құқықтары мен бостандықтарын, заңды тұлғалар, шетел азаматтары мен азаматтығы жоқ азаматтарының құқықтарын уақытша шектеулердің, сондай-ақ оларға қосымша жүктелетін міндеттердің тізбесі;</p>
<p>15-бап. Төтенше жағдай енгізілген кезде қолданылатын негізгі шаралар мен уақытша шектеулер</p> <p>2) төтенше жағдай енгізілген жерде жүріп-тұру еркіндігін, оның ішінде көлік құралдары қозғалысының еркіндігін шектеу;</p>	<p>15-бап. Төтенше жағдай енгізілген кезде қолданылатын негізгі шаралар мен уақытша шектеулер</p> <p>2) төтенше жағдай енгізілген жерде жүріп-тұру еркіндігін, оның ішінде көлік құралдары қозғалысының, шетел азаматтары мен азаматтығы жоқ азаматтарының кіру еркіндігін шектеу;</p>

Біріншіден, туризмнің дамуы. Туризм индустриясының комитетінің баспасөз қызметінің мәлімдеуінше 2011–2013 жылдар аралығында Қазақстан Республикасында болған шетел азаматтарының саны 18,6 млн адамға жетті. 2011 жылы – 5,6 млн адам, 2010 жылға қарағанда 39 % артқан (2010 жылы – 4 млн адам); 2012 жылы – 6,1 млн адам, 2011 жылға қарағанда 8,4% көп; 2013 жылы – 6,8 адам, 2012 жылдан 11 % артқан [3]. Комитет берген статистикасына сүйене отырып елімізге шетел азаматтарының келу қарқыны артып келе жатқанын байқаймыз.

Келесі көңіл бөлетін жайттар ол Қазақстан Республикасының шетел компанияларының болуы, оның ішінде негізгі бағыттаушы (өндіріс бастығы, маман т. б.) және басқарушы лауазымдарда жұмыс істеуі, ТМД және Азия мемлекеттерінен оқу мақсатында келген оқушылар (алмасу бағдарламасымен) мен студенттер. Оған дүниежүзілік саммиттер, спорт жарыстары және маңызды кездесулерді атауға болады. Мысалы үшін 2010 жылы 1-2 желтоқсан айында Астана қаласында өткен ЕҚЫҰ (ОБСЕ) саммиті; 2011 жылы қаңтар-ақпан айларында қысқы Азияда ойындары (Азияда – 2011); 2014 жылы 27 наурыз айында УЕФА Конгрессі; 2015 жылы 20 мамыр айында Дүниежүзілік жастар экономикалық форумы; 2015 жылы 10-11 маусым айында Астана қаласында Әлемдік және дәстүрлі діндер көшбасшыларының съезі болып өтті [4].

Үшіншіден, 2015 жыл Еуропаның оңтүстік және оңтүстік-шығыс шекарасында миграциялық кризистің қайталанбас оқиға ретінде тарихқа кірді. 2015 жылдың қыркүйек

айының жағдайына қарайтын болсақ, Жерорта теңізі арқылы 350 мың адам Еуропаға жетті. Бұл 2014 жылдың қыркүйек айымен салыстырғанда 60 % өскенін көрсетеді [5]. Миграция жағынан Еуропа елдерінің ішінде бірінші орында Германия одан кейін Австрия, Франция, Венгрия, Италия, Еуропа мемлекеттері және т. б. [6]. Сирия елінде болып жатқан азаматтық соғыстың әсерінен көші-қон мәселесі бұл көрсеткішті тоқтатпайды. Миграцияға байланысты айтылып отырған ақпарат, әлеуметтік сипаттағы төтенше жағдайға Еуропа елдерінде болып жатқан террористік актілердің қатысы бар.

2015 жылы 14 шілде күні Франция мемлекеті Ниццы қаласында болған. Жүк көлігін тізгіндеген шабуылдаушы көшеде жүрген адамдарды таптап, қашып құтылғандарын қарумен атқылаған. Терракт салдарынан 84 адам қайтыс болды. Терролық шабуылды «Ирак пен Левант» терролық ланкестік ұйымы өз мойнына алды.

2015 жыл 13 қараша күні Париж қаласында лаңкелтік сериясы болды. Оқ ату мен тұтқынға алу кезінде 140 адам қайтыс болды. Бұл жолы лаңкестік серияны «Ислам мемлекеті» террористік топ өз мойнына алды.

Ұйымдастырушы террористік топ шетел азаматтарынан құрылғаны және басқару ошағы шетелдерде орналасқан ақпарат көздерінен мәлім. Сондықтан айтылып отырған ұсынып, әлеуметтік сипаттағы төтенше жағдай кезінде өзекті деп ойлаймыз. Дегенмен Қазақстан Республикасы территориясында болып жатқан әлеуметтік сипаттағы төтенше жағдайлар, шетел азаматтары немесе азаматтығы жоқ азаматтардан болмаса да, болашақта елімізге келіп жатқан шетел азаматтарының келу қарқыны көбейгендіктен өзекті болып тұр. Сонымен қоса Еуропа және Азия мемлекеттерінің тәжірибесін есепке алып, алдын-алу шарасы ретінде заңнамаға енгізу керек.

Қорыта келгенде, біріншіден, Қазақстан Республикасы мен Ресей Федерациясының «Төтенше жағдай туралы» заңдарын салыстыру нәтижесінде олардың құрылымдық және мазмұндық ерекшеліктері бар екендігіне көз жеткіздік, екіншіден, ең бастысы, мазмұндық сипатында Қазақстан Республикасының «Төтенше жағдай туралы» заңының жоғарғы редакциясында қосымша енгізер мазмұндық маңызды баптар бар екендігін ұсыныс ретінде баяндадық.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 8 ақпандағы № 387 «Төтенше жағдай туралы» Заңы // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z030000387_
2. Федеральный Конституционный закон Российской Федерации «О чрезвычайном положении» от 30 мая 2001 г. № 3-ФКЗ // http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_31866/
3. ҚР Президентінің «Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы strategy2050.kz
4. Крупные мероприятия в Казахстане <https://www.caravan.kz/news/samye-krupnomasshtabnye-meropriyatiya-v-kazakhstane-cena-voprosa-363828/>
5. Нурмаганбетов А.А. Проблемы обеспечения личной защиты сотрудников ОВД при массовых беспорядках // «Хабаршы — Вестник» Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова. — 2017. — № 2. — С. 66–69.
6. Миграция и беженцы в Европе: цифры и факты <http://www.swissinfo.ch/rus/>

Балтабаев С.А.,

*кандидат юридических наук, ассоциированный профессор, академик МАИН,
член Союза юристов Республики Казахстан,
(г. Караганда, Республика Казахстан, e-mail: baltabaev.sabyrgali@mail.ru);*

Жалмаханов Ж. Ш.,

*докторант факультета послевузовского образования,
магистр юридических наук, капитан полиции
(Карагандинская академия МВД РК им. Б.Бейсенова, г. Караганда,
Республика Казахстан, e-mail: zh.zhalmakhanov@kpa.gov.kz)*

Чрезвычайные ситуации социального характера: сущность и содержание (на основе сравнения законов Республики Казахстан и Российской Федерации)

Аннотация. Авторами проведено структурное и содержательное сопоставление законодательства Республики Казахстан и Российской Федерации в соответствии с тематикой статьи. Проанализированы основные меры и временные ограничения, применяемые при введении чрезвычайного положения социального характера, сведения о сроках чрезвычайного положения, ответственных государственных органах, последствия чрезвычайных ситуаций социального характера для иностранных граждан и граждан без гражданства, влекущие за собой сплоченность общества и государства. В заключении статьи в качестве рекомендации предложен институт иностранных граждан и лиц без гражданства как мера профилактики и особенности Республики Казахстан на мировой арене.

Ключевые слова: чрезвычайная ситуация, чрезвычайные ситуации социального характера, профилактика, сравнение законодательства, терроризм, основные меры, временные ограничения.

S.A. Baltabayev,

*Candidate of Law, Associate Professor, academician of the IIA,
member of the Union of lawyers of the Republic of Kazakhstan
(Karaganda, Republic of Kazakhstan, e-mail: baltabaev.sabyrgali@mail.ru);*

Zh. Sh. Zhalmakhanov,

*doctoral student of the Faculty of Postgraduate Education,
Master of Law Police Captain
(Karaganda academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan
named after B. Beysenov, e-mail: zh.zhalmakhanov@kpa.gov.kz)*

Social emergencies: the essence and content (based on a comparison of the laws of the Republic of Kazakhstan and the Russian Federation)

Annotation. In accordance with the topic of the scientific article, a structural and substantive comparison of the legislation of the Republic of Kazakhstan and the Russian Federation is made. Information on the main measures and time restrictions applied in the introduction of a social emergency, the duration of the state of emergency, and responsible state bodies are analyzed. The consequences of the state of emergency of a social nature for foreign citizens and stateless citizens, which lead to society and the unity of the state, were noted. In the conclusion of the article, the Institute of foreign citizens and stateless persons is presented as a preventive measure and based on the characteristics of the Republic of Kazakhstan on the world stage.

Keywords: emergency situation, social emergencies, prevention, comparison of legislation, terrorism, basic measures, time restrictions.

УДК 378.147:81'243

Гузикова В.В.,

*доцент кафедры иностранных языков, кандидат филологических наук, доцент
(Уральский юридический институт МВД России, Россия, г. Екатеринбург,
e-mail: guzikovav@ru)*

Создание проблемных ситуаций на практических занятиях в контексте TBL-подхода при обучении иностранному языку в неязыковом вузе

Аннотация. Статья посвящена описанию способов использования проблемных ситуаций в процессе языкового обучения специалистов неязыкового профиля, что содействует не только улучшению качества их языковой подготовки, но и формированию необходимого алгоритма, требуемого для решения аналогичных ситуаций в сфере будущей профессиональной деятельности. Автор акцентирует особое внимание на исследовании процесса решения проблемных ситуаций в профессионально-ориентированном дискурсе, путей и методов их интеграции в учебно-образовательный процесс, а также представляет ряд заданий, которые могут быть рекомендованы для выполнения на соответствующем этапе их решения. Рассматриваемый метод анализа проблемных ситуаций стимулирует развитие у обучающихся критического мышления, гибких навыков оценки информации, умения принимать верные решения в возникающей нестандартной ситуации.

Ключевые слова: технология проблемного обучения, проблемная ситуация, иностранный язык, профессиональные компетенции, профессионально-ориентированный дискурс, коммуникативные навыки, языковая направленность, критическое мышление.

Иностранный язык в XXI веке становится важным инструментом подготовки обучающихся в области профессиональной деятельности и ценным средством получения дополнительных научных материалов и иллюстраций. Заметно изменяется его значимость и статус в контексте дисциплин специального профиля, следовательно, преподаватели должны создавать соответствующие условия обучающимся на практических занятиях, при которых будет возможно использование различных иноязычных средств и образцов речи, способствующих решению целого ряда актуальных проблемных задач и ситуаций. С подобными ситуациями обучающиеся могут столкнуться в будущем при выполнении своих профессиональных обязанностей.

Преподаватели используют многочисленные задания уже сотни лет. Как правило, в прошлом задача заключалась в переводе фрагмента, часто из литературного или общественно-популярного источника. Совсем недавно задания стали включать проекты по созданию плакатов, брошюр, устных презентаций, радиопостановок, видеороликов, веб-сайтов и драматических представлений.

Особенностью всех этих упражнений является то, что вместо того, чтобы концентрироваться на одной конкретной структуре, функции или словарной группе, данные ситуации используют более широкий диапазон языка. Во многих случаях обучающиеся могут также использовать целый ряд различных коммуникативных языковых навыков.

Традиционный способ, которым преподаватели использовали задания, — это продолжение серии занятий, основанных на структуре / функциях или лексике. Задания были «расширенными» мероприятиями в рамках дифференцированного и структурированного курса.

Цель проблемного обучения заключается не только в усвоении результатов научного познания, но и самого процесса, при котором происходит получение данных результатов (овладение способами познания), а также формирование и развитие интеллектуальной, мотивационной, эмоциональной сфер обучающегося, делая акцент на его общем развитии, а не трансляции готовых научных заключений [1, с. 37].

В проведенном исследовании польский учёный-педагог В. Оконь [2] выделяет ряд характерных особенностей данного вида обучения:

1) решение проблем различного характера содействует получению обучающимся неизвестной информации;

2) преодоление возникающих интеллектуальных трудностей у обучаемых при решении конкретной проблемы или задачи вносит существенный вклад в увеличение процесса активности их познания;

3) обучаемые эффективно применяют полученный опыт во вновь возникающих ситуациях, в то же время происходит процесс развития, формирования профессиональных компетенций и креативных способностей, которые помогают обучаемым в автономном режиме выявить и дать точную формулировку той или иной существующей проблемы.

В модели обучения, основой которой выступают задачи, описанные Джейн Уиллис, традиционное занятие — PPP (презентация, практика, постановка) — имеет обратную форму. Началом учебной работы обучающихся является тщательное изучение задания, в заключении которого преподаватель акцентирует внимание на использовании целевого языка, исправляя и корректируя успеваемость обучающихся конкретной группы.

Занятие, запланированное в рамках этой структуры, состоит из трех этапов: предварительное задание, цикл заданий и языковая направленность.

Предварительное задание (Pre-task): на этом этапе преподаватель знакомит группу с темой и заданием, активируя слова и фразы, связанные с тематикой.

Цикл заданий (Task cycle): преподаватель ставит коммуникативную задачу, которую обучающимся предлагается выполнить, используя языковые средства, которые у них уже есть в распоряжении, а затем улучшить этот язык под руководством наставника, планируя свои отчеты о выполнении задания. Обратная связь от преподавателя приходит тогда, когда обучающиеся больше всего нуждаются в ней для выполнения задания.

Языковая направленность (Language focus): на этом этапе обучающиеся более внимательно изучают языковые структуры, которые естественным образом возникают в ходе выполнения заданий. К этому этапу они уже поняли значение нового языка, и им нужно сосредоточиться на форме. Именно на данном этапе выполняются все виды практических занятий, включая различные упражнения.

Проблемное обучение многогранно, но, бесспорно, во главе угла данного вида обучения стоит проблемная ситуация. Ее разрешение способствует активизации познавательного процесса обучения и создает надлежащие условия для усвоения необходимых знаний и навыков при осуществлении соответствующей профессиональной деятельности.

Известный российский психолог А.М. Матюшкин определяет проблемную ситуацию как «характеризующую определенное психическое состояние субъекта, возникающее в процессе выполнения такого задания, которое требует открытия новых знаний о предмете, способах или условиях выполнения задания» [3, с. 32].

В свете коммуникативного подхода к обучению языку модель планирования занятий TBL (Task-based learning — «обучение, основанное на заданиях») является предпочтительной по следующим причинам:

1) занятие становится менее ориентированным на преподавателя. Преподаватель играет роль инструктора, который обеспечивает необходимые условия для обучения, предоставляя доступ к языку и направляя обучающихся использовать правильный язык для выполнения задачи. Именно обучающийся, выполняющий задание, становится центром занятия. Языковые потребности обучающегося для успешного выполнения задания удовлетворяются во время занятия;

2) существует естественная прогрессия от целостного к конкретному. В общем, цикл заданий предлагает обучающимся всесторонний опыт использования языка. Язык постепенно формируется на этапах первоначального составления, отработки, отчета и заключительной практики;

3) вместо того, чтобы сосредотачиваться на правильном создании одной единственной формы, обучающемуся рекомендуется учитывать уместность и точность языковой формы в целом;

4) поскольку обучающиеся используют язык с целью общения и обмена своими идеями, они лично участвуют в ходе проведения занятия и используют язык ради выражения смысла. Этот фактор чрезвычайно важен для закрепления и сохранения языкового материала.

Исследователь Л.Б. Нильсон [4, с. 190] перечисляет результаты обучения, связанные с PBL (Problem-based learning — «проблемно-ориентированное обучение»). Хорошо продуманный проект PBL предоставляет студентам возможность развивать навыки, связанные со следующими моментами:

- работа в команде;
- управление проектами и выполнение руководящих функций;
- устное и письменное общение;
- самосознание и оценка групповых процессов;
- критическое мышление и анализ;
- объяснение понятий;
- самостоятельное обучение;
- применение содержания курса к примерам из реального мира;
- исследовательская и информационная грамотность;
- создание хорошего проблемного сценария.

Хорошие проблемные сценарии являются аутентичными и плохо структурированными и требуют, чтобы обучающиеся выходили за рамки своих учебников, чтобы получить глубокие знания. Хорошо сформированные сценарии кажутся реальными, содержат реалистичные ситуации и настройки, ключевых игроков, последствия и формулировки проблем, которые требуют анализа обучающимися и дальнейших исследований.

Важно разработать хорошие проблемы для работы с обучающимися: сделать их реальными, реализуемыми, открытыми, требующими обсуждения и стратегий решения проблем. Следует дать понять, что «проблемы» и обсуждения в реальном мире имеют множество возможных «правильных» ответов и что обучающимся необходимо творчески работать вместе. Обучение происходит путем выработки решений, а не путем нахождения правильного решения.

«PBL — это ориентированная на обучающихся, основанная на запросах модель обучения, в которой обучающиеся сталкиваются с аутентичной, плохо структурированной проблемой, требующей дальнейшего исследования [5]. Обучающиеся выявляют пробелы в своих знаниях, проводят исследования и применяют полученные знания для разработки решений и представления своих результатов [6]. Благодаря сотрудничеству и исследованию обучающиеся могут развивать умение решать проблемы [7], метакогнитивные навыки [8], вовлеченность в обучение [9] и внутреннюю мотивацию».

В целом, если мы сравним PPP и TBL, мы можем легко идентифицировать одни и те же этапы:

А) выполнение задания с использованием изучаемого языка, чтобы сосредоточиться на значении;

В) получение необходимой информации о изучаемом языке (либо через преподавателя, либо открыв его для себя), анализируя его значение и форму;

С) знакомство с языком перевода (в образцовом диалоге, в текстах для прослушивания и чтения или с помощью подсказок, предоставленных преподавателем);

Д) выполнение заданий, ориентированных на язык, чтобы сосредоточиться на форме.

В модели занятия PPP (Presentation, Practice, Production) эта последовательность выглядит следующим образом: CBDA. В модели практического занятия TBL эта последовательность называется ACBD.

Реальное преимущество TBL заключается в том, что он отражает процесс овладения естественным языком: сначала вы чувствуете необходимость что-то сказать, затем пытаетесь это сказать, практикуясь и совершенствуя целевой язык. В рамках подхода PPP существует элемент навязывания целевой структуры обучающемуся без какой-либо необходимости. Поэтому обучаемый пассивен, и знания, которые он получает, не сохраняются и не усваиваются.

Другими словами, коммуникативное намерение, функция и понятие (значение) не связаны с его языковым выражением (формой).

В коммуникативном обучении тенденция состоит в том, чтобы каждое действие, будь то языковое или направленное на формирование навыка, строилось вокруг какой-то конкретной задачи. Обоснование этого заключается в том, что, работая с изучаемым языком и выполняя всевозможные мыслительные операции с определенными языковыми образцами, обучающийся сохраняет материал, и обучение действительно происходит. Эти задачи заключаются в следующем:

1) перечисление слов, вещей, людей, мест, действий, вопросов в рамках какой-либо ситуации или темы, например, составление списка особых примет подозреваемого, вопросы для следователя, оперуполномоченного уголовного розыска, судебно-медицинского эксперта и эксперта-криминалиста, проводящих осмотр места преступления и т. д.

2) упорядочивание и сортировка — разработка набора информации или данных, которые были упорядочены и отсортированы в соответствии с заданными критериями:

– упорядочивание беспорядочных абзацев, ранжирование предметов от наименее важных к наиболее важным;

– классификация предметов мебели для размещения в разных комнатах;

– классификация различных типов правонарушений, как тяжких, так и менее серьезных, с точки зрения обучающегося;

3) сравнение — сопоставление невербальных текстов (картинок) и их словесных описаний, поиск сходств или различий между текстами или картинками;

4) решение проблем — решение головоломок, логических задач или решение реальных проблем;

5) обмен личным опытом — повествование, описание, изучение и объяснение взглядов, мнений, реакций.

6) творческие задачи — создание продукта, который может быть оценен более широкой аудиторией.

Итак, эффективная реализация требований, предусмотренных программами по обучению и освоению навыками владения иностранным языком в неязыковой образовательной организации, достижима при условии внедрения технологии проблемного обучения, в частности, метода анализа проблемных ситуаций на занятиях по практике изучаемого иностранного языка. Ряд педагогических технологий, которые основаны на их применении, могут быть успешно интегрированы в курсы учебных дисциплин: «Иностранный язык», а также «Иностранный язык в сфере юриспруденции», предназначенные для обучающихся образовательных организаций системы МВД. Выполнение специально разработанных преподавателем тренировочных заданий стимулирует развитие у обучающихся критического мышления, гибких навыков анализа информации, умения принимать верные решения в возникающей нестандартной ситуации. Вся эта учебная деятельность закладывает фундамент для формирования профессиональных компетенций обучающихся и в итоге ведет к более продуктивному овладению будущими сотрудниками органов внутренних дел иностранным языком.

Список использованной литературы:

1. Кудрявцев В.Т. Проблемное обучение: истоки, сущность, перспективы. — М.: Знание, 1991. — 80 с.
2. Оконь В. Основы проблемного обучения. — М.: Просвещение, 1968. — 208 с.
3. Матюшкин А.М. Проблемные ситуации в мышлении и обучении. — М.: Просвещение, 1972. — 208 с.
4. Nilson L.B. Teaching at its best: A research-based resource for college instructors (2nd ed.). San Francisco, CA: Jossey-Bass, 2010. — 400 p.
5. Jonassen D.H., Hung W. All problems are not equal: Implications for problem-based learning // Interdisciplinary Journal of Problem-Based Learning, 2(2), 4, 2008.

6. Barrows H.S. Problem-based learning in medicine and beyond: A brief overview // L. Wilkerson, W.H. Gijsselaers (Eds.). New directions for teaching and learning No.68, 1996. — San Francisco: Jossey-Bass. — Pp. 3–11.

7. Norman G.R., Schmidt H.G. The psychological basis of problem-based learning: A review of the evidence // Academic Medicine, 67(9). 1992. — 557–565.

8. Gijbels D., Dochy F., Van den Bossche P., Segers M. Effects of problem-based learning: A meta-analysis from the angle of assessment // Review of Educational Research. — 2005. № 75(1). — Pp. 27–61.

9. Dochy F., Segers M., Van den Bossche P., Gijbels D. Effects of problem-based learning: A meta-analysis. Learning and instruction. — 2003. № 13(5). — Pp. 533–568.

Гузикова В.В.,

шетел тілдері кафедрасының доценті,

филология ғылымдарының кандидаты, доцент

(Ресей ИИМ Орал заң институты, Ресей, Екатеринбург қ., e-mail: guzikovav@ru)

Тілдік емес ЖОО-да шет тілін оқыту кезінде TBL тұрғысынан практикалық сабақтарда проблемалық жағдайларды жасау

Аннотация. Мақала тілдік емес бейіндегі мамандарды тілдік оқыту процесінде проблемалық жағдайларды пайдалану тәсілдерін сипаттауға арналған, бұл олардың тілдік дайындығының сапасын жақсартуға ғана емес, сонымен қатар болашақ кәсіби қызмет саласындағы ұқсас жағдайларды шешу үшін қажетті алгоритм қалыптастыруға ықпал етеді. Автор Кәсіби бағытталған дискурстағы проблемалық жағдайларды шешу процесін, оларды оқу процесіне интеграциялау жолдары мен әдістерін зерттеуге ерекше назар аударады, сонымен қатар оларды шешудің тиісті кезеңінде орындау үшін ұсынылуы мүмкін бірқатар тапсырмаларды ұсынады. Проблемалық жағдайларды талдаудың қарастырылған әдісі студенттердің сыни ойлауын, ақпаратты бағалаудың икемді дағдыларын, қалыптасқан стандартты емес жағдайда дұрыс шешім қабылдауға ынталандырады.

Негізгі сөздер: проблемалық оқыту технологиясы, проблемалық жағдай, Шет тілі, Кәсіби құзыреттер, Кәсіби-бағытталған дискурс, коммуникативтік дағдылар, тілдік бағыттылық, сыни ойлау.

V.V. Guzikova,

Associate Professor of the Department of Foreign Languages,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

*(Ural Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Russia, Russia, Yekaterinburg,
e-mail: guzikovav@ru)*

Creating problem-based situations in practical classes in the context of the TBL approach when teaching a foreign language in a non-linguistic higher school

Annotation. The article is dedicated to the description of ways to use problem-based situations in the process of language training of non-linguistic specialists, which contributes not only to improving the quality of their language training, but also to the formation of the necessary algorithm required to solve similar situations in the field of future professional activity. The author focuses on the study of the process of solving problem situations in a professionally-oriented discourse, ways and methods of their integration into the educational process, and also presents a number of tasks that can be recommended for implementation at the appropriate stage of their solution. The regarded method of analyzing problem-based situations stimulates the development of learners' critical thinking, flexible information assessment skills, and the ability to make the right decisions in an emerging non-standard situation.

Keywords: technology of problem-based learning (TBL), problem situation, foreign language, professional competencies, professionally-oriented discourse, communication skills, language focus, critical thinking.

Нестерова В.Е.,
старший преподаватель кафедры иностранных языков
(Уральский юридический институт МВД России, г. Екатеринбург,
e-mail: karaelan@mail.ru)

Ментальная карта как способ реализации технологии проблемного обучения на занятиях по иностранному языку в образовательных организациях высшего образования

Аннотация. В статье рассматривается вопрос о применении ментальной карты в качестве одного из эффективных способов реализации технологии проблемного обучения иностранному языку в высших образовательных учреждениях как на аудиторных занятиях, так и в процессе самоподготовки обучающихся. Ментальная карта представляет собой метод фиксирования и визуализации информации с целью максимально эффективного запоминания, наиболее полного воспроизведения, а также обобщения лексико-грамматического материала, выступающего основой для устного речевого высказывания по изучаемой теме. Применение ментальной карты на практических занятиях по иностранному языку будет способствовать стимулированию познавательного процесса, а проблемные ситуации, решаемые с ее помощью, помогут преодолеть познавательные трудности и развить интеллектуальные и творческие способности обучающихся.

Ключевые слова: ментальная карта, проблемное обучение, проблемная ситуация, принцип проблемности, образовательный процесс, технология, систематизация, оптимизация.

Современная система высшего образования предъявляет все больше требований к подготовке высококвалифицированных и конкурентноспособных кадров, отличающихся не только высоким уровнем профессиональных знаний, умений и навыков по своей специальности, но и обладающих такими характеристиками, как активность, гибкость и критичность мышления, креативность, а также способность подстраиваться под быстро меняющиеся политические, социальные, экономические и культурные условия. В связи с этим перед преподавателями вузов встает задача сформировать целостную, интеллектуально активную личность, способную максимально быстро находить проблему и пути ее решения, адаптировать имеющиеся знания к различным ситуациям и, как следствие, решать профессиональные задачи любой сложности. Подготовка такого специалиста будет способствовать реализованная в ходе образовательного процесса технология проблемного обучения, под которой понимается вид обучения, характеризующийся сочетанием репродуктивной, продуктивной и творческой деятельности обучающихся, в ходе которой они приобретают собственный опыт решения познавательных проблем [1]. В педагогике и психологии под проблемной ситуацией понимается «состояние умственного затруднения, вызванного в определенной учебной ситуации объективной недостаточностью ранее усвоенных учащимися знаний и способов умственной и практической деятельности для решения возникшей познавательной задачи» [2].

В рамках преподавания дисциплины «Иностранный язык» базовыми потребностями обучающихся выступают: 1) познавательно-лингвистические, то есть получение информации исключительно языкового характера с целью решения возникшей проблемной ситуации и накопления новых знаний; 2) познавательно-коммуникативные, под которыми можно рассматривать мотивацию обучающихся к разрешению проблемных ситуаций на родном и иностранном языках; 3) духовно-познавательные, связанные с решением проблем внутреннего мира индивида [3]. Для удовлетворения вышеперечисленных потребностей обучающихся рекомендуется выстраивать образовательный процесс с учетом принципа проблемности, который может реализовываться на всех этапах обучения иностранному языку, а уровень проблемности может варьироваться от возрастных и индивидуальных особенностей обучающихся, а также от их способностей создавать и решать проблемные ситуации [4].

Так, одним из наиболее эффективных и оптимальных способов реализации проблемного обучения на практических занятиях по иностранному языку в вузах, включая образовательные организации системы МВД России, является ментальная / интеллектуальная / ассоциативная карта, под которой понимается метод фиксирования и визуализации информации с

целью максимально эффективного запоминания, наиболее полного воспроизведения, а также обобщения лексико-грамматического материала, выступающего основой для устно-речевого высказывания по изучаемой теме. Неоспоримым преимуществом использования ментальных карт на аудиторных занятиях и в качестве средства для самоподготовки курсантов и слушателей является то, что она может применяться на всех уровнях языка: фонетическом (например, в процессе изучения темы «Вводно-коррективный курс»), лексическом (например, при изучении таких профессионально-ориентированных тем, как «Полиция России», «Международное сотрудничество полицейских организаций», «Преступление и наказание», «Борьба с наркотиками», «Идентификация личности»), грамматическом (например, в ходе изучения пассивного залога (Passive Voice), модальных глаголов (Modal Verbs), объектного падежа (Objective Case), на уровне слова, словосочетания или предложения (например, подбор дефиниций к словам из активного вокабуляра, подбор синонимов/антонимов к заданному слову, составление вопросов, требующих неоднозначного ответа), на текстовом уровне в качестве плана пересказа, аннотирования или реферирования прочитанного текста. Кроме того, ментальная карта является результативным средством для обучения продуктивным видам речевой деятельности, используемым для формирования речевых и письменных навыков, для решения проблемных ситуаций, направленных на развитие критического мышления, для презентации результатов проектной деятельности, а также в процессе организации дискуссий и дебатов [5].

Ментальные карты могут быть разнообразными и варьироваться в зависимости от целей практического занятия. Они могут даваться обучающимся уже в готовом виде и служить опорой для актуализации лексических единиц по теме, составления историй или диалогов по речевым ситуациям, а составление ментальной карты может выступать в качестве задания на самоподготовку для систематизации пройденного на практическом занятии материала, которую будет возможно использовать на последующих занятиях, а также в качестве поощрения в ходе промежуточной аттестации.

Рассмотрим конкретные примеры применения ментальных карт на практических занятиях по дисциплине «Иностранный язык» по специальности 38.05.01 Экономическая безопасность.

1. По теме «История экономических учений» на заключительном занятии можно предложить обучающимся выполнить различные задания с использованием ментальной карты (Рис. 1 [6]), способствующих контролю усвоения теоретических знаний по изученной теме, лексико-грамматических и языковых умений и навыков:

comment the scheme in 3-5 sentences;

enumerate all possible difficulties in economical schools and their ideas;

add the Mind Map with names of scholars belonging to this or that period;

answer the question: What approach in Economics do you support and why?

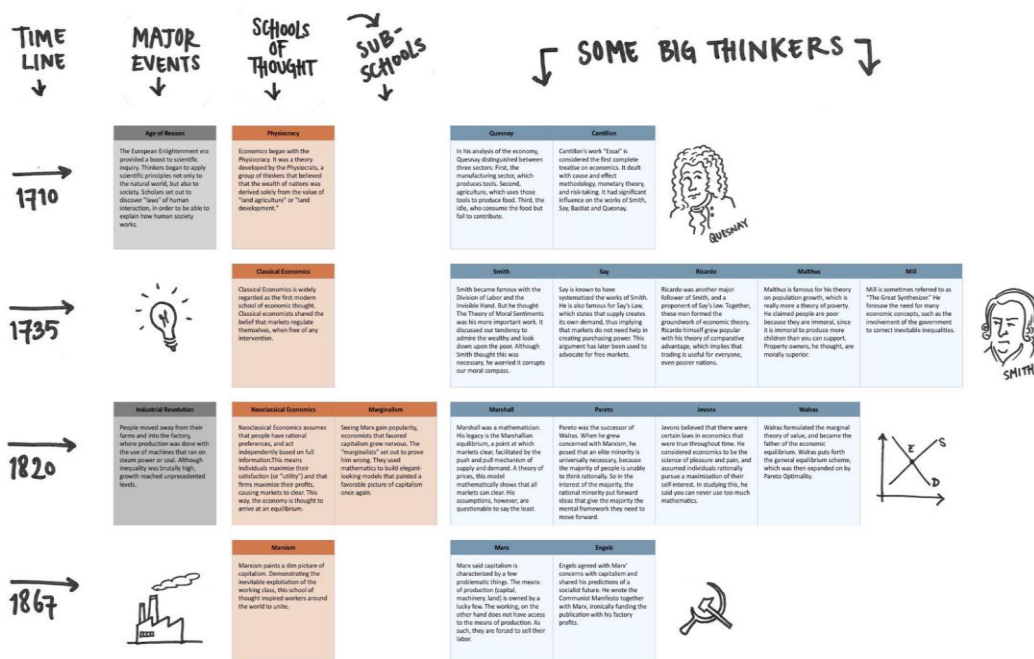

Рисунок 1

2. По теме «Мировая экономика. ВТО» на вводном занятии можно разобрать с курсантами ментальную карту, содержащую основные положения в рамках изучения раздела «Макроэкономика» (Рис. 2 [7]): дать определение макроэкономики, обсудить базовые концепты, составляющие и проблемы макроэкономики, рассмотреть историю возникновения термина и этапы развития макроэкономической мысли. Заданием для самостоятельной подготовки обучающихся может стать составление ментальной карты по образцу, отражающую особенности микроэкономики.

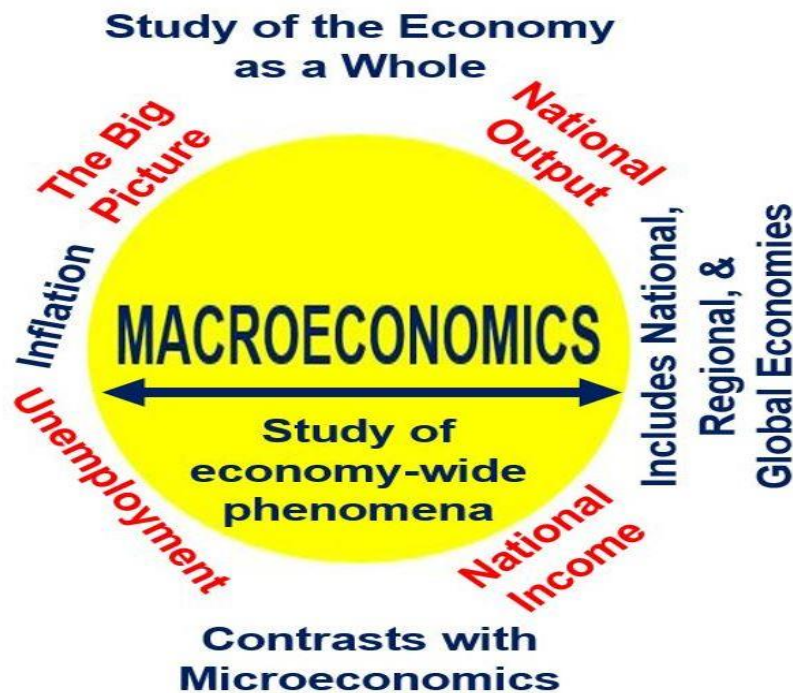

Рисунок 2

3. По теме «Финансы. Налоги как основной доход государства» после изучения активной лексики и базовых понятий обучающимся можно предложить проанализировать график изменения продаж телефонов iPhone (Рис. 3 [8]) с опорой на следующие предложения:

1. In 2012 sales... . 2. In the following year they... . 3. In 2014 there was a ... in sales. 4. In 2015 business improved and there was a 5. And in 2016 sales... . 6. In the eight-year period sales

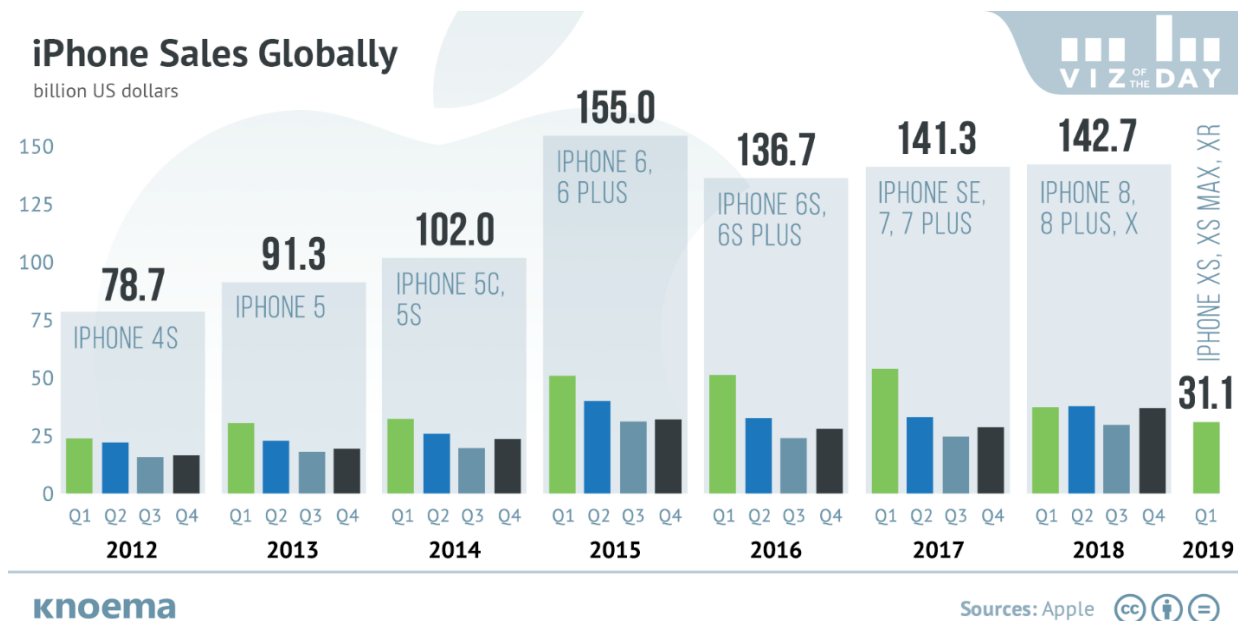

Рисунок 3

На заключительном этапе в качестве контрольного задания на проверку письменных умений и навыков обучающихся можно предложить написать эссе по ментальной карте, содержащей в себе принципы функционирования налога на имущество (Рис. 4 [9]).

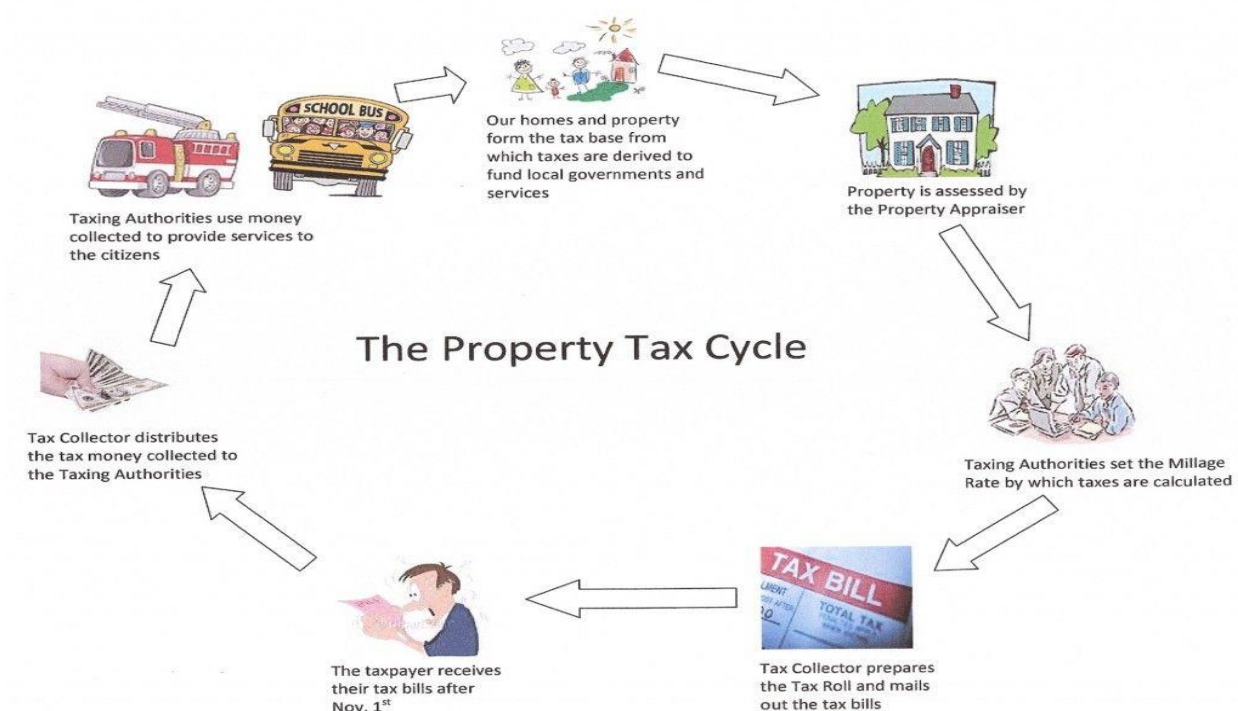

Рисунок 4

Подводя итог всему вышесказанному, можно отметить, что применение на практических занятиях по иностранному языку технологии проблемного обучения, получившей признание среди преподавателей различных областей знания, способствует не только общекультурному,

личностному, творческому и познавательному развитию обучающихся, но также формирует умения и навыки самоорганизации, индивидуальной и групповой работы, выработки психологической установки на преодоление познавательных трудностей, что является универсальным инструментом формирования иноязычной коммуникативной компетенции.

Основной целью применения ментальной карты как средства создания проблемной ситуации на практических занятиях по дисциплине «Иностранный язык» выступает формирование и развитие навыка визуализации, анализа, синтеза и обобщения поступающей информации, эффективной систематизации теоретического и лексико-грамматического материала по темам, а также поиска целесообразных путей решения познавательных и коммуникативных задач как на родном, так и на иностранном языках.

Список использованной литературы:

1. Павлова Л.В., Вторушина Ю.Л., Барышникова Ю.В. Реализация проблемного подхода в обучении иностранным языкам в парадигме новых ФГОС // Современные проблемы науки и образования. — 2018. — № 3 [Электронный ресурс]. — URL: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=27546> (дата обращения: 03.07.2022).
2. Словарь-справочник по возрастной и педагогической психологии / Под ред. М.В. Гамезо. — М.: Пед. об-во России, 2001. — 127 с.
3. Самойлова И.Н. Использование проблемных ситуаций на уроках английского языка // Образовательная социальная сеть nsportal.ru, 2016 [Электронный ресурс]. — URL: <https://nsportal.ru/shkola/inostrannye-yazyki/angliiskiy-yazyk/library/2016/02/23/ispolzovanie-problemnyh-situatsiy-na> (дата обращения: 03.07.2022).
4. Ризаев С.Н. Проблемное обучение на уроках английского языка в начальной школе // Молодой ученый. — 2015. — № 19.1 (99.1). — С. 42–44.
5. Из опыта работы учителя английского языка. Метод интеллект-карт на уроках английского языка [Электронный ресурс]. — URL: <https://ped-kopilka.ru/blogs/blog83675/metod-intelekt-kart-na-urokah-angliiskogo-jazyka.html> (дата обращения: 03.07.2022).
6. Economics: An Illustrated Timeline [Электронный ресурс]. — URL: <https://www.exploring-economics.org/en/discover/economics-illustrated-timeline/> (дата обращения: 04.07.2022).
7. Macroeconomics — definition and meaning [Электронный ресурс]. — URL: <https://marketbusinessnews.com/financial-glossary/macro-economics-definition-meaning/> (дата обращения: 04.07.2022).
8. Apple iPhone Sales Worldwide [Электронный ресурс]. — URL: <https://knoema.com/infographics/doonyab/apple-iphone-sales-worldwide> (дата обращения: 04.07.2022).
9. Cypress, Texas Property Taxes: What you need to know [Электронный ресурс]. — URL: <https://www.pinterest.ru/pin/312859505335881417/> (дата обращения: 04.07.2022).

Нестерова В.Е.,

шетел тілдері кафедрасының аға оқытушысы

(Ресей ИИМ Орал заң институты, Екатеринбург қ., e-mail: karaelan@mail.ru)

Менталдық карта жоғары білім беру ұйымдарында шет тілі сабақтарында проблемалық оқыту технологиясын іске асыру тәсілі ретінде

Аннотация. Мақалада психикалық картаны жоғары оқу орындарында аудиториялық сабақтарда да, студенттердің өзін-өзі даярлау процесінде де шет тілін проблемалық оқыту технологиясын жүзеге асырудың тиімді әдістерінің бірі ретінде қолдану мәселесі қарастырылады. Ақыл-ой картасы-бұл есте сақтау, Толық көбейту, сонымен қатар зерттелетін тақырып бойынша ауызша сөйлеу үшін негіз болатын лексикалық және грамматикалық материалды жалпылау мақсатында ақпаратты жазу және визуализациялау әдісі. Шет тілі бойынша практикалық сабақтарда ақыл-ой картасын қолдану танымдық процесті ынталандыруға ықпал етеді, ал оның көмегімен шешілетін проблемалық жағдайлар танымдық қиындықтарды жеңуге және оқушылардың зияткерлік және шығармашылық қабілеттерін дамытуға көмектеседі.

Негізгі сөздер: психикалық карта, проблемалық оқыту, проблемалық жағдай, проблемалық принцип, оқу процесі, технология, жүйелеу, оңтайландыру.

V.E. Nesterova,

Senior lecturer of the Department of foreign languages

(Ural Law Institute of the Ministry of the Interior of the Russian Federation, Yekaterinburg, e-mail: karaelan@mail.ru)

The Mind Map as a Way to Implement the Problem-Based Training Technology in Foreign Language Classes in Educational Establishments of Higher Education

Annotation. The article highlights the issue of using a mind map as one of the effective ways to implement the technology of problem-based training of a foreign language in educational establishments of higher education both in the classroom and in the process of students' self-training. The mind map is a method of fixing and visualizing information in order to maximize the effective memorization, the most complete reproduction, as well as the generalization of lexical and grammatical material, which is the basis for oral speech on the topic under consideration. The use of a mind map in practical classes in a foreign language will help stimulate the cognitive process and problem situations solved with its help will help overcome cognitive difficulties and develop students' intellectual and creative abilities.

Keywords: mind map, problem training, problem situation, problem principle, educational process, technology, systematization, optimization.

ЖАС ҒАЛЫМДАРДЫҢ ЗЕРТТЕУЛЕРІ
ИССЛЕДОВАНИЯ МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ
RESEARCH OF YOUNG SCIENTISTS

УДК 342

Акимжанов Е.С.,*адъюнкт 3-го факультета подготовки научных и научно-педагогических кадров
(Академия управления МВД России, г. Москва, Российская Федерация,
e-mail: Er.ema@bk.ru)***К проблематике определения факторов, влияющих на уровень распространенности и степень административно-правовой защищенности от домашнего насилия (насилия в семье) (на примере Республики Казахстан и Российской Федерации)**

Аннотация. В статье на примере Республики Казахстан и Российской Федерации обозначается содержание факторов, влияющих на уровень распространенности и степень административно-правовой защищенности от домашнего насилия (насилия в семье). Устанавливается содержание таковых факторов с отнесением к числу наиболее значимых из них распространенности цифровых средств связи, трансформации существующих в обществе норм и ценностей, выработки «нулевой толерантности» к домашнему насилию (насилию в семье). Выявляется прямая корреляция между уровнем распространенности и степенью административно-правовой защищенности от домашнего насилия (насилия в семье) с латентностью правонарушений, связанных с осуществлением насильственных деяний в семейно-бытовых отношениях.

Ключевые слова: домашнее насилие; насилие в семье; латентность насилия; семейно-бытовые отношения; уровень распространенности домашнего насилия (насилия в семье); административно-правовая защищенность от домашнего насилия (насилия в семье); факторы распространенности.

На современном этапе в связи с все большей автономизацией и индивидуализацией сферы частной жизни неоспоримой является значимость осуществления административно-правовой защиты от домашнего насилия (насилия в семье), а также эффективность осуществления деятельности соответствующих органов, функционирующих в сфере профилактики и применении специальных мер к лицам, совершившим, угрожающим совершить или склонным к совершению действий или бездействия деяний физического, сексуального, психологического или экономического насилия в семейно-бытовых отношениях.

Для повышения качества профилактики и применения специальных мер к лицам, совершившим административные правонарушения, посягающие на семейно-бытовые отношения, важным является конкретизация соответствующих факторов, влияющих на уровень распространенности и степень административно-правовой защищенности от домашнего насилия (насилия в семье).

Целью статьи выступает анализ факторов, влияющих на уровень распространенности и степень административно-правовой защищенности от домашнего насилия (насилия в семье). Следует отметить, что таковые проистекают из предусмотренных в рамках национального и международного законодательства мер, направленных на защиту от домашнего насилия, реализуемых в форме противодействия насильственным административным правонарушениям в целом, а также предотвращения, профилактики, предупреждения, пресечения домашнего насилия (насилия в семье) в частности.

С учетом проблематики осуществления административно-правовой защиты от домашнего насилия (насилия в семье), для раскрытия факторов, влияющих на уровень защищенности от названных видов насильственной деятельности, в рамках этой статьи предстоит проанализировать противодействие насильственным административным правонарушениям со смещением фокуса к предотвращению, профилактике, предупреждению,

пресечению совершения насильственных деяний посредством мер административно-правового реагирования.

Важно отметить, что при разработке проблематики административно-правовой защиты от домашнего насилия (насилия в семье) целесообразным является употребление и термина «противодействие», под которым предлагается понимать реализуемые специально уполномоченными субъектами — как государственными, так и негосударственными — меры, направленные на осуществление административно-правовой защиты от указанного вида насилия. Тем самым, противодействие представляется целесообразным рассматривать как форму защиты. Этот вывод проистекает из мнения о том, что правовой защитой участника семейно-бытовых отношений, к которому применяется домашнее насилие (насилие в семье), является универсальное, неразрывное единство правового регулирования и деятельности представителей институционального аппарата, направленных на обеспечение прав, свобод и законных интересов такого субъекта, а также их восстановление в случае нарушения и недопущение таких противоправных действий в будущем.

Исходя из указанного, противодействие домашнему насилию (насилию в семье) как форма правовой защиты участника семейно-бытовых отношений представляет собой совокупность юрисдикционных мер, направленных на осуществление административно-правовой защиты от соответствующего вида насильственных деяний, в целях обеспечения прав, свобод и законных интересов такого субъекта, а также их восстановления в случае нарушения и недопущения таких противоправных действий в будущем [1].

Важно учитывать, что понятие противодействия правонарушениям в целом отсутствует как в казахстанском, так и в российском законодательстве, однако наличествует терминологическая характеристика понятия «профилактика правонарушений». Согласно п. 4 ч. 1 ст. 2 Закона Республики Казахстан от 29 апреля 2010 г. № 271-IV «О профилактике правонарушений» [2] под профилактикой правонарушений понимается комплекс правовых, экономических, социальных и организационных мер, осуществляемых субъектами профилактики правонарушений, направленных на сохранение и укрепление правопорядка путем выявления, изучения, устранения причин и условий, способствующих совершению правонарушений.

В контексте темы данной статьи следует упомянуть и положения Закона Республики Казахстан от 4 декабря 2009 г. № 214-IV «О профилактике бытового насилия» [3], где профилактика бытового насилия рассматривается как комплекс правовых, экономических, социальных и организационных мер, осуществляемых субъектами профилактики бытового насилия, направленных на защиту конституционных прав, свобод и законных интересов человека и гражданина в сфере семейно-бытовых отношений, предупреждение и пресечение бытового насилия, а также на выявление и устранение причин и условий, способствующих их совершению. В свою очередь, термин «противодействие» в указанном законе также не используется.

Сходно с указанным, в п. 2 ч. 1 ст. 2 Федерального закона от 23 июня 2016 года № 182-ФЗ «Об основах системы профилактики правонарушений в Российской Федерации» [4], в России профилактика правонарушений представляет собой совокупность мер социального, правового, организационного, информационного и иного характера, направленных на выявление и устранение причин и условий, способствующих совершению правонарушений, а также на оказание воспитательного воздействия на лиц в целях недопущения совершения правонарушений или антиобщественного поведения.

Текстуальный анализ обоих терминов позволяет определить их смысловую схожесть и акцентуализацию на выявление детерминант совершения правонарушений с целью их устранения для достижения высокого уровня защищенности объектов посягательства.

Возвращаясь к понятию «фактор защищенности», следует отметить, что он корнями уходит в психологическую науку. К примеру, в своем исследовании, посвященном обеспечению информационно-психологической безопасности, В.Д. Анасов отмечал, что в целях

обеспечения психологической безопасности личности важен учет трех ключевых факторов: человеческого фактора, фактора среды и фактора защищенности [5, с. 8]. Ключевыми для психологической безопасности являются два первых фактора. В свою очередь, востребованный юридической наукой фактор защищенности представляет собой совокупность средств, используемых для защиты и противодействия вызывающим тревогу или представляющим опасность ситуациям как физического, так и психологического толка.

Исходя из указанного, следует обозначить, что фактором, влияющим на уровень защищенности от домашнего насилия (насилия в семье) в системе иных административных правонарушений, является эффективная реализация мер профилактики правонарушений, связанных с совершением насильственных действий в семейно-бытовых отношениях, представленная как совокупность правовых, экономических, социальных и организационных мер, осуществляемых субъектами профилактики правонарушений в исследуемой сфере с целью выявления их детерминант, причин и условий совершения, а также их устранения для достижения высокого уровня защищенности объектов посягательства — семейно-бытовых отношений, что способствует сохранению и укреплению семейных ценностей в частности и правопорядка в целом. Это в полной мере коррелирует с потребностью личности быть в безопасности, что, согласно позиции А.Г. Елагина, относится к базовым персонализированным целям жизнедеятельности человека [6, с. 12].

Анализируя факторы, влияющие на уровень распространенности и степень административно-правовой защищенности от домашнего насилия (насилия в семье), следует также обратиться к проблемному аспекту, связанному с высокой латентностью соответствующих правонарушений: этот показатель существенным образом негативно воздействует на фактор защищенности от исследуемого противоправного явления.

Проблема латентности насильственных правонарушений, совершаемых в сфере семейно-бытовых отношений, — одна из самых сложных в ракурсе повышения уровня защищенности от указанного вида противоправного поведения. Общеизвестным является то, что фактическое количество совершенных правонарушений в целом всегда больше зарегистрированного, а для сферы семейно-бытовых отношений этот показатель неизбежно является еще более высоким, поскольку жертвы домашнего насилия (насилия в семье) склонны в силу психологических, эмоциональных и экономических причин сохранять взаимоотношения с обидчиком в надежде на его исправление и/ли на сохранение привычного уровня и качества жизни.

В целом, уровень латентности домашнего насилия (насилия в семье) зависит от многих социально-экономических, организационно-управленческих, психологических факторов:

- характера и распространенности обстоятельств, из-за которых случаи насильственного поведения скрываются;
- состояния правосознания и социальной активности населения, направленной на противодействие таким проявлениям;
- активности правоохранительных органов и критериев оценки их деятельности;
- стабильности законодательства и судебной практики;
- соблюдения режима законности в государственных органах и среди должностных лиц.

Некоторые обстоятельства, напротив, способствуют снижению латентности домашнего насилия (насилия в семье), что, в свою очередь, позитивно влияет на эффективность факторов, влияющих на уровень защищенности от правонарушений исследуемого типа:

- доступность для населения приобретения средств связи и повседневного пользования ими установка веб-камер, средств слежения и т. п., которые облегчают возможность фиксирования случаев домашнего насилия (насилия в семье) и повышают уверенность лиц, сообщающих об этих фактах в правоохранительные органы;

– изменение сложившихся в обществе норм и ценностей, в результате чего формируется «нулевая толерантность» к домашнему насилию (насилию в семье), особенно к его отдельным разновидностям (например, кампания по снижению терпимости относительно насилия к детям и женщинам в семье);

– кампании в СМИ или активность общественности по поводу резонансных событий могут привлечь значительное внимание общественности и способствовать справедливой реакции на содеянное. В качестве примера можно привести историю М. Грачевой, которой муж отрубил руки [7].

Исходя из указанного, автором настоящего исследования предлагается следующий вывод: латентность домашнего насилия (насилия в семье) представляет собой совокупность административных правонарушений с насильственной направленностью, которые фактически имели место, но не были официально зарегистрированы в установленном действующим законодательством порядке; или были зарегистрированы на основании ложной юридической квалификации, вследствие чего в отношении них не были осуществлены должные меры реагирования со стороны уполномоченных на это правоохранительных органов.

Негативно воздействуя на уровень защищенности личности и общества от домашнего насилия (насилия в семье), латентность административных правонарушений указанного типа представлена следующими группами:

I группа — естественная (скрытая) латентность — правонарушения, информация о которых не поступала в правоохранительные органы ни в каком виде, представлена следующими факторами:

- 1) жертва не сообщает о насилии, поскольку стесняется того, что с ней случилось;
- 2) жертва не может сообщить или заявить о совершенных в отношении нее насильственных действиях;
- 3) жертва скрывает факт совершения насилия или скрывает, кто его совершил, вследствие физического или морально-психологического давления;
- 4) жертва не хочет навредить обидчику и надеется, что он исправится и изменит свое поведение;
- 5) жертва, не надеясь на помощь правоохранителей, самостоятельно либо при помощи иных лиц оказывает противодействие субъекту правонарушения.

II группа — искусственная (скрываемая) латентность — образуется случаями насилия в семье, информация о которых поступала в правоохранительные органы, однако она не была должным образом оформлена в результате сознательных неправомерных действий со стороны должностных лиц, и представлена такой совокупностью факторов:

- 1) сотрудники правоохранительных органов необоснованно отказали жертве в принятии заявления о совершении насилия в семье;
- 2) сотрудник органа внутренних дел, осуществляющий проверку обстоятельств, изложенных в заявлении, ошибочно или осознанно пришел к неверному выводу об отсутствии состава правонарушения, связанного с насилием в семейно-бытовых отношениях;
- 3) сотрудник органа внутренних дел не принимает заявление о домашнем насилии (насилии в семье) с целью невключения его в статистические данные;
- 4) сотрудник органа внутренних дел недобросовестно относится к установлению обстоятельств противоправного насильственного поведения и привлечению субъекта правонарушения к административной ответственности.

III группа — смежная (пограничная) латентность – возникает в случае совершения домашнего насилия (насилия в семье), которое может не осознаваться как противоправное в связи с неуверенностью лица (потерпевшего, свидетелей или других лиц, которым известно о совершении правонарушения или преступления, или даже работникам правоохранительных органов, к которым поступила такая информация) в самом факте противоправного посягательства. Эта группа связана с наличием таких факторов:

1) в силу традиционных устоев, низкого уровня правовой грамотности и прочее факты проявления домашнего насилия (насилия в семье) не воспринимаются как противоправные;

2) в силу специфики личного восприятия, в т. ч. в связи с особенностями физического или психического здоровья, жертва домашнего насилия (насилия в семье) может не осознавать, что в отношении нее совершены насильственные действия.

Фактором, влияющим на уровень защищенности от домашнего насилия (насилия в семье) в системе иных административных правонарушений, является эффективная реализация мер профилактики правонарушений, связанных с совершением насильственных действий в семейно-бытовых отношениях, представленная как совокупность правовых, экономических, социальных и организационных мер, осуществляемых субъектами профилактики правонарушений в сфере домашнего насилия (насилия в семье), с целью выявления их детерминант, причин и условий совершения, а также их устранения для достижения высокого уровня защищенности объектов посягательства – семейно-бытовых отношений, что способствует сохранению и укреплению семейных ценностей в частности и правопорядка в целом.

Обоснованным представляется также полученный по результатам исследования вывод о наличии прямой взаимосвязи между факторами, направленными на снижение уровня латентности домашнего насилия (насилия в семье), и факторами, влияющими на уровень защищенности от этих противоправных деяний. К таким факторам предложено относить:

1) распространенность средств связи, веб-камер и иных технических средств, при помощи которых осуществляется фото- и видеофиксация фактов домашнего насилия (насилия в семье), что повышает уверенность жертвы в эффективности обращения с заявлением о допущенных в отношении нее насильственных действиях;

2) изменение сложившихся в обществе норм и ценностей, в результате чего формируется «нулевая толерантность» к домашнему насилию (насилию в семье);

3) активность общественности и СМИ в выработке неприятия домашнего насилия (насилия в семье).

Список использованной литературы:

1. Тузельбаев Е.О., Дустанова Д.М. Организационные основы прокурорского надзора за соблюдением законодательства в сфере деятельности правоохранительных органов по профилактике правонарушений в семейно-бытовых отношениях // «Хабаршы — Вестник» Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова. — 2021. — № 1(71). — С. 71.

2. Закон Республики Казахстан от 29 апреля 2010 г. № 271-IV «О профилактике правонарушений» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 19.12.2020 г.) // Егемен Қазақстан. 2010. 12 мамыр.

3. Закон Республики Казахстан от 4 декабря 2009 г. № 214-IV «О профилактике бытового насилия» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 24.11.2021 г.) // Егемен Қазақстан. 2009. 12 желтоқсан.

4. Федеральный закон от 23.06.2016 г. № 182-ФЗ «Об основах системы профилактики правонарушений в Российской Федерации» [Электронный ресурс]. // Режим доступа: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_199976

5. Анасов В.Д. Исходные посылы проблематики информационно-психологической безопасности / В.Д. Анасов, В.Е. Лепский // Проблемы информационно-психологической безопасности. — М.: Институт психологии РАН, 1996. — С. 7–11.

6. Елагин А.Г. Потребность человека быть в безопасности // Пробелы в российском законодательстве. — 2016. — № 3. — С. 11–13.

7. «Хотел, чтобы я всю жизнь страдала»: как живет маркетолог, которой ревнивый муж отрубил руки. [Электронный ресурс]. // Режим доступа: <https://74.ru/text/world/2021/11/21/70264100/>

Акимжанов Е.С.,

*ғылыми және ғылыми-педагогикалық кадрларды даярлау 3-ші факультетінің адъюнкты
(Ресей ИМ Басқару академиясы, Мәскеу қ., Ресей Федерациясы,
e-mail: Er.ema@bk.ru)*

**Тұрмыстық зорлық-зомбылық факторларын анықтау мәселесі бойынша
(отбасылық зорлық-зомбылықтың) таралу деңгейіне
және әкімшілік-құқықтық тұрғыда қорғану дәрежесіне әсері
(Ресей Федерациясы мен Қазақстан Республикасының мысалында)**

Аннотация: Мақалада Қазақстан Республикасы мен Ресей Федерациясын мысалға ала отырып, тұрмыстық зорлық-зомбылықтың (отбасылық зорлық-зомбылық) таралу деңгейіне және әкімшілік-құқықтық қорғау дәрежесіне әсер ететін факторлардың мазмұны көрсетілген. Аталмыш факторлардың орын алуындағы, ең маңыздысы цифрлық байланыс құралдарының таралуы, қоғамда бар нормалар мен құндылықтардың өзгеруі, тұрмыстық зорлық-зомбылық барысында (отбасылық зорлық-зомбылық) «мүлдем төзбеушілікті» дамытады. Отбасы-тұрмыстық жағдайларында зорлық-зомбылық әрекеттерінің орын алуына байланысты, құқық бұзушылықтардың латенттілігімен тұрмыстық зорлық-зомбылықтан (отбасылық зорлық-зомбылық) әкімшілік-құқықтық тұрғыда қорғанудың таралу деңгейі мен дәрежесі арасындағы тікелей байланыс анықталады.

Негізгі сөздер: тұрмыстық зорлық-зомбылық; отбасындағы зорлық-зомбылық; зорлық-зомбылықтың латенттілігі; отбасы-тұрмыстық қатынастар; тұрмыстық зорлық-зомбылықтың (отбасылық зорлық-зомбылықтың) таралу деңгейі; тұрмыстық зорлық-зомбылықтан (отбасылық зорлық-зомбылықтан) әкімшілік-құқықтық тұрғыда қорғану; таралу факторлары.

E.S. Akimzhanov,

*adjunct of the 3rd faculty training of scientific and scientific-pedagogical Staff
(Management Academy of the Ministry of the Interior of Russia, Moscow,
Russian Federation e-mail: Er.ema@bk.ru)*

**On the problem of determining the factors influencing
the level of prevalence and degree of administrative and legal protection
from domestic violence (domestic violence)
(on the example of the Republic of Kazakhstan and the Russian Federation)**

Annotation. The article uses the example of the Republic of Kazakhstan and the Russian Federation to indicate the content of factors affecting the level of prevalence and degree of administrative and legal protection from domestic violence (domestic violence). The content of such factors is established with the attribution to the most significant of them the prevalence of digital means of communication, the transformation of existing norms and values in society, the development of «zero tolerance» to domestic violence (domestic violence). A direct correlation is revealed between the level of prevalence and the degree of administrative and legal protection from domestic violence (domestic violence) with the latency of offenses related to the implementation of violent acts in family and domestic relations.

Keywords: domestic violence; domestic violence; latency of violence; family and domestic relations; prevalence of domestic violence (domestic violence); administrative and legal protection from domestic violence (domestic violence); prevalence factors.

Жакеев Т.С.,
докторант факультета послевузовского образования,
магистр права
(Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова, г. Караганда,
Республика Казахстан, e-mail: zhakeev.timur@mail.ru)

Организованность как признак хищения металла с промышленных предприятий

Аннотация. Статья посвящена характеристике одного из наиболее латентных преступлений в правоприменительной практике — хищений металла с промышленных предприятий. Автором проведен анализ ряда уголовных дел по хищениям из акционерного общества «Арселор Миттал Темиртау», расположенного в г. Темиртау Карагандинской области. Изучение показало, что расследование данных дел сопровождается многочисленными проблемами. Одной из них является сложность технологических схем производства металлопродукции. Производственный цикл предусматривает определенный процент допускаемых потерь, чем пользуются злоумышленники. Но главной особенностью всех уголовных дел является явно высокая степень организованности таких преступлений. В то же время, этот важнейший признак не нашел отражения в материалах дел. Это говорит о недостаточной работе оперативных работников и следователей по полному установлению всех обстоятельств преступлений. Поэтому целесообразно при анализе таких уголовных дел всегда учитывать признак организованности.

Ключевые слова: хищения металла, организованная преступность, промышленные предприятия.

События последнего времени — трагический январь, специальная военная операции России на Украине и последовавшая за этим масштабная глобальная геополитическая и экономическая трансформация — несколько отвлекли общественное внимание от повседневных проблем правоохранительной деятельности. Между тем, санкционная война ряда западных стран против России непосредственно отражается и на промышленных предприятиях нашей страны, производящих различную металлопродукцию.

Актуальность развития крупных металлургических предприятий, расположенных в Восточно-Казахстанской, Карагандинской и Павлодарской областях, подчеркивал в своем послании Глава государства К. Токаев [1].

Влияние текущих экономических процессов на эту сферу выражается в том, что стоимость продукции этих предприятий постоянно растет, что, в свою очередь, повышает ее привлекательность для криминальных структур.

Между тем, данная проблема с научной стороны изучается весьма слабо и фрагментарно. Так, двадцать лет назад применительно к организованной преступности ею целенаправленно занимался К.С. Лакбаев в рамках своей кандидатской диссертации. Еще тогда им было подмечено, что металлопродукция промышленных предприятий нашей страны представляет повышенный интерес для криминалитета, который разрабатывает и применяет новые ухищрения и способы для совершения ее хищения [2].

При этом, организованная преступность приспособляется к новым социально-экономическим условиям, однако вопросы противодействия ей не находят должного освещения в юридической литературе и требуют дополнительного изучения [3]. Такую тенденцию подтверждают результаты изучения ряда уголовных дел по фактам хищения металлопродукции из АО «Арселор Миттал Темиртау» (АО «АМТ»).

Первой особенностью, выявленной в результате анализа, является явная организованность этих преступлений. При этом, при их расследовании вопрос о подобной их квалификации вообще не рассматривался. Например, по одному из уголовных дел к ответственности были привлечены кладовщица конверторного цеха и водитель АО «АМТ», которые в 2019 г. похитили более 20 тонн проволоки-катанки на сумму 4 057 588 тг. Остальные участники криминальной схемы остались неустановленными как в ходе досудебного расследования, так и в суде [4]. Вместе с тем, очевидно, что характер производственной деятельности данного предприятия не позволяет говорить о возможности совершения подоб-

ных преступлений силами только кладовщицы, водителя и иных работников среднего и низшего технического персонала.

Дело в том, что АО «АМТ» (как и любое градообразующее стратегическое предприятие) представляет собой своеобразный «город в городе» со своим охраняемым периметром и пропускным режимом. Перемещение любых грузов как внутри территории, так и за ее пределы должно согласовываться на нескольких руководящих уровнях. Тем не менее, в рамках уголовного дела вопросы причастности или ответственности таких лиц не рассматривалась. В результате по делу были осуждены лишь кладовщица и водитель, которых приговорили к 3,5 годам ограничения свободы с установлением пробационного контроля. В отношении неустановленных лиц отдельное производство выделено не было.

По другому уголовному делу факт хищения был выявлен при проведении внутренней сверки в 2015 г., когда обнаружилась недостача свыше 337 тонн металлопродукции на сумму 15 114 617 тг. По делу проверялся довольно широкий круг возможно причастных к хищению должностных лиц предприятия, начиная с начальника листопрокатного цеха и заканчивая сортировщиком-сдатчиком [5]. Особенностью данного уголовного дела являлось то, что несмотря на многочисленность фигурантов, в итоге производство по нему было прервано в 2016 г. в связи с неустановлением лица, совершившего уголовное правонарушение.

Анализ материалов дела показывает ряд проблем, из-за которых было принято такое неоднозначное решение. Прежде всего, на наш взгляд, это именно многочисленность проходящих по нему лиц. Разнонаправленность их показаний помешала следствию установить конкретных подозреваемых в совершении хищения.

Второй проблемой является сложность технологии производства металлопродукции, которая допускает определенные потери в процессе ее получения. При отсутствии четкого контроля за этим процессом возникает реальная возможность создавать неучтенные излишки за счет превышения доли таких потерь, что и произошло в данном случае.

Обобщая эти обстоятельства, мы считаем, что объединяющей их особенностью является явная организованность совершения подобных хищений, что и становится основным препятствием для правоохранительной деятельности, которая в настоящее время не готова к противодействию им.

Дополнительную сложность и общественную опасность представляет транснациональный характер преступлений, связанных с металлопродукцией. Международная промышленная интеграция обусловила тесное взаимодействие АО «АМТ» с зарубежными партнерами, прежде всего из Российской Федерации. Соответственно, такое взаимодействие сопровождается и криминальными проявлениями. Так, в 2014 г. на предприятии был запланирован ремонт технологического оборудования, для чего из ОАО «Череповецкий литейно-механический завод» (Россия) были заказаны соответствующие запасные части в количестве 660 единиц на сумму 25 817 507 тг. Суть криминальной схемы заключалась в том, что в реальности их было поставлено вдвое меньше – 330, хотя по документам значилось 660.

Согласно материалам уголовного дела, преступление организовал начальник технического бюро производственно-технического отдела ремонтно-монтажного завода АО «АМТ», который склонил кладовщицу к составлению поддельных документов о количестве полученных единиц запчастей. С российской стороны в схеме участвовал менеджер череповецкого предприятия (ранее работал в АО «АМТ»), который также организовал поддельные документы. Хотя причастность фигурантов к совершению данного преступления была подтверждена приговором суда, разбирательство в отношении них было прекращено в 2016 г. за примирением сторон [6].

Данное уголовное дело при изучении также вызывает ряд вопросов. Например, слишком узкий круг лиц, проходивших по делу. Приобретение столь крупной партии материальных ценностей проходит через гораздо большее число руководителей, тем более если

речь идет о другой стране. Это наводит на предположение о наличии на предприятии регулярно функционирующей криминальной схемы, охватывающей гораздо более широкий круг участников. Отсюда становится понятным решение суда, которым фактически нивелируется ущерб, нанесенный предприятию в результате совершенного преступления. Более того, впоследствии его участники при поддержке профсоюза были восстановлены на работе и им была компенсирована заработная плата за весь период нахождения под следствием.

Характерным примером может служить еще одно уголовное дело с транснациональными признаками между Россией и Казахстаном. В период с 2012 по 2015 гг. работники АО «АМТ» в рамках выполнения договорных обязательств неоднократно поставляли в ООО «Магнитогорский завод металлообработки» и ЗАО «Техносталь М» (РФ, г. Магнитогорск) более качественную холоднокатанную кровельную продукцию под видом кровельного проката. Таким образом, за указанный период АО «АМТ» был причинен ущерб в сумме 258 813 220 тг. Несмотря на это, в 2015 г., через месяц после начала досудебного расследования, производство по делу было прервано в связи с неустановлением лица, подлежащего привлечению к ответственности [7].

При анализе этого уголовного дела выделяются некоторые интересные особенности. Так, основанием для него послужило анонимное обращение о систематических хищениях, происходящих на предприятии, с детальным описанием криминальной схемы. Соответственно, можно сделать предположение о существовании устойчивой преступной группы, которая функционировала особо изолированным способом продолжительное время. Более того, она могла включать многих работников на различных должностных уровнях:

- менеджер АО «АМТ» по продажам по Казахстану;
- специалист отдела маркетинга;
- заместитель начальника листопрокатного цеха № 2 (ЛПЦ-2) по технологии;
- начальник планово-распределительного бюро (ПРБ) производственного отдела ЛПЦ-2;
- старшие мастера и инженеры ПРБ.

При этом, в ходе их опросов чувствовалась согласованная единая линия дачи показаний и направленность на скрытое противодействие расследованию. Положение осложнялось тем, что преступление было длящимся, эпизоды совершались регулярно на протяжении почти трех лет. Кроме того, вновь возникла необходимость вникать в специфику технологии производства различных видов металлопродукции, тенденции изменения ценовой политики и множество других аспектов. Поэтому не удивительно, что в итоге производство по уголовному делу было прервано.

Проанализировав изложенное, представляется логичным предположить, что все указанные преступления (а, возможно, и многие другие) носят организованный характер. Вместе с тем, как в процессе осуществления оперативно-розыскной деятельности, так и в ходе расследования по делам вопрос о подобной квалификации даже не возникал. Причиной этого, на наш взгляд, является поверхностный подход со стороны оперативных работников и следователей к установлению всей картины хищений, которые совершались скрытыми и изолированными способами. Поэтому по результатам уголовных дел криминальные схемы, действующие на предприятии, ликвидированы не были и, по всей вероятности, продолжают существовать до сих пор.

Для решения данной задачи необходимо коренным образом изменить подход к выявлению подобных преступлений.

В связи с многочисленностью фигурантов и разнонаправленностью их показаний при расследовании уголовного дела необходимо обращать внимание на единую линию дачи показаний и направленность на скрытое противодействие расследованию лиц, проходящих по делу.

С учетом сложности технологии производства следует шире привлекать к расследованию хищений металла специалистов в сфере металлургического производства, причем не работников этих же предприятий (что и делается преимущественно в настоящее время), а незаинтересованных лиц из других регионов страны либо научно-исследовательских учреждений или вузов соответствующего профиля. Эти же специалисты могут выступать в качестве экспертов по уголовным делам (при наличии соответствующей аккредитации). Их заключения помогут выработать модельную методику раскрытия и расследования подобных уголовных правонарушений.

Опираясь на эти признаки организованности, повышается возможность более эффективно выявлять замаскированные криминальные схемы хищения металла, которые в основном носят организованный характер и, следовательно, устранить основное условие, способствующее их совершению.

Список использованной литературы:

1. Токаев К.-Ж. Казахстан в новой реальности: время действий: Послание Главы государства народу Казахстана от 1 сентября 2020 года // [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-1-sentyabrya-2020-g (дата обращения 10.05.2022 г.).

2. Лакбаев К.С. Оперативно-розыскные мероприятия по раскрытию краж металлопродукции с промышленных предприятий, совершенных организованными преступными группами (правовые и организационно-тактические аспекты): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — Караганда, 2003. — С. 6.

3. Шульгина Ю.Р. Проведение следственного осмотра и обыска по делам о преступлениях, совершенных организованными преступными группами // «Хабаршы — Вестник» Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова. — 2020. — № 1. — С. 74.

4. Уголовное дело № 35-24-19-00-1/136 от 05.08.2019 г. п. 1 ч. 3 по ст. 189 (архив суда г. Темиртау Карагандинской области).

5. Уголовное дело № 163525031000046 от 06.01.2016 г. по ч. 4 ст. 188 УК РК по факту хищения имущества АО «Арселор Миттал Темиртау» (текущее производство следственного отделения Восточного ОП УП г. Темиртау, прервано 24.06.2016 г. по п. 1 ч. 7 ст. 47 УПК РК).

6. Уголовное дело № 1-531 от 19.04.2016 г. (архив суда г. Темиртау Карагандинской области МС-25-3-3/531).

7. Уголовное дело № 153525031003637 от 08.10.2015 г. по ч. 3 ст. 188 УК РК по факту хищения имущества АО «Арселор Миттал Темиртау» (текущее производство следственного отделения Восточного ОП УП г. Темиртау, переквалифицировано на ч. 4 ст. 189 УК РК, прервано 08.11.2015 г. по ст. 45 ч. 7 п. 1 УПК РК в связи с неустановлением лица, подлежащего привлечению к ответственности).

Жакеев Т.С.,

*Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру факультетінің докторанты,
құқық магистрі*

*(Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы,
Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., e-mail: zhakeev.timur@mail.ru)*

Ұйымдастыру өнеркәсіптік кәсіпорындардан металл ұрлау белгісі ретінде

Аннотация. Мақала құқық қолдану тәжірибесіндегі жасырын қылмыстардың бірі — өнеркәсіптік кәсіпорындардан металды ұрлауды сипаттауға арналған. Осыған орай, Қазақстан Республикасының Темиртау қаласында орналасқан «Арселор Миттал Темиртау» акционерлік қоғамынан жымқыру фактісі бойынша бірқатар қылмыстық істерге талдау жүргізілді. Зерттеу бұл істерді тергеу көптеген мәселелермен қатар жүретінін көрсетті. Соның бірі металл бұйымдарын өндірудің технологиялық схемаларының күрделілігі. Өндірістік цикл рұқсат етілген шығындардың белгілі бір пайызын қамтамасыз етеді, оны шабуылдаушылар пайдаланады. Бірақ барлық қылмыстық істердің негізгі ерекшелігі — мұндай қылмыстардың ұйымдасуының айқын жоғары дәрежесі. Сонымен бірге бұл ең маңызды қасиет материалдарда көрсетілмеген. Бұл қылмыстардың барлық мән-жайларын толық анықтау үшін жедел уәкілдер мен тергеушілердің жұмысының

жеткіліксіздігін көрсетеді. Сондықтан мұндай қылмыстық істерге талдау жасағанда ұйымшылдық белгісін үнемі ескерген жөн.

Негізгі сөздер: металл ұрлығы, ұйымдасқан қылмыс, өнеркәсіптік кәсіпорындар.

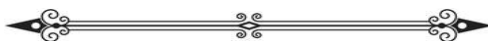
T.S. Zhakeev,

*Doctoral student of the Faculty of Postgraduate Studies, Master of Law
(Karaganda academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan
named after B. Beysenov, e-mail: zhakeev.timur@mail.ru)*

Organization as a sign of metal theft from industrial enterprises

Annotation. This article is devoted to the characterization of one of the most latent crimes in law enforcement practice — theft of metal from industrial enterprises. In this regard, an analysis of a number of criminal cases on embezzlement from the Arcelor Mittal Temirtau joint-stock company, located in the city of Temirtau of the Republic of Kazakhstan, was carried out. The study showed that the investigation of these cases is accompanied by numerous problems. One of them is the complexity of technological schemes for the production of metal products. The production cycle provides for a certain percentage of permissible losses, which is used by attackers. But the main feature of all criminal cases is the clearly high degree of organization of such crimes. At the same time, this most important feature was not reflected in the materials. This indicates the insufficient work of operatives and investigators to fully establish all the circumstances of the crimes. Therefore, it is advisable to always take into account the sign of organization when analyzing such criminal cases.

Keywords: metal theft, organized crime, industrial enterprises.

УДК 343.97

Жусупов А.К.,

*слушатель 1 курса Академии управления МВД России,
начальник Департамента полиции Актыбинской области, полковник полиции,
(Департамент полиции Актыбинской области, г. Актобе, Республика Казахстан,
e-mail: a.zhusupov1978@mail.ru)*

Противодействие формированию и распространению идей экстремизма и терроризма в Республике Казахстан

Аннотация. В научной статье рассмотрены вопросы противодействия формированию и распространению идей экстремизма и терроризма в Республике Казахстан, роль патриотического воспитания подростков и молодежи как инструмента профилактики правонарушений среди несовершеннолетних, а также результаты реализации утвержденной постановлением Правительства Республики Казахстан от 15 марта 2018 г. № 124 Государственной программы по противодействию религиозному экстремизму и терроризму в Республике Казахстан на 2018–2022 гг. Кроме того, даны предложения по профилактике радикализации казахстанского общества, в т. ч. и путем внесения дополнений в Закон Республики Казахстан от 11 октября 2011 г. № 483-IV «О религиозной деятельности и религиозных объединениях», где предлагается предусмотреть порядок открытия молебных комнат (помещений) за пределами культовых зданий (сооружений) в целях обеспечения светских принципов государства и запросов верующих граждан.

Ключевые слова: терроризм, экстремизм, закон, патриотизм, полиция, правоохранительные органы, национальная безопасность, профилактика, общество.

Происходящие в мире геополитические изменения инициируют новый спектр вызовов и рисков в сфере национальной безопасности, которые становятся все более разнообразными и исходящими от большего числа источников опасности. Этим обусловлена сложность и актуальность задач в рамках системного предупреждения угроз религиозного экстремизма и терроризма [1]. В этой связи, в целях совершенствования системы профилактики экстремистских проявлений насильственного характера и угроз терроризма постановлением Правительства Республики Казахстан от 15 марта 2018 г. № 124 утверждена Государственная программа по противодействию религиозному экстремизму и терроризму в Республике Казахстан на

2018–2022 гг., в которой наиболее приоритетными задачами являются совершенствование мер профилактики религиозного экстремизма и терроризма, направленных на формирование в обществе иммунитета к радикальной идеологии и нулевой терпимости к радикальным проявлениям, а также снижение влияния внешних факторов на радикализацию населения Республики Казахстан. Вместе с тем, еще имеются ряд проблемных вопросов, связанных с противодействием формированию и распространению идей экстремизма и терроризма в Республике Казахстан.

В рамках реализации задач Государственной программы выработаны новые подходы к информационно-разъяснительной работе в сфере противодействия религиозному экстремизму и радикализму, а также пересмотрены критерии оценки ее эффективности. Разработаны методические рекомендации по организации информационно-разъяснительной работы среди населения, в которых отражены основные цели, задачи, порядок создания и функционирования информационно-разъяснительных групп. Только по итогам 2021 г. Министерством информации и общественного развития проведено более 28 тысяч целевых мероприятий. В информационном пространстве размещено более 133 тысяч публикаций, направленных на профилактику религиозного экстремизма и продвижение приоритетов государственной политики в религиозной сфере. С участием теологов проведено 3 088 прямых трансляций в социальных сетях, в ходе которых разъяснялась опасность терроризма и экстремистской идеологии, разоблачались формы, методы и приемы пропаганды идеологии терроризма и религиозного экстремизма. Местными исполнительными органами разработано более 14 тысяч профилактических материалов. На системной основе ведется работа по привлечению к информационно-разъяснительной работе специалистов-теологов.

Общеизвестно, что возможности Глобальной Сети Интернет, различных социальных сетей, видеохостинга YouTube, компьютерных игр стали широко использоваться представителями деструктивных и радикальных групп в качестве инструмента и среды формирования и распространения идей экстремизма и терроризма, в т. ч. и в Республике Казахстан. В этой связи, местными исполнительными органами в 2021 г. обеспечено сопровождение более 400 аккаунтов и сообществ в социальных сетях, используемых для формирования иммунитета к радикальной идеологии. Кроме того, для повышения эффективности контрпропагандистской работы в информационном пространстве Республики Казахстан внедрены информационные системы «Кибернадзор», «Автоматизированный мониторинг национального информационного пространства», «Аналитическая интернет-карта», позволяющие проводить комплексный мониторинг интернет-пространства на предмет выявления материалов радикального и деструктивного толка.

В целях удаления противоправных материалов, распространяемых в социальных сетях, основной формой взаимодействия с собственниками и администрациями соцмедиа являлась уведомительная работа. Так, в 2021 г. направлено более 212 тысяч уведомлений по материалам, содержащим пропаганду идей религиозного экстремизма и терроризма для принятия мер по блокировке и удалению.

Осуществляется большая работа, направленная на противодействие формированию и распространению идей экстремизма и терроризма среди подростков и молодежи. Например, в рамках дистанционного обучения в общеобразовательных учреждениях, колледжах и вузах проводились информационно-разъяснительные мероприятия по вопросам противодействия терроризму и реагированию на чрезвычайные ситуации, было охвачено около 402 тысяч человек в 5 498 организациях образования. Вместе с тем, здесь следует согласиться с мнением отечественных ученых [2], которые справедливо полагают, что в профилактике правонарушений несовершеннолетних наибольшее внимание должно быть уделено не карательным функциям правоохранительной системы, а укреплению роли патриотического воспитания подрастающего поколения, поскольку именно всеобщий подлинный казахстанский патриотизм станет прочным фундаментом обеспечения общественного согласия и единства многонационального народа Казахстана, а также построения нового общества, где нет места преступности, коррупции, экстремизму и терроризму.

Между тем, проблема радикализации граждан, ведущая к насильственным акциям экстремистского характера и терроризму, продолжает оставаться реальной угрозой национальной безопасности Республики Казахстан. Интенсивной пропагандой идеей радикализма и терроризма в сознании казахстанского общества целенаправленно формируются идеи, чреватые разжиганием межконфессиональной вражды и розни, способные инициировать насильственные экстремистские и террористические акции [1]. В данном контексте следует отметить, что на процесс радикализации влияет множество различных факторов, в т. ч. социальные и экономические условия, ментальность и география, состояние деятельности государственных и правоохранительных органов. В свою очередь, заинтересованные группы лиц в целях радикализации казахстанского общества могут использовать любые, порой даже незначительные поводы и ситуации, связанные с принятием различных решений органами власти.

К слову, в 2017 г. для обеспечения светских принципов государства и запросов верующих граждан Министерство по делам религий и гражданского общества пересмотрело требования к открытию молельных комнат (намазхана) и книжных магазинов для продажи религиозной литературы. Так, утверждена новая редакция Инструкции по определению расположения специальных стационарных помещений для распространения религиозной литературы и иных информационных материалов религиозного содержания, предметов религиозного назначения, а также помещений для проведения религиозных мероприятий за пределами культовых зданий (сооружений). При этом, новшеством Инструкции стала отмена действовавшего запрета на открытие помещений для проведения религиозных мероприятий в железнодорожных и автовокзалах, аэропортах и портах. Данное изменение было внесено в целях улучшения условий для удовлетворения религиозных потребностей путешествующих верующих, которые вынужденно могут находиться в залах ожидания длительное время [3]. Однако на сегодня остаются вопросы, связанные с функционированием молельных комнат, идущими вразрез с целями обеспечения светских принципов государства и запросов верующих граждан, что также может быть использовано экстремистскими элементами в формировании и распространении идей экстремизма и терроризма в Республике Казахстан.

Так, в соответствии со ст. 7 Закона Республики Казахстан от 11 октября 2011 г. № 483-IV «О религиозной деятельности и религиозных объединениях» [4] богослужения, религиозные обряды, церемонии и собрания беспрепятственно совершаются в культовых зданиях, в местах поклонения, в учреждениях и помещениях религиозных объединений и т. д. В иных случаях религиозные мероприятия осуществляются в порядке, установленном законодательством Республики Казахстан. Так, ст. 7-1 Закона предусмотрено уведомление о проведении религиозных мероприятий за пределами культовых зданий (сооружений). Уведомление подписывается руководителем религиозного объединения и в обязательном порядке содержит: цель; наименование религиозного объединения — организатора религиозных мероприятий; помещение для проведения религиозных мероприятий за пределами культовых зданий; планируемые дата, время начала и окончания, предполагаемое количество участников; намерение использовать звукоусиливающие технические средства, автомобильные транспортные средства, их общее количество и маршрут движения; дату подачи уведомления.

Таким образом, ст. ст. 7 и 7-1 Закона Республики Казахстан от 11 октября 2011 г. № 483-IV «О религиозной деятельности и религиозных объединениях» [4] предусматривают порядок проведения организованных только религиозными объединениями массовых обрядовых мероприятий, имеющих дату начала и дату окончания. В таком случае возникает вопрос: каким образом узаконить деятельность молельной комнаты, например, в зданиях торговых домов или центров, где не проводятся массовые мероприятия и религиозные службы, где не проводятся религиозные мероприятия, имеющие время начала и окончания, как указано в законе и т. д.? Тем не менее, как показывает практика, наличие подобных молельных комнат рассматривается как административное правонарушение, предусмотренное ст. 490 КРКОАП, которой регламентирована ответственность за нарушение установленных законодательством Республики Казахстан требований к проведению религиозных обрядов, церемоний и (или) собраний.

Между тем, в соответствии с научно-практическим комментарием [5] к указанной статье КРКОАП при применении норм ст. 490 в каждом конкретном случае следует анализировать, в чем именно проявлялось несоблюдение прав и интересов, были ли действительно нарушены права и интересы лиц, проживающих рядом, было ли вызвано нарушение действиями лиц, участвующих в богослужениях, обрядах, церемониях или собраниях. С учетом бланкетного характера пп. 1) ч. 1 ст. 490 должны быть выявлены соответствующие нарушения Закона о религиозной деятельности, которые привели к несоблюдению прав и интересов близ проживающих лиц. Следует также оценивать, действовало ли лицо, чьи права и интересы не соблюдены, добросовестно, не злоупотребляя своими правами, преследовалась ли цель защиты прав и интересов или создания препятствий для законной религиозной деятельности. В противном случае даже незначительный дискомфорт, разовое неудобство, бытовые проблемы или конфликты, несогласие с религиозным учением или практикой могут послужить причиной вынесения незаконного, необоснованного и несправедливого решения по делу.

В этой связи полагаем необходимым урегулировать порядок регистрации молельных комнат для индивидуальных молитв и внести соответствующие дополнения в Закон Республики Казахстан от 11 октября 2011 г. № 483-IV «О религиозной деятельности и религиозных объединениях», предусмотрев в нем статью 7-2 в следующей редакции:

«Статья 7-2. Уведомление об открытии молельной комнаты (помещения) за пределами культовых зданий (сооружений)

1. Уведомление об открытии молельной комнаты (помещения) за пределами культовых зданий (сооружений) (далее — уведомление) подается религиозным объединением в местный исполнительный орган области, города республиканского значения и столицы на бумажном носителе или в форме электронного документа, удостоверенного посредством электронной цифровой подписи, в срок не позднее чем за десять рабочих дней до дня открытия.

2. Днем подачи уведомления является день регистрации уведомления в местном исполнительном органе области, города республиканского значения и столицы.

3. В уведомлении указываются:

1) цель;

2) наименование собственника здания (сооружения), где планируется расположение молельной комнаты (помещения) за пределами культовых зданий (сооружений), бизнес-идентификационный номер, место нахождения, контактные данные руководителя или представителей собственника;

3) результаты обследования религиозным объединением помещения для проведения религиозных мероприятий за пределами культовых зданий (сооружений), соответствующее требованиям, предусмотренным инструкцией по определению расположения специальных стационарных помещений для распространения религиозной литературы и иных информационных материалов религиозного содержания, предметов религиозного назначения, а также помещений для проведения религиозных мероприятий за пределами культовых зданий (сооружений), или маршруты движения;

4) планируемые дата открытия и допустимое количество участников;

5) намерение использовать звукоусиливающие технические средства, их общее количество и маршрут движения;

б) дата подачи уведомления.

4. Уведомление подписывается руководителем религиозного объединения.

5. Порядок рассмотрения уведомления местными исполнительными органами области, города республиканского значения и столицы регламентируется в соответствии с нормами п.п. 5-8 ст. 7-1 настоящего Закона».

Считаем, что данное дополнение благоприятно скажется на деятельности государственных органов по реализации запросов верующих граждан и обеспечении их прав.

Список использованной литературы:

1. Государственная программа по противодействию религиозному экстремизму и терроризму в Республике Казахстан на 2018–2022 гг. // URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1800000124> (дата обращения 02.06.2022 г.).
2. Галым Ф.Г., Саханова Н.Т. Роль патриотического воспитания несовершеннолетних в профилактике правонарушений, а также в обеспечении общественного согласия и единства народа Казахстана. // «Хабаршы — Вестник» Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова. — 2022. — № 2 (76). — С. 151–156.
3. В аэропортах и вокзалах могут вновь открыться моленные комнаты. / Новостное агентство «КАЗИНФОРМ» 2017 г. // URL: https://lenta.inform.kz/kz/v-aeroportah-i-vokzalah-mogut-vnov-otkryt-sya-molel-nye-komnaty_a3060521 (дата обращения 02.06.2022 г.).
4. Закон Республики Казахстан от 11 октября 2011 г. № 483-IV «О религиозной деятельности и религиозных объединениях» // URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31067690 (дата обращения 05.06.2022 г.).
5. Научно-практический комментарий к Кодексу Республики Казахстан об административных правонарушениях (постатейный) // Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан. 2020 г. // URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/T2000000005> (дата обращения 10.06.2022 г.).

Жүсіпов А.Қ.,*Ресей ІІМ Басқару академиясының 1 курс студенті,**Ақтөбе облысының полиция департаментінің бастығы, полиция полковнигі
(Қазақстан Республикасы Ақтөбе облысының полиция департаменті, Ақтөбе қ.,
e-mail: a.zhusupov1978@mail.ru)***Қазақстан Републикасында экстремизм және терроризм идеяларының қалыптасуы мен таралуына қарсы іс-қимыл**

Аннотация. Ғылыми мақалада Қазақстан Республикасында экстремизм және терроризм идеяларының қалыптасуы мен таралуына қарсы іс-қимыл мәселелері, жасөспірімдер мен жастарды патриоттық тәрбиелеудің кәмілетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтың алдын алу құралы ретіндегі рөлі, сондай-ақ Қазақстан Республикасындағы экстремизм мен терроризмнің алдын алу шараларының нәтижелері қарастырылған. Қазақстан Республикасында діни экстремизм мен терроризмге қарсы іс-қимылдың 2018-2022 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын іске асыру. Сонымен қатар, қазақстандық қоғамның радикалдануына жол бермеу, оның ішінде «Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы» 2011 жылғы 11 қазандағы № 483-IV Қазақстан Республикасының Заңына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы ұсыныстар енгізілді, онда Қазақстан Республикасының діни қызметі және діни бірлестіктер туралы ... мемлекеттің зайырлыққағидаттарын және діндар азаматтардың өтініштерін қамтамасыз ету мақсатында діни ғимараттардан (ғимараттардан) тыс жерде намазханаларды (үй-жайларды) ашу тәртібі.

Негізгі сөздер: терроризм, экстремизм, құқық, патриотизм, полиция, құқыққорғау органдары, ұлттыққауіпсіздік, алдыналу, қоғам.

А.К. Zhusupov,*student of the 1st year of the Academy of Management of the Ministry of Internal Affairs of Russia,
head of the Police Department of the Aktobe region, police colonel
(Police Department of Aktobe region, Aktobe, Republic of Kazakhstan,
e-mail: a.zhusupov1978@mail.ru;)***Countering the formation and spread of ideas of extremism and terrorism in the Republic of Kazakhstan**

Annotation. The scientific article discusses the issues of countering the formation and spread of ideas of extremism and terrorism in the Republic of Kazakhstan, the role of patriotic education of adolescents and youth as a tool for the prevention of juvenile delinquency, as well as the results of the implementation of the State Program for Counteracting religious extremism and terrorism in the Republic of Kazakhstan for 2018–2022. In addition, proposals were made to prevent the radicalization of Kazakhstani society, including and to amend the Law of the Republic of Kazakhstan dated October 11, 2011 No. 483-IV «On

Religious Activities and Religious Associations», which proposes to provide for the procedure for opening prayer rooms (premises) outside religious buildings (structures), in order to ensure the secular principles of the state and the requests of believing citizens.

Key words: terrorism, extremism, law, patriotism, police, law enforcement agencies, national security, prevention, society.

ӘОЖ 343.3/.7

Қамбаров А.Қ.,

докторант, заң ғылымдарының магистрі

(e-mail: aza_kambarov@mail.ru);

Қаражанов М.Д.,

философия докторы (PhD),

(Alikhan Bokeikhan University, Семей қ., Қазақстан Республикасы,

e-mail: karazhanov_1982@mail.ru);

Салкебаев Т.С.,

жалпы заң пәндері кафедрасы бастығының орынбасары,

философия докторы (PhD), полиция полковнигі

(Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы,

Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., e-mail: salkebaev@mail.ru)

Киберқылмыскер тұлғасының криминологиялық сипаттамасы

Аннотация. Ғылыми мақалада киберқылмыскер тұлғасының криминологиялық сипаттамасы көрсетілген. Киберқылмыс — бұл қазіргі заманғы компьютерлік технологияларды енгізу және дамыту деңгейіне, оларды жалпы қолдану және оларға рұқсат беруге тікелей тәуелді деңгей болып табылатын халықаралық маңызды құбылыс. Осымен, Қазақстан Республикасында ақпараттандырудың екпінді дамуы мемлекеттің ұлттық қауіпсіздігіне қатер төндіретін белгілі шараларды, пайдақор және басқа түрткілерді қамтитын компьютерлік технологияларды потенциалды қолдануды құрайды. Криминологиялық ғылымда дәстүрлі түрде қылмыскердің жеке басын басқа адамдармен өзара әрекеттесу процесінде пайда болған және оның қылмыстық әрекетін анықтайтын әлеуметтік маңызды жеке қасиеттердің жиынтығы деп түсіндіру.

Негізгі сөздер: киберқылмыс, компьютерлік ақпарат, компьютерлік техника, модификация, криминологиялық портрет, мобильді платформалар, моральдық-психологиялық сипаттамалар, техникалық дағдылар.

Ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуы мобильді платформаларды, электрондық төлемдер мен онлайн-банкінг құралдарын пайдалануды, сондай-ақ компьютерлік техника өндірушілерінің мобильді дүкендері арқылы Интернет-контентті ақылы таратуды кеңейтуге және ұлғайтуға ықпал етеді. Мұндағы басты мәселе компьютерлік технологиялардың дамуы және оларды модификациялау қауіпсіздік жүйелерін әзірлеу мен енгізуден едәуір озып кетуі, бұл интернет-қызметтерді қылмыс құралы ретінде пайдалануға қолайлы жағдай туғызады.

Сарапшылардың айтуынша, 2021 жылдың соңына қарай интернет пайдаланушылар саны 18 жастан асқан Қазақстан халқының 78 %-ын құрайды. Пайдаланушылар санының артуымен қатар қылмыстық мақсатта интернет мүмкіндіктерін пайдалану қаупі артып келеді. Осыған байланысты киберқылмыскердің криминологиялық портретін және оның жеке ерекшеліктерін зерттеу маңызды міндет болып табылады, оны шешу қарастырылып отырған қылмыс түріне қарсы іс-әрекеттегі анықталған ерекшеліктерді ескеруге мүмкіндік береді.

Ғылыми мақаланың әдіснамалық негізін жалпы ғылыми және жеке-ғылыми әдістер құрады: талдау, синтездеу, сипаттау, қорыту, құқықтық-құқықтық, формальды-құқықтық, салыстырмалы-құқықтық әдістер, құқықтық статистика деректерін пайдалану.

Криминологиялық ғылымда дәстүрлі түрде қылмыскердің жеке басын басқа адамдармен өзара әрекеттесу процесінде пайда болған және оның қылмыстық әрекетін анықтайтын әлеуметтік маңызды жеке қасиеттердің жиынтығы деп түсіну әдетке айналған [1, 59]. Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, В.И. Робул киберқылмыскерді «киберқылмыс жағдайында заңсыз әрекет жасайтын адам» деп сипаттайды [2, 21] алайда, біздің ойымызша, бұл анықтама тым тар және формальды, өйткені ол киберқылмыскердің жеке басының қылмыстық-құқықтық сипаттамасына, оның нақты психологиялық ерекшеліктерін ашпай-ақ әсер етеді.

Біздің ойымызша, киберқылмыскердің жеке басының ең өзекті және қолданылатын анықтамасын А.Б. Марданов ұсынған, ол оны «компьютерлік ақпарат саласында қасақана немесе абайсызда жасалған қылмыс жасауға әкелген әлеуметтік маңызды жеке қасиеттердің жиынтығы» ретінде сипаттайды [3, 112]. Бұл тұжырымдама қылмыстық-құқықтық бағалауды да, криминологиялық сипаттаманы да қамтиды, осыған байланысты біз өз зерттеуімізде дәл осы анықтаманы ұстанамыз.

Сондай-ақ, криминологияда қылмыскердің жеке басын адам белгілі бір қылмыс жасағаннан кейін ғана заңды категория ретінде қарастыруға болатындығы жиі кездесетінін атап өткен жөн [4, 218].

Айта кету керек, киберқылмыскердің жеке ерекшелігін зерттеу осы саладағы қылмыстардың жоғары динамикасына байланысты тұрақты негізде жүзеге асырылуы керек ең маңызды криминологиялық міндет болып табылады. Бұл компьютерлік ақпарат саласындағы қылмыстарды ашу сапасы мен тергеу тиімділігін жақсартуға ықпал етеді, сондай-ақ олардың криминологиялық ескертуіне айтарлықтай әсер етеді.

Қылмыскердің жеке басының криминологиялық сипаттамасы дәстүрлі түрде келесі құрылымдық бақылау көрсеткіштеріне сәйкес жүзеге асырылады, онсыз қылмыскердің толық криминологиялық портретін жасау мүмкін емес: әлеуметтік-демографиялық, моральдық-психологиялық және құқықтық. Қарастырылып отырған қылмыстық әрекеттің ерекшелігін ескере отырып, сипаттаманы құру аясында маңызды болып табылатын арнайы техникалық дағдылар деңгейінің индикаторын қосу қажет боып табылады.

Әлеуметтік-демографиялық сипаттама келесі жеке қасиеттерді қамтиды: жынысы, жасы, білімі, әлеуметтік жағдайы және материалдық қауіпсіздік деңгейі. Көптеген ғалымдар мұндай қылмыстық әрекеттерді жасау ер адамдарға тән деп санайды, Алайда, соңғы жылдары ҚР ҚК 7-тарауында көзделген қылмыстардың статистикалық деректері шеңберінде киберқылмыскерлер жасайтын әйелдер үлесінің ұлғаю үрдісі байқалатынын атап өткен жөн. Сонымен қатар, әйелдер көбінесе ер адамдармен бірге қарастырылатын қылмыстарға қатысады [5, 15].

Киберқылмыскерлердің жас санатын зерттеу 18 жастан 35 жасқа дейінгі жас тобы ең қылмыстық белсенді болып саналатынын көрсетті [6, 257].

Бұл жастарға «Интернет» желісінде ақпараттық із қалдырмай, техникалық әзірлемелермен күресу және киберқылмыс жасау оңай екендігімен түсіндіріледі. Алайда, осы жас тобы аясында ең белсенді және тапқыр киберқылмыскерлердің санаты да ерекшеленеді-18 жастан 24 жасқа дейін, өйткені олар компьютерлік ақпарат саласында қылмыс жасаған адамдардың жалпы санының 43,5 % құрайды. Шетелдік тәжірибеде киберқылмыскерлер үшін кең таралған жас 18-30 жас аралығында болатындығы көрсетілген. Сонымен қатар, жаңадан келген хакерлердің 61 %-ы 10–15 жас аралығындағы санатқа жатады, бұл компьютерлік қылмыстың жасаруын көрсетеді, өйткені қазіргі балалар мен жасөспірімдер ерте жастан бастап компьютерлік техникамен және ақпараттық технологиялармен өзара әрекеттесуді бастайды. Осылайша, киберқылмыскердің жас санатының орташа мәнін анықтай отырып, ол әдетте 20-дан 28 жасқа дейін өзгереді деп қорытынды жасауға болады.

Компьютерлік ақпарат саласында қылмыс жасаушылардың білім деңгейі маңызды аспект болып табылады, өйткені ол қылмыстық әрекеттермен, олардың сипаты мен күрделілігімен тікелей байланысты қылмыскердің зияткерлік деңгейін көрсетеді. Айта кету керек, бұл көрсеткіш өте жоғары деңгейде. Сонымен, статистикалық мәліметтерге сәйкес, компьютерлік ақпарат саласындағы қылмыстары үшін сотталған адамдардың арасында жоғары кәсіптік немесе аяқталмаған жоғары білімі бар адамдардың шамамен 45 %-ы, сотталғандардың шамамен 32% - ы орта арнаулы білімге ие, сотталғандардың шамамен 19 %-ы Орта жалпы білімге ие, ал 4% - ы негізгі жалпы білімге ие немесе мүлде білімі жоқ. Біздің ойымызша, жоғары білім деңгейі, компьютерлік ақпарат саласында қылмыс жасау көбінесе қылмыскерде ақпараттық және компьютерлік технологияларды қолдануға байланысты белгілі бір арнайы дағдылар жиынтығының болуын болжайды. Оларға, мысалы, бағдарламалау негіздерін білу, бағдарламалық жасақтаманы сенімді пайдалану, технологияны жақсы білу, жүйені басқару және кодтау дағдылары кіруі мүмкін.

Криминологияда киберқылмыскерлердің өзін-өзі тәрбиелеуге бейім ізденгіш және тапқыр адамдар ретіндегі сипаттамасын жиі кездестіруге болады [7, 258]. Алайда, компьютерлік ақпарат саласында қылмыс жасау кезінде көптеген адамдар қатысады, олардың арасында осы салада мамандандырылған жоғары білікті мамандар да, компьютерлік технологиялар саласындағы ерекше білімдерімен ерекшеленбейтін әуесқойлар да болуы мүмкін, сондықтан киберқылмыскердің портретін біртекті деп атауға болмайды, өйткені ол қылмыстың ерекшелігіне және оны жасау жағдайына байланысты өзгереді. Бұл Біріккен Ұлттар Ұйымының статистикалық деректерімен расталады, оған сәйкес компьютерлік ақпарат саласындағы барлық қаралған әрекеттердің 65 % орындау тұрғысынан өте қарапайым болды, 13 % жағдайда техникалық дағдылардың орташа деңгейі қажет болды, ал 22 %-да күрделі мамандандырылған Дағдылар мен әдістер қолданылды. Сонымен қатар, ақпараттық қауіпсіздік саласында мамандандырылған ұйымдар көбінесе компьютерлік жүйелердің осалдығын шайқауға қабілетті белгілі бір компьютерлік әдістер мен алгоритмдерді сатып алу және дамыту киберқылмыскерлерге өздерінің техникалық дағдыларының деңгейін көтеруде одан әрі қызығушылық пен қажеттіліктің жоқтығын тудырады. Біздің ойымызша, бұл көзқарас толығымен дұрыс емес, өйткені ақпараттық технологиялар компьютерлік қылмыспен қатар тез дамып келеді, сондықтан киберқылмыскерлердің жаңадан енгізілген қауіпсіздік жүйелерін «айналып өту» үшін техникалық дағдыларын үнемі жетілдіріп отыруы керек.

Алайда, белгілі бір киберқылмыскердің біліктілік деңгейі айтарлықтай өзгеруі мүмкін деген тұжырыммен келісуге болмайды, өйткені бұл көбінесе қылмыстық әрекеттердің ашылу деңгейіне әсер етеді. Компьютерлік ақпарат саласындағы ашылған қылмыстардың ең аз бөлігі-ақпараттық технологиялар саласындағы жоғары білікті мамандар жасаған әрекеттер. Жағдай көбінесе кәсіби емес адамдарға жасалған қылмысты тиімді және ізсіз жасыру үшін білім, техникалық жабдықтар мен арнайы дағдылардың жетіспейтіндігімен түсіндіріледі.

Киберқылмыскерлердің әлеуметтік жағдайы мен кәсіби байланысы туралы статистикалық мәліметтерді қарастыра отырып, олардың арасында халықтың барлық әлеуметтік топтарының өкілдерін кездестіруге болады, алайда кейбір ерекшеліктер бар. Мәселен, белгілі бір табыс көзі жоқ еңбекке қабілетті адамдардың үлесіне шамамен 35 %-ы келеді, коммерциялық немесе өзге де ұйымдар қызметшілерінің үлесі орта есеппен сотталған адамдардың 40 %-ын, жеке кәсіпкерлердің үлесі-шамамен 15 %-ды құрайды, қалған адамдар студенттер мен жұмысшыларға жатады. Осыған байланысты, көп жағдайда киберқылмыскер белгілі бір табыс көзі жоқ немесе өз қызметін коммерциялық немесе басқа ұйымдарда немесе жеке кәсіпкер ретінде жүзеге асыратын еңбекке қабілетті адам деп қорытынды жасауға болады. Бұл компьютерлік технологиялар саласындағы бірқатар қылмыстық әрекеттерді адамдар жұмыс жағдайын, жұмыс орнын немесе еңбек функциясын жүзеге асыру аясында алған арнайы дағдыларды қолдана отырып жүзеге асыратындығымен түсіндіріледі.

Қылмыскердің жеке басының моральдық-психологиялық сипаттамалары белгілі бір қылмыстық уәждер мен мотивтердің болуын білдіреді. Киберқылмыскердің қажеттілік-мотивациялық сипаттамасының ерекшелігін ескере отырып, әдетте, бұл санаттағы адамдардың басым себептері-өзімшілдік, өзін-өзі растау қажеттілігі, кек алу, зерттеу қызығушылығы және бұзақылық әрекеттері [6, 258]. Ниетпен кәмелетке толмаған қылмыскерлер, осы салада жиі болып табылады.

Киберқылмыскерлердің криминологиялық портретін дұрыс зерттеу осы тәрізді құқық бұзушылықтардың алдын алуға оң әсер етеді [7, 46].

Алайда, жалпы алғанда, басым себеп, әдетте, пайдакүнемдік қызығушылық болып табылады, өйткені компьютерлік ақпарат саласында қылмыс жасау айтарлықтай материалдық пайда алуға әкелуі мүмкін - мысалы, онлайн-банкинг арқылы ақша ұрлау немесе оны жою үшін ақша алу үшін вирустық бағдарламалық жасақтаманы енгізу арқылы. Алайда, соңғы уақытта шабуыл құрбанының туыстары мен таныстарының кек алу немесе қызғаныш себептерін жиі кездестіруге болады [8, 120].

Қылмыстық-құқықтық сипаттама аясында, біздің ойымызша, соттылықтың болуы және жазаны тағайындау өте маңызды. Статистикалық деректерге сәйкес компьютерлік ақпарат саласында қылмыс жасағаны үшін сотталған және бұрын сотталғандығы болған адамдардың үлесі шамамен 6 %-ды құрайды, бұл осындай адамдардың білім деңгейінің жоғары болуымен және жоғарыда атап өтілген еңбек қызметінің ерекшеліктерімен түсіндіріледі. Әдетте, қолданыстағы соттылық компьютерлік ақпарат саласында бұрын жасалған қылмыспен немесе байланысты әрекеттерді жасаумен байланысты.

Осылайша, жасалған қылмыстардың ерекшелігіне байланысты киберқылмыскер тұлғасының криминологиялық портретін біртекті деп атауға болмайды деп қорытынды жасауға болады. Алайда, оның ең көп таралған түрін ажыратуға болады, оған сәйкес киберқылмыскер – 20–28 жастағы ер адам, бұрын негізінен сотталмаған, жоғары немесе орта арнаулы білімі бар, белгілі бір табыс көзі жоқ еңбекке қабілетті адамдар санатына жатады немесе коммерциялық және басқа ұйымдардың қызметкерлеріне қызмет етеді. пайдакүнемдік мақсатта қылмыстық әрекеттер жасау. Сонымен қатар, біздің ойымызша, қылмыскердің жеке басының бұл түрін тәуелсіз категория ретінде бөлу мүмкіндігін қарастыру қажет, өйткені киберқылмыскердің оған ұқсас, бір қарағанда, экономикалық қылмыскерден маңызды ерекшелігі-бағдарламалау және шифрлау саласындағы мамандандырылған техникалық дағдылардың жиынтығы, сонымен қатар кез-келген деңгейдегі қауіпсіздік жүйелерін «айналып өту» әдістерін білу.

Қорытындылай келе, қазіргі заманғы ақпараттық технологиялар бүгінгі таңда өмірдің барлық салаларының ажырамас бөлігі болып табылады, бұл киберқылмыстың жоғары динамикасымен және жылдам сапалы модификациясымен байланысты, бұл сөзсіз мемлекеттік және әлеуметтік жүйенің дамуына төнетін қауіптердің бірі ретінде қарастырылуы керек. Ұлттық қауіпсіздік стратегиясында заңсыз қызметтің жаңа түрлерінің, әсіресе ақпараттық, коммуникациялық және жоғары технологияларды қолдана отырып, тез пайда болуы мен дамуы байқалады, осыған байланысты қылмыстық әрекеттің осы түрінің алдын-алу шараларын әзірлеу қажеттілігі атап өтіледі.

Киберқылмыстың алдын алу мен оған қарсы күресті қамтамасыз етудің маңызды элементтері терминдер мен анықтамаларды заңдастыру және біріздендіру болып табылады, бұл құқық қолдану практикасы саласында да, доктриналық әзірлемелер саласында да осы салада маңызы бар ұғымдарды кеңінен түсіндіру мүмкіндігін едәуір қысқартады.

Біздің ойымызша, қылмыстық заңнама аясында «киберқылмыс» анықтамасын бекіту мүмкіндігін қарастыру қажет, өйткені қылмыстың осы түрінің пайда болуы мен модификациясы бірыңғай терминологияны енгізуді талап етеді, бұл құқық қолдану тәжірибесі мен заң

доктринасы аясында олқылықтар мен даулы сәттердің пайда болуына жол бермейді, сонымен қатар құқықтық өрістің бірлігін қалыптастыруға ықпал етеді.

Қазақстан Республикасында және әлемде киберқылмыстың динамикасы мен құрылымын талдау барысында киберқылмыстардың жоғары кідірісі оның таралу ауқымы туралы ақпарат алудың жаңа әдістері мен көздерін енгізуді талап етеді деген тұжырым жасалды, өйткені деректерді қазіргі жүйелеу объективті шындықты толық көрсетпейді, бұл қылмыстың осы түрінің алдын алудың қолданыстағы шараларының тиімділігінің жеткіліксіздігіне әкеледі.

Зерттеу барысында киберқылмыскер тұлғасының болжамды криминологиялық портреті жасалды, оның ерекшеліктері талданды. Айта кету керек, киберқылмыстың әмбебаптығына байланысты оны біртекті деп атауға болмайды, өйткені белгілі бір киберқылмыскердің жеке басының сипаттамаларын қалыптастыру оның жасаған қылмыстық әрекетінің ерекшеліктеріне тікелей байланысты.

Осылайша, киберқылмыстың криминологиялық сипаттамасын зерделеу компьютерлік ақпарат саласындағы қылмыстардың алдын алу жөніндегі арнайы криминологиялық шараларды уақтылы әзірлеу, сондай-ақ құқыққа қарсы іс-әрекеттерге қарсы тиімді күрес және Қазақстан Республикасының ақпараттық қауіпсіздік деңгейін арттыру шеңберінде үлкен маңызға ие.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Калашников О.Д. Криминология в схемах и определениях. — Нижний Новгород: Нижегородская академия МВД России, 2010. — 136 с.
2. Робул В.И. Некоторые характеристики личности киберпреступника // Международный научный журнал «Вестник науки». — 2019. — № 8. — С. 21–23.
3. Марданов А.Б. Криминологическая характеристика личности киберпреступника // Публичное и частное право. — 2015. — № 2. — С. 111–118.
4. Долгова А.И. Криминология. — М.: Норма: ИНФРА-М, 2010. — 384 с.
5. Сухаренко А.Н. Законодательное обеспечение информационной безопасности в России // Российская Юстиция. — 2018. — № 2. — С. 28–34.
6. Поляков В.В., Попов Л.А. Особенности личности компьютерных преступников // Известия Алтайского государственного университета. — 2018. — № 6. — С. 256–259.
7. Дарменов А.Д., Жолжаксынов Ж.Б. Криминологическая характеристика лиц, совершающих уголовные правонарушения в сфере информатизации и связи // Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының «Хабаршы — Вестник» журналы. — 2021. — № 4 (74). — 41–47 бб.
8. S.K. Altaybaev, S.K. Kumisbekov. Criminological characteristics of the personality of computer criminals. // «Khabarshi — Vestnik» of the Karaganda Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan. — 2021. — №3 (73). — PP. 119–123.

Қамбаров А.Қ.,
докторант, магистр юридических наук
(e-mail: aza_kambarov@mail.ru);
Қаражанов М.Д.,
доктор философии (PhD)
(Alikhan Bokeikhan University, г. Семей, Республика Казахстан,
e-mail: karazhanov_1982@mail.ru);
Салкебаев Т.С.,
заместитель начальника кафедры общеправовых дисциплин,
доктор философии (PhD), полковник полиции
(Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова,
г. Караганда, Республика Казахстан, e-mail: salkebaev@mail.ru)

Криминологическая характеристика личности киберпреступника

Аннотация. В научной статье представлена криминологическая характеристика личности киберпреступника. Киберпреступность — международно значимое явление, являющееся уровнем, напрямую зависящим от уровня внедрения и развития современных компьютерных технологий, их общего применения и допуска к ним. Таким образом, стремительное развитие информатизации в Республике Казахстан составляет потенциальное применение компьютерных технологий, включающих в себя определенные меры, корыстные и иные угрозы национальной безопасности государства. В криминологической науке традиционно трактуют личность преступника как совокупность социально значимых личностных качеств, возникших в процессе взаимодействия с другими людьми и определяющих его преступную деятельность.

Ключевые слова: киберпреступность, компьютерная информация, компьютерная техника, модификация, криминологический портрет, мобильные платформы, морально-психологические характеристики, технические навыки.

A. Kambarov,
doctoral student of the Institution education, Master of Law,
(Alikhan Bokeikhan University, Semey, Republic of Kazakhstan,
e-mail: aza_kambarov@mail.ru);
M.D. Karazhanov,
Doctor of Philosophy (PhD)
(e-mail: karazhanov_1982@mail.ru);
T.S. Salkebaev,
deputy Head of the Department of General Legal Disciplines,
Doctor of Philosophy (PhD), lieutenant Colonel of the police
(Karaganda academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan
named after B. Beysenov, e-mail: salkebaev@mail.ru)

Criminological characteristics of the cybercriminal's personality

Annotation. The scientific article presents the criminological characteristics of the cybercriminal's personality. Cybercrime is an internationally significant phenomenon, which is a level directly dependent on the level of implementation and development of modern computer technologies, their general application and access to them. Thus, the rapid development of informatization in the Republic of Kazakhstan is a potential application of computer technologies, including certain measures, selfish and other threats to the national security of the state. Criminological science traditionally interprets the personality of a criminal as a set of socially significant personal qualities that arose in the process of interaction with other people and determine his criminal activity.

Keywords: cybercrime, computer information, computer equipment, modification, criminological portrait, mobile platforms, moral and psychological characteristics, technical skills.

Молдабеков Е.Б.,

докторант,

*(Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Астана қ., Қазақстан Республикасы, e-mail: 87072404787@mail.ru)*

Мемлекеттік қызметшілердің тәртіптік жауапкершілігінің кейбір мәселелері

Аннотация. Мақалада қазіргі кезеңдегі мемлекеттік қызметшілердің тәртіптік жауапкершілігінің кейбір мәселелері қарастырылды. Мемлекеттік қызметшілердің жауапкершілігінің мәнін неғұрлым терең ашу мақсатында осы жауапкершілікті екі аспектіде: еңбек-құқықтық және әкімшілік-құқықтық аспектілерде қарау ұсынылды. Қызметтік тәртіп ұғымына, оның заңнамалық анықтамасына ерекше назар аударылды. Қазақстан Республикасында Әкімшілік Регламенттің құрамдас бөлігі ретінде Лауазымдық Регламент енгізілмегенін ескере отырып, мемлекеттік аппарат пен оның әрбір бөлімшесінің тиімділігін арттыру мақсатында оны әзірлеу қажеттігі негізделді. Бұл ретте қазіргі уақытта қолданылып жүрген Лауазымдық Нұсқаулықтарды қалдыру ұсынылады, өйткені олар мемлекеттік органның лауазымдық регламентін оның қызметкерлеріне қатысты жеке деңгейде толықтыратын болады. Өзінің еңбек құқықтарын қорғау кезінде оған кепілдіктер беру мақсатында тәртіптік жауаптылыққа тартылатын мемлекеттік қызметшінің кең құқықтарының тізбесін заңнамалық айқындау туралы пікір де негізделген.

Негізгі сөздер: тәртіптік жауапкершілік, қызметтік тексеру, лауазымдық регламент, мемлекеттік қызметші, мемлекеттік қызмет.

Мемлекеттік қызметшілердің тәртіптік жауапкершілігі олардың тек мемлекетке ғана емес, қоғамға да белгілі бір қатынасын оның қызмет өткеру кезіндегі мінез-құлқы арқылы, сондай-ақ қойылатын заңды талаптар негізінде мемлекеттік органның оның мінез-құлқын нақты бағалауымен сипатталатындығынан көрінеді. Бұл талаптардың бұзылуы әрдайым теріс бағалаумен және кінәсі үшін жағымсыз салдардың тууымен байланысты. Бұл ретте жауапкершілік алдын ала реттелген қатынастардан туындайды, бұл, мемлекеттік қызметшінің құқықтық жауапкершілігі мемлекеттік қызмет кезінде туындайтын, қоғамдық қатынастарды ұйымдастырудың қажетті шарты болып табылатындығын растайды. Мемлекеттік қызметті атқару қоғам мен мемлекет тарапынан берілген ерекше сенім болып табылады, осыған байланысты заң бойынша ғана емес, моральдық-әдептілік нормалары бойынша да ерекше талаптар белгіленеді.

Мемлекеттік қызметші өзінің лауазымдық міндеттерін орындамағаны немесе тиісінше орындамағаны және лауазымдық өкілеттіктерін асыра пайдаланғаны үшін жеке жауаптылығы, оны, осы міндеттерді үлгілі орындағаны, мінсіз мемлекеттік қызметі, ерекше маңызды және күрделі тапсырмаларды орындағаны үшін көтермелеумен қатар, Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік қызметтің негізгі қағидаттарының бірі болып табылады. Аталған қағидаттар қызметтік тәртіп институтының негізіне алынған, оны мүлтіксіз сақтау-мемлекеттік қызметшінің басты міндеті болып табылады [1].

Қазақстандық мемлекеттік қызметшілердің еңбек қызметі Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 23 қарашадағы «Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік қызмет туралы» № 416-V-ҚРЗ Заңында [2] (бұдан әрі — Мемлекеттік қызмет туралы заң) және басқа да нормативтік құқықтық актілерде көзделген ерекшеліктер ескеріле отырып, Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 23 қарашадағы № 414-V ҚРЗ (бұдан әрі — ҚР ЕК) Еңбек кодексімен [3] реттеледі.

Мемлекеттік орган мен мемлекеттік қызметші арасындағы қызметтік қарым-қатынастардың өз табиғаты бойынша еңбек қатынастары болып табылатыны туралы, біздің ойымызша, көптеген еңбек ғалымдарымен [4], [5], [6] дәлелденген, бірақ бұл мәселе бойынша әлі де басқа пікірлер бар. Бірқатар авторлар құқықтың екі саласының тоғысында орна-

ласқан тәртіптік жауапкершілік мәселелерінің көпжақтылығы туралы айтады: еңбек және әкімшілік [6].

Мемлекеттік қызметшілердің тәртіптік жауапкершілігі мәселелерін екі аспект бойынша зерттеу: еңбек және әкімшілік-құқықтық, біздің ойымызша, құқықтың екі саласының да маңыздылығын төмендетпейді, керісінше, мәселенің мәніне тереңірек үңіле отырып, жалпы жауапкершіліктің құқықтық табиғатын «байытады».

Қазіргі кезде, мемлекеттік қызметтегі тәртіпті нығайтуда тәртіптік жауапкершілік институтына және оның тиімділігін арттыруға елеулі рөл беріледі, сондықтан, ең бастысы, «қызметтік тәртіп» ұғымын түсіну қажет, өйткені оның анықтамаларын біз қазақстандық заңнамада таба алмаймыз, дегенмен ол бірқатар елдердің заңдарында бар. Мысалы, 2004 жылғы 27 шілдедегі № 79-ФЗ «Ресей Федерациясының мемлекеттік азаматтық қызметі туралы» Федералдық заңның 56-бабында мемлекеттік қызметтегі қызметтік тәртіп «азаматтық қызметшілер үшін осы Федералдық заңға, басқа да федералдық заңдарға, нормативтік құқықтық актілерге, мемлекеттік органның нормативтік актілеріне және қызметтік келісім-шартқа сәйкес белгіленген мемлекеттік органның қызметтік тәртібін және лауазымдық регламентті міндетті түрде сақтау» ретінде анықталған [7]. Бұл анықтамадан қызметтік тәртіп тек қызметтік тәртіпті сақтауды ғана емес, сонымен қатар лауазымдық ережелерді де бұзбауды қамтиды.

Қызметтік тәртіп мемлекеттік органдарында тәртіпті ұйымдастыруға, оны нығайтуға, қызмет уақытын ұтымды пайдалануға және кәсіби қызметтің нәтижелілігін арттыруға ықпал ететіні белгілі. Нақты мемлекеттік органның Қызметтік тәртібімен реттелмеген мәселелер мемлекеттік қызмет туралы нормаларды қамтитын нормативтік құқықтық актілерге сәйкес қаралады.

Мемлекеттік органда қызмет тәртібін белгілеместен, мемлекеттік басқару саласында ұтымды еңбекті ұйымдастыру мүмкін емес, өйткені ол кез-келген ұйымның ішкі еңбек тәртібі сияқты, осы мемлекеттік органның алдына қойылған міндеттерді орындау мақсатында нақты мемлекеттік органның барлық мемлекеттік қызметшілерінің еңбегін ұйымдастыруға арналған.

Кейбір мемлекеттерде қолданылып жүрген жаңа құжат-Лауазымдық Регламент нормативтік құжат болып табылады. Мемлекеттік қызметшілердің кәсіби қызметі оны регламенттеу арқылы жүзеге асырылады. Мұндай регламент басшы бекітетін мемлекеттік органның Әкімшілік Регламентінің құрамдас бөлігі болып табылады.

Мемлекеттік қызметшілердің барлық санаттарының Лауазымдық Регламенттері білікті түрде әзірленуі тиіс, өйткені мемлекеттік аппараттың және оның әрбір бөлімшесінің тиімділігі оның сапасына байланысты болады. Сонымен бір мезгілде басты шарт — мемлекеттік қызметтің қызметін тікелей немесе жанама реттейтін қолданылып жүрген заңдарға сәйкестік сақталуға тиіс.

Мемлекеттік орган өз қызметін ұйымдастыру және оның ішкі тәртібі мәселелері бойынша Лауазымдық Регламенттен бөлек жасалатын Регламентті қабылдауға міндетті.

Қазіргі уақытта Қазақстанда Лауазымдық нұсқаулар–ұйымдастыру-құқықтық құжат қолданылады, онда қызметкердің еңбек функциялары, оның құқықтары, міндеттері, жауапкершілігі, сондай-ақ атқаратын лауазымына қойылатын біліктілік талаптары айқындалады. Лауазымдық нұсқаулар, әдетте, еңбек шартына қосымша болып табылады, бірақ ол тәуелсіз құжат ретінде әрекет ете алады, сондықтан оны мемлекеттік қызметшінің лауазымдық міндеттері анықталатын нормативтік құжат деп санауға болады.

Ресей Федерациясы 2005 жылғы 1 ақпаннан бастап Лауазымдық Регламенттерге көшті, олар өз кезегінде мыналарды қамтиды: азаматтық мемлекеттік қызмет лауазымын алмастыруға арналған біліктілік талаптары; мемлекеттік органның Лауазымдық Регламентіне сәйкес, мемлекеттік органның құрылымдық бөлімшесінің міндеттері мен функцияларына сәйкес ла-

уазымдық міндеттерін орындамағаны немесе тиісінше орындамағаны үшін азаматтық мемлекеттік қызметшінің лауазымдық міндеттері, құқықтары мен жауапкершілігі және мемлекеттік қызметшінің функционалды міндеттері; азаматтық мемлекеттік қызметші нормативтік құқықтық актілердің жобаларын дайындауға немесе басқарушылық шешімдердің жобаларына қатысуға міндетті болатын мәселелер тізбесі. Дайындау мерзімдері мен рәсімдері, басқарушылық шешімдерді қарау және қызметкердің лауазымдық міндеттерін басқа азаматтық мемлекеттік қызметшілермен бірге атқаруына байланысты қызметтік өзара іс-қимыл жасау тәртібі; мемлекеттік органның Әкімшілік Регламентіне сәйкес азаматтар мен ұйымдарға көрсетілетін мемлекеттік қызметтердің тізбесі; кәсіби қызметтік іс-әрекет тиімділігінің көрсеткіштері және т.б. ерекше қызығушылық тудырады.

Көріп отырғанымыздай, Лауазымдық Регламент тек қызметтік іс-әрекетті жүзеге асыратын құжат қана емес, сонымен қатар ұйымдағы әртүрлі лауазымдардың дағдылары мен өкілеттіктерін талап ететін негізгі міндеттерді орындау болып табылады.

Лауазымдық Регламент Лауазымдық нұсқаулармен салыстырғанда мемлекеттік органдар мен мемлекеттік қызметшілердің азаматтармен және ұйымдармен өзара іс-қимылына көбірек бағдарланған, неғұрлым құрылымдалған және әрбір мемлекеттік қызметші қызметінің тиімділігін арттыруға бағытталған [8, 47]. Демек, Қазақстанда Лауазымдық Нұсқаулықтармен қатар Лауазымдық Регламентті, яғни, неғұрлым тиімді құжатты енгізу туралы да ойлану қажет.

Лауазымдық міндеттерді дұрыс және нақты бекітудің маңыздылығы екі жақты сипатқа ие екенін ескере отырып, атап айтқанда: бір жағынан, мемлекеттік қызметші өзінің лауазымы шеңберінде не орындауы тиіс екенін және басшының одан не күтетінін нақты біледі; екінші жағынан — басшы оның еңбек процесіндегі қызметін бақылайды, біздің ойымызша, мемлекеттік органдарда екі құжатты: Лауазымдық Нұсқауларды қалдырып, Лауазымдық Регламентті де әзірлеу керек. Бұл ретте Лауазымдық Регламент штат кестесіне сәйкес нақты орындаушының еңбек ерекшеліктерін ескеруі тиіс және тұтастай алғанда кәсіби қызмет сипатындағы ықтимал өзгерістерді ескере отырып, мемлекеттік қызметті жетілдіруге бағытталған.

Тағы бір маңызды мәселе — тәртіптік жауапкершілікке тартылатын мемлекеттік қызметшінің негізгі құқықтарының заңмен белгіленген кең тізбесінің болмауы. Мемлекеттік қызметші тәртіптік жауапкершілікке тартылған кезде оны барлық материалдармен таныстырылуға тиіс екендігі және оған қызметтік тергеп-тексеру рәсіміне жеке өзінің қатысу құқығы берілетіні туралы заңда белгіленген мемлекеттік қызметші құқықтарының кепілдіктері «қысқартылған» болып табылады, өйткені заң шығарушының назарынан тыс қалған мемлекеттік қызметші тәртіптік іс бойынша іс жүргізудің сотқа дейінгі сатысында өз құқықтарын қорғау үшін маңызды әрекеттер жасау құқықтары қосымша берілуі қажет. Біздің ойымызша, кепілдіктер туралы ережені мынадай: өз пайдасына дәлелдемелер беру; іс материалдарына қорғау дәлелдерін қосуды талап ету; әр түрлі өтініш беру; шексіз рет түсініктеме беру; қызметтік тергеу материалдарынан үзінділер жасау, олардан үзінділер жасау, көшірмелер алу құқықтарымен толықтыру қажет [9].

Мемлекеттік қызметшіге тәртіптік жаза қолдану алдында мемлекеттік орган жүргізетін қызметтік тексерулер туралы мәселе де маңызды болып табылады. Бұл мәселе бойынша қазақстандық заңнама ешқандай түсініктеме бермейді: оны өткізу тәртібін белгілемейді, бұл біздің ойымызша, елеулі кемшілік болып табылады. Осыған байланысты тексеруді тағайындау мерзімдерін, мүдделер қақтығысына байланысты мұндай тексеруге тартуға болмайтын адамдардың тізбесін, тексеру нәтижелері бойынша жазбаша қорытындының мазмұнында көрсетілуге тиіс мәліметтердің тізбесін және басқа да маңызды фактілер мен мән-жайларды қоса отырып, қызметтік тексеру жүргізу қағидаларын заңнамалық түрде бекітуді ұсынамыз.

Осылайша, қызметтік тексеру (қызметтік тергеп-тексеру) мемлекеттік қызметшінің тәртіптік теріс қылық фактісі бойынша материалдарды уақтылы, толық және объективті жинау және зерттеу бойынша тиісті лауазымды адамдардың тәртіптік іс жүргізуі шеңберіндегі қызметі деп түсініледі. Демек, қызметтік тексерулер туралы бапта: қызметтік тергеу жүргізу тәртібі, оны жүргізу мерзімдері, сондай-ақ қызметтік тергеу жүргізілетін адамның құқықтары егжей-тегжейлі сипатталуы тиіс. Сондай-ақ, қызметтік тергеу жүргізудің заңдық салдары туралы ережелермен, қызметтік тергеу жүргізу нәтижелеріне шағымдану тәртібімен толықтырған жөн.

Мемлекеттік орган үшін қызметтік тексеру жеткілікті ресурстарды қажет ететін процесс болып табылатындығына байланысты мұндай тексерудің мақсаттары мен нәтижелерін алдын ала түсіну қажет. Қызметтік тексеруді жүргізу тәртібін заңнамалық бекітуден басқа, мемлекеттік органдарда қызметтік тексеру жүргізудің өзіндік ережелерін әзірлеуді ұсынамыз. Мысалы, Қазақстан Республикасы Төтенше жағдайлар министрінің 2021 жылғы 16 шілдедегі № 230 бұйрығымен бекітілген Азаматтық қорғау органдарында қызметтік тергеп-тексеруді жүргізу ережелерінде: қызметтік тергеп-тексеру, тәртіптік жауапкершілік, тәртіптік комиссия, тәртіптік теріс қылық ұғымдарына анықтама берілген, азаматтық қорғау органдарында қызметтік тергеп-тексеруді жүргізу тәртібі егжей-тегжейлі сипатталған [10]. Қызметтік тексеру мемлекеттік қызметшілерді тәртіптік жауапкершілікке тартудың маңызды кезеңі ғана емес, сондай-ақ осы санаттағы қызметкерлердің еңбек құқықтарын қорғау тетігі болып табылады.

Тәртіптік жазалау шараларын қолдану тәртібі шет елдердің мемлекеттік қызметі туралы заңдарымен де реттеледі. Әр түрлі елдердің (Ұлыбритания, Канада, АҚШ, Германия, Франция, Италия және т. б.) заңдары тәртіптік жазалар түрлерінің әртүрлі тізбесін көздейді. Ең жиі кездесетін тәртіптік жаза түрлері: ескерту, сөгіс, қызметінен уақытша шеттету, ақшалай айыппұл, жұмыстан шығару. Мемлекеттік қызмет туралы Қазақстан заңында мыналар көрсетілген: ескерту; сөгіс, қатаң сөгіс, қызметке толық сәйкес еместігі туралы ескерту; қызметін сайланған негізде жүзеге асыратын мемлекеттік әкімшілік қызметшілерді қоспағанда, мемлекеттік лауазымын төмендету; атқаратын мемлекеттік лауазымынан шығару. Сондай-ақ, Қазақстан Республикасының басқа заңдарында өзге де жаза түрлері белгіленуі мүмкін.

Жұмыстан шығарудың сенім жоғалту сияқты негізі әрдайым еңбек заңнамасында жұмысшылардың кейбір санаттарына, олардың жұмысының ерекшеліктерін ескере отырып, қолданылған. Оны ақшалай және(немесе) материалдық ресурстарға қатысы бар мемлекеттік қызметшілерге де қолдану әбден мүмкін деп санаймыз. Мұндай әрекеттер немесе әрекетсіздіктер: өзінің және оның отбасы мүшелерінің кірістері, сондай-ақ мүліктік сипаттағы міндеттемелері туралы мәліметтер бермеу; ақшалай кірістері мен мүлкі туралы анық емес немесе толық емес мәліметтер беру; кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыру; коммерциялық ұйымның басқару органының қызметіне ақылы негізде қатысу; шетелдік банктерде шоттар ашуға тыйым салуды бұзу және т. б. болуы тиіс. Бұл негіздің ҚР Еңбек Кодексінде бар екеніне қарамастан, мемлекеттік қызмет туралы заңға тікелей жазып қоюын ұсынамыз.

Шын мәнінде осы мән-жайлардың барлығы мемлекеттік қызметшінің жеке мүдделері мен лауазымдық өкілеттіктері арасындағы қайшылық, оның қызметтік жағдайын басқа тұлғалардың мүдделеріне зиян келтіретіндей теріс пайдалануына әкеп соғуы мүмкін мүдделер қақтығысынан басқа ештеңе емес. Мемлекеттік қызметшінің жеке өзінің материалдық пайдасын заңнамалық тыйымдарға қарамай алуы оның қызметтік міндеттерін дұрыс заң аясында орындауына тікелей қауіп төндіреді.

Демек, егер ҚР Еңбек Кодексінің 52-бабының 1-тармағының 13) тармақшасы негізінде: «ақшалай немесе тауарлық құндылықтарға қызмет көрсететін жұмыскер кінәлі әрекеттер жасаған немесе әрекетсіздігі, егер бұл әрекеттер немесе әрекетсіздік жұмыс берушінің тарапынан оған деген сенімінің жоғалуына негіз болса», жұмыскерді жұмыстан жұмыс берушінің

ынтасымен шығаруға болатын болса, ал мемлекеттік қызметшілерді шығаруға негіз болып, олар тікелей немесе жанама түрде көрсетілгендей әрекетті (әрекетсіздік) жасағанда материалдық пайда алуға мүдделі болғандығына аса көңіл бөлінеді. Яғни, мемлекеттік қызметші ақшалай немесе заттай нысанда кіріс алуы: материалдық түрдегі кірістерді өзі үшін, не өзінің отбасы мүшелері үшін, өз міндеттерімен тығыз байланыстағы жеке және заңды ұйымдар үшін мүдделі болуы, қызметтен шығаруға басты негіз болады. Мұндай қызығушылық сыбайлас жемқорлыққа алып келеді.

Қазіргі уақытта мемлекеттік қызметшілердің тәртіптік жауапкершілігінің теориялық және практикалық мәселелерін одан әрі пысықтау ерекше назар аударуға тұрарлық. Мемлекеттік қызмет туралы заңда белгіленген тәртіптік жазалардың түрлері жеткілікті тиімді емес, осыған байланысты «сенім жоғалтқаны үшін жұмыстан босатуды» қосымша жазалау шарасы ретінде қарастыру қажет. Қазақстан Республикасына мемлекеттік қызмет институтын дамытудың эволюциялық типі тән екенін ескере отырып, халықаралық тәжірибені зерттей отырып, мемлекеттік қызметшілердің құқықтық жауапкершілігін ұйымдастырудың тиімді нысандарын енгізуге де ерекше назар аудару керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Дуйсенов Э.Э. Комментарий к закону «О государственной службе» Республики Казахстан. — Алматы, 2017; Байменов А. Двадцать кейсов госслужбы независимого Казахстана. — Астана, 2020.
2. Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 23 қарашадағы № 414-V Еңбек кодексі (27.06.2022 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) // https://online.zakon.kz/document/?doc_id=38910832&pos=22;-48#pos=22;-48
3. «Қазақстан Республикасының мемлекеттік қызметі туралы» 2015 жылғы 23 қарашадағы № 416-V Қазақстан Республикасының Заңы (27.06.2022 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=36786682
4. Ершова Е.А. Ресейдегі мемлекеттік азаматтық және муниципалды қызметкерлердің еңбек қатынастары. — М.: Статут, 2008. — 668 б.
5. Шайкенова Д.Т. Заманауи мемлекеттік аппаратты қалыптастыру және бірінғай Ұлттық жоспар — 100 қадамды жүзеге асыру шаралары // Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының «Хабаршы — Вестник» журналы. — 2016. — № 3. — 127–129 б.
6. Гусов К.Н., Полетаев Ю.Н. Ресей еңбек құқығы бойынша жауапкершілік. Ғылыми-практикалық оқу құралы. Велби даңғылы. — 2007. — 272 б.
7. «Ресей Федерациясының мемлекеттік азаматтық қызметі туралы» 27.07.2004 ж. № 79-ФЗ Федералдық заңы // http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_48601/
8. Цимбалист А.В. Мемлекеттік және муниципалды қызметкерлердің жұмысын реттеу: Дәрістер курсы. — М, 2008. — 44 б.
9. Обухова Г.Н. Қызметкерлерді тарту процесінде олардың құқықтарын қорғау және олардың еңбек міндеттерін орындамағаны немесе тиісінше орындамағаны үшін жауапкершілік / Жұмысшылардың құқықтарына арналған жинақта. — Екатеринбург, 2016. — 157–162 б.
10. «Азаматтық қорғау органдарында қызметтік тергеп-тексеру жүргізу қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Төтенше жағдайлар министрінің 2021 жылғы 16 маусымдағы № 290 бұйрығы // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=32599652

Молдабеков Е.Б.,
докторант,

(Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева,
г. Астана, Республика Казахстан, e-mail: 87072404787@mail.ru)

Проблемы дисциплинарной ответственности государственных служащих

Аннотация. В статье рассматриваются некоторые проблемы дисциплинарной ответственности государственных служащих на современном этапе. Предлагается данную ответственность рас-

сма­три­вать в двух аспектах: тру­до-пра­во­вом и ад­ми­ни­стра­тив­но-пра­во­вом, в це­лях бо­лее го­лубо­ко­го рас­кры­тия су­ти от­вет­ствен­но­сти го­су­дар­ствен­ных слу­жа­щих. Особое вни­ма­ние уде­лено по­ня­тию слу­жеб­ной дис­ци­п­ли­ны, ее за­ко­но­да­тель­но­му оп­ре­де­ле­нию. Учи­ты­вая, что в Рес­пуб­ли­ке Ка­зах­стан не вне­д­рен Дол­ж­но­ст­ной ре­гла­мент как со­став­ная часть Ад­ми­ни­стра­тив­но­го ре­гла­мен­та, обос­но­вы­ва­ется не­об­хо­ди­мость его по­д­раз­де­ле­ния. При этом пред­ла­га­ется оста­вить Дол­ж­но­ст­ные ин­струк­ции, дей­ст­вую­щие в на­сто­я­щее вре­мя, по­сколь­ку они бу­дут до­пол­нять Дол­ж­но­ст­ной ре­гла­мент го­су­дар­ствен­но­го ор­га­на при­мен­и­тель­но к его со­труд­ни­кам на ин­ди­ви­ду­аль­ном уровне. Обос­но­вано так­же м­не­ние о за­ко­но­да­тель­ном оп­ре­де­ле­нии пе­реч­ня ши­ро­ких прав го­су­дар­ствен­но­го слу­жа­ще­го, при­вле­ка­е­мо­го к дис­ци­п­ли­нар­ной от­вет­ствен­но­сти, в це­лях пре­дос­та­в­ле­ния ему га­ран­тий при за­щите сво­их тру­до­вых прав.

Ключевые слова: дис­ци­п­ли­нар­ная от­вет­ствен­ность, слу­жеб­ная про­вер­ка, дол­ж­но­ст­ной ре­гла­мент, го­су­дар­ствен­ный слу­жа­щий, го­су­дар­ствен­ная слу­жба.

E.B. Moldabekov,
PhD-student

*(L. N. Gumilyov Eurasian National University, Republic of Kazakhstan, Astana,
e-mail: 87072404787@mail.ru)*

Problems of disciplinary responsibility of civil servants

Annotation. The article deals with some problems of disciplinary responsibility of civil servants at the present stage. It is proposed to consider this responsibility in two aspects: labor law and administrative law, in order to better reveal the essence of the responsibility of civil servants. Particular attention is paid to the concept of service discipline, its legislative definition. Given that the Republic of Kazakhstan has not introduced the Job Regulations as an integral part of the Administrative Regulations, the need for its development in order to increase the efficiency of the state apparatus and each of its divisions is substantiated. At the same time, it is proposed to leave the current job descriptions, since they will complement the official regulations of the state body in relation to its employees at the individual level. The opinion is also substantiated on the legislative definition of a list of broad rights of a civil servant subject to disciplinary liability in order to provide him with guarantees in the protection of his labor rights.

Keywords: disciplinary responsibility, service check, official regulations, civil servant, civil service.

УДК 343

Таженов А. Д.,
*докторант факультета послевузовского образования,
магистр права, полковник полиции
(Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова,
г. Караганда, Республика Казахстан)*

Опыт Германии, Италии и Польши в организации и развитии систем беспилотного транспорта, перспектива его применения в Республике Казахстан

Аннотация. В статье рассмотрен опыт Германии, Италии и Польши в организации и развитии систем беспилотного транспорта. Выбор стран обусловлен потребностью в осмыслении передового (Германия) и наиболее релевантного опыта (Италия, Польша) исходя из экономического, технического, технологического и инфраструктурного потенциала Республики Казахстан. Рассмотрены особенности правового регулирования системы беспилотного транспорта в указанных странах, в том числе вопросы администрирования, особенности юридической ответственности и страхования беспилотного транспорта. Отражены основные пройденные этапы внедрения системы беспилотного транспорта, а также планируемые этапы ее дальнейшего внедрения и развития в ближайшей и долгосрочной перспективе. На основе проведенного анализа сформировано общее видение автора по формированию концепции внедрения и развития системы беспилотного транспорта в Республике Казахстан.

Ключевые слова: беспилотное (автономное) транспортное средство, транспортная система, автоматизация транспорта, безопасность дорожного движения, Германия, Италия, Польша, дорожно-транспортная инфраструктура.

Тенденции развития транспортных систем в мире позволяют с уверенностью говорить о двух крупных, устойчивых трендах – декарбонизации и цифровизации транспорта. Декарбонизация [1] и цифровизация транспорта [2] как глобальные мировые тенденции тесно взаимосвязаны и взаимообусловлены, основаны на передовых достижениях научно-технического прогресса и направлены на достижение трех ключевых целей — экологической (снижение вредных выбросов в атмосферу), гуманитарной (снижение смертности и травматизма на дорогах) и экономической (высвобождение человеческих трудовых ресурсов, повышение логистической эффективности, сокращение аварийных рисков и материальных потерь).

Две из указанных целей — гуманитарная и экономическая – достигаются именно за счет цифровизации транспортных систем, т. е. их перехода на автономные системы беспилотного управления. В том числе поэтому разработки в сфере автономного управления транспортом являются приоритетными и представляют повышенный научный и государственный интерес во многих странах мира.

Ранее нами подробно был рассмотрен опыт развития и внедрения в гражданский оборот систем беспилотного транспорта в Российской Федерации, как одной из развитых в данном отношении стран постсоветского пространства [3, с. 232–238]. Однако учитывая наукоемкий, экономически затратный характер проектов по цифровизации транспорта (перехода на беспилотные технологии управления), можно констатировать, что самые передовые разработки в этом направлении, безусловно, осуществляются в странах с наивысшим научно-техническим и экономическим потенциалом – в странах, входящих в Организацию экономического сотрудничества и развития (ОЭСР).

Рассмотрим опыт внедрения систем беспилотного транспорта в таких странах Евросоюза, как Германия, Италия и Польша.

Германия. На сегодняшний день Германия является безусловным лидером среди стран Евросоюза и одним из мировых лидеров научно-технического прогресса, особенно в сфере автомобильной промышленности и инфраструктурного развития. Автоматизация процессов и систем в указанных отраслях экономики Германии относится к числу приоритетных задач развития.

28 июля 2021 г. в Германии вступил в силу Закон «Об автоматизированном вождении», которым создана правовая основа эксплуатации беспилотного транспорта на дорогах общего пользования [4]. Особенностью правового режима эксплуатации беспилотного автотранспорта в Германии является практически полное отсутствие ограничений по видам и участкам автодорог общего пользования, на которых разрешается использовать технологии беспилотного управления автотранспортом (разрешено использовать на всех участках дорог общего пользования, имеющих горизонтальную разметку) [4]. Принципами внедрения системы беспилотного автомобильного транспорта являются: мобильность, универсальность, безопасность, универсальность, экологичность и ориентированность на пользователя беспилотным транспортом.

Целью данного закона является создание оптимальной и эффективной системы беспилотного транспорта на основе имеющейся дорожной и информационно-телекоммуникационной инфраструктуры [4]. Закон также определяет минимальные технические требования к беспилотным автотранспортным средствам на основе измеримых параметров и сертификационных процедур (*конструкция, качество, оснащение, поведение в экстренных ситуациях и т. п.*), особый порядок их испытаний, регулярного технического осмотра, выдачи лицензий на эксплуатацию беспилотного транспорта, а также права, обязанности и поросы правовой ответственности участников правоотношений, связанных с эксплуатацией беспилотного транспорта [4].

На сегодня настоящий Закон позволяет эксплуатировать беспилотный автотранспорт на дорогах общего пользования при условии, что лицо, управляющее транспортным средством

(водитель), обязано находиться в беспилотном транспортном средстве во время его эксплуатации на месте управляющего (водителя) и быть готовым в любой момент перевести управление автомобилем в механический (ручной) режим [5].

Ввод в эксплуатацию автомобилей с такими функциями начат с 2022 г. На первоначальном этапе сферой применения беспилотного транспорта станут пассажирские и грузовые перевозки (на локальных маршрутах общего пользования, на производственных объектах, в промышленных зонах и т. д.), а также в режиме автоматизированной парковки повсеместно [5].

В связи с созданием и развитием системы беспилотного транспорта Министерство транспорта Германии обратилось к концернам и компаниям автомобильной промышленности с призывом скоординировать производственные мощности и стратегическое планирование в данной сфере с учетом приоритетов государственного планирования [5].

Анализ и оценку указанной работы планируется провести в 2023 г. с последующим отчетом Бундестагу страны, в т. ч. с точки зрения разработки единых международных нормативных стандартов. Таким образом, Правительством Германии впервые в мире создана правовая основа, позволяющая эксплуатировать беспилотные автотранспортные средства на дорогах общего пользования наравне с обычным транспортом [5].

Следует отметить особенность законотворческого процесса Германии на примере данного Закона – заблаговременная (в горизонте 10 лет) разработка законопроекта с глубокой и всесторонней проработкой наиболее рациональных, экономных подходов, определением и предотвращением рисков. Так, нормотворческий процесс по созданию правовой основы создания и общему проектированию системы беспилотного транспорта в Германии был начат еще в 2010 г. В итоге, внедрение системы беспилотного транспорта в общем республиканском масштабе показало высокую эффективность и низкий уровень издержек [5].

Вместе с тем, согласно исследованиям агентства Prognos, беспилотные автомобили будут получать признание медленно и полноценно (в полностью автономном режиме) станут использоваться к 2040 г. К этому времени доля беспилотного автотранспорта при оптимистичном сценарии увеличится с сегодняшних 2,4 % до 70 %. С 2030 г. на улицах немецких городов постепенно появятся автомобили с системой управления «Citypilot» [6].

В вопросе развития системы беспилотного транспорта Германия имеет весомое преимущество в связи с высокоразвитой автомобильной промышленностью. Такие автомобильные гиганты, как «Volkswagen», «Daimler-Benz» и «BMW» создают прорывные проекты и в целом показывают высокие результаты в развитии технологий автономного управления транспортом, но вместе с тем, несколько отстают от конкурентов из США («Waymo», «Tesla»). Активно проводятся тестирования грузовых беспилотных автомашин (особенно «MAN», «Mercedes-Benz», «Schenker»): высокие показатели безопасности, надежности и предсказуемости показывают германские технологии «автономно управляемой автоколонны» (водитель первого в колонне транспортного средства задает темп и направление движения, следующие за ним автомобили колонны управляются автономно (без водителя), движутся в определенном интервале; управление такой автономной колонной транспортных средств обеспечивается посредством специальной информационно-вычислительной программы через Интернет; маневрирование и торможение беспилотно управляемых автомашин в колонне осуществляется синхронно с головным автомобилем) [6]. В отдельных регионах Германии уже курсируют низкоскоростные беспилотные маршрутные автобусы (Берлин, Бавария) [6].

В соответствии с государственной стратегией развития системы беспилотного транспорта в Германии расширение сферы применения беспилотного автотранспорта будет осуществляться в несколько этапов (с постепенным расширением автоматизированных функций):

- 1) внедрение автоматизированной функции «помощь при вождении», технология вмешивается только для поддержки ускорения, торможения или простого маневрирования;
- 2) автоматическое вождение, при которой автоматизированная система обеспечивает автономное управление транспортом в определенных дорожных ситуациях;

3) высокоавтоматизированное вождение, внедрение еще большего количества сложных функций автономного управления транспортным средством;

4) полностью автоматизированное вождение, когда беспилотное транспортное средство в значительной степени самостоятельно справляется со всеми дорожными ситуациями, а присутствие водителя уже не является обязательным.

5) полностью автономное (автоматизированное) вождение, где автомобиль самостоятельно справляется с любой дорожной ситуацией без какого-либо участия водителя [7].

При этом немецкими специалистами прогнозируется довольно быстрое внедрение лишь двух первых уровней (для сравнения, в КНР и США производители уже тестируют беспилотные транспортные средства с отсутствием водителя в условиях автомобильных «пробок», что соответствует 4-му уровню) [6].

В целом, по оценкам немецких экспертов в сфере транспорта и автомобильной промышленности, будущее беспилотного транспорта выглядит перспективным. Развитию беспилотного автотранспорта будут способствовать рост конкуренции между автопроизводителями и их сотрудничество по внедрению машин-роботов и технологий искусственного интеллекта. Последний фактор будет иметь решающее значение (наличие цифровой связи между всеми участниками дорожного движения позволит оптимизировать автомобильный трафик и избегать аварийных ситуаций).

Италия. В отличие от Германии, страны-лидера Евросоюза по развитию передовых технологий в области систем беспилотного транспорта, Италия несколько отстает, занимая только 24-ую рейтинговую позицию по «Индексу готовности стран к использованию автономного транспорта».

Вместе с тем, изучение опыта Италии в указанной части представляет высокий интерес для Казахстана, с учетом определенной схожести технического, технологического и инфраструктурного потенциала для внедрения систем беспилотного транспорта.

Так, ключевыми факторами, определяющими развитие системы беспилотного транспорта в Италии, являются безопасность, конфиденциальность данных, цифровая инфраструктура, последствия для транспортной системы и международные поездки и перевозки.

Изучение итальянского опыта внедрения и эксплуатации беспилотного транспорта позволяет сделать выводы по основным (базовым) вопросам, решение которых в перспективе потребуются и в Республике Казахстан:

– тестирование беспилотных транспортных средств уровня SAE-5¹ (*полностью автоматизированных беспилотных транспортных средств*) на дорогах общего пользования не допускается (*по действующему законодательству Италии передвижение любого транспортного средства возможно только с водителем на борту*);

– тестирование беспилотных транспортных средств уровня SAE-3 и SAE-4 (*условно автоматизированные и частично автоматизированные беспилотные транспортные средства*) на дорогах общего пользования легализовано в феврале 2018 года и допускается только при наличии специального предварительного разрешения уполномоченного государственного органа в сфере транспорта – Министерства инфраструктуры и транспорта Итальянской Республики; первое такое разрешение выдано 7 мая 2019 г. компании Vislab (*дочерняя компа-*

¹ SAE – сообщество автомобильных инженеров, которое разработало классификацию БТС по 6 уровням: Уровень SAE-3 – «условная автоматизация», система реагирует на ситуации, требующие немедленных действий, таких как экстренное торможение. От водителя требуется готовность вмешаться в течение ограниченного времени, определённого производителем.

Уровень SAE-4 – «широкая автоматизация», автономное вождение, от водителя не требуется постоянного внимания.

Уровень SAE-5 – «полная автоматизация», человеческого вмешательства не требуется.

ния Пармского университета) и позволяет тестировать конкретные модели беспилотных транспортных средств на специально отведенных участках дорог в городах Турин и Парма;

– для целей тестирования одним из условий получения разрешения является заключение договора страхования гражданской ответственности с максимальным покрытием, равным четырехкратному размеру страхования стандартного авто; в договоре страхования прямо указывается, что страховщик осведомлен об используемых беспилотных методах эксплуатации транспортного средства и что транспортное средство используется в автономном тестовом режиме на дорогах общего пользования;

– в Италии не допускается использование беспилотных транспортных средств уровней SAE-3, SAE-4, SAE-5 на дорогах общего пользования частными лицами (*собственников или пользователей транспортных средств с функциями беспилотного управления*);

– в отношении беспилотных транспортных средств, их владельцев и пользователей применяется действующий режим общей гражданско-правовой ответственности, который используется ко всем автомобилям на дорогах Италии;

– водитель беспилотного транспорта без направляющего рельса обязан возместить ущерб, причиненный людям или вещам в результате обращения с беспилотным транспортным средством, если не будет доказано, что он сделал все возможное, чтобы избежать ущерба;

– владелец и водитель несут общую солидарную ответственность за ущерб, причиненный в результате дефектов конструкции или технического обслуживания транспортного средства;

– общие правила ответственности, согласно итальянскому законодательству, применяются к производителю за ущерб, причиненный производственными дефектами транспортного средства;

– претензии по гарантии на беспилотное транспортное средство подпадают под действие существующих общих правил о гарантиях авто в Италии, включая обязательную гарантию пользователя на устранение дефектов в течение двух лет.

В настоящее время администрация г. Турин развивает проект «Умная дорога» (*протяженность 35 км в черте города, установлены интернет 5G и 72 интеллектуальных светофора*) для испытания беспилотного транспорта при условии наличия средств управления и возможности оператора при необходимости управлять транспортным средством. Организация, проводящая испытания, обязана представлять Министерству инфраструктуры и транспорта Италии подробный отчет обо всех обнаруженных проблемах и рисках в автономных системах управления автотранспортом [6].

Польша. Опыт Республики Польша в области внедрения систем беспилотного транспорта с учетом инфраструктурных, технологических и технических особенностей также близок к потенциальным возможностям Республики Казахстан (*в рамках настоящего исследования является релевантным*).

В Республике Польша деятельность по внедрению системы беспилотного транспорта в большей степени ориентирована на воздушный транспорт. В сфере наземного дорожного транспорта разработки также ведутся, но с меньшей интенсивностью [6].

Наиболее важные работы проводятся в Министерстве инфраструктуры (уполномоченном органе в сфере транспорта) и Министерстве цифровизации, координирующим проекта «Интернета вещей (Internet of Things, IoT)», который, в том числе, включает внедрение систем автономного управления общественным транспортом (городские автобусы, трамваи) [6].

Польское самоуправление предпринимает собственные инициативы в области внедрения автономных транспортных решений. В июле 2019 г. глава администрации города Жешув подписал многостороннее соглашение с инфраструктурными компаниями в сфере коммуникаций по исследованию и внедрению технологии 5G, в том числе для развития системы беспилотного общественного транспорта [6].

В Жешуве автобусы с ограниченным количеством пассажиров (не более 16) будут курсировать по прямой линии (без маневрирования), соединяющей два железнодорожных вокзала, а также из центра города в аэропорт Жешув-Ясенка. Следующим шагом на пути к автономному транспорту на базе сети 5G станут автономные дроны (беспилотные летательные аппараты), контролирующие безопасность жителей [6].

В сентябре 2019 г. в г. Гданьск прошла демонстрация работы автономных микроавтобусов. Микроавтобус с водителем, снабженный системами беспилотного управления, с 10-ю пассажирами на борту в течение одного месяца курсировал по маршруту «Гданьск Олива» — «Городской зоопарк г. Гданьск». Суть теста заключалась в том, что водитель, управляющий микроавтобусом с пассажирами, на отдельных прямых участках дороги (протяженностью не менее 1,5 километров) переключал системы управления на беспилотные и с помощью технических измерительных приборов проверял, фиксировал режимы и алгоритмы ее работы. В итоге испытания признаны успешными, а проект перешел к дальнейшей фазе развития [6].

Город Явожно также участвует в республиканской кампании по разработке и внедрению систем беспилотного транспорта. Улицы и их окрестности уже нанесены на цифровую карту системы беспилотного транспорта с помощью специальных автомобилей-сканеров, подобно Street View Cars (транспортные средства, отображающие городское пространство для службы Google Street View). Созданная трехмерная карта будет использоваться в будущем в качестве основы навигации для автономных транспортных средств. Город также хочет разработать правовые, технические и организационные правила для обеспечения безопасности на дорогах, по которым будут ездить беспилотные транспортные средства [6].

Автономные трамваи проходят испытания в г. Краков в сотрудничестве с Городской транспортной компанией, Краковским технологическим университетом и частными компаниями (включая NEWAG, производителя современных высокотехнологичных трамваев). В рамках проекта уже проведены первые тестовые испытания трамваев автономного управления [6].

В Закон Республики Польша от 20 июня 1997 г. «О дорожном движении» включен раздел, регулирующий использование дорог для исследования автономных транспортных средств. Положения данного раздела предусматривают правовую основу для легального передвижения беспилотного транспорта по отдельным, специально оборудованным (дорожными знаками, разметкой) участкам дорог общего пользования (статья 65К). Также Законом закреплен общий перечень требований и порядок проведения испытаний, права и обязанности участников испытаний беспилотных транспортных средств на специально отведенных для этого участках дорог общего пользования (статьи 65Л.1, 65М.1, 65Н.1) [6].

Рассмотрев опыт трех стран Евросоюза в области внедрения систем беспилотного транспорта, где Германия является наиболее прогрессирующей, а Италия и Польша — наиболее релевантными по отношению к позициям Казахстана (исходя из потенциальных возможностей), считаем целесообразным в основе концепции внедрения и развития систем беспилотного транспорта в Республике Казахстан использовать, преимущественно, подходы, реализуемые в Италии и Польше, учитывая при этом отдельные (приемлемые) положения германского опыта.

Опыт других изученных нами стран ближнего (Россия [3, с. 232–238], Беларусь, страны Прибалтики) и дальнего зарубежья (Израиль, Канада, Сингапур, США, Финляндия, Швейцария, Южная Корея, Япония) также должен учитываться. Вместе с тем, с концептуальной точки зрения опыт Германии, Италии, Польши и России [3, с. 232–238], по нашему мнению, позволяет сформировать полный и всесторонний взгляд на построение оптимальной концепции внедрения и развития системы беспилотного транспорта в Республике Казахстан.

Данными соображениями мы будем руководствоваться при разработке авторского проекта Концепции внедрения и развития системы беспилотного транспорта в Республике Казахстан на период с 2023 до 2030 г.

Список использованной литературы:

1. Декарбонизация — глобальный переход транспортных систем от двигателей внутреннего сгорания, работающих на углеводородных источниках энергии, к электродвигателям и двигателям, работающим на экологически чистых энергоресурсах / Электронный ресурс [режим доступа]: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B5%D0%BA%D0%B0%D1%80%D0%B1%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F>.
2. Цифровизация транспорта — глобальный переход от транспортных систем, основанных на механическом и полуавтоматическом управлении человеком, к автономным системам беспилотного транспорта / Электронный ресурс [режим доступа]: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B5%D1%81%D0%BF%D0%B8%D0%BB%D0%BE%D1%82%D0%BD%D1%8B%D0%B9_%D0%B0%D0%B2%D1%82%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D0%BB%D1%8C.
3. Таженев А.Д. Опыт Российской Федерации в вопросах организации системы беспилотного транспорта и перспективы его использования в Республике Казахстан // «Хабаршы-Вестник» Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова. — 2022. — № 2 (76). — С. 232–238.
4. Германия легализует автоматизированный транспорт / Электронный ресурс [режим доступа]: https://zakon.ru/blog/2017/05/16/germaniya_legalizuet_avtomatizirovannyj_avtotransport#comment_401644
5. Германия упрощает ввод беспилотных автомобилей в эксплуатацию / Электронный ресурс [режим доступа]: <https://kapital.kz/world/95864/germaniya-uprostit-vvod-bespilotnykh-avtomobiley-v-ekspluatatsiyu.html>.
6. Аналитические материалы Комитета административной полиции МВД Республики Казахстан об изучении опыта стран ближнего зарубежья по внедрению технологий беспилотного управления транспортными средствами в транспортную систему // Архив Комитета административной полиции МВД Республики Казахстан. — Нур-Султан, 2021.
7. Беспилотные автомобили: объяснение шести уровней автономности / Электронный ресурс [режим доступа]: <https://vc.ru/transport/48947-bespilotnye-avtomobili-obyasnenie-6-urovney-avtonomnosti>.

Таженов А. Д.,

*Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру факультетінің докторанты,
құқық магистрі, полиция полковнигі
(Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы,
Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ.)*

Германия, Италия және Польшаның пилотсыз көлік жүйелерін ұйымдастыру мен дамытудағы тәжірибесі, оны Қазақстан Республикасында қолдану перспективасы

Аннотация. Мақалада Германия, Италия және Польшаның ұшқышсыз көлік жүйелерін ұйымдастырудағы және дамытудағы тәжірибесі қарастырылған. Елдерді таңдау Қазақстан Республикасының экономикалық, техникалық, технологиялық және инфрақұрылымдық әлеуетін негізге ала отырып, озық (Германия) және неғұрлым релевантты тәжірибені (Италия, Польша) ұғыну қажеттілігімен негізделген. Аталған елдерде пилотсыз көлік жүйесін құқықтық реттеудің ерекшеліктері, оның ішінде әкімшілендіру мәселелері, пилотсыз көлікті құқықтық жауапкершіліктің және сақтандырудың ерекшеліктері қаралды. Пилотсыз көлік жүйесін енгізудің негізгі өткен кезеңдері, сондай-ақ оны таяу және ұзақ мерзімді перспективада одан әрі енгізу мен дамытудың жоспарланған кезеңдері көрсетілген. Жүргізілген талдау негізінде автордың Қазақстан Республикасында пилотсыз көлік жүйесін енгізу және дамыту тұжырымдамасын қалыптастыру бойынша жалпы пайымы қалыптастырылды.

Негізгі сөздер: пилотсыз (автономды) көлік құралы, көлік жүйесі, көлікті автоматтандыру, жол қозғалысы қауіпсіздігі, Германия, Италия, Польша, жол-көлік инфрақұрылымы.

A. D. Tazhenov,
*doctoral student of the Faculty of Postgraduate Education,
Master of Law, police Colonel
(Karaganda academy of the Ministry of Internal Affairs
of the Republic of Kazakhstan named after B. Beysenov)*

The experience of Germany, Italy and Poland in the organization and development of unmanned transport systems, the prospect of its application in the Republic of Kazakhstan

Annotation. The article examines the experience of Germany, Italy and Poland in the organization and development of unmanned transport systems. The choice of countries is determined by the need to understand the best (Germany) and the most relevant experience (Italy, Poland) based on the economic, technical, technological and infrastructural potential of the Republic of Kazakhstan. The features of the legal regulation of the unmanned transport system in these countries are considered, including administration issues, features of legal liability and insurance of unmanned transport. The main stages of the implementation of the unmanned transport system are reflected, as well as the planned stages of its further implementation and development in the near and long term. Based on the analysis, a common vision of the author on the formation of the concept of the introduction and development of an unmanned transport system in the Republic of Kazakhstan was formed.

Keywords: unmanned (autonomous) vehicle, transport system, transport automation, road safety, Germany, Italy, Poland, road transport infrastructure.

УДК 346.5; 342.951:351.82

Уалиева А.М.,
*докторант, младший советник юстиции
(Академия правоохранительных органов при Генеральной прокуратуре
Республики Казахстан, г. Косшы, Республика Казахстан, e-mail: assel_ualieva@mail.ru)*

Ретроспективный анализ института социального предпринимательства

Аннотация. Социальное предпринимательство — новый институт в Казахстане. В статье рассматриваются исторические предпосылки становления социального предпринимательства в Казахстане и за рубежом. У социально ориентированных граждан наблюдается высокий уровень намерения создать социальное предприятие. В странах, где институт социального предпринимательства не развит, предпочтительнее оказывать социальную помощь женщинам и пожилым людям, а в странах с развитой экономикой выгоднее вести бизнес в данном сегменте людям с образованием не ниже среднего. Предложено минимизировать взаимоотношения бизнеса и государства, поскольку в периоды экономических кризисов финансирование в социальной сфере заметно уменьшается. Также требуется увеличение числа школ социального предпринимательства, поскольку их выпускники способны динамично развивать социально-предпринимательскую деятельность.

Ключевые слова: социальное предпринимательство; социальная работа; школа социального предпринимательства; безработица; пенсионер; доход; предприятие; бизнес.

В современном мире социальное предпринимательство привлекает всё больше внимания учёных и предпринимателей. Имеется понимание того, что расширение сфер социально-предпринимательской деятельности неизбежно приводит к экономическому росту за счет снижения уровня бедности, числа безработных и пополнения бюджета налогами.

По мнению российского учёного О.Н. Петюковой, новизна и суть социального предпринимательства в том, чтобы взглянуть на уязвимые слои населения не как на заложников трудной жизненной ситуации, требующих немалых денежных субсидий государства (как это отражается во многих экономических программах). Нужно воспринять их как потенциальных предпринимателей и потребителей услуг. При этом такие потребности и виды такого предпринимательства будет иметь определенную специфику. Однако самое главное, что это реальные живые правоотношения, обеспечивающие принципиально новые коммерческие возможности, объекты хозяйственной деятельности и потенциал [1].

Социальная работа в Казахстане начала своё возрождение с возникновением знаний о таких терминах, как «помощь», «милосердие», «благотворительность», имеющих древние корни. Говоря о степном народе Казахстана, о суровых условиях его жизни, можно утверждать, что именно они и способствовали развитию у казахов таких черт, как взаимоподдержка и желание помочь друг другу [2]. Взаимопомощь оказывалась не только материальная, но и физическая. К примеру, такие обычаи, как «асар» и «уме» — это совместная работа жителей по постройке дома одной из семей аула, стрижке овец, уборке сена.

Ещё одной составной частью жизнедеятельности кочевого народа была благотворительность. Она проявлялась в таких обычаях, как «жылу» — предоставление помощи землякам, у которых в результате погодных условий, обледенения пастбищ, произошёл массовый падеж скота; «кеусен» — распределение между соплеменниками излишков урожая; «шулен тарату» — баи и бии (зажиточные люди и судьи) дарили скот, имущество, продукты соплеменникам, тем самым помогая бедным слоям населения [2].

В годы Великой Отечественной войны (1941–1945 гг.) социальная помощь была направлена на поддержку детей-сирот, военнослужащих и их семей. Также поддержка оказывалась инвалидам в их реабилитации и возобновлении трудовой активности, создавались приюты для них. В 60-х гг. XX века малообеспеченные семьи могли получать бесплатные лекарства для детей до 1 года. А уже с 70-х гг. начались выплаты единовременного пособия при рождении ребенка.

После озвученного в 2006 г. Послания народу Казахстана «Стратегия вхождения Казахстана в число 50-ти наиболее конкурентоспособных стран мира» [3] наступил период создания социально-предпринимательских корпораций (СПК). В 2006 г. их образовано около 7, в дальнейшем их число выросло до 16. Согласно постановлению Правительства Республики Казахстан «Об одобрении Концепции развития социально-предпринимательских корпораций» миссия СПК заключалась «в содействии социально-экономическому развитию региона на принципах партнерства государства и бизнеса» [4].

В мае 2014 г. в Казахстане на базе благотворительного фонда «Эльдани» была организована Ассоциация социальных предпринимателей Казахстана, которая занялась созданием благоприятных условий для развития предпринимательской деятельности в Республике Казахстан.

Рассмотрев казахстанскую историю, необходимо остановиться на зарубежном опыте, выделив несколько этапов развития социального предпринимательства:

Первый этап начался в США и Канаде путём образования общественных самоорганизаций XVIII века. По причине того, что социальная работа не осуществлялась, жители на добровольной основе участвовали в гражданских организациях. В результате начали формироваться неправительственные и добровольные организации во многих социальных сферах.

В результате первые зачатки социального предпринимательства в США начали появляться в предприятиях, занятых общественными и социальными проектами — церквях, обществах, занятых вопросами экологии и сельского хозяйства. Финансировались они путем различных мероприятий по сбору пожертвований, а также продажи на ярмарках продукции граждан, имеющих низкие доходы.

Самая первая социальная организация — Hull House, — была образована в Чикаго в 1884 г., её деятельность была направлена на оказание социальной помощи иммигрантам и их семьям. В учреждении занимались образовательной деятельностью, а также предоставлением бесплатного питания для людей с трудным материальным положением. Со временем данная организация расширилась, а выпускники Hull House в дальнейшем трудоустроивались в сферах с социальной направленностью.

Государство оказывало существенную помощь общественным организациям. Так, в 1960-х гг. была реализована программа «Великое общество», на которую выделялись миллиарды долларов. Указанные средства решали проблемы бедности и образования. Также рас-

сматривались вопросы транспортных перевозок и здравоохранения, не остались в стороне проблемы расовой дискриминации.

Ко второму этапу относится период с конца XIX до 20-30-х гг. XX в. По мнению М.С. Волковой, он был ознаменован «началом экономической кооперации и обращением к вопросам социализации экономики. Организации носят «индивидуалистический» характер. Сами основатели осуществляют управление в целях решения собственных социальных проблем» [5, 28].

Биржевой крах в США, а как следствие — наступление мирового экономического кризиса, начавшегося 24 октября 1929 г., стали причинами организации работ по стабилизации экономики в странах Европы и США. Для реализации данной цели стала активизироваться работа «третьего сектора» и гражданских организаций.

На третьем этапе — с 30-х до 80-х гг. XX в. — прусским общественным мыслителем Лоренцом фон Штайном был предложен термин «социальное движение», обозначающее стремление населения к социальной революции. Была представлена теория «социального государства», подразумевающая равенство прав всех слоев общества. Лоренц фон Штайн думал, что «государство обязано способствовать экономическому и общественному прогрессу всех своих граждан, ибо развитие одного выступает условием развития другого» [5, 25].

На пути эволюции социального предпринимательства возникали определённые барьеры. Так, в период кризиса 1970-х гг. в США произошло снижение количество выделяемых для некоммерческого сектора денежных средств. Организации общественного типа вынуждены были искать спонсоров для улучшения своего положения. Поддержка коммерческого сектора стала основой генезиса социального предпринимательства.

В Европе социальное предпринимательство начало появляться в XIX столетии. Так, общественный деятель Флоренс Найтингейл в 1860 г. образовала школу сестёр милосердия. Выпускники данной школы уже сами образовывали подобные организации при больницах.

Европейская политика была нацелена на искоренение бедности, равенство и улучшение жилищных условий, что дало толчок к эволюции некоммерческого сектора и кооперативного движения. Образованные в это же время организации решали проблему безработицы и внедряли в общество людей с инвалидностью. Помогая предприятиям в решении их проблем и защищая права и обязанности граждан, европейские страны способствовали существенному развитию экономики.

Первый энергетический кризис в европейских странах в 1973 г. («Нефтяное эмбарго») также сказался на субсидировании социальных служб. Впоследствии для устранения проблем в социальной сфере была активизирована работа негосударственных организаций и кооперативов. В европейских странах социальное предпринимательство стало рассматриваться не только как благотворительный процесс, но ещё и как экономически выгодное предприятие.

Следующий, четвертый этап, по мнению М.С. Волковой, «был в 80-х гг. XX в. и характеризовался юридическим закреплением деятельности социальных предпринимателей (например, в Италии «Закон о социальных кооперативах в 1991 г.»)» [5, 28].

В 1980 г. предпринимателем Биллом Дрейтоном был создан фонд «Ашока». Его целью была поддержка социального предпринимательства, создание необходимой инфраструктуры для развития и пропаганды социального предпринимательства. Билл Дрейтон отнёс социальное предпринимательство к таким методам бизнес-деятельности, которые являются практичными, направлены на результат и получение социального эффекта.

Далее, уже в конце 1990 г., Дж. Г. Диз предлагал изучать социальное предпринимательство как профессию. Он отмечал, что оно помогает решать острые проблемы общества, поэтому развивается динамично и становится популярным. Также он говорил, что если «высокий уровень предпринимательства характеризует динамичную экономику, то высокий уровень социального предпринимательства является характеристикой здорового общества» [6, 26].

В 1950–1990 гг. предпринимателем Майклом Янгом были созданы школы социального предпринимательства в Великобритании и более 60 социальных предприятий по миру [7].

Таким образом, четвертый этап характеризуется укреплением института социального предпринимательства и глобализацией предпринимательской деятельности.

Количество исследований в области социального предпринимательства заметно увеличилось в последнее десятилетие. Между тем, несмотря на повышенный интерес исследователей, многие аспекты данного социального явления не до конца изучены. Отмечая разнообразие мнений учёных о сущности социального предпринимательства, можно выделить два основных признака: приоритет социальной миссии и умение вовлекать рыночные доходы в реализацию социальной цели. В Предпринимательском кодексе Республики Казахстан под социальным предпринимательством понимается «предпринимательская деятельность по устранению социальных проблем» [8].

Например, в Карагандинской области функционирует ТОО «Колганат-Караганда», которое производит домашнюю, спортивную и специальную одежду, респираторы, а также мебельную продукцию. Оно создано на базе Общественного объединения инвалидов, и большинство сотрудников – это люди с ограниченными возможностями. Следовательно, компания не только получает прибыль от своей деятельности, но и решает вопросы социально уязвимых граждан, обеспечивая их рабочими местами, а значит, и постоянным доходом.

Официально понятие «социальное предпринимательство» в законодательстве Республики Казахстан закреплено в июне 2021 г., с регистрацией в нем лишь двух субъектов предпринимательства [9]. Однако проанализировав зарубежный опыт, мы установили, что данный показатель в развитых странах намного выше. К примеру, в Великобритании только за 2021 г. зарегистрировано более 12 000 социальных предпринимателей, всего же, по данным членского органа «Social Enterprise UK», их более 100 000. В год данный сектор вносит в экономику Великобритании 60 миллиардов фунтов стерлингов и дает рабочие места 2 миллионам человек [10]. В Австралии более 20 000 социальных предприятий, в США — более 140 000.

По сведениям Министерства труда и социальной защиты населения РК, «в стране проживает более 690 тысяч лиц с особыми потребностями, из них 61,5 % – трудоспособные граждане, 25,7 % – пенсионеры, 12,8 % – несовершеннолетние» [11]. Увеличение числа действующих предпринимателей сказывается на общем росте занятости (уменьшается безработица), поступлении налогов в бюджет страны и улучшении уровня жизни, что приводит к экономическому росту.

Однако испанский учёный Ana Fernández-Laviada в своём исследовании провела международную выборку информации о 17 778 предпринимателях, из которых 6 470 являются социальными, и опровергла гипотезу о том, что «на склонность к социальному предпринимательству будет влиять восприятие предпринимателями развития социального предприятия» [12]. В этой связи считаем, что побудить казахстанских предпринимателей заниматься такой деятельностью, приводя лишь сухую статистику и высокие параметры экономически развитых стран, не получится.

Между тем, Ana Fernández-Laviada отмечает, что при оказании государственной поддержки социальным предприятиям необходимо учитывать уровень развитости государства. К примеру, в стране с более низким уровнем развития социального предпринимательства политика информирования и поощрения может быть более эффективной, если она ориентирована на женщин и пожилых людей. Однако там, где социальное предпринимательство достигло высокого уровня, необходимо ориентировать бизнес на людей с уровнем образования не ниже среднего [12].

Проведённый анализ исторических предпосылок развития социального предпринимательства в Казахстане и за рубежом позволил выделить механизмы, наиболее применимые к отечественному законодательству.

1. Социальная работа в Казахстане широко применялась как мера социальной помощи нуждающимся слоям населения, исторически же проявлялась как мера взаимопомощи в су-

ровых степных условиях кочевого народа. Указанное свидетельствует о высоком желании казахстанских граждан оказывать помощь нуждающимся. Таким образом, наличие в обществе социально ориентированных граждан, способных сопереживать уязвимым слоям населения, будет основополагающей движущей силой в создании социальных предприятий. Однако анализ международного опыта показал, что для повышения намерения граждан заниматься социальным предпринимательством необходимо учитывать невысокий уровень развития института социального предпринимательства в Республике Казахстан. Кроме того, социально-предпринимательская среда играет фундаментальную роль, в связи с чем требуется избирательный подход к проводимой политике поддержки социальных предпринимателей, предпочтительнее ориентироваться на женщин и пожилых людей. Например, детский сад для детей, где сотрудниками будут многодетные матери, женщины, воспитывающие ребенка-инвалида, женщины из малообеспеченных семей, пенсионеры и граждане предпенсионного возраста (в течение пяти лет до пенсии), и т. д.

Между тем, там, где социальное предпринимательство достаточно развито, целесообразнее в качестве субъекта социального предпринимательства выбирать людей с уровнем образования не ниже среднего.

2. Энергетический и иные кризисы в европейских странах отразились на субсидировании социальных служб и активизации кооперативов и коммерческого сектора в социальной сфере, тем самым увеличение экономических выгод не только предпринимателям, но и государству. В этой связи, для предотвращения влияния возможных кризисов на развитие социального предпринимательства необходимо минимизировать государственную финансовую поддержку, развивая у предпринимателей данного сегмента независимость.

3. В зарубежной практике большое распространение получали такие школы социального предпринимательства, как школы милосердия, образовательная деятельность социальной организации Hull House и т. п., которые выпустили большое количество социальных предпринимателей, тогда как в Казахстане таких школ не так много. Предлагается популяризировать данные школы, поскольку именно их выпускники способны претворять в жизнь знания и навыки социального предпринимательства, обозначая центральные тенденции.

Список использованной литературы:

1. Петюкова О.Н., Райлян А.И. Установление инвалидности как юридический факт в контексте социальной защиты и развития социального предпринимательства: правовой опыт Англии // *Legal Concept*. — 2019. — Т. 18. — № 4. — С. 90–98.
2. Измайлов А.Э. Народная педагогика: педагогические воззрения народов Средней Азии и Казахстана. — М., 1991. — 186 с.
3. Назарбаев Н.А. Стратегия вхождения Казахстана в число 50 наиболее конкурентоспособных стран мира: Выступление Президента Республики Казахстан на совместном заседании палат Парламента 18 января 2006 г. // https://adilet.zan.kz/rus/docs/K060002006_links
4. Постановление Правительства Республики Казахстан от 31 октября 2012 г. № 1382 «Об одобрении Концепции развития социально-предпринимательских корпораций // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1200001382>
5. Волкова М.С. Становление социального предпринимательства // *Социально-экономические явления и процессы*. — 2015. — Т. 10. — № 5. — С. 24–29.
6. Dees G.J. Taking Social Entrepreneurship Seriously // *Transaction, Social science and modern*. — 2007. — Vol. 44. — № 3. — PP. 24–31.
7. Скудалова О.В. Особенности развития социального предпринимательства в современных условиях // *Актуальные проблемы управления: теория и практика*. — Тверь, 2015. — С. 175–180.
8. Предпринимательский кодекс Республики Казахстан от 29 октября 2015 года № 375-V ЗРК // [Электронный ресурс] — Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/doc> (дата обращения: 23.04.2022).
9. Об утверждении реестра субъектов социального предпринимательства по состоянию на 31 декабря 2021 г.: Приказ Министра национальной экономики РК // [Электронный ресурс] Режим досту-

па: <https://www.gov.kz/memleket/entities/economy/documents/details/260312?lang=ru> (дата обращения: 23.04.2022).

10. Ricketts A. Record number of social enterprises created last year, report finds // [Electronic resource] — Access mode: <https://www.thirdsector.co.uk/record-number-social-enterprises-created-last-year-report-finds/social-enterprise/article/1730148> (Access data: 22.04.2022).

11. Завотпаева А.Т., Шинекеева З.К. Льготы и гарантии, предоставляемые людям с ограниченными возможностями в Республике Казахстан// «Хабаршы — Вестник» Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова. — 2021. — № 4. — С. 171–176.

12. Fernández-Laviada A., López-Gutiérrez C., Pérez A. How does the development of the social enterprise sector affect entrepreneurial behavior? An empirical analysis //Sustainability. — 2020. — Т. 12. — №. 3. — С. 826.

Уалиева Ә.М.,

докторант, кіші әділет кеңесші

(Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының жанындағы

Құқық қорғау органдары академиясының, Қосшы қ., Қазақстан Республикасы,

e-mail: assel_ualieva@mail.ru)

Әлеуметтік кәсіпкерлік институтының ретроспективті талдауы

Аннотация. Әлеуметтік кәсіпкерлік — Қазақстандағы жаңа институт. Мақалада Қазақстандағы және шетелдігі әлеуметтік кәсіпкерліктің қалыптасуының тарихи алғышарттары қарастырылады. Әлеуметтік бағдарланған азаматтар әлеуметтік кәсіпорын құру ниетінің жоғары деңгейіне ие. Әлеуметтік кәсіпкерлік институты дамымаған елдерде әйелдер мен қарт адамдарға әлеуметтік көмек көрсету артық көрінеді, ал экономикасы дамыған елдерде берілген сегментте білімі орта деңгейден төмен емес адамдарға бизнес жүргізу тиімдірек. Бизнес пен мемлекет арасындағы қарым-қатынасты ықшамдау ұсынылды, себебі экономикалық дағдарыс кезеңдерінде әлеуметтік салада қаржыландыру айтарлықтай төмендейді. Сондай-ақ, әлеуметтік кәсіпкерлік мектептерінің санын ұлғайту талап етіледі, себебі олардың түлектері әлеуметтік-кәсіпкерлік қызметті серпінді дамытатын болады.

Негізгі сөздер: әлеуметтік кәсіпкерлік; әлеуметтік жұмыс; әлеуметтік кәсіпкерлік мектебі; жұмыссыздық; зейнеткер; табыс; кәсіпорын; бизнес.

A.M. Ualiyeva,

doctoral student, Junior Adviser of Justice

(Academy of Law Enforcement Agencies under the Prosecutor General's

Office of the Republic of Kazakhstan, Koshy, Kazakhstan,

e-mail: assel_ualieva@mail.ru)

Retrospective analysis of the social entrepreneurship institution

Annotation. Social entrepreneurship is a new institution in Kazakhstan. The article examines the historical prerequisites for the formation of social entrepreneurship in Kazakhstan and abroad. Socially oriented citizens have a high level of intention to create a social enterprise. In countries where the institute of social entrepreneurship is not developed, it is preferable to provide social assistance to women and the elderly, and in countries with developed economy it is more profitable for people with at least secondary education to do business in this segment. It is proposed to minimize the relationship between business and the state, since during periods of economic crises, financing in the social sphere is noticeably reduced. An increase in the number of social entrepreneurship schools is also required, since their graduates will dynamically develop social and entrepreneurial activities.

Keywords: social entrepreneurship; social work; school of social entrepreneurship; unemployment; pensioner; income; enterprise; business.

ҚҰҚЫҚ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ ҚОЛДАНУ ПРОБЛЕМАЛАРЫ
ПРОБЛЕМЫ ПРАВА И ПРАВОПРИМЕНЕНИЯ
THE PROBLEMS OF LAW AND LAW ENFORCEMENT

Абеуов Д.А., Айтмаганбетов Д.Д., Ладыгина О. А.

Трехзвенная модель уголовного процесса как новый институт: опыт и перспективы развития..... 4

Байкенжина К.А., Филин В.В.

Бөтеннің мүлкіне қарсы пайдакүнемдік қылмыстар..... 9

Бекбулатов А.К.

Институт подэтапов криминалистических этапов досудебного расследования через призму современной теории управления проектами 14

Бекмагамбетов А.Б., Исмагулова А.Т., Гарашова Л.Н.

Закон о противодействии торговле людьми — недостающее звено в системе антикриминальных базовых законов уголовной политики..... 20

Воронова Т.Э., Шамшудинова Г.Т., Тузельбаев Е.О.

Реализация процессуального статуса следователя в казахстанском законодательстве: реалии самостоятельности и независимости следователя..... 26

Галым Ф.Г., Жусупов А.К.

Некоторые проблемы профилактики экстремизма и терроризма среди несовершеннолетних в Республике Казахстан..... 31

Дарменов А. Д., Жолжаксынов Ж. Б.

Особенности личности жертвы киберпреступлений в Республике Казахстан 37

Ералина С.Е., Байтакова А.С.

Некоторые вопросы привлечения к административной ответственности водителей, оставивших место дорожно-транспортного происшествия 45

Е. V. Espergenova

Analysis of the dynamics of crime in the field of informatization and communications Republic of Kazakhstan 50

Қаржасова Г.Б., Феткулов А.Х., Абиев Е.С.

Қазақстан Республикасының әлеуметтік мемлекет ретіндегі ұстанатын бағыттары . 58

Мұхамәдиева Г.Ж.

Қазақстан Республикасының қылмыстық заңнамасы бойынша қылмыстық құқық бұзушылықтардың кейбір біртекті құрамын заңдық талдау 63

Мырзакарим А.Н.

В поисках практических мер по совершенствованию цифровизации ведения экологической информации в РК 67

Сахарбай А.

Қылмыстық іс жүргізудегі ақшалай өндіріп алудың құбылысы: жауаптылық пен санкцияның ара қатынасы 72

Төлеген М.Ә., Орсаяева Р.А.

Қазақстан Республикасындағы балалар арасындағы қылмыстылықтың алдын алу мәселелері..... 79

Шукенов Н.С.

Отличительные признаки согласительных процедур и согласования процессуальных решений в уголовном процессе Республики Казахстан..... 82

**КӘСІБИ ДАЙЫНДЫҚТЫ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ҚЫЗМЕТІН
ӘЛЕУМЕТТІК-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДІ ЖЕТІЛДІРУ**

**СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ И
СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ
ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ**

**IMPROVEMENT OF PROFESSIONAL TRAINING AND SOCIAL
AND PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF LAW ENFORCEMENT**

Абугалиев Қ.Н., Қ. Монай

Қазақстандық патриотизмді қалыптастырудағы генерал Шырақбек Қабылбаевтың орны мен рөлі..... 87

Алтайбаев С.Қ., Мухамадиева Г.Ж.

«Клиптік ойлау» түсінігі және оны оқытуда қолдану 91

Бейсеев А. А.

Формирование оппозиционного и национально-освободительного движения в Казахстане в начале XX в. 96

Қалиев Б.А., Рамазанова Ж.С.

Ішкі істер органы қызметкерлерінің сөйлеу әдебі жайында 101

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ ЖӘНЕ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕ

МЕЖДУНАРОДНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО И ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ

INTERNATIONAL COOPERATION AND FOREIGN EXPERIENCE

Балтабаев С.А., Жалмаханов Ж. Ш.

Әлеуметтік сипаттағы төтенше жағдайлар: мәні мен мазмұны (Қазақстан Республикасы мен Ресей Федерациясының заңдарын салыстыру негізінде)..... 107

Гузикова В.В.

Создание проблемных ситуаций на практических занятиях в контексте TBL-подхода при обучении иностранному языку в неязыковом вузе 113

Нестерова В.Е.

Ментальная карта как способ реализации технологии проблемного обучения на занятиях по иностранному языку в образовательных организациях высшего образования 118

ЖАС ҒАЛЫМДАРДЫҢ ЗЕРТТЕУЛЕРІ
ИССЛЕДОВАНИЯ МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ
RESEARCH OF YOUNG SCIENTISTS

Акимжанов Е.С.

К проблематике определения факторов, влияющих на уровень распространенности и степень административно-правовой защищенности от домашнего насилия (насилия в семье) (на примере Республики Казахстан и Российской Федерации).. 124

Жакеев Т.С.

Организованность как признак хищения металла с промышленных предприятий.. 130

Жусупов А.К.

Противодействие формированию и распространению идей экстремизма и терроризма в Республике Казахстан..... 134

Қамбаров А.Қ., Қаражанов М.Д., Салкебаев Т.С.

Киберқылмыскер тұлғасының криминологиялық сипаттамасы 139

Молдабеков Е.Б.

Мемлекеттік қызметшілердің тәртіптік жауапкершілігінің кейбір мәселелері 145

Таженов А. Д.

Опыт Германии, Италии и Польши в организации и развитии систем беспилотного транспорта, перспектива его применения в Республике Казахстан 150

Уалиева А.М.

Ретроспективный анализ института социального предпринимательства 157

Қолжазбаны ресімдеу бойынша авторларға арналған нұсқаулық

Басылымға бұрын басқа басылымдарда жарияланбаған құқықтану, құқық қорғау қызметі, қызметкерлерді кәсіби даярлаудың өзекті проблемасы бойынша қазақ, орыс және шет тілдеріндегі мақалалар қабылданады.

Жұмыстың мазмұны ғылыми жаңалық, теориялық және практикалық маңыздылық, логикалық баяндалу талаптарына сай болуы керек. Мақала кіріспе бөлімінен, проблема қоюдан, негізгі бөлімнен, қорытындыдан тұруы тиіс.

Журнал тоқсанына 1 рет жарияланады.

Мақалалар келесі мерзімге дейін ұсынылуы тиіс: № 1 журналдың 15 ақпанға дейін, № 2 — 15 мамырға дейін, № 3 — 15 тамызға дейін, № 4 — 15 қарашаға дейін қабылданады.

Басылымға арналған материалдар келесі талаптарды міндетті сақтай отырып, қағаз және электрондық тасымалдағыштарда ұсынылады:

- 1) ЭОЖ (эмбебап ондық жіктеу коды);
- 2) автордың тегі, аты, әкесінің аты, лауазымы, ғылыми дәрежесі, атағы, жұмыс орны, кала, ел атауы — қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде;
- 3) автордың электрондық поштасы, пошталық мекенжайы және байланыс телефоны;
- 4) мақала атауы — ортасында бас әріптермен — мемлекеттік, орыс және ағылшын тілдерінде;
- 5) зерттеу тақырыбы мен мәнін көрсететін аннотация (80–100 сөз) — мемлекеттік, орыс және ағылшын тілдерінде;
- 6) негізгі сөздер (мақаланың мазмұнын сипаттайтын және ақпараттық іздестіру мүмкіндігін қамтамасыз ететін атау септігінде 8-10 сөз немесе сөз тіркесі) — мемлекеттік, орыс және ағылшын тілдерінде;
- 7) мәтін Word редакторы, қаріп — Times New Roman, мөлшері — 14;
- 8) беттер саны — 6–8 бет (А4 форматында) аннотацияны санамағанда;
- 9) арақашықтық — біржарым (1,5);
- 10) абзацтық шегініс — 1,25;
- 11) жиектері: сол жақ жиегі — 3 см, оң жақ жиегі — 1 см, жоғарғы және төменгі жиектері — әрқайсысы 2 см;
- 12) мәтін бойынша сілтемелер тік жақшаларда дәйексөз беттерін көрсете отырып жазылады [1, 15]. Пайдаланылған әдебиеттер тізімі-құжаттың соңында, мәтінде пайдалану тәртібі бойынша («Библиографиялық жазба, библиографиялық сипаттама. Жалпы талаптар және құру ережелері» 7.1 – 2003 МС сәйкес ресімделеді).

Пайдаланылған әдебиеттер тізімін ресімдеу кезінде Академия қызметкерлерінің ғылыми жұмыстары немесе «Хабаршы — Вестник» журналына сілтемелерді міндетті түрде пайдалану қажет.

Жұмысқа мақала талқыланған бөлініс отырысының хаттамасынан үзінді ұсынылады.

Мақаланың мазмұны, мақалада келтірілген нақты мәліметтердің, дәйеккөздердің, дереккөздердің шынайылығы үшін автор дербес жауапты.

Мақала редакциялық алқа немесе мақала тақырыбына жақын салада зерттеу жүргізетін мамандар плагиатқа тексеріп, оң рецензия бергеннен кейін басылымға жіберіледі.

Әдеп нормалары мен ережелерді сақтау басылым процесінің барлық қатысушылары: авторлар, рецензенттер, редакциялық алқаның мүшелері және редакция қызметкерлері үшін міндетті.

Редакциялық алқа жариялауға ұсынылған материалдарды іріктеу құқығын өзіне қалдырады. Редакция талаптарға сәйкес келмейтін материалдарды қарастырмайды және жарияламайды.

Журналдың электрондық нұсқасын <https://kpa.gov.kz/> сайтынан көруге болады

Редакцияның мекенжайы: 100009, Қарағанды қ., Ермеков көшесі, 124,
Қазақстан Республикасы ІІМ
Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы,
ғылыми-зерттеу және редакциялық-баспа жұмысын ұйымдастыру бөлімі

Е-mail: oniirir@kpa.gov.kz,
факс: 8(7212) 30-33-92

Руководство для авторов по оформлению рукописи

К изданию принимаются научные статьи на казахском, русском и иностранных языках по актуальным проблемам юриспруденции, правоохранительной деятельности, профессиональной подготовки сотрудников, не публиковавшиеся ранее в других изданиях.

Содержание работы должно удовлетворять требованиям научной новизны, теоретической и практической значимости, логичности изложения. Статья структурно должна включать вводную часть, постановку проблемы, основную часть, выводы.

Журнал издается 1 раз в квартал.

Для включения в № 1 журнала рукописи принимаются до 15 февраля, № 2 — до 15 мая, № 3 — до 15 августа, № 4 — до 15 ноября.

Материалы для опубликования предоставляются на бумажном и электронном носителях с **обязательным соблюдением следующих требований:**

- 1) УДК (код универсальной десятичной классификации);
- 2) фамилия, имя, отчество автора, должность, ученая степень, звание, место работы, название города, страны — **на государственном, русском и английском языках;**
- 3) адрес электронной почты, почтовый адрес и контактный телефон автора;
- 4) название статьи — по центру прописными буквами — **на государственном, русском и английском языках;**
- 5) аннотация (80-100 слов), отражающая тему и предмет исследования, — **на государственном, русском и английском языках;**
- 6) ключевые слова (8-10 слов или словосочетаний в именительном падеже, характеризующие содержание статьи и обеспечивающие возможность информационного поиска) — **на государственном, русском и английском языках;**
- 7) текст в редакторе Word, шрифт TimesNewRoman, кегль 14;
- 8) количество страниц — 6–8 (формат А4), не считая аннотации;
- 9) интервал — полуторный (1,5);
- 10) абзацный отступ — 1,25;
- 11) поля: слева — 3 см, справа — 1 см, верхнее и нижнее — по 2 см;
- 12) сноски — по тексту в квадратных скобках с указанием цитируемых страниц [1, 15]. Список использованной литературы — в конце документа, по порядку использования в тексте (оформляется в соответствии с ГОСТ 7.1 — 2003 «Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления»).

При оформлении перечня использованной литературы надлежит обязательно использовать ссылки на журнал «Хабаршы — Вестник» или научные работы сотрудников академии.

К работе прилагается выписка из протокола заседания подразделения, на котором обсуждалась статья.

Статья допускается к публикации только после проверки на плагиат и положительной рецензии редакционной коллегии или специалистов, которые ведут исследования в областях, близких к тематике статьи.

Персональную ответственность за содержание статьи, точность приведенных в ней фактических данных, цитат, источников несет автор.

Соблюдение этических норм и правил обязательно для всех участников процесса публикации: авторов, рецензентов, членов редколлегии, сотрудников редакции.

Редколлегия оставляет за собой право отбора предлагаемых для опубликования материалов. Материалы, не соответствующие требованиям, редакцией не рассматриваются и не публикуются.

Электронная версия журнала доступна на сайте академии <https://kpa.gov.kz/ru>

Контактная информация

Адрес редакции: 100021, Республика Казахстан,
г. Караганда, ул. Ермакова, 124,
Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова,
отдел организации научно-исследовательской и редакционно-издательской работы
E-mail: oniirir@kpa.gov.kz
факс: 8(7212) 30-33-92

Authors' guide to the design of a manuscript

Scientific articles in Kazakh, Russian and foreign languages on topical issues of jurisprudence, law enforcement, and professional training of employees that have not been published in other publications are accepted for publication.

The content of the work must meet the requirements of scientific novelty, theoretical and practical significance, and logical presentation. Structurally, the article should include an introductory part, a statement of the problem, the main part, and conclusions.

The journal is published once a quarter.

For inclusion in the journal No. 1, manuscripts are accepted until February 15, No. 2 — until May 15, No. 3 — until August 15, No. 4 — until November 15.

Materials for publication are provided in paper and electronic media **with the following requirements:**

- 1) UDC (Universal Decimal Classification code);
- 2) the author's surname, first name, patronymic, position, academic degree, title, workplace, city and country — in the state, Russian and English languages;
- 3) the author's email address, mailing address, and contact phone number;
- 4) the title of the article-in the center in capital letters — **in the state, Russian and English languages;**
- 5) abstract (80–100 words), reflecting the topic and subject of the study — **in the state, Russian and English languages;**
- 6) keywords (8-10 words or phrases in the nominative case, describing the content of the article and providing the possibility of information search) — **in the state, Russian and English languages;**
- 7) text in the Word editor, Times New Roman font, size 14;
- 8) number of pages — 6–8 (A4 format), not counting annotations;
- 9) interval — one and a half (1,5);
- 10) paragraph indent — 1,25;
- 11) margins: left — 3 cm, right — 1 cm, top and bottom-2 cm each;
- 12) footnotes — in the text in square brackets indicating the cited pages [1, 15]. The list of references — at the end of the document, according to the order of use in the text (issued in accordance with the state standard 7.1-2003 «Bibliographic record. Bibliographic description. General requirements and rules of compilation»).

When making a list of references, it is necessary to use references to the journal «Khabarshi — Vestnik» or scientific works of the academy staff.

The work is accompanied by an extract from the minutes of the meeting of the department at which the article was discussed.

The article is allowed to be published only after checking for plagiarism and a positive review by the editorial board or specialists who conduct research in areas close to the subject of the article.

The author is personally responsible for the content of the article, the accuracy of the actual data, quotations, and sources given in it.

Compliance with ethical standards and rules is mandatory for all participants in the publication process: authors, reviewers, members of the editorial board, editorial staff.

The Editorial Board reserves the right to select the materials proposed for publication. Materials that do not meet the requirements are not considered and published by the editorial board.

The electronic version of the journal is available on the Academy's website <https://kpa.gov.kz/ru>

Contact information

Editorial office address: 100021, Republic of Kazakhstan,
Karagandy city, Ermekova st, 124,
Karaganda Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan
named after B. Beisenov,
department of organization of research and editorial and publishing work

E-mail: oniirir@kpa.gov.kz,
fax: 8(7212) 30-33-92